

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

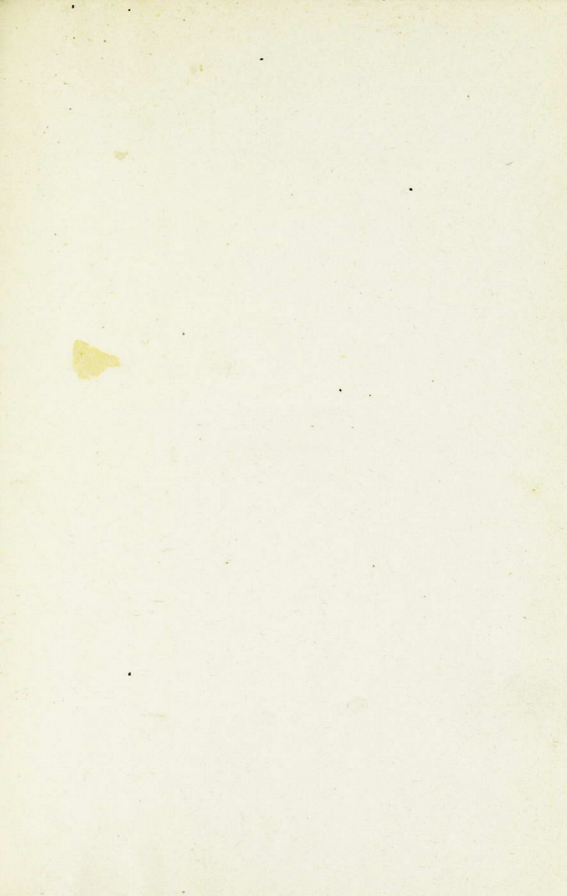
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ն ու է թ

Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան

Հիմնարկութեան կողմէ

Հայկական ՍՍՏ Գիտութիւնների

Ակադեմիայի Մատենադարանին

1 9 6 6

ՀԱՅԵՐԷՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՐ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

491.99-5

493

Հ. ՅԱԿՈՎԲ Վ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

ՄԻԻՐԱՐԵԱՆ ԱՆՔԱԿԵ

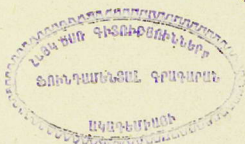
Հ Ա Յ Ե Ր Ի Ն

Ք Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա Շ Ի Ա Ր Հ Ա Ր Ա Ր Լ Ե Զ Ո Ւ Ի

1013
1013

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1929

Դպրոցական աշակերտներու համար խնամքով պատրաստուած ներկայ աշխարհաբար լեզուի քերականութեանս հեղինակն է Մեծ. Հ. Աթանաս Վ. Տիրոյեան, Ազգիս մէջ քաջածանօթ անձ մը իր բազմաթիւ գրական տպուած եւ անտիպ երկասիրութիւններովը, - որ իր բարի սովորութեան համեմատ չուզելով զլանալ կրօնակից զմէկուն փառիքը - սակաւ օրերու մէջ գրեց ներկայ Քերականութեանս ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՄԱՍԸ ԱՄԲՈՂՋԱՊԷՍ, որուն հետ աւարտեց նաեւ, գրեթէ անակնկալ մահով մը, իր անխոնջ եւ բազմարդիւն կեանքը, սրտի տկարութեան հետեւանքով:

Սոյն պիտանի գործս ի սպաս դնելու համար ազգային վարժարաններուն՝ իբր դասընթացք մը, եւ օգտաւէտ ընելու դիտումով անոր գործածութիւնը ուսանողներուն, յարմար դատեցայ երեք առանձին տարեշրջաններու վերածել զայն համառօտելով, որով տղուն միտքը պիտի կարենայ աստիճանաբար զարգանալ, եւ մայրական լեզուի կանոնները հիմնովին իւրացնել: Դարձեալ նոյն նպատակաւ, այսինքն աւելի գործնական եւ դիւրիմաց ընելու համար զայն, հարկ տեսնուեցաւ՝ յատկացնել իւրաքանչիւր Դասին՝ օգտակար ընծերցում մը արձակ կամ ոտանաւոր, եւ կրթիչ հրահանգներ, որոնք պիտի դիւրացնեն միանգամայն աշակերտին ընելիք գրաւոր պարտականութիւններուն մասը:

Կը խոստովանինք որ ներկայ աշխարհաբար Քերականութեանս ընծացքը առաջինը չէ որ լոյս կը տեսնէ։ Ազգիս մէջ, եւ ո՛չ ալ իբր անծերի նկատուած գործ մը մեզմէ եւ կամ ընտրելագոյն քան իր նախորդները, որոնք երկար տարիներէ ի վեր ամենամեծ ծառայութիւն մատուցած են ազգային մանկտւոյն իրենց հրմտալից պարունակութեամբը, ո՛նի եւ կարգի լաւ դասաւորումովը։ Ասով հանդերձ իւրաքանչիւր երկ ունի իր առանձնայատուկ լաւութիւնը եւ դիտումը։ Ներկայ աշխատութիւնս ալ ունի իր առանձին տեսակետը որով կրնայ միեւնոյն նպատակին ծառայող դպրոցական կարեւոր գործիքներէն մէկն ըլլալ, եւ մինչեւ օրս ուրիշներէ չաւանդուած քերականական օրէնքներու պիտանի գիտութիւն մը ներմուծել հայ լեզուին դասաւանդութեան կամ ուսուցման եղանակին մէջ, որ կը շօշափէ մասնաւորապէս ԲԱՅԵՐՈՒ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ բարդ խնդիրը՝ ներհուն եւ պայծառ ուսումնասիրութեամբ մը։

Յարդ ըստւածներէն կը հասկցուի արդէն որ ներկայ Աշխարհաբար Քերականութեան Ա. ՏԱՐԻՈՅՆ ՇՐՋԱՆԸ, ինչպէս նաեւ Բ. ՏԱՐԻՈՅՆ ՇՐՋԱՆԸ՝ աստիճանաբար համառօտութիւններ են Հեղինակին բուն երկասիրութեանը որ կը կազմէ սոյն քերականութեան ընծացքին Գ. ՏԱՐԻՈՅՆ ՇՐՋԱՆԸ, որ նոյնպէս ընծերցումի ընտիր հատուածներով եւ գործնական հրահանգներով հոխացած է եւ յարդարուած մեր կողմանէ։

Վայելողք գրոյս եծէ - ողորմիս մը - հանեն Հեղինակին հոգւոյն, այն պիտի ըլլայ հաճոյական գովեստն ու վարձատրութիւնը իրեն եւ մեզ համար։

Հ. ՅԱԿՈՎԲ ՏԻՐՈՅԵԱՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Ա. ԳԱՍ. — Գիր կամ տառ

1. Մարդս կը մտածէ և իր միտքը ընկերին կը յայտնէ խօսքով և կամ գրով: Խօսքով՝ երբ խօսակիցը իրեն մօտ է, գրով՝ երբ անիկայ հեռու կը գտնուի:

2. Զայնով կամ գրով խօսակցութիւն ընելու համար պէտք է խօսողները գիտնան նոյն լեզուին օրէնքները:

3. Լեզուի մը կանոններուն գիրքը կ'ըսուի Գրականութիւն, ուստի խօսիլ և գրել գիտնալու համար պէտք է սորվիլ անոր քերականութիւնը:

4. Հայերէն լեզուն երկու տեսակ է, մէկը հին ժամանակ գործածուած և հիմայ դադրած, որ կ'ըսուի գրարար, իսկ միւսը՝ որ հիմայ կը գործածեն, կ'ըսուի աշխարհարար:

5. Տառ կամ գիր՝ մարդիկներէ հնարուած ձեւեր են, որոնք ցոյց կու տան այլեւայլ ձայներ հաներազ զանազան կերպեր:

1. Մարդս ինչ կերպով իր միտքը ընկերին կը յայտնէ:

2. Զայնով կամ գրով խօսակցութիւն մը ընելու համար ի՞նչ բան պէտք է:

3. Լեզուի մը կանոններուն գիրքը ի՞նչպէս կը կոչուի:

4. Հայերէն լեզուն քանի տեսակ է, և ի՞նչպէս կ'ըսուին:

5. Գիր կամ տառ ըսուած նշանները ի՞նչ կը ցուցնեն:

6. Մարդս իր շրթունքներուն զանազան բացուածներով եւ ամփոփումներով՝ այլեւայլ ձայներ կրնայ հանել, որոնք երկուքի կը բաժնուին, այսինքն պարզ ձայներ և յաղադրեալ ձայներ, որ ըսել է երկու կամ երեք պարզ ձայներէ ձուլուած ձայներ:

7. Պարզ ձայներուն նշաններն են ա, է, ը, ի, ու, ո, օ, և, եւ, եօ, իւ, որոնք կը հնչուին շրթունքներուն, լեզուին, եւ ակոսներուն զանազան ձեւեր առնելէն, որով կոկորդէն ելած միւննոյն ձայնը՝ այլեւայլ իրարու աննման ձայներու կը փոխուի:

8. Պարզ ձայներուն բովէքով զալէն կը ձեւանան յաղադրեալ ձայները, այսինքն քերականութեան մէջ երկրարքաւ և եռարարքաւ կոչուած հնչումները. գոր օրինակ, իա, աի, այի, էի, իու, ուո, ուա, ուե, եւայլն:

9. Տառերը կը բաժնուին նաեւ ձայնաւոր և անձայն կամ յաղաձայն դասակարգի: Չայնաւորներն են պարզ և բաղադրեալ ձայներու նշանները, որոնց վրայ արդէն խօսեցանք (6-8):

10. Բաղաձայն տառերը ձայնի նշան չեն, այլ կը ցուցնեն ձայնին տեսակը որոշող գործիքը՝ հնչուած ատեն, որոնց համեմատ ալ կը բաժնուին հետեւեալ դասակարգներու, շրքնային, կոկորդային, ատամնային, քմային, հագագային, ատամնահագագային, ատամնաշխական և եւայ կամ րոյլ ու սահուել տառերը:

6. Մարդս քանի տեսակ ձայն կրնայ հանել իր շրթունքներուն միջոցով, և ի՞նչ կ'ըսուին:

7. Պարզ ձայներուն նշաններն որո՞նք են և ի՞նչպէս կը հնչուին:

8. Ուսկի՞ց կը ձեւանան բարդ ձայները, և ի՞նչ կ'ըսուին:

9. Տառերը ուրիշ բաժանում մ'ալ ունին:

10. Բաղաձայն տառերը ի՞նչ կը ցուցնեն, և ի՞նչ տեսակ դասակարգներու կը բաժնուին:

1. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բերամացի սովրիկ հետեալ ընթերցումի արտա-
սանութիւնը:

2. Օրինաւիել մոյնը և հմթագծել երկրարբառները:

3. Արծաղի վերածել մոյնը՝ զրելով ամոր պարունա-
կութիւնը:

4. Դարձեալ ընթերցումիմ մէջ եղած բաղաձայնե-
րուն՝ խրաբամչիւր տեսակիմ որ խումբիմ պատկանիլը
ըսել բերամացի:

5. Սորվիլ ընթերցումիմ մէջ եղած բառերը:

ՀԵԹԵՐՑՈՒՄ. — Մեղուն եւ Օրիորդը

Ծըծէր վարդին ծոցէն մեղու մը քընքուշ:

Օրիորդիկ մ'եկաւ խարտեաշ ու մեղուշ,

Ու քաղեց այն վարդ, և ահա գիպուածով

Ճըզմեց մեղուն՝ որ խայթեց զինքն իր սլաքով

Ու 'նկաւ մեռաւ:

«Ա՛հ, անիծեալ ճանճ, մայրիկ իմ, ո՛հ, ո՛հ, մայր,
Ի՞նչպէս խայթեց զիս:

— Այո՛, բայց նայէ՛ վար,

Նա կը մեռնի և մահուան դու ես պատճառ:

Այս փոյթըդ չէ, և չես նայիր իսկ բընաւ»:

Այսպէս յաճախ մի փոքրագոյն նախատինք,

Սոսկ մի խայթուած տայ մեզ զայրոյթ կատաղի.

Ոճիւր մ'է չարն իսկ փոքրիկ

Եւ ըրածին վըրայ մարդ ո՛չ սարսափի:

ՃԱՇԱԿ ԳԱՂՂ. ԱՄԴ. ԲԱՆՍՏ.

Քնքուշ — փափուշի: Խարտեաշ — շէկ: Մեղուշ — տնուշ-
աչուշի: Սլաք — նետ, խայրոց: Սոսկ — միմալ, պարզ: Զայ-
րոյթ — բարկոտրիւն: Ոճիւր — չարիք, վնաս: Սարսափել —
սաւստիկ վախճալ:

Բ. ԴԱՍ. — Գիր կամ տառ (շար.)

11. Այս դասակարգներուն պատկանող նշաններէն իւրաքանչիւրը ցոյց կու տայ ձայնի մը երկք տեսակ տատիձաններէն մէկը. այսինքն կամ տար և ուժով աստիճանը, կամ րոյլ և հագագային աստիճանը, և կամ այս երկու ծայրագոյն աստիճաններուն միջինը: Հետեւեալներն են այս բաղաձայն տառերը:

	Սուր, ուժով, մուրր	Միջին	Թաւ, թոյլ, հագագային
Շրթնայինք . . .	պ	բ, փ	փ, ֆ
Կոկորդայինք . . .	կ	դ	ք
Ատամնայինք . . .	տ	դ	ժ
Քմայինք	ճ	ջ	չ
Կոկորդահագագայինք .	ղ	խ	հ
Ատամնահագագայինք .	ծ	ձ	յ
Ատամնաշշականք . .	զ, ժ	—	ւ, շ
Նայք	լ, մ, ն, ր, ո	—	—

12. Շրթնային պ, բ, փ գրերուն աստիճանի տարբերութիւնը առաջ կու գայ՝ ձայնաւորները հընչուած ատեն շրթներուն ուժով, մեղմ և թոյլ սեղմումէն:

13. Կոկորդային կ, գ, ք տառերը ձայնաւորներուն հետ միացուցած ժամանակ, շրթունքներուն տեղ՝ սեղմումի գործողութիւնը պէտք է կատարէ աշակերտը իր կոկորդին վրայ:

11. Այս դասակարգներուն պատկանող իւրաքանչիւր տառանշանը ԲՆՆ ցոյց կու տայ, և որոնք են:

12. Շրթնային պ, բ, փ գրերուն իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը ուսկից առաջ կու գայ:

13. Կոկորդային կ, գ, ք տառերուն տարբերութիւնը ըմբռնելու համար ԲՆՆ պէտք է ընէ աշակերտը:

14. Ատամնային տ, դ, ր գրերը ձայնաւորներուն հետ միացուցած ժամանակ, կոկորդին տեղ՝ սեղմումի գործողութիւնը պէտք է կատարէ աշակերտը իր լեզուին և ախտաներուն վրայ, զանոնք աւելի կամ պակաս ուժով՝ իրարու դպցուցած հընչելով ձայները:

15. Քմային կոչուած ա, ջ, չ գրերը ձայնաւորներուն հետ հնչած ատեն, պէտք է լեզուին ծայրը ուժով, միջակ և թոյլ սեղմելով քիմքին՝ արտաբերէ զանոնք, իմանալու համար ասոնց մէջ եղած ձայնի աստիճանաւորութիւնը:

2. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ.

1. Պատմել հետեւեալ ըմթերցումին պարումակութիւնը և ապա ուսուցչին ներկայութեամբ գրի առնել պատմութեանը:

2. Գրաւոր րացատրել հետեւեալ բառերը.

վառարան, ննջարան, եկեղեցի, կաղամար, տուն, պատուհան, դասարան, զինուոր, կոշկակար, դերձակ, դրասեղան, արծու:

3. Որոշել հետեւեալ բառերուն մէջ բաղաձայն մմանահմնջում գրերուն ցոյց տուած ձայնի աստիճանները (սուր, միջին, թոյլ):

Փապար, կարգ, դատաւոր, չղիկ, խաղող, ջնջոց, ծոց, շարժուն, լման:

4. Քերականական լուծում ընել ըմթերցումին առաջին տունը:

14. Ատամնային տ, դ, թ տառերուն աստիճանի տարբերութիւնը իմանալու համար ի՞նչ պէտք է ընէ աշակերտը:

15. Ապա քմային կոչուած ա, ջ, չ գրերուն տարբերութիւնը իմանալու համար ի՞նչ պէտք է ընէ:

Բ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Երկու արձաններ

Պողիկեաոս հռչակաւոր արձանագործը կ'աշխատէր միեւնոյն ժամանակի մէջ երկու յար և նման արձաններու վրայ. անոնցմէ մէկը ժողովրդեան առջեւ կը քանդակէր, միւսը ծածուկ: Այս վերջինին վրայ կը թափէր բոլոր իր հանճարը, առաջինին համար կ'ընդունէր նա ամենուն բրած խորհրդածութիւնները, և եղած գիտողութիւններուն հետեւելով կը շինէր զայն: Երբոր երկու արձաններն ալ վերջացան, ինքը զանոնք ի ցոյց դրաւ մէկը միւսին քով: Առաջին արձանը կը քննադատուի. անոր հակառակ կը գտնուի իր հանճարին արդիւնքով յօրինուած ծածուկ արձանը:

— Աթենացիներ, ըսաւ, այն ատեն Պողիկեաոս, ձեզմէ քննադատուած արձանը ձեր գործն է, իսկ ունիւկայ որուն վրայ դուք կը զարմանաք՝ իմ գործն է:

Գ. ԳԱՍ. — Գիր կամ տառ (շար.)

16. Կոկորդահագագային զրերն են ղ, խ, հ: Հագագ կ'ըսուի այն շունչը՝ որ մարդս հառաչելու համար իր կոկորդէն դուրս կը հանէ: Երբ հագագը դուրս ելլէ՝ ուժով սեղմուած կոկորդէ մը, կ'ունենանք ղա, ղե, ղի, ղո: Եւայլն ձայները. երբ թուլագոյն սեղմումէ ելլէ՝ կ'ունենանք խա, խե, խի, խո, եւայլն ձայները. իսկ երբ առանց սեղմումի դուրս ելլէ՝ կ'ունենանք հա, հե, հի, հո, եւայլն, զուտ հագագները:

16. Որո՞նք են կոկորդահագագային տառերը, ի՞նչ բան է հագագ, և ի՞նչ կերպով ղ, խ. և գիրերուն զօրութիւնը կրնայ բմբռնել աշտկերաբ:

17. Ատամնահագագային ծ, ֆ, ց գրերն իրարմէ կ'որոշուին՝ լեզուի ծայրին աղւաններուն հետ, աւելի կամ նուազ սեղմումէն, որով կ'ունենանք ծա, ծե, ծի, ծա... սուր ձայներն, և ֆա, ֆե, ֆի, ֆա... թոյլ ձայները։

18. Ատամնաշշական կ'ըսուին զ, ժ, սուր և ս, շ թոյլ գիրերն, որոնք կ'արտարերուին մարդուս շունչին աւելի կամ նուազ սաստկութեամբ՝ աղւաններուն մէջէն անցնելով՝ լեզուին միջոցաւ, որով բզզալու, ֆըշալու և սուլելու ձայներ առաջ կու գան։

19. Նայ կոչուած տառերէն շրթնային մ-ը կը ձեւանայ՝ վերին և ստորին շրթունքներուն իրարու դպչի՝ բացուելու ժամանակ, որով կը կազմուին մա, մը, մե, մի... ձայները։ Քմային և տառին հընչումը կը ծագի՝ լեզուին ծայրը քիմքին զարնելէն, ուսկից կը ձեւանան նա, նե, նի, նա... ձայները։ Իսկ ր և ռ տառերը՝ նշան են ձայնին՝ որ կը ձեւանայ լեզուի ծայրին նուազ (րա, րէ...) և կամ աւելի (ռա, րէ...) թրթռացումէն։

3. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Հետեւեալ ըմթերցումիւ պարունակութիւնը պատմական ռոճով գրել։

2. Բացատրել զրաւոր հետագայ բառերում իմաստը։

Տնօրէն, ուսուցիչ, վարժուհի, աշակերտ, բարերար, սան, խնամակալ, կնքահայր, կնքամայր, սանահայր։

17. Ատամնահագագային ծ, ծ, ց տառերուն հնչումի աստիճանները բնչդէս կ'որոշուին իրարմէ։

18. Ո՞ր գիրերը կ'ըսուին ատամնաշշական և բնչ ցոյց կու տան։

19. Ի՞նչպէս կը ձեւանան Ուայ կոչուած տառերուն հնչումները։

3. Որոշել հետեւեալ բառերուն մէջ նմանահնչում գիրերուն ծայրի աստիճանները (սուր, միջին, թույլ) .

Բով, քանակ, Տալիթայ, ճանաչում, հող, բարբառ, ձեւացում, սէզ :

Գ. — ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ինչո՞ւ համար

Մի երթար ի բակ, կը լըսե՞ս Գրիգոր

— Բայց, հայր, չանձրեւեր :

— Թող բլլայ, կեցիր :

— Բայց ինչո՞ւ :

— «Անոր...

— Գնա՛, կորսուէ՛ :

Լաւ մը սառեր էր գետինն ու քար էր :

Հազիւ թէ Գրիգոր մի քայլ էր ըրեր,

Սահեցաւ ինկաւ ու լալով դարձաւ :

— Թէ բան մ'արգիլէ հայրդ, հրաման կամ տայ,

Բարւոյդ համար է՝ հնազանդէ՛ տըղայ .

Առանց հարցնելու թէ ինչու համար...

— Փեղի համար :

Գ. ԳԱՍ. — Գիր կամ տառ (շար.)

20. Յ տառը կէս ձայնաւոր մ'է, բառերու սկիզբը թեթեւ հ-ի ձայն կը հանէ, բառերու վերջը չի հնչուիր, բացի քանի մը միավանկ բառերուն մէջ (եայ, յայ, խոյ, վայ, ձայ, եւայլն) ուր կէս ի ձայնը կը հանէ, իսկ բառերուն մէջը ա ե ո ձայններուն հետ միանալով՝ այ, ոյ երկբարբառները կը

20. Յ տառը ինչ ձայն կը հանէ ե ո՞ր ատեն կը կազմէ երկբարբառներ :

կազմէ, կէս ի—ի ձայն հանելով. զոր օրինակ, սա—կայն, ուի ձայն հանելով. զոր օրինակ, իսկոյն երբ իրմէ վերջը բաղաձայն տառ մը յաջորդէ:

21. Ի տառը միւս ձայնաւոր գիրերուն հետ միա—նալով՝ կը ձեւացնէ երկբարբառներ (8): Սա ոտա—նաւորի մէջ միայն առանձին կը գրուի և վ—ի ձայն կը հանէ, ւա—վա, ւե—վե, ւի—վի: Դարձեալ վ—ի պէս կը հնչուի՝ երբ ա, և, ի ձայնաւորներէն վերջը դրուի, զոր օրինակ. աւանդ, տակաւ, յարև, կեղև, րիւ, հովիւ եւայլն: Բայց երբ իւ—էն վերջը յատին մասն կազմող բաղաձայն տառ մը յաջորդէ՝ այն ժա—մանակ իւ—ը կը հնչուի իււ, զոր օրինակ. դիւրին, հիւր, հիւղ, րիւր, զիւղ, գիւտ, իւղ, եւայլն:

22. Այբուբենի տառերը չորս տեսակ ձեւերով կը գործածուին, որ են. Գլխագիր՝ որով կը գրուին խօսքի մը սկիզբի տառը, ոտանաւորի մը ամէն տո—ղերուն առաջին գիրը և յատուկ անունները: Բոյրագիր՝ որով ընդհանրապէս կը տպագրուին գիրքերը: Շեղա—գիր՝ մետաղեայ գրչածայրով գրուած գիրերը: Նոտրգիր ինչ որ կը գրուի փետուրէ պատրաստուած գրչով, տպագրութեան մէջ ալ շեղագրի պաշտօն կը կատարէ:

4. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Ընդօրինակել հետեւեալ պատմութեանը՝ ղիտելով ուղղագրութիւնը:

2. Նմանողութեամբ՝ ուրիշ քարեգործական դէպք մը շարադրել:

21. Ի տառը ինչ փոփոխութիւններ կը կրէ ձայնաւոր գիրերու հետ միացած ատեն:

22. Այբուբենի տառերը քանի՞ տեսակ ձեւերով կը գործածուին, որոնք են և ինչ ծառայութիւններ ունին:

3. Գտնել հետեւեալ յետադաս մասմիկներով շինուած բառեր:

ական, ային, արան, ատ, աւէտ, աւոր, եայ, ենի, եղ, եղէն, օտ, ունի, ուտ, որդ, ացի, ալի, պան, բար.

4. Ընթերցումիմ վերջիմ տումը գրաւոր լուծում ըմել:

5. Գրել տասը բառեր որոնց մէջ իւ = (իւ) երկրարբառը իւ հմչուի:

Դ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Արժանէ մկրատը

Մարիամիկ կը բնակէր այն տունէն քանի մը քայլ հեռու՝ ուր կը գտնուէր հիւանդ տիկին մը: Թէպէտ Մարիամիկ նոր ճանչցած էր զայն, սակայն այն տիկնոջ վրայ սիրալիր խնամք մ'ունեցաւ նա: Երբ աղախինը տունէն դուրս գտնուէր, անոր տեղ ինքը կը ծառայէր տիկնոջ, և աղատ ժամերուն կը ջանար գեղեցիկ գրքեր կարդալ անոր, զորոնք զեռառողջ տիկինը մերձաւոր քաղաքէն բերել կու տար: Երբոր տիկինը բոլորովին առողջացաւ զոյգ մը արծաթէ փոքրիկ մկրատներ նուիրեց Մարիամիկի: Ո՛րքան հաճելի անցան անոնք աղջկան: Նա կը պահէ զեռ զանոնք այնքան խնամքով՝ որ այսօր ալ նոր կ'երեւին: Երբ տուփէն դուրս կը հանէ և այնքան գեղեցիկ ու փայլուն կը տեսնէ զանոնք, Մարիամիկ շատ գոհ և ուրախ կ'ըլլայ, որովհետեւ իրեն կը յիշեցնեն սիրելի անձ մը և բարեգործութիւն մը:

Կրօնագր
1013

Ե. ԴԱՍ. — Վանկ եւ Բառ

23. Ձայնաւոր գրի մը հնչումը առանձին կամ բաղաձայն գրերու հետ վանկ կ'ըսուի, ինչպէս է, ու, աւ, կեր, գիր, կոյր, կեանք, եւայլն:

24. Մէկ կամ աւելի վանկեր՝ երբ բան մը և կամ գործ մը ցուցնեն կը կոչուին բառ. ինչպէս, եզ, ձուկ, ծով, լեռ, վարդ, եւայլն:

25. Բառ մը միավանկ կ'ըսուի, երբ մէկ վանկէ կազմուած է: Օրինակ. ձի, կով, կար: Երկավանկ, եռավանկ, քառավանկ, հնգավանկ կ'ըսուին, երբ երկու, երեք, չորս, հինգ վանկերէ կազմուած են: Օր. տ-րոտ, երկ-նոյր, խո-նար-հոտ-րիւն, քա-ղա-տը-րոտ-րիւն. իսկ ինգէ աւելի վանկերէ կազմուած բառը՝ կ'ըսուի բազմավանկ: Օր. հա-րըս-տա-հա-րոտ-րիւն, եւայլն:

26. Ը գիրը թէպէտ բառերուն մէջ չի գրուիր, բայց կը հնչուի, ուստի և վանկ կը կազմէ, զոր օր. կռնակ=կըռ-նակ, կարծր=կարծըր, ընկզմել=ըն-կըղ-մել, սկիզբն=ըս-կիզ-բն:

27. Բառերը իրենց կազմութեան համեմատ՝ երեք խումբի կը վերածուին, այսինքն՝ պարզ կամ արմա-տական, բարդ և ածանցեալ բառեր:

28. Վանկ ըսելով ինչ կ'իմանաս:

24. Մէկ կամ աւելի վանկեր երբ բառ կ'ըսուին:

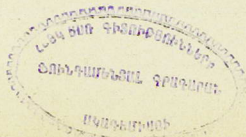
25. Բառեր որ մէկ կամ աւելի վանկերէ կազմուած են, ինչպէս կը կոչուին:

26. Ը ձայնը երբ բառերուն մէջ գրուած չի ըլլար վանկ կը կազմէ:

27. Բառերը իրենց կազմութեան համեմատ քանի խումբի կը վե-րածուին:

Հայ. քերի.

2

28. Արմատական կ'ըստին այն բառերը, որոնք մէկ առարկայ մը միայն ցոյց կու տան. ինչպէս, ձի, շուն, ձուկ, քիթ, մազ, վարդ, եւայլն:

29. Բարդ կ'ըստին այն բառերը որ երկու կամ աւելի՝ միացած պարզ բառերէ կը կազմուին: Օր. հաց-տ-գոշրկ, խաղ-տ-սէր, շոգե-կառք, եւայլն:

30. Ածանցեալ կ'ըստին այն բառերը՝ որոնց սկիզբը և կամ վերջը միացած է մասնիկի մը հետ, որ ինքնին իմաստ մը չունի, բայց բառի մը վրայ դրուելով՝ անոր իմաստը կը փոխէ: Օր. տծ-գոհ, աւ-համ, դժ-կամակ, տ-գետ, սիր-այիւն, լուս-աւոր, ևն:

31. Եթէ պարզ բառ մը ի ձայնով վերջանայ, ուրիշ բառի միացած ատեն ի ձայնը կը փոխուի և-ի և երբեմն նաեւ է-ի: Օրինակ (բարի, գործ) բառերը կ'ըլլան րարի-գործ, (զարի, հաց) բառերը կ'ըլլան զարի-հաց, եւայլն: Սակայն երբ ա կապով միանան իրարու հետ, ի վերջաւորութիւնը կը ջնջուի: Օր. (հեռի-բնակ) կ'ըլլայ հեռ-ա-բնակ, (թերի-հաւատ) կ'ըլլայ րեր-ա-հաւատ, եւայլն:

32. Եթէ միացուելիք բառերէն առաջինը բաղա-ձայն գրով մը վերջանայ և երկրորդը ձայնաւորով մը սկսի՝ միութիւնը առանց ա գրին կը կառարուի: Օր. դեր-աւուռն, հաւ-որս, վատ-աւտող, եւայլն:

33. Այն բառերը որ ք տառով կը վերջանան, ինչպէս, աչք, փառք, միտք, եւայլն, միանալու ժա-

28. Պարզ կամ արմատական ո՞ր բառերը կ'ըստին:

29. Ո՞ր բառերը բարդ կ'ըստին:

30. Ո՞ր բառերը ածանցեալ կ'ըստին:

31. Երբ առաջին պարզ բառը ի-ով վերջանայ, միանալու ատեն Բ՞նչ գրի կը փոխուի և Է՞րբ կը ջնջուի:

32. Ո՞ր գէպքին առանց ա կապին բառերը իրարու հետ կընան միանալ:

33. Ք տառով վերջացող բառերը Բ՞նչ օրէնքով կը միանան ուրիշ բառի մը հետ:

մանակ ք տառը կը կորսնցնեն, կամ ա—ի կը փոխեն:
Օր. ալ—ա—ցաւ, փառ—ա—զարդ, կամ—ա—կոր:

Ե. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Արծակ գրել ըմթերցումիմ պարումակութիւնը:
2. Հետեւեալ ձիմզ բառերը բաժմել վանկերու:
Զրօսանք, հնդիկ, շրջիլ, երկնցնել, նայուածք:
3. Գրել ձմզակամ բառ՝ իւրաքանչիւր վանկէ:
4. Հետագայ արմատական բառերէն բարդ բառեր շինել:
Որդի, հաց, կաթ, տուն, բերան, գիրք, քար, վերջ:
Օրինակ. Որդեսէր, հացագործ:
5. Գրել տառը բառ ածամցեալ մախադաս և յետադաս մասնիկներով:
Օրինակ. Տկար, անպաշտօն, վարձկան, ոսկեղէն:

Ե. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Վառեակ եւ Աղուէս

Փգբրիկ վառեակ մ'անխոհեմ — Օգն աղէկ էր գուրս ելայ
Անհնադանդ մօրն իրեն Մօրըս կամքին հակառակ,
Կ'երթայ հեռու հանոցէն, Որչափ կ'ուզէ թող կըրկընայ
Իր մօր վրայ չէր մըտածեր, Կ'ուզէ բանտել շարունակ
Բայց մայրը շատ հոգ կ'ընէր, Սուտ վախերով տան մէջ դիս,
«Ո՛հ, կ'ըսէր նա՝ թէ աղուէս Սիրեմ քալել իմ գըլխիս:
Կամ թէ ուրիշ մ'իրեն պէս — Ապրիս, թէ ոչ այսօր ես,
Իմ ձադուկին հանդիպի Պատասխանեց մեր աղուէս,
Պիտի մեռնի»:
Այսօր պիտի մընայի
Հանդիպեցաւ այդ աղուէս, Առանց քեզի անօթի:
«Պարոն վառեակ բարի լոյս, Եւ ցառքելով բըզըքտեց
Ո՞ր բախտ զըրկեց հոս ըզքեզ, Վառեակն ու կուշտ մը լափեց:
Ուրախ եմ զքեզ տեսնելուս: Ո՛վ որ չի հնազանդիր
Կը գտնէ պատիժն իր:

ՆՈՒՆԻ ՄԱՆԿԱՆՑ:

2. ԴԱՍ. — Վանկ եւ Բառ (շար.)

34. Եթէ միացուելիք բառերէն մէկը ածական մ'ըլլայ եւ միւսը գոյական, սովորաբար առաջ ածականը կը դրուի եւ վերջը գոյականը: Օր. մեծ-ա-միտ, բազմ-ա-գոռք բարե-իտ, եւայլն:

35. Գոյականէ եւ բայարմատէ կազմուած բարդ ածականներուն մէջ նախ գոյականը կը դրուի եւ յետոյ բայարմատը: Օր. օրէնս-ուսույց, մարդ-ատեաց, արիւն-ա-հեղ եւայլն:

36. Ածանցեալ բառերը կը կազմուին նախադաս կամ յետադաս մասնիկի մը ձեռքով որ ածանց կ'ըսուի: Նախադաս ածանցներ են հետեւեալ ժըխտական մասնիկներն որ բանի մը չըլլալը ցոյց կու տան: Օրինակ. ա-նօր, աւ-մեղ, ապ-ուշ, չ-գոյ, տ-հաս, տժ-գոյն, եւայլն: Այս մասնիկներէն զատ կան շատ մը միավանկ բառեր ալ, որ ածանցի նման ուրիշ բառերու սկիզբը կը դրուին եւ կը կազմեն շատ մը բարդ բառեր: Օրինակ. ընդ (ընդ-առաջ), ըստ (ըստ-անձնել), եւր (եւթ-ա-կայ), գեր (գեր-ա-զանց), յեր (յեր-անուն), հաւ (համ-ա-սեռ), տար (տար-օրինակ), եւայլն:

37. Յետադաս բազմաթիւ մասնիկներէն ամենէն աւելի գործածականներն են՝

ակ, իկ, ուկ որոնք փոքրոքիւն եւ փաղաքշտեք ցոյց կու տան: Օր. նաւ-ակ, հայր-իկ, ձագ-ուկ:

34. Եթէ միացուելիք բառերէն մէկն ածական եւ միւսը գոյական ըլլայ անոնցմէ ո՞րը առաջ կը դրուի:

35. Գոյականէ մը եւ բայարմատէ մը կազմուած բարդ ածականներուն մէջ ո՞ր բառը առաջ կը դրուի:

36. Ածանցեալ բառերը Բնչպէս կը կազմուին. ժխտական մասնիկները որոնք են:

37. Որո՞նք են յետադաս մասնիկներուն զխաւորները:

ախան, եկան, ային կը ցուցնեն յատկութիւն և վերարարեալութիւն: Օր. շահ-եկան, երկն-ային, եւայլն:

արան, անոց, եւ ցոյց կու տան բանի մը տեղը: Օր. զին-արան, զօր-անոց, ծաղ-կոց, եւայլն:

ատ, հատ, կը ցուցնեն պակասութիւն: Օր. գոռ-ատ, պոչ-ատ, յոռատ-հատ, եւայլն:

աւետ, եւետ, կը ցուցնեն առատութիւն: Օրինակ. շահ-աւետ, այգ-եւետ, եւայլն:

աւոր, եւոր, ուոր կը ցուցնեն բանի մը ստացումը: Օրինակ. գործ-աւոր, ալ-եւոր, տն-ուոր, եւայլն:

եայ, է, կը ցուցնեն բանի մը երբը, ժամանակ, կրօնը: Օրինակ. երկար-եայ, ոսկի-է, տոժամ-եայ, հր-եայ, եւայլն:

եան կը ցուցնէ ցեղ, ընտանիք: Օր. արամ-եան, ծաղիկ-եան, եւայլն:

եւի, ի, կը ցուցնէ յարարեալութիւն, ծագում, ծառ, կաշի, միտ: Օր. մայր-եւի, վայր-եւի, վարդ-եւի, խոզ-եւի, եւայլն:

եղ կը ցուցնէ մեծութիւն, առատութիւն: Օրինակ. ձայն-եղ, ընչ-եղ, եւայլն:

եղեն կը ցուցնէ բանի մը ինչ երբի վերաբերիլը: Օր. ոսկ-եղեն, բրդ-եղեն, եւայլն:

ոտ կը ցուցնէ յատկութիւն մ'ունենալը: Օրինակ. բոր-ոտ, երկ-լոտ, եւայլն:

ունի կը ցուցնէ ազգ, ցեղ, տուն: Օր. Արշակ-ունի, Բագրատ-ունի, եւայլն:

ուտ կը ցուցնէ առատութիւն, ձոխութիւն: Օրինակ. ձախձախ-ուտ, բաւ-ուտ, եւայլն:

ունի կը ցուցնէ իզական սեռը: Օրինակ. Հայկ-ունի, որբ-ունի, եւայլն:

որդ, արար, գործ, կեր, հան, կար կը ցուցնեն

մեկու մը արուեստը: Օրինակ. որս-որդ, խոհ-արար,
հաց-ագործ, խոհ-ա-կեր, պատկեր-ա-հան, կոշիկ-ա-
կար, եւայլն:

ացի, ցի կը ցուցնեն մեկու մը ծննդավայրը և կամ
յատկութիւնը: Օր. գիւղ-ացի, բուն-ցի, եւայլն:

ցոս կը ցուցնէ մեկու մը նպատակը: Օր. տիրա-ցոս,
սերմ-ա-ցոս, եւայլն:

անի, տի, ոտի ցոյց կու տան բազմութիւն: Օր.
նամակ-անի, մանկ-տի, հե-ոտի, եւայլն:

ամեն, երեն կը ցուցնեն յեզու: Օրինակ. չիւ-արեն,
հնգի-երեն, եւայլն:

ստան, իս կը ցուցնեն երկիր, տեղութիւն: Օրինակ.
Հայ-ա-ստան, իտալ-իս, եւայլն:

ալի, ելի կը ցուցնեն շաւ և կամ վատ յատկութիւն:
Օրինակ. զարման-ալի, զան-ելի, եւայլն:

պան կը ցուցնէ պաշտօն, գործ: Օր. դանա-պան,
սենեկա-պան, եւայլն:

արան, ոց կը ցուցնեն տեղ, հաւաքում: Օրինակ.
շտեմ-արան, տաղ-արան, շարակ-նոց, եւայլն:

բար, պես, ի կը ցուցնեն կերպ: Օր. հայրա-բար,
ձշմարտա-պես, ձր-ի, հարեւանց-ի, եւայլն:

ական, եկան կը ցուցնեն ժամանակ: Օր. ամս-ական,
տար-եկան, եւայլն:

ուն, ան, ուան, ին կը ցուցնեն ժամանակի տեւո-
դութիւն: Օրինակ. առաջոտ-ուն, զարն-ան, երեկ-ուն,
կեսօր-ին, եւայլն:

վար կը ցուցնէ բանի մը վարդը: Օր. կառա-վար,
նառա-վար, եւայլն:

կից կը ցուցնէ կապակցութիւն: Օրինակ. շահա-կից,
վշտա-կից, եւայլն:

զանց, դրոշմ կը ցուցնեն պակասութիւն, անհաւա-
տարմութիւն: Օր. օրինա-զանց, ոչխտա-դրոշմ, եւայլն:

6. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Գրել տասը բարդ բառեր որոնք կազմուած ըլլան քերականութեան 31, 32, 33 թուահամարներում մէջ ըսուած կամոմներում համաձայն:

2. Գտնել և գրել տասը բարդ բառեր, որոնց մէջ ածականը առաջ դրուած ըլլայ գոյականէն:

3. Գրել տասը բառեր՝ որոնք կազմուած ըլլան գոյականէ մը և բայարմաստ մը:

4. Գրել վեց բառեր՝ որոնք մախաղաս ածանցներ ունենան:

5. Գրել 12 բառեր՝ որոնք յետադաս ածանցներ ունենան:

9. — ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Մեծ մայր

Մեծ մայր, ինչո՞ւ համար մազերդ են ճերմակ:

— Տարիներուն ձիւնն է, ձըմեռն է որդեակ:

— Մեծ մայր, ուսկի՞ց են ճակատիդ խորշոմներ:

— Վիշտը փորեց բոլոր այս չոր ակօսներ:

— Մեծ մայր, ո՞վ է որ կը շարժէ գլուխդ այսպէս:

— Հով մը որ գայ յերկնից, ես հոս չեմ այլեւս:

— Ինչո՞ւ աչքիդ չորս կողմ սեւցեր է, մեծ մայր:

— Է թափելէն դառն արցունքներ անհամար:

— Ինչո՞ւ ծըռած քալես ճակատդ ի գետին.

— Զի լաւ տեսնեմ հողն ուր ոտքերս պիտ' հանգչին:

— Սիրելի մայր, չըբթունքներդ ի՞նչ մըրմընջեն:

Միշտ՝ նոյն խակ երբ ըգքեզ գըրկեմ: — Կ'աղօթեն:

Է. ԴԱՍ. — Կէտ եւ Կէտադըրուծիւն

38. Կէտ կ'ըսուի գրութեան մէջ այն նշանը՝ որ կը ծառայէ բառ մը յաջորդ բառէն և խօսք մը յաջորդ խօսքէն բաժնեկու:

39. Հայերէնի մէջ գործածուած կէտը բանի մը տեսակ է, և են յոսք ('), ստորակէտ (,), միջակէտ (.), վերջակէտ (:)

Այս կէտերուն գործածութիւնը կ'ըսուի կէտադըրուծիւն, որ անհրաժեշտ է գրուածք մը հասկնալի ըլլալու համար:

40. Բոարը կը ծառայէ զլխաւորաբար խօսքի մը մէջ իրարմէ բաժնեկու այն բառերը՝ որոնք իրարու չեն վերաբերիր, առանց յոսքի իմաստի շփոթութիւն կը ծագի: Օր. Ոտքի՛ն՝ կօշիկը յարմար չէ, այսինքն մեծ կամ փոքր է: Եթէ բութը չդրուի, կրնայ հասկըցուիլ թէ (ոտքին կօշիկը) իր հագուստին չի յարմարիր:

41. Բոարը կը դրուի դարձեալ՝ մէջ բերուած խօսքի մը սկիզբը և վերջը՝ զատելու համար զայն զլխաւոր խօսքէն: Օր. մարդէ մը՝ որ գոռկ և գգուցումէ՝ կը յռսսս որ ողորմի:

42. Ստորակէտը կը գործածուի նախ խօսքի մը մէջ մասնական իմաստները իրարմէ բաժնեկու համար: Օր. յոգեած ևս, ոչստի չես կրնար անմիջապէս մեկնիլ քաղաքէս: Կը գործածուի դարձեալ՝ իրարու

38. Ի՞նչ է կէտը և ի՞նչ բանի կը ծառայէ:

39. Քանի՞ տեսակ կէտ կայ և ի՞նչպէս կը կոչուին:

40. Ի՞նչ պաշտօն ունի բութը խօսքին մէջ, ուրիշ ի՞նչ պարապանքու մէջ ալ կը գործածուի ան:

41. Ուրիշ ո՞ր պարապանքու մէջ կը գործածուի բութը:

42. Ե՞րբ կը գործածուի ստորակէտը:

յաջորդող բայեր, գոյական և ածական բառեր՝ մէկ մէկէ զատելու, երբ շաղկապով միացած չեն։ Օր. Այր, կին, ծեր, տղայ անխտիր չարդուեցան։ Կը գործածուի դարձեալ կոչական անուն մը խօսքին ամբողջութենէն զատելու համար։ Օր. Ո՛վ մարդ, յիշէ՛րու վերջը և յաշտեան չես մեղանչեր։

43. Միջակետը կը դրուի ամբողջական խօսքի մը մէջ եղած՝ մասնական իմաստները իրարմէ բաժնելու համար։ Օր. Ահա մրազին ամպերը կը դիզուին. հովը երրարով կը սաստկանայ. ծովը խառնած է. նշան է որ փոքորիկը վերանաս է։

Նոյնպէս միջակէտ կը դրուի համառօտուած բառերու առջեւ Օր. Ն. Ք. որ կը նշանակէ Քրիստոսէ առաջ։ Յ. Ք. որ կը նշանակէ Քրիստոսէ ետքը։

44. Վերջակետը կը գործածուի՝ իմաստը լրացած նախադասութիւններէ վերջը։ Օր. Գիշեր էր։ Մանկիկը զարթած՝ կու լար ողորմագին օրոցին մէջ. ան տարակոյս քաղցած էր։ Մայրն իր խոր քունէն զարթելով՝ փոշրաց իր գառակին մօտ. լսեց մանուկը։ Ես ալ աչքերս գոցեցի մինչեւ ի լոյս։

7. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ խօսքերում մէջ, ըստ իմաստիմ, դնել ըովթ, ստորակէտ, միջակէտ, վերջակէտ։

Վառարանները կը վառուին ձմեռ ժամանակ տունները տաքցնելու համար

Երբոր յօրանչես կամ հազաս ձեռքով կամ թաշկինակով բերանդ գոցէ։

43. Միջակէտը որ ատեն կը դրուի խօսքին մէջ։

44. Վերջակէտը երբ կը գործածուի։

Երբեք գետին չթքնես թուքերը դարչելի ըլլալէ զատ շատ մընասակար են

Առաւօտուն հազիւ թէ հագուես բաց ամբողջովին ննջասենեկիդ պատուհանները որպէս զի օդը կարենայ նորոգուիլ

Սաթենիկ ամէն օր մարզանք կ'ընէ բիրերով և իր կրտսեր եղբայրը Ջարեհ կը մարզուի գաւազանով երկուքն ալ կը զրօսնուն և կը մեծնան ուղիղ և կորովի

Մարիամ սեղանը կը յարգարէ խնամքով փոփոքը կը տարածէ սեղանին վրայ պնակները պատառաքողները գաւաթները անձեռոցները ամէն մէկը իր տեղը կը դնէ Սեղանին մէջտեղը կը դնէ աղամանը և ջրի շիշը Երբոր վերջացնէ աթոռները իրենց տեղերը կը շարէ և կը սպասէ որ մայրիկը սկաւառակի մէջ լեցնէ շոգիացող թանը

2. Ընթերցումիմ առաջիմ տունը լուծել քերականօրէն ցոյց տալով եմթական, բայը, խմղիրը, եւայլն:

3. Բացատրել հետեւեալ բառերը զրաւոր.

Մանրավէպ, հետազօտել, ծագում, գղեակ, հնարք, զայրանալ, հսկողութիւն, խորամանկ, սղութիւն:

Է. ԸՆԹԵՐԾՈՒՄ. — Ապրիլի ձուկը

Շատ մը մանրավէպներու մէջ՝ որոնք կը պատմուին հետազօտելու համար ապրիլի ձուկին ծագումը, այս ալ կայ:

Լուդովիկոս Բ. զայրանալով Լորէնի իշխանի դէմ, զայն բանտեց Նանսի գղեակներէն մէկուն մէջ և խիստ հսկողութեան տակ պահել տուաւ:

Բայց անիկա շատ խորամանկ էր, հնարքով մը խաբեց պահապանները, նուազեցուց անոնց հսկողութիւնը իր վրայ և յաջողեցաւ փախչիլ: Ատրեց անցաւ Մոզէն գետը՝ լողալով: Ապրիլի առաջին օրն էր: Եղածը իմացուելով՝ Լորենցիք խնդացին թագաւորին վրայ, ըսելով. — Ձուկ մը փախեր է որ Ֆրանսացիներուն պահպանութեան տակ դրուած էր:

Բ. ԳԱՍ. — Գրանիշ

45. Գրանիշ կ'ըսուին հայերէն գրութեան մէջ հետեւեալ ութը նշանները.

1. Շեշտ ('), 2. Հարցական (°), 3. Զարմացական (˘), 4. Տողադարձ (-), 5. Մակակէտ ('), 6. Փակագիծ [()], 7. Զակերտ (« »), 8. Զատագիծ (-):

Ասոնցմէ շեշտը, հարցականը և զարմացականը մի միայն ձայնաւոր գրերու վրայ կրնայ դրուիլ:

46. Շեշտը կը դրուի այն վանկին վրայ՝ ուր կ'ուզենք ձայնը զօրեղ հնչէ կարդացած ժամանակ նիս: Օր. Լո՛ւ, ա՛յ առաջ մի՛ տանիր: Շեշտ կ'առնեն դարձեալ քանի մը մակբայներ. զոր օրինակ, ո՛չ, մի՛, ա՛յ, այլ եւս, ա՛յսօր, ա՛յսչափ, ա՛յսպէս, պէ՛սպէս, զրե՛թէ, հապօ՛ն եւայլն:

47. Հարցական նշանը կը դրուի հարցումի նիւթ եղող բառին վրայ. զոր օրինակ. Ո՞ր էիր զնացեր. — Դեռ չմտնցա՞ր զիս Փիլիպպոս, եւայլն:

48. Զարմացական նշանը կը դրուի այն բառին վրայ որ զարմանքի կամ տխրութեան զգացում մը հարկ կ'ըլլայ յայտնել: Օր. Ի՞նչ հրաշալի տեսիլ:

49. Տողադարձ ընել կը նշանակէ բառ մը կառնուոր կերպով երկու մասի բաժնել, առաջին մասը տողին վերջը դնել (տողադարձ նշանով) և երկրորդ մասը յաջորդ տողին սկիզբը գրել:

45. Գրանիշն ինչ է, և որո՞նք են այդ նշանները:

46. Շեշտը ո՞ր վանկին և ո՞ր գրերուն վրայ կը դրուի:

47. Հարցական նշանը ո՞ր բառին վրայ կը դրուի հայերէնի մէջ:

48. Զարմացականը ո՞ւր կը դրուի:

49. Ի՞նչ ըսել է տողադարձ ընել:

50. Տողադարձի կանոններն են. Ա. Միավանկ բառերը երկու մասի չեն բաժնուիր: Բ. Երկու բաղաձայններու մէջ՝ տողերուն վերջը կամ սկիզբը չ՝ ձայնը կը դրուի: Օրինակ. տը-կար, ըս-տոյգ, շը-քեզ, եւայլն: Գ. Երկու ձայնաւորի մէջ գտնուած բաղաձայն գիրը՝ տողադարձի ժամանակ կը միանայ երկրորդ ձայնաւորին հետ. զոր օրինակ, բա-րի, ծա-րա-ւի: Դ. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ՝ երկու բաղաձայն գտնուի, առաջինը՝ նախորդ ձայնաւորին հետ կը միանայ, և երկրորդը՝ հետեւորդին հետ. զոր օրինակ, աշ-խարհ, մար-մին, եւայլն: Ե. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ՝ երեք բաղաձայն գիր գտնուի, մի միայն վերջին բաղաձայնը կը միացուի ձայնաւորին հետ. զոր օրինակ, թարգ-ման, հանգ-չիլ, ճանչ-նալ: Բայց եթէ նայ տառ մ'է, այն պարագային երկրորդ բաղաձայնն ալ կը միանայ երրորդին հետ և կ'անցնի յաջորդ տողին. զոր օրինակ, կար-մրութիւն, երկրորդ, մար-մնաւոր, կող-մնական, եւայլն:

51. Բարդ բառերը կը բաժնուին իրարմէ՝ զիրենք կազմող մասերով, անկախ վերը տրուած օրէնքներէն. զոր օրինակ, ան-արգ, մեծ-անձն, նոր-եկ, վերնա-յարկ, հող-եղէն, ապա-շնորհ, եւայլն:

52. Մակակետը կը դրուի ձայնաւոր զրի մը տեղ որ կըճատուած կ'ըլլայ բառի մը վերջը, յաջորդ բառն ալ ձայնաւորով սկսելուն համար. զոր օրինակ. մ'երբար (մի՛ երթար), պիտ'ընեին (պիտի ընէին), ահ'այսպէս (ահա այսպէս): Մակակէտը կը գործածուի աւելի ուսանաւոր կոչուած զրութեան մէջ:

50. Որո՞նք են տողադարձի կանոնները.

51. Բարդ բառերուն տողադարձը ի՞նչ կանոնով կ'ըլլուի.

52. Մակակէտը ինչո՞ւ և ո՞ւր կը դրուի.

53. Փակագիծը կը ծառայէ միջանկեալ խօսք մը կամ բառ մը՝ զլխաւոր խօսքէն զատելու համար: Օր. Մարգոնի խտալացին (անթեղ հեռախօսին հնարողը) դարուս անուանի ելեկտրագէտն է:

54. Զակերտը կը ծառայէ զրութեան մէջ՝ օտարէ մը մէջ բերուած խօսքը զատելու՝ զրողին խօսքերէն. զոր օրինակ, Պօղոս առաքեալը կ'ըսէ. «Ո՛վ որ հիւանդ է թող բանջար ուտէ»:

55. Զօդագիծ կամ զատագիծը կը գործածուի երբեմն կարճ փակագծի տեղ. երբեմն ալ երկու երեք բառ իրարու հետ կապելով՝ մէկ բառի վերածելու համար: Օր. Ո՛վ կայ — քեզմէ զատ — որ չփնտռէ իր անձին օգուտը: Խոհուն—կենդանին, անկեալ—հրեշտակները, մագնիտա—ելեկտրա—գործիք եւայլն:

8. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Շեշտ առնող իմաստներ զրել հիմզ հատ:

2. Գրել երեք իմաստ՝ հարցական մշանով, և երեք իմաստ զարմացականով:

3. Տողադարծի իւրաքանչիւր կամոմիմ համաձայմ զրել մէկ մէկ իմաստներ:

4. Գրել հիմզ բառ՝ տողադարծի մշանով:

5. Տալ զրաւոր օրինակներ՝ փակագծի, չակերտի և զատագծի:

53. Ի՞նչ բանի կը ծառայէ փակագիծը:

54. Զակերտին մէջ ո՞ր տեսակ խօսք կամ բառ կը գնեն:

55. Զօդագիծը կամ զատագիծը ի՞նչ ծառայութիւն ունի:

Ը. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Շեմաքարեր

Սիրեմ այրերն ես ուր լամբար
Արիւնոտէ զթանձըր խաւար,
Ուր արձագանգ՝ մի զոյգըն ճիշ
Ընէ հառաչ մը մեծ՝ քիչ քիչ:

Շեմաքարերն իրարու քով
Կախուին քարցած արցունքներով,
Որոց՝ շիթ շիթ, խոնաւութիւն
Կաթի յուշիկ իմ ոտքերուն:

Ինձ կը թըւի թէ այս մութին
Իշխէ անդորըր ցաւագին.
Եւ այս երկայն տխուր արտասուաց
Հանգէպ՝ որ են միշտ կախ ու թաց,

Մտածեմ սըրտերն այն վըշտագին՝
Ուր կը նընջեն տարփանքներ հին.
Սառած է հոն ամէն մի շիթ,
Հոն արտասուող բան մը կայ միշտ:

ԺԱՇԱԿ ԳԱՂԴ. ԱՐԴ. ԲԱՆՍՏ.

Լամբար - չափ, կանրեղ: Արձագանգ - ձայնիկն ետեւ
դառնալը: Դոյզն - քիչիկ, պզտիկ, չնչիկ: Հառաչ - հառաչանք,
ախուշ/ախա Շեմաքար - կարկրիկ ձեւացած քար: Շիթ - կարիկ:
Յուշիկ - կամացուշ, մեղմ: Անդորր - հանդարտ, խաղաղ:
Արտասուք - արցունք: Հանգէպ - դիմացը, առջեւ: Տար-
փանքներ - փափաք, սէր, տենչ: Քարցած - քար դարձած:
Ճիշ - ամորոշ ձայն, կանչ մը:

Թ. ԳԱՍ. — Բառերու քերականական բաժանումը

56. Հայերէն լեզուին մէջ ութ տեսակ բառ կայ. 1. Գոյական, 2. Ածական, 3. Դերանուն, 4. Բայ և Դերբայ, 5. Նախդիր և Յետադիր, 6. Մակբայ, 7. Շաղկապ, 8. Զայնարկութիւն: Հայերէն որ եւ է բառ այս ութը տեսակներէն մէկուն կամ միւսին կը պատկանին:

57. Գոյական կ'ըսուին այն բառերը՝ որոնք ցոյց կու տան իրական և կամ մարդուս մտքին մէջ միայն գոյութիւն ունեցող առարկայ մը: Օրինակ. մարդ, ձկն, արեւ, ծաղիկ, — երկիւղ, կասկած, խորհուրդ, արդարութիւն, եւայլն:

58. Ածական կ'ըսուին այն բառերը՝ որոնք գոյականի մը յատկութիւնը կը ցուցնեն, զոր օրինակ. երբ ըսենք, հոտաւետ ծաղիկ, սուրբ Աստուած, հոյակապ շէնք, եւայլն, այս խօսքերուն մէջ հոտաւետ, սուրբ, հոյակապ ածական անուն են, որ կը ցուցնեն ծաղկին, Աստուծոյ, շէնքին, ինչպէս ըլլալը:

59. Դերանուն կ'ըսուին այն բառերը՝ որ գոյական անունին տեղը կը դրուին՝ խօսքին մէջ միեւնոյն անունը ստէպ չկրկնելու համար: Օր. «Արեւը կը լուսաւորէ երկիրս, ան է որ կը կենդանացնէ բնութիւնը, անկէ կ'առնեն մարդիկ և բոյսերը ջերմութիւն և սնունդ, անով և մոլորակները կը շրջին արեւային դրութեան մէջ»։ այս խօսքին մէջ ան, անկէ, անով, բառերը արեւ բառին տեղ դրուած են, զայն չկրկնելու համար:

56. Քանի՞ տեսակ բառ կայ հայերէնի մէջ և որոնք են:

57. Ո՞ր տեսակ բառերը գոյական կ'ըսուին:

58. Ո՞ր բառերը ածական կ'ըսուին:

59. Ո՞ր բառերը դերանուն կ'ըսուին:

60. Բայ կ'ըսուի խօսքին մէջ այն բառը՝ որ գործողութեան մը իմաստը ունի իր մէջ։ Օրինակ. երգեցիր (դու), խօսեցայ (ես), մեկնեցաւ (ան), որոնք գործ կամ շարժում մը կը ցուցնեն։ Իսկ Դերբայ կ'ըսուի այն բառը՝ որ գործողութիւն մը կը ցուցնէ՝ առանց գործող անձ մը ցուցնելու. զոր օրինակ, ըլլալ, ընել, գործող, սիրած, քնանալու, ապրիլ, երթալ, եւայլն։

61. Նախդիր և Յետադիր են այն բառերը որոնք գոյականէ մը, դերանունէ մը և բայէ մը առաջ և կամ վերջը դրուելով՝ անոնց ինչ վիճակի ըլլալն կը յայտնեն. զոր օրինակ, միեւեւ հիմայ լոցի. քու դիմացդ ո՞վ կեցած էր. քեզմէ ծածուկ խօսած են. քրոջը հետ մեկնեցաւ. առանց ինծի ո՞ւր կ'երթաս, եւայլն։ Այս օրինակներուն մէջ նախդիր են միեւեւ, առանց. իսկ դիմացդ, ծածուկ, հետ, յետադիր բառեր են։

62. Մակբայ կ'ըսուին այն բառերը յայերուէն քով կը դրուին անոնց գործողութեան զանազան պարագաները յայտնելու համար, զոր օրինակ. արագ շարժիլ, ստեպ երգել, շատ ուտել, յսկեայն իմանալ, եւայլն, ստորագծուածները մակբայներ են, որովհետեւ կը ցուցնեն թէ շարժիլը, երգելը, ուտելը, իմանալը, ինչպիսի պարագաներու մէջ կը կատարուին։

63. Շաղկապ կ'ըսուին այն վանկերը և կամ բառերը որ խօսքին մէջ բառ բառի հետ կամ իմաստ իմաստի հետ կը կապեն. զոր օրինակ. խնդրէ՛ որ ուզածդ ընդունիս. ես և դու իրարու համամիտ ենք.

60. Ո՞ր բառերը բայ կ'ըսուին.

61. Նախդիր և Յետադիր ո՞ր բառերուն կ'ըսեն.

62. Մակբայ բառը Բ՞նչ տեսակ բառ է.

63. Շաղկապ բառը Բ՞նչ պաշտօն ունի.

իրաւունք ունիս, բայց առնելիք չունիս. տխուր է, որովհետեւ յանդիմանութիւն լսեց. չուզեց լսել վաւրն զի կը կասկածէր, եւայլն: Նօտրագիր բառերը շաղկապ են:

64. Ձայնարկութիւն կ'ըսուին այն վանկերը և կամ բառերը, որոնք զանազան մարդկային զգացումներ կ'արտայայտեն. զոր օրինակ. ուրախութեան, տրտմութեան, ցաւի, վախի, զարմանքի, խրախուսի, զզուանքի, բարկութեան, արհամարհանքի, եւայլն:

Թ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ ընթերցումն ընդօրինակել և վերլուծում ընել, իւրաքանչիւր բառին առջեւ գրելով ինչ տեսակ բառ ըլլալը:

2. Հետեւեալ խօսքերում մէջ՝ գոյական բառերում առջեւ յարմար ածական ամուլմներ գրել:

Կաղնիին տերեւները ... են. — Օձին խայթուածքը ... է. — Փղին ժանիքները ... են. — Տո՛ւր ինծի ... դանակ մը. — Յարգանքի արժանի են ... մարդիկ. — Աշնան ատեն, այս այգին պիտի լեցուի ... խաղողով. — Այս տարի ցորենի ... հունձք ունեցանք. — Տղուն ... աղաղակին վրայ ... կիներ կը փութայ օգնութիւն փնտռելու. — Ամառուան ... օր մը ... Գեղամ գիւղ ելած էր. — . . . աշակերտը սիրելի է իր ուսուցիչներուն:

3. Շիմել զամազամ իմաստներ, որոնց իւրաքանչիւրը ունենայ իր մէջ ածական մը կամ դերանուն մը. մախղիք կամ յետադիւր մը, մակըայ կամ շաղկապ մը և կամ ծայմարկութիւն:

64. Ի՞նչ կը յայտնեն ձայնարկութիւն կոչուած բառերը.

Հայ քերկ.

Համբաւաւոր Զիմերման, իր երիտասարդութեան տակն, հետամուտ ըլլալով բարձրագոյն կրթութեան և բախտը փորձելու, թողուց Զուիցերլին, ուր ծնած էր ինքը և գնաց Գերմանիա: Պեռլին հասնելով՝ պատիւ ունեցաւ ներկայանալու Փրեդերիկոս Ե.ի որ կը սիրէր իր կողմանէ ճանչնալու ամէն արժանիք ունեցող մարդիկ: Սովորական հարցումներէ վերջը թէ — Դու ո՞վ ես և ո՞ր տեղացի, կայսրը աւելցուց ըսել... Թէ ի՞նչ գործով կը զբաղիս. — Տէր արքայ բժշկութեամբ, պատասխանեց: — Ո՛հ, պարոն, ուրեմն ո՞րչափ մարդ ըս պաննեցիր. — Ո՛չ այնչափ, որքան Դուք սպաններ էք, Տէր իմ, բայց անշուշտ շատ նուազ փառքով:

Այս սրամիտ պատասխանը վստակել տուաւ իրեն՝ Թագաւորին վստահութիւնը, այնչափ՝ որ ի վերջոյ Զիմմերման պալատին բժիշկն եղաւ:

Ժ. ԴԱՍ. — Գոյական անուն

65. Գոյական անունը բառ մ'է, որ առարկայ մը ցոյց կու տայ: Եթէ այն առարկան իրական է, բառը բանձրացեալ կ'ըսուի. ինչպէս՝ մարդ, թռչուն, գետ, թուղթ, զրիչ, եւայլն. իսկ եթէ մտաւոր է առարկան՝ բառը վերացեալ կ'ըսուի. ինչպէս՝ քէն, ատելութիւն, սէր, ողորմութիւն, եւայլն:

66. Հասարակ անուն կ'ըսուի գոյական բառը, որուն ցոյց տուած առարկային նման գոյութիւն ու

65. Ո՞ր գոյական բառերը կ'ըսուին թանձրացեալ և որոնք վերացեալ:

66. Գոյական բառը ե՞րբ հասարակ անուն կ'ըսուի և ե՞րբ յատուկ անուն:

նեցող ուրիշներ ալ կան. զոր օրինակ. տղայ, շէնք, ճնճղուկ, տանձ, եւայլն. իսկ յատուկ տնուն կ'ըսուի այն գոյական բառը, որուն ցոյց տուած իրը մէկ հատիկ է. զոր օրինակ. Սողոմոն, Վարդան, Աշխէն, Արուսեակ, Վինետիկ, Կասպից — ծով, Ուրիէլ, Աստուած, եւայլն: Բոլոր յատուկ անունները գլխաւորով կը գրուին:

67. Գոյական տնունը կրնայ ըլլալ տնորոշ և որոշեալ: Անորոշ է գոյականը երբ նոյն տեսակ շատ մը իրեր կը ցուցնէ. զոր օրինակ. հաց կամ հաց մը (այսինքն որեւէ հաց): իսկ որոշեալ գոյական է երբ միեւնոյն տեսակ իրերէն՝ մէկ հատ միայն կը ցուցնէ որ ծանօթ է մեզի. զոր օրինակ. հացը (այսինքն այն հացը՝ որուն վրայ առաջուց խօսեր ենք):

68. Որոշեալ տնունը կը տարբերի տնորոշ տնունէն թէ կամ ու տառով՝ որ որոշեալ բառին վերջը կ'աւելցուի և կ'ըսուի որոշիչ յօդ: Այն որոշեալ անունները որ բաղաձայն գրով կը վերջանան՝ թ յօդը կ'առնեն եթէ յաջորդող բառը ձայնաւորով չսկսի. իսկ ձայնաւոր գրով վերջացող բառերը և յօդը կ'առնեն: Այսպէս՝ կ'ըսենք ձեզունը, փողոցը, պտուղը, եւայլն, թ յօդով. իսկ վերարկուն, քեռին, ձուն, արուն, եւայլն, և յօդով: Նոյնպէս նաեւ կ'ըսենք մանուկն իր մօրը գիրկը կը ննջէր:

69. Հայերէն լեզուն ընդհանուր բառերուն համար սեռի զանազանութիւն չունի, այլ մասնական

67. Գոյական անունը երբ անորոշ կ'ըսուի և երբ որոշեալ:

68. Որոշեալ անունը ինչով կը տարբերի անորոշէն: Երբ ը կը գրուի որոշեալ անունի մը ձայնը և երբ ու գիրը:

69. Հայերէն լեզուի բառերուն մէջ սեռի զանազանութիւն կայ:

իրերու համար արականի և իգականի տարրեր բառեր և կամ ածանցներ ունի. զոր օրինակ.

Արական պապ	իգական մամ
» հայր	» մայր
» այր (էրիկ մարդ)	» կին (կնիկ մարդ)
» պատանի	» օրիորդ, եւայլն:

Կենդանիներուն էգերը նշանակելու համար կը գործածեն եգ, քած, մատակ բառերը՝ արական բառէն առաջ դրուելով, ինչպէս՝ էգ գայլ, քած շուն, եւայլն: Իսկ կին մարդ նշանակելու համար կը գործածեն ունի մասնիկը՝ բառին վերջը դնելով. զոր օրինակ. թագուհի, դքսուհի, Տիգրանուհի, եւայլն. կան նաեւ դռխտ և ամոյշ բառերով կազմուած իգական անուններ. զոր օրինակ. սէր-սիրանոյշ, Խոսրով-Խոսրովի-դուխտ, եւայլն:

70. Գոյական անունը եզակի կ'ըսուի՝ երբ ցոյց տուած իրը մէկ հատ է. զոր օրինակ, խաչ, տուն, պատկեր, սեղան, պարտեզ, եւայլն: Ֆոգեակի կ'ըսուի գոյական անուն մը՝ երբ մէկէն աւելի իրեր ցոյց տայ: Բառ մը յոգնակի կ'ըլլայ՝ երբ անոր վերջը աւելցուի (եթէ միավանկ է) եր մասնիկը. ինչպէս, խաչեր, տուներ. իսկ եթէ մէկէն աւելի վանկ ունեցող է, բառին վերջը կ'աւելցուի ներ մասնիկը. ինչպէս պատկերներ, սեղաններ, պարտեզներ:

Բազմավանկ բառեր՝ որոնք յ-ով կը վերջանան, երբ յոգնակի ըլլան, յ գիրը կը ջնջուի. զոր օրինակ. որայ-որաններ, կրիայ-կրիաններ, շաբիղայ-շաբիղաններ, քահանայ-քահանաններ, եւայլն:

10. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բերամացի սորվիլ ընթերցումի ոտամատորը:

Օրինակիւ հետեւեալ բառերը և իւրաքանչիւրիմ առջև գրել թանձրացեալ և կամ վերացեալ ամուռն ըլլալը:

Ասող	Սէր	Նուարդ
Երկինք	Ժամանակ	Կարդ
Հրեշտակ	Հնութիւն	Երդ
Հոգի	Զարդ	Փափաք
Անտառ	Վատտակ	Կրակ
Վարք	Սուրէն	Աստուած

2. Հետեւեալ խօսքերում մէջ ամուռն գոյականները որոշեալ ընել և որոշեալները՝ ամուռն:

Այսպէս Գիրք մը տօւր ընկերիդ որ կարդայ:

Գիրքը ընկերիդ տօւր որ կարդայ:

Մարդ չի գիտեր եղած զէպըր. — Կերակուրը զիր սկաւառակին մէջ. — Ընտիր գինի հրամցուր եկող հիւրերուն. — Գեղեցիկ երգը լսեցի երէկ. — Հայր, մայր տղաք ի միասին մեկնեցան. — Յաջողութիւնը եղաւ կատարեալ. — Պատառ մը հացէ մի գրկեր աղքատը. — Յիսուս խաչին վրայ մեռաւ. — Մշակ մը՝ արժանի է իր վարձքին. — Մարդ չի գիտեր ինչ ընելը. — Կատուն մուկ մը բռնեց. — Թմբուկի ձայնը լսեցի հեռուէն:

3. Որոշեալ յօդ զմեկ հետեւեալ գոյականներում վրայ:

կաշի	կողով	ձուլածոյ	կոճակ	ճայ
հոգի	պտուղ	բու	ձիւն	բայ
մեղու	ծաղիկ	կկու	կաւ	հայ
որայ	պարտէզ	ծառայ	ծառ	թէյ
կարասի	ձիարչաւ	աբբայ	ժողով	պայ

4. Յոգմակի ընել հետեւեալ եզակի բառերը:

աղբիւր	կիր	կարագ	փառք
ջրվէժ	կղմինտր	սեղան	վկայ
կաթ	տանիք	փոռց	մեքենայ
սան	թղթախաղ	ձեռք	կոյ
կանթեղ	սանտր	ընծայ	վայ

Ժ. — ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ապերախտները

«Մայրիկ, կ'ըսէր Պօղոս, չար են թռչուններ:
Իրենց ամէն օր կու տամ իմ փշրանքներ.

Տես սրչափ են ապերախտ.

Հաղիւ կ'ուտեն կ'երթան բոլոր դէպ ի դաշտ:

Ասոնց նըման վատ ծիծեռնիկ

Մեր տանիքին տակ դնէ ամառն իր բունիկ

Յուրան հաղիւ դայ թողու փախչի:

— Անոնք, որդեակ իմ, են թեթեւ թռչնիկներ,

Եւ ներելու են արժանի.

Բայց չեն պակսիր շատ ապերախտ մարդիկներ

Որոց շատ բան կը շնորհուի:

Կու գան կ'ուտեն լըրբութեամբ մէջ մեր ափին,

Եւ երբ իրենց անօթութիւնը կ'անցնի,

Կ'իւլեն կ'երթան դարձընելով կըռնակներն:

Ահա ասոնք են չար և ոչ ծիծեռնիկք.

Ապերախտ մարդ չունի թեւիկ

Արդարացնել ինքզինք:

Լ. Ռ. ՃԱՇԱԿ ԳԱՂԴ. ՌԵՍՏ.

ԺԱ. ԴԱՍ. — Փոփոխական եւ անփոփոխ բառեր.

Չայնափոխութիւն

71. Փոփոխական բառեր կ'ըսուին՝ գոյականը, ածականը, դերանունը և բայը, որոնք կը փոխեն իրենց ձեւը խօսքին մէջ. իսկ նախդիրը, յետադիրը, մակբայը, շաղկապը, ձայնարկութիւնը չեն փոխեր իրենց ձեւը խօսքին մէջ, որով կ'ըսուին անփոփոխ բառեր:

72. Գոյականին, ածականին և դերանունին փոփոխութիւնը հոյով կ'ըսուի. իսկ բայինը՝ շփոթաշփոթ: Այս փոփոխումը կը կատարուի կամ բառին վերջի

71. Ո՞ր բառերը փոփոխական կ'ըսուին և որոնք անփոփոխ:

72. Ի՞նչ կ'իմանաս հօլով և շփոթութիւն ըսելով, և ի՞նչ կերպով կը կատարուի:

ձայնաւորը՝ ուրիշ ձայնաւորի դարձնելով և կամ բա-
ռին վերջը՝ վանկեր աւելցնելով:

73. Երբոր բառի մը վերջը մէկ կամ աւելի վան-
կեր աւելցնենք, նոյն բառին վերջին վանկին մէջ եղած
ձայնաւորը կամ կը փոխուի ուրիշ ձայնի և կամ կը
ջնջուի: Այս գործողութիւնը բառերու ձայնափոխութիւն
կ'ըսուի:

74. Ձայնափոխութիւնը հետեւեալ կանոններուն
համաձայն կ'ըլլայ:

Ա. և կը փոխուի ի և երբեմն և տառերուն. զոր օրի-
նակ. տէր՝ կ'ըլլայ տիր-ոջ. աղետ՝ կ'ըլլայ աղիտ-ի,
աղետ-ալի, եւայլն:

Բ. և կը փոխուի երբեմն ի և ռ տառերուն. զոր
օրինակ. դեւ՝ կ'ըլլայ դիւ-ի. զեղջ կ'ըլլայ զըղջ-ալ,
զըղջ-ում:

Գ. ի կը փոխուի ռ տառին (որ չի գրուիր), եր-
բեմն նաեւ և-ի կը փոխուի Օրինակ. գիր՝ կ'ըլլայ
գըր-ոյ. — յոռի՝ յոռե-զոյն, եւայլն:

Դ. ու կը փոխուի ռ տառին (որ չի գրուիր): Օր-
ջուր՝ ջըր-ոյ. սուր՝ կ'ըլլայ սըր-ոյ, եւայլն:

Ե. եւ կը փոխուի և-ի և և-ի: Օր. ախոյեան՝
կ'ըլլայ ախոյեն-ի. հրեայ՝ կ'ըլլայ հրե-ի, եւայլն:

Չ. իւ երբ բառի մը վերջը գտնուի կը փոխուի միշտ
ու-ի: Օր. հովիւ՝ կ'ըլլայ հովու-ի. իսկ երբոր իւ ձայնէն
վերջը՝ բառին մասը կազմող բաղաձայն մը յաջորդէ,
այն ատեն կը փոխուի եւ-ի: Օրինակ. սիւն՝ կ'ըլլայ
սեւն. արիւն՝ կ'ըլլայ արեւն, եւայլն:

Ի. ոյ կը փոխուի ու-ի: Օր. լոյս՝ կ'ըլլայ լուս-ոյ.
կոյր՝ կ'ըլլայ կուր-ի, եւայլն:

73. Ձայնափոխութիւնը ինչ գործ է:

74. Ձայնափոխութեան կանոնները որո՞նք են:

11. — ՀԻՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Գրել հետևեալ բառերուն առջև որո՞նք փոփոխաւ, կամ եմ և որո՞նք ամփոփոխ:

աղքատ	վատնել	խաղցած	ներքուստ
բայց	գերեզման	գրելով	երբեք
կամաց	այլուր	կամ	թէպէտեւ
շաքար	սրտանց	յանկարծ	ստորեւ
արտաքուստ	ջերմութիւն	խմաստուն	վաշ

2. Հետևեալ խօսքերուն փակագծի մէջ դրուած բառերը փոխել իմաստին համեմատ:

Մայրը կը յանդիմանէ անհնազանդ (որդի). — Լուսաւորիչ (վիրասպ) հանուեցաւ. — Պարտիզի (ծաղիկ) ջուր տուր. — (Ջրհեղեղ) բոլոր մարդիկ մեռան. — Ծառան (յարդարել) տիրոջ սենեակը. — Ձկները (ծով) և (գետ) մէջ կ'ապրին. — Այգեկութք (ընող) կը քաղեն ոսկեգոյն (ողկոյզ). — (Աստուած) շնորհակալ եղիր. — Թըխս մայրը կը պաշտպանէ իր (ճագ) ցուրտին դէմ: — Երկիրս (տրեւ) կ'առնէ իր լոյսը. — (Վաճառական) ծախած էին իրենց (սպրանք). — (Որ) ձեռքէն տուր զայդ. — Ոսկին (մետաղ) մէջ ամենէն յարգին է. — (Խնամք) պահէ ստացած նուէրդ. — Լրտեսները կը վտարուն (ճաշ) րենիք. — Ծնողք կը սիրեն իրենց (գաւաղ):

3. Գտնել երկերկու օրինակ 74 թուահամարին մէջ դրուած ձայնափոխութեամ կամոմններուն համաձայն:

ԺԱ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Բարեխօսը

Աթիկ անգամ մը պատժուած էր մօրմէն ստահակութեան մը համար զոր գործեր էր. և պատժեր էր զինքը պտոյտի երթալէ զրկելով: Փոքրիկ եղբայրը միայն զուրս պիտի ելլէր հօրը հետ. բայց սա տժգոհ էր առանց Աթիկի պտոյտի երթալուն վրայ և կամք չունէր երթալու: Միւս կողմանէ չէր կրնար դիմադրել մօրը և ստիպուած էր երթալու: Սակայն հագիւ թէ տանը մեծ

դրան մօտեցած էր, աչքերը լեցուած արցունքով՝ ետ դարձաւ և ըսաւ մօրը.

— Միայն այսօրուան համար, մայրիկ, թող տուր որ Արթիկը դայ հետս: — Ի՞նչ կ'ուզէք:

Մայրը անպատու չթողու համար կրտսեր եղբօրն այնքան բարութիւնը, ստիպուեցաւ ներել երէցին: Բայց վստահ եղիք որ այս բանս օգտակար եղաւ նաեւ Արթիկին: Որովհետեւ շինուելով և զգացուելով փոքր եղբօր ցոյց տուած սիրոյն վրայ, միտքը պահեց դայն, և այս՝ վերջինը եղաւ իր ստաճակութիւններուն:

Բարութիւնը և սէրը այսքան ազդեցիկ են տղաներու և ամէն մարդու վրայ:

ԺԲ. ԴԱՍ. — Զեղչումն ձայնաւորներու եւ բաղաձայններու

75. Զայնաւոր գիրերու զեղչումը կամ կորուստը կը կատարուի բառերուն մէջ՝ հոլովումով և կամ լրծորդութիւնով՝ երբ բառին վերջը վանկ մը կամ վանկեր կ'աւելցուին. զոր օրինակ. *ձուկ՝ կ'ըլլայ ձկ—ան. գառնուկ՝ կ'ըլլայ գառնկ—ան. դարուկ՝ կ'ըլլայ դարկ—ան, եւայլն. երկիր՝ երկր—այիւ, տխուր՝ տխրաւից, շուն՝ շնչաւոր, եւայլն:*

76. Բաղաձայն գիրերուն մէջէն *ձ, ց, ռ* տառերը կը զեղչուին և տառէն առաջ՝ երբ բառին վրայ աւելցուելիք վանկը և տառով սկսի. իսկ *ձ* և *ց*

75. Զայնաւոր գիրերու կորուստը ի՞նչ պարագաներու մէջ կը կատարուի.

76. Բաղաձայն գիրերուն մէջ *ժ, ց, ռ* տառերուն զեղչումը ո՞ր առիթն կը կատարուի:

տառերէն առաջ գտնուած թ տառն ալ՝ և տառին հանդիպելով՝ ուի կը փոխուի. զոր օրինակ. բարձրառէն կը շինուի բառ—նալ, դիր բառէն՝ դե—կլ, ևն:

77. Սակայն այն բառերը որոնց մէջէն զեղչում եղած է ա և և ձայները՝ աշխարհաբարի դարձած ժամանակ՝ կը պահեն իրենց թ զիրը և—էն առաջ. զոր օրինակ. զեր բառէն զիր—ա—նալ, զեղչելով ա ձայնը՝ եղած է զիր—նալ, չոր—ա—նալ, չոր—նալ, սեղա—նեյ՝ սեղ—նիլ, կար—և—նալ՝ կր—նալ, զարկ—ա—նեյ՝ զար—նեյ, եւայլն:

12. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ և օրինակել հետեւեալ հատուածը:
 2. Գրի առնել հատուածիմ մէջ եղած որոշ և ամբողջ գոյականները:
 3. Հետեւեալ բառերում մէջ եղած ձայնափոխութիւնները և զեղչումները ըսել:
- Գիշերուան, գետին, թելկներուն, սենեկին, տան, բրդին, հիւսան, լուսոյ, երկնքի, Աստուծոյ:
4. Նշանակել ուղիղ կամ չփոխուած ձևերը մոյմ բառերում:
 5. Հետեւեալ խօսքերում պակաս բառերը լեցնել:
- Մերգերը կը պահուին ... մէջ. — Որդին ... խօսքէն դուրս չելեր. — Զինուորները կը հնազանդին իրենց ... — Թանկագին են սրբոց ... — Համարիւն են երկու ... — Բուսային հողը ... կ'ըլլայ. — Դիւանին մէջ կը պահուին ... — Խուսկը կը դրուի ... — Յովսէփ կը հագնէր ծաղկեայ ... — Փղոսկրեայ է ... կողմը. — Իմաստուն մարդը ... չի ըլլար. — Արքայութիւնը ... համար է:

77. Կան բառեր որ մ—էն առաջ թ ունին, ինչ է անոնց պատճառը:

Արեւը մարը մտաւ. գիշերուան ցողը գետնին երեսը կը թրջէ, օդը՝ որ ցորեկը չափէ դուրս տաք կ'ընէր՝ հիմա կը պաղըշտկի:

Ծաղիկները իրենց խատուտիկ թերթերը կը դոցեն, գլուխներն կը ծռեն, իրենց կօթին վրայ կը կախուին:

Վառեակները իրենց մօրը թեւին տակ կը քնանան: Թռչունները երգերնին դադրեցուցեր են, բոյներնին ծառերուն վրայ դրած՝ գլուխներն ալ թեւիկներուն տակը առած կը հանգչին:

Ձայն մը չեւեր այն փեթակէն՝ ուր մեղունները Ժիր կը մտնէին ու կ'եւէին: Իրենք ալ թողուցեր են իրենց աշխատութիւնը, ու ամէն մէկը իրեն ընկերին քով մոմէ սենեկաց մէջ կը քնանայ,

Ոչխարները իրենց կակուղ բրդին վրայ պառկեր են. ալ չի լսուիր բլուրներու վրայ անոնց մայելը:

Տղաքն ալ մոռցեր են իրենց խաղը. ամենեւին ոտքի ձայն չկայ, ճամբաները մարդ չկայ, դարբինն ալ չի դարներ իր կռանը սալին վրայ:

Հիւսան սղոցը ձուլթոց մ'ալ չի հաներ. ամէն արաւրած կը քնանայ, մարդիկ ալ, անբանք ալ:

Երկինքն ու երկիրը մութը պատեր է. գիշեր....:

Ո՞վ է որ աս ամէն քնացողներուն վրայ հոգ կը տանի, ու անոնց չկրցած ատենը զիրենք կը պաշտպանէ:

Կայ աչք մը որ քնանալ չունի, որ առանց արեւու լուսոյ կը տեսնէ, ճամբու մէջ անոր լուսին պէտք չէ, տան մէջ կանթեղի կարօտ չէ, երկնքի վրայ աստղ չի փնտռեր: Աս աչքը ամէն տեղ կը տեսնէ, ամէն մարդ կը հոգայ, աս է Աստուծոյ աչքը, որուն ձեռքը միշտ մեր վրայ է:

ԱՆԻՇԱՆ (Ցոյցք Աստուծոյ):

ԺԳ. ԴԱՍ. — Բառերու հոլովումը

78. Բառ մը հոլովել ըսելով կ'իմանամ անոր փոխուած զանազան ձեւերը ըսել կամ գրել: Այդ փոխուած ձեւերը վեց հատ են և կ'ըսուին՝

Ուղղական, Հայցական, Սեռական, Տրական, Բացասական, Գործիական:

79. Խօսքի մը մէջ բայերն են որ պատճառ կ'ըլլան բառերու հոլովումին, ուստի անոնց իւրաքանչիւրին նշանակութիւնը իմանալու համար՝ պէտք է նայիլ թէ անոնցմէ ամէն մէկը ինչ հարցմունքի կը պատասխանեն:

80. Ուղղականը կը պատասխանէ ո՞վ կամ ինչ բան, և յոգնակիին մէջ որո՞նք, ինչ բաներ՝ բայի մը քով դրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

Եղակի. Տղան շատ խելօք է. — ո՞վ խելօք է. — տղան:

Յոգնակի. Լեռները բարձր են. — ինչ բաներ բարձր են. — լեռները:

81. Հայցականը կը պատասխանէ եզակիին մէջ զո՞վ, ինչ բանը, և յոգնակիին մէջ, զորո՞նք, ինչ բաներ՝ բայի մը քով դրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

Եղակի. Աղքատը կերակրեցի. — զո՞վ կերակրեցիր. — աղքատը:

Յոգնակի. Աշխատաւորը զործերնին լմնցուցին. — ինչ բաներ լմնցուցին. — զործերնին:

78. Հոլովել ըսելով ինչ կ'իմանաս. քանի՞ են հոլովները և ինչպէս կ'ըսուին:

79. Հոլովումին պատճառը որո՞նք են. ինչպէս կ'իմանանք անոնց նշանակութիւնը:

80. Ուղղական հոլովը ինչ բանի կը պատասխանէ:

81. Հայցական հոլովը ինչի՞ կը պատասխանէ:

82. Սեռականը կը պատասխանէ եզակիին մէջ որո՞ն, ի՞նչ բանի, և յոգնակիին մէջ, որո՞նց, ի՞նչ բաներու՞ զոյականի մը քով զրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

Եզակի. Արեւուն լոյսը խաւարեցաւ. — որո՞ն լոյսը. — արեւուն:

Յոգնակի. Բանուորներուն վարձքերը աւելցան. որո՞նց վարձքերը. բանուորներուն:

83. Տրակարը կը պատասխանէ եզակիին մէջ որո՞ն, ի՞նչ բանի, և յոգնակիին մէջ որո՞նց, ի՞նչ բաներու՞ բայի մը քով զրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

Եզակի. Նամակը թղթատարին յանձնեցի. — որո՞ն յանձնեցիր. — թղթատարին:

Յոգնակի. Մաղիկներուն ջուր տուաւ. — ի՞նչ բաներու տուաւ. — ծաղիկներուն:

84. Բացառականը կը պատասխանէ եզակիին մէջ որո՞ն, ուսկի՞ց, ի՞նչ բանե, և յոգնակիին մէջ՝ որոնցմե՞ ի՞նչ բաներե՞ բայի մը քով զրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

Եզակի. Փուռէն հաց առի. — ուսկի՞ց հաց առի. — փուռէն:

Յոգնակի. Յիսուս հրեաներէն խաչուեցաւ. — որոնցմե՞ խաչուեցաւ. — հրեաներէն:

85. Գործիականը կը պատասխանէ եզակիին մէջ՝ որո՞ւմ, ինչո՞ւմ, և յոգնակիին մէջ որո՞նցմով, ի՞նչ բաներով՝ բայի մը քով զրուած հարցումներուն. զոր օրինակ.

82. Սեռական հոլովը իմանալու համար ի՞նչ կը հարցնենք:

83. Տրակար հոլովը ի՞նչ հարցումներ կը պատասխանէ:

84. Բացառականը գտնելու համար ի՞նչ հարցումներ պէտք է ընել:

85. Գործիականը ո՞ր հարցումներով կը գտնուի:

Եզակի. Գերեզմանը մատանիով կնքեցին. — ինչով
կնքեցին. — մատանիով:

Յոզեֆի. Բիրերով սպանեցին. — ինչ թաներով
սպանեցին. — բիրերով:

13. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ և զոց սորվիլ ըմթերցումը:

2. Գտնել հետեւեալ խօսքերում մէջ գտնուած գոյականի
բառերում իմջ մոլովով ըլլալնիմ:

Լաւ մշակուած երկիր մը շատ պաղարեր կ'ըլլայ. —
Աշակերտներ կան որ գեղեցիկ գիրքեր ունին, բայց
կարգալու փափաքէն զուրկ են. — Յուրա երկիրներու
մէջ կը տեսնուին կորովի և շատ ծեր մարդիկ: — Համ-
բուրգքեամբ և յարատեւութեամբ մարդ կը յաղթէ ա-
մէն բանի. — Բարձր լեռներուն գագաթները ամպերուն
մէջ կը կորսուին. — Շատ բարբեր երկիրներու մէջ՝
մարդիկ մեծ մասամբ հեղգ կ'ըլլան. — Վճիտ առուակ
մը՝ խաղաղ կեանքի մը պատկեր է. — Ընտիր գիրքի
մը ընթերցումը շատ օգտակար է. — Մեծահամբաւ
մարդու մը պատմութիւնը հրահանգիչ է. — Խոհեմ
մարդ մը պէտք է գիտնայ ծածուկ պահել գաղտնիքը:

3. Սորվիլ ըմթերցումիմ բառերը:

ԺԳ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Փախստական

Հիւր ենք երկրիս վերայ, կ'անցնինք ըշտապով,
'Նըման թեթեւ մի նաւակի՝ որ տայ խոյս
Անուշ հովի մ' համբոյրներուն տակէն դով
Եւ կապոյտին մէջ կ'անհետի խորատոյդ:

Երանի՛ թէ, բացած ահօսն իր ետեւ՝
 Յետ անցընելուն՝ ունենար քիչ մ'ատեն տեւ.
 Եւ փոթորիկ մ'իսկոյն չի գար չըջընջէր
 Ուղին զոր նա սուր ընթացքովն է գըծեր:

Երանի՛ թէ, հոն ուր տանի բախտն զմեզ
 Մընար մեզ սիրա մ'ուր ապրէինք մենք դեռ եւս,
 Որ հետեւէր մեզի հեռու աշխարհն այն՝
 Զոր մարդկային լեզուն կոչէ գերեզման:

ԱՆԻՍ ՏՀ ՇԱՄՊՐԻԷ
 ՃԱՇԱԿ ԳԱՂԳ. ԲԱՆՍՏ.

Շտապով – արտործօք, փութով: Խոյս տալ – փախչիլ:
 Անհետել – անհետ ըլլալ, հետք չքողոյ, ջնջուիլ: Խորասոյգ
 – խորը ընկղմող, մտնող: Ահօս – փոս, անդրաշուտ հող: Տեւ
 – տեւողութիւն, շարունակութիւն: Ուղի – ձամբայ: Ընթացք
 – փազկը, ձամբայ:

ԺԴ. ԴԱՍ. — Կանոնաւոր հոլովումներ

86. Հոլովումը երկու ձեւ ունի կանոնաւոր և անկանոն: Բառերուն մեծագոյն մաս մը կանոնաւոր ձեւերով կը հոլովուին, իսկ փոքրագոյն մաս մ'ալ անկանոն ձեւերով:

87. Կանոնաւոր հոլովումն ալ հինգ ձեւ ունի եզակիի համար. իսկ յոգնակիի համար բոլոր բառերը մէկ ձեւ միայն ունին:

86. Հոլովումը քանի՞ ձեւ ունի. բառերուն մեծ մասը ո՞ր ձեւով կը հոլովուին:

87. Կանոնաւոր հոլովումը քանի՞ ձեւ ունի և ինչով կը զանազանուին իրարմէ:

Եզակիի մէջ հինգ ձեւերը իրարմէ կը զանազանուին, իրենց սեռական հոլովին վերջին վանկին մէջ գտնուած ձայնաւորին տարբերութենէն. այդ ձայնաւորը կ'ըսուի բնորոշ ձայնաւոր:

88. Առաջին հոլովման բնորոշ ձայնաւորն է ի, երկրորդինն է ոյ, երրորդինն է ու, չորրորդինն է ա, հինգերորդինն է հա. զոր օրինակ.

	Ուղղական	Սեռական
Ա. Հոլովում	— բառ	բառ—ի
Բ. »	— սէր	սիր—ոյ
Գ. »	— ծով	ծով—ու
Դ. »	— զարուն	զարն—ան
Ե. »	— ծերութիւն	ծերութ—եան

89. Հինգ ձեւով եղած հոլովումներուն ցուցակը հետեւեալն է.

Եզակի	Ա Հ-Լ-Է-Մ	Բ Հ-Լ-Է-Մ	Գ Հ-Լ-Է-Մ	Դ Հ-Լ-Է-Մ	Ե Հ-Լ-Է-Մ
Բնորոշ ձայն.	ի	ոյ	ու	ան	եան
Ուղղ. և Հայց.	բառ	սէր	ծով	զարուն	ծերութիւն
Սեռի. և Տրի.	բառ—ի	սիր—ոյ	ծով—ու	զարն—ան	ծերութ—եան
Բացառական	բառ—է	սէր—է	ծով—է	զարուն—է	ծերութ—ենէ
Գործիական	բառ—ով	սիր—ով	ծով—ով	զարուն—ով	ծերութ—եամբ

88. Հինգ հոլովումներուն բնորոշ ձայնաւոր զիրերը որոնք են:

88. Ըսէ ուրեմն հինգ կանոնաւոր հոլովումներուն կրած փոփոխութիւնները:

90. Յոգնակի բառերուն հոլովումը մէկ ձեւով միայն կ'ըլլայ, եր կամ ներ մասնիկները աւելցնելով եզակի բառին վերջը: Եւ այդ անփոփոխ ձեւն հետեւալն է:

Ուղղակ. եւ Հայցի.	Ծով-եր	Հովիւ-ներ .
Սեռակ. եւ Տրակ.	Ծով-եր-ու	Հովիւ-ներ-ու
Բացառական	Ծով-եր-է	Հովիւ-ներ-է
Գործիական	Ծով-եր-ով	Հովիւ-ներ-ով

14. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բերամացի պատմել հետեւեալ ըմթերցումը:
2. Նուծել քերականօրէն ըմթերցումիմ վերջիմ տումը:
3. Հետեւեալ բառերը օրինակել եւ գրել իւրաքանչիւրիմ առջեւ իր հոլովումիմ սեռականի բնորոշ գիրը:

կարգ	ջուր	կով	դուռ	ձիւն
հասակ	կենդանի	հաւ	նուռ	սիւն
վաստակ	հուր	վարձ	շուն	յարութիւն
երազ	գինի	շահ	փուռ	բարութիւն
թոշակ	թռչուն	նաւ	ձուկ	գերութիւն

4. Հոլովել գրելով վերի բառերում առաջիմ հորիզոնական շարքը:

90. Յոգնակի բառերուն հոլովումը Բնչպէս կ'ըլլայ:

Հայ. քերկ.

Պառնիկ լսած էր անգամ մը որ ուսուցիչը կը հարչընէր դպրոցի պաշապանին, տղաներէն ո՞ր մէկը շրջած էր կաղամարը սեղանին վրայ: Պառնիկ որոշ տեսած էր զայն ընողը, բայց լռեց. լռեց վասն զի այն տղան թէպէտ խրատի մը արժանի էր, սակայն կը ցաւէր մահացուած տեսնելու իր ընկերներէն մէկը: Ուրիշ անգամ մը նոյն տղան գէշ կերպով ճմրւթքեց Պառնիկին մաքուր տետրակը: Ուսուցիչը կարծելով որ ինքն է անոր պատճառը, խստիւ յանդիմանեց զինքը, և տղան լռեց յանդիմանութիւնը, բայց նորէն լռեց: Լաւ համարեցաւ յանդիմանուիլ քան ամբաստանել ընկեր մը:

Այսպէս կ'ընեն ազնուասիրտ և վեհանձն տղաները: Ո՛հ, բայց ո՞վ որ բարի կը գործէ, բարիք կը գտնէ, և շուտ կամ ուշ այսպիսի ազնիւ հոգիներ և բարձր զգացումի անձեր կը յայտնուին, կը գնահատուին մեծապէս, և բարձրաձայն կը ծափահարուին, ինչպէս որ պատահեցաւ նաեւ վեհանձն Պառնիկին:

ԺԵ. ԴԱՍ. — Կանոնաւոր հոլովումներ (շար.)

91. Հոլովումներուն մէջ՝ բառերուն որոշեալ ձեւերը կը տարբերին անորոշներէն երբ բառերուն վերջը ը կամ և որոշիչ յօդերէն մէկը զրուած ըլլայ. բացի գործիական հոլովէն որ երբեք յօդ չ'առնէր. զոր օրինակ.

ծառը	ծառ—ին	ծառ—էն	ծառ—ով
ծառ—երը	ծառ—եր—ուն	ծառ—եր—էն	ծառ—եր—ով

91. Հոլովումներուն մէջ բառերուն որոշեալ ձեւերը ինչո՞վ կը տարբերին անորոշ ձեւերէն:

92. Բառերը հոլովելու ժամանակ պէտք է ուշ դնել, ձայնափոխութեան և զեղչման կանոններուն, որոնց պատճառով կը հոլովուին հետեւեալ և անոնց նման շատ մը բառեր:

Հաւկիթ, հաւկթի, հաւկթով. Սիրտ, սրտի, սրտով. Պանիր, պանրի, պանիրով. — Շունչ, շնչոյ, շնչով. Սէր, սիրոյ, սիրով. — Փուշ, փշոյ, փշով. — Փռու, փռան, փռուով. — Մատուռ, մատրան, մատուռով. Փախուստ, փախստեան, փախստեամբ. — Զին, ձեան ձինով. — Սին, սեան, սինով. — Սերմն, սերման, սերմով. — Մանուկ, մանկան, մանուկով. — Մուկ, մկան, մուկով:

93. Ժամանակի վերաբերող բառերէն ոմանք սեռականի ան վերջաւորութեան տեղ՝ ուսն կ'ըլլան. զոր օրինակ.

Օր, օր-ուան. ամառ, ամառ-ուան. երէկ, երեկ-ուան, եւայլն:

94. Տեղ ցոյց տուող բառերու ուղղականին վրայ երբ ս, յ, և գիրերը աւելցուն, բանի մը մէջ և կամ ո՛ր ըլլալը կը ցուցնէ եզակիին մէջ. զոր օրինակ. կ'ըսենք ես պարտէզն եմ, (այսինքն պարտէզին մէջ եմ). — Թաշկինակդ գրպանդ դի՛ր, (այսինքն գրպանիդ մէջ դի՛ր). — տղան տունը տարին (այսինքն տանը մէջ տարին), եւայլն:

95. Ոյ և ան սեռականի վերջաւորութիւնները երթալով գործածութենէ դուրս կ'իյնան աշխարհա-

92. Բառերը հոլովելու ժամանակ ի՞նչ բանի պէտք է ուշ դնել:

93. Ժամանակի վերաբերող բառերուն ոմանց սեռականը ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

94. Տեղ ցոյց տուող բառերուն ուղղականին վրայ երբ ս, յ, և գիրերը ի՞նչ կը ցուցնեն:

95. Ոյ և ան սեռականի վերջաւորութեան վրայ ի՞նչ զիտելիք կայ:

բար լեզուին մէջ: Ուստի այս հոլովման վերաբերող շատ մը բառեր Ա. հոլովումին ձեւով ալ կրնան հոլովուիլ, որով աւելի գործածական սեռականներն են՝ ի, ու, ևս բնորոշ ձայնաւոր ունեցողները:

96. Երկրորդ հոլովման տակ գացող այն բազմավանկ բառերը որ ի տառով կը վերջանան՝ իրենց վերջին ի տառը ՝-ի կը փոխեն սեռական և տրական հոլովներուն մէջ. զոր օրինակ.

Ուղղ. և Հայց. Ոսկի Տարի Գարի Ապակի Սեռկ. և Տրկն. Ոսկւ-ոյ Տարւ-ոյ Գարւ-ոյ Ապակւ-ոյ Բացառական. Ոսկի-է Տարի-է Գարի-է Ապակի-է Գործիական. Ոսկի-ով Տարի-ով Գարի-ով Ապակի-ով

15. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ հետեւեալ ըմթերցումը. ըսել բերամացի որոշեալ և ամորոշ գոյական բառերը, տալով իւրաքանչիւրիմ սլատմաւոր:

2. Գտնել հիմգ բառեր՝ որոնք հոլովուած ատեն հետեւին ձայնափոխութեամ և զեղչմամ կամոմներում:

3. Ժամանակ կամ եղանակ ցոյց տուող ձևեր բառը հոլովել զրելով:

4. Գրել հիմգ օրինակ տեղ ցոյց տուող ուղղականներ դիմորոշ-յօդերով:

5. Գտնել երեք բազմավանկ բառեր և հոլովել զանոնք զրաւոր, որոնց ի տառը ՝-ի փոխուի տրական և սեռական հոլովներում մէջ:

6. Սորվիլ ըմթերցումին մէջ եղած հետագայ բառերը:

96. Երկրորդ հոլովման տակ գացող բազմավանկ բառերուն ի վերջին գրի կը փոխուի:

ԺԵ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Փառք տանք Աստուծոյ

Հայա, երթանք դաշտը, տեսնենք ինչպէս կը մեծանան ծաղիկները. մտիկ ընենք սա թռչուններուն ճիւճիւր, խաղանք սա նոր բուսած խոտերուն վրայ:

Ձմեռն անցեր է. ծառերը կը ծլին. գեղձին վարդապոյն ծաղիկը կը բացուի, տերեւները կը կանանչնան, մշուշը բլուրներու վրայ, ձորերու մէջ կը փռուի. մանուշակը շուքի տակ կը պահուրտի ու անուշ հոտը կը ձգէ:

Հաւը իր հաւկիթներուն վրայ՝ նստած՝ ժամէ ժամ կը սպասէ, թէ երբ պիտի գայ այն ատենը՝ որ կտուցովը հաւկիթին կճեպը կոտրէ ու իր սիրուն ձագերը դուրս հանէ:

Նոր ծնած գառնուկները մարմանդին վրայ են, հազիւ թէ կրնան իրենց տկար ոտքերուն վրայ կենալ, ու մօրերնուն քով կը դողդղան: Սիրուն գառնուկներ, թէ որ դուք ընկնիք ալ՝ չէք ցաւիր, վասն զի գետինը փրուած է կակուղիկ կանաչ կապերտ մը:

Թիթեռնիկները թեւերնին բացած արեւուն՝ ճիւղէ ճիւղ, ծաղկէ ծաղիկ կը թռչտին: Ամէն նոր ձագերն ալ երջանիկ են, ամէնն ալ ասդին անդին ցրուած կը խաղան, կը խնդան ու փառք կու տան Աստուծոյ որ իրենց կեանք տուաւ: Անոնք միայն սրտով կրնան ճիսալ, մենք սա բախտն ալ ունինք որ բերնով ալ կ'օրհնենք զինքը:

Թռչունները կը ճըւճըւան, գառնուկները կը մայեն, բայց մենք միայն կրնանք Աստուծոյ բարիքներուն վրայ խօսիլ: Ուրեմն փառք տանք ու օրհնենք զինքը ան աւարածներուն բերնէն ալ՝ որոնք լեզու չունին:

Ծաղկած ծառեր, պղտիկ գառնուկներ, թէ որ լեզու ունենայիք, որչափ պիտի գովէիք Աստուծոյ բարութիւնը, բայց դուք լեզու չունիք, մենք ձեր տեղը կը խօսինք: Ամէն լերան վրայ ու ամէն կանաչ գետնի երես մենք ձեր տեղը շնորհակալ կ'ըլլանք:

ԱՄԻՇԱՆ (ՅՈՅՅԷ ԱՍՏՈՒԾՈՅ)

Մարմանդ - բարեխառն տեղեր, (եայրա): Կապերտ - կարպետ (նոս կանաչ կապերտ քսելով կ'իմանայ խոտաւետ դաշտը): Ծխալ - ուրախութեամբ վեր վեր իյնալ: Մայել - գառնուկին հանած օայնը: Ձոր - խոր տեղ յեանքու մէջ:

ԺԶ. ԴԱՍ. — Կանոնաւոր հոլովումներ (շար.)

97. Բոլոր բայերուն անորոշ դերբայները Գ. հոլովման տակ կ'երթան. զոր օրինակ. կարդալ, կարդալ-ու, կարդալ-ով. երգել, երգել-ու, երգել-ով. միայն թէ իյ վերջացող դերբայները՝ ել-ի կը փոխուին, այսպէս, ծիծաղիլ, ծիծաղ-ել-ու, ծիծաղ-ել-ով, եւայլն:

98. Իս վերջացող յատուկ անունները Բ. հոլովման տակ կ'երթան՝ կորանցնելով իրենց ա վերջին գիրը. զոր օրինակ. Սերպիա, Սերպի-ոյ, Ռուսիա, Ռուսի-ոյ:

99. Ում վերջացող բառերը կ'երթան Դ. հոլովման տակ. զոր օրինակ. բարձում, բարձմ-ան, գնում, գնմ-ան, օծում, օծմ-ան, եւայլն:

100. Իս վերջացող բառերէն ոմանք Դ. հոլովման տակ կ'երթան, միայն թէ հոլովման ատեն իս վերջաւորութիւնը ու-ի կը փոխուի, ձայնափոխութեան պատճառով, ինչպէս պատիւ, պատ-ուոյ, պատ-ուէ, պատ-ուով. անիւ, ան-ուոյ, ան-ուէ, ան-ուով. արծիւ, արծ-ուոյ, արծ-ուէ, արծ-ուով. կոիւ, կո-ուոյ, կո-ուէ, կո-ուով, եւայլն:

101. Իս վերջացող բառերէն ոմանք կը հոլովուին թէ՛ Ա. և թէ՛ Ե. հոլովման ձեւով. զոր օրինակ. սիւն, սիւնի, սիւնով և կամ սիւն, սեան, սեամբ, ևն:

97. Բայերուն անորոշ դերբայները ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

98. Իս վերջացող յատուկ անունները ո՞ր հոլովման պէս կ'ըլլան:

99. Ում վերջացող բառերը ի՞նչպէս կը հոլովուին:

100. Իս վերջացող բառերը ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

101. Իս վերջացող բառերն ի՞նչպէս կը հոլովուին:

102. Աշխարհաբարի մէջ բոլոր յատուկ անունները կը հոլովուին Ա. հոլովման ձեւով. զոր օրինակ. Եփրեմ, Եփրեմի, Եփրեմէ, Եփրեմով. Սանդուխտ, Սանդուխտի, Սանդուխտէ, Սանդուխտով, եւայլն:

103. Բոլոր թիւն վերջացող բառերը Ե. հոլովման տակ կ'երթան:

104. Այն բառերը որոնք զրաբարի մէջ ըն վերջաւորութիւնը ունեցող բառերէն առաջ կու գան, կորուսած ըլլալով զայն, ինչպէս հիմ, կողմ, հիւս, լեռ, մուկ, եղէգ, եւայլն: Նոյնպէս ուն վերջացող բառեր կը հոլովուին թէ՛ Ա. և թէ՛ Դ. հոլովման ձեւով. զոր օրինակ. լեռ, լեռի, լեռով, և կամ լեռ, լերան, լերամբ. մուկ, մուկի, մուկով, և կամ մուկ, մկան, մկամբ, եւայլն:

16. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Հետեւեալ բառերը հոլովել զրաւոր:

Անկիւն, նստիլ, լոյս, պղինձ, վահրամ, նուռ, հիմ, բանալ, ուսում, հովիւ, հոսում, մունջ, խռիւ, բազուկ, Գերմանիա, լուրջ, Սարգիս, անկում, աշխատութիւն, թաղում, բարութիւն, մանուկ, ծնունդ, սերմ, գիւցաղ, ճարճատիւն, գանգիւն, միածին, թուղթ, թոռ:

2. Բերամսցի սորվիլ հետեւեալ արտասանութիւնը տուծ առ տուծ:

3. Սորվիլ ընթերցումիւ բառերը:

102. Ցատուկ անունները ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

103. Թիւն վերջաւորող բառերն ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

104. Գրաբարի մէջ ըն վերջաւորութիւն ունեցող բառերը ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

ԺԶ. — ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ամպերու ճամբան

Մեծ կայլակներ կ'երերան
 Գիշեր ատեն բիրիս վրան.
 Հառաչներ գողար ու խորունկ
 Շըրթունքիս վրայ կը թըրթուան.
 Ո՛հ, զանոնք ո՛վ պիտ'տանի
 Մինչեւ աշխարհ մայրենի:

Ծով, քեզ կու տամ իմ հրաւեր.
 Դու արցունքիս ա՛ռ գետեր.
 Թէ՛ գան առջեւըդ ավունք՝
 Հողմին յանձնէ իմ խօսքեր.
 Թող ինք բառերըս գողտնի՝
 Տանի յաշխարհ մայրենի:

Սուրբ է աւանդն, ո՛վ հողմիկք,
 Սիրոյ խօսքեր կը տանիք.
 Բառ մ'ալ ճամբան չըմոռնաք.
 Թէ՛ վըտանդի հանդիպիք՝
 Ամպին տըւէք որ տանի՝
 Մինչեւ աշխարհ մայրենի:

Ա՛յ կը յուսամ աներկրայ
 Որ խօսքըս հոն պիտ'երթայ.
 Զի ամէն ամպ սեւ եւ թաց
 Լի շանթերով վայրենի,
 Ուրիշ աշխարհ չըմըտած
 Պէտք է երկրէս միշտ անցնի:

Հ. Կ. Տ. ՍԱՀԱԿՆԱՆ

Կայլակ - կարիչ: Երերալ - դողդաղ: Գողար - փա-
 փուշ ու անուշ: Ափունք - գետի, ծովի եզր: Հողմ - հով,
 քամի: Աւանդ - պահելու տրուած բան: Աներկրայ - ան-
 տարակոյս, անկասկած: Շանթ - կայծակ, երկնքէն իջած
 կրակ:

ԺԷ. ԴԱՍ. — Անկանոն հոլովումներ

105. Կան խումբ մը բառեր որ անկանոն կերպով կը հոլովուին միայն եզակիին մէջ, որոնք երկու խումբի կրնանք վերածել՝

Առաջին խումբ՝ օր վերջացող սեռականներու

Ուղղ-Հայց.	Հայր	Մայր
Սեռ-Տրկ.	Հօր	Մօր
Քացառական.	Հօրե, հօրմե	Մօրե, մօրմե
Գործիական.	Հօրով, հօրմով	Մօրով, մօրմով

Այսպէս կը հոլովուին ազգականութեան վերաբերեալ միւս բառերը, ինչպէս եղբայր, հօրեղբայր, մօրեղբայր, կաթնեղբայր, եւայլն։

106. Երկրորդ խումբը՝ ոչ վերջացող սեռականներու

Ուղղ-Հայց.	Քոյր	Կիճ
Սեռ-Տրկ.	Քրոջ, քեռ	Կնոջ
Քացառական.	Քոյրե, քրոջմե	Կնոջմե
Գործիական.	Քոյրով, քրոջմով	Կնոջմով

Այսպէս կը հոլովուին քոյր բառով կազմուածները, ինչպէս հօրաքոյր, հարսնքոյր, եւայլն, ինչպէս նաեւ տիկին-ով վերջացող բառերը։ Ասոնց կարճ ձեւերը հօրքոյր, մօրքոյր, հարսնքոյր, եւայլն, կը հոլովուին նաեւ Ա. հոլովման պէս. — հօրքուր, հօրքուրի, հօրքուրով, եւայլն։

105. Անկանոն կերպով հոլովուած բառերը քանի՞ խումբի կը բաժնուին, և որոնք են։

106. Երկրորդ խումբի անկանոն հոլովման բառերը որոնք են։

17. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ հետեւեալ հատուածը և քաղել մէջէն բոլոր ամորոշ գոյական բառերը:

2. Գրել հետեւեալ բառերուն հոլովները իրենց յոգնակիներով:

հօրաքոյր	հարսնքոյր	տիկին	տանտիկին
կնքահայր	կաթնեղբայր	առնակին	տալ
տիրամայր	կուսամայր	ներ	կեսուր
սանահայր	վանահայր	աներ	քոյր

3. Մէկմէկ խօսք շիմել հետեւեալ բառերով.

Ափ, դաշտ, խոտ, տերեւ, լեռ, կանկառ, ծաղիկ, ժայռ, ամառ, կաղնի, մարմանդ, դափնի:

Օրինակ. Հիները դափնիով կը պսակէին յաղթական զօրավարները:

4. Սորվիլ ըմթերցումիմ բառերը:

ԺԷ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Շատ են Աստուծոյ գործերը

Ափով մը աւազ առ ու համբէ: Նայիմ կրնա՞ դաշտին խոտերը, ծառերուն տերեւները համբէ: Իրաւ որ անոնք համբանքի չեն դար, բայց Աստուծոյ գործերը ալ աւելի շատ են: Եղեւինն բարձր լեռներու վրայ կը բուսնի, ուռենին վազուկ ջրերու վրայ կը ծռի:

Կանկառը սուր սուր փուշերով պատած է. մոլորը բրդոտ ու կակուղիկ է: Լուրիսը կը տարածուի ու կը պլլուի. կաղնին խոր արմատ կը ձգէ ու ձմեռուան հովերուն դէմ կը դնէ. մարգարիտ ծաղիկը դաշտերը կը զարդարէ, լեռներու փէշերուն տակը կը բուսնի. կալաջը պարարտ հող ու հողացող ձեռք մը կ'ուղէ:

Հերիկն ու եղէգը մէկմէկու կը պլլուին. կակուղ խոտը մարմանդի մէջ կը բուսնի, փշոտ թուփերը՝ չբանած երկիրներ: Ջրային շուշանը գետին մէջ կը մեծնայ, իր լայն ծաղիկները ջրին երեսը կը բացուին. շահօքրամը չոր քարի վրայ կը բուսնի ու իր հոտը ժայռերու մէջ կը սփռէ:

Ամէն տերեւ մէկմէկ ձեւ ունին, ամէն բոյս մէկմէկ կերպ բնութիւն: Տես ան խոտերը որ դաշտի մէջ կը մեծնան, ան խոտերն ալ՝ որ նեղ ճամբաներու մէջ ոտքի տակ կ'երթան, զանոնք մարդ չէ սերմանած: Կան բոյսեր որ ժայռերու վրայ կը բուսնին, ուր մարդ չէ ելած, կան որ խոր անտառներու կամ անմարդի կղզիներու մէջ, ու ամէն տեղ:

Աստուած է որ հունտերը ասդին անդին կը ցանէ. անոնց մէկմէկ ձեւ կու տայ, անձրեւով կ'ոռոգէ, ցողով կը մեծցնէ. Ինքն է որ անոնց սիրուն գոյներ կու տայ և տեսք, անուշ հոտ մը ու թափանցիկ բարակ թերթեր՝ որ մարդս կը զարմացնեն:

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այն սեւ հողէն՝ վարդը իր ծիրանի գոյնը կ'առնէ, չուշանը իր բեհեզը. Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ պղտիկ հունտը մեծ ծառ կը բուսցնէ. Ինչէ՞ն գիտեն բոյսերը իրենց գալու ժամանակը, իրենց կարգը ու իրենց տեղը:

Ձիւնը իջնելէն վերջը եղնագին գլուխը հողէն դուրս կը հանէ, ու գարունը հասնելուն՝ ահա ես ալ եկեր եմ, կ'ըսէ:

Կան ծաղիկներ որ ամառուան արեւը կ'ուզեն, դափնին ձմեռուան տխրութիւնը կը զարգարէ: Ամէն բոյս կը բերէ իրեն նման բոյսեր. ցորենին հասկը կորիզէ առաջ չի գար. խնձորին կուտը չի կրնար կեռաս հասցնել:

Ձիւնը երկրիս երեսը ծածկած, սառը պատած ատեն՝ Աստուած կը հոգայ որ չը չորնան: Մառերը կը ցամքին, կը թափթըփին, կարծես թէ միայն ոսկորնին կը մնայ. Աստուած գարնան շունչը կը փչէ անոնց վրայ, մէկ մ'ալ տերեւներ կը հազնին, կը սկսին ողջնալ:

Բոյսերուն պահուիլը Աստուծոյ հրաշալի գործերուն մէկն է. երբոր ամէն բան զԱստուած կը քարոզէ՝ պէտք չէ որ ես խօսիմ, ամէն դաշտ մէկ բացուած գիրք մ'է, ամէն ծաղիկ մէկ գրած դաս մը:

Առուակը որ կը խոխոջայ՝ ձայն մը ու լեզու մ'ունի. ամէն արարածները կը պատմեն իրենց ստեղծողը ու փառք կու տան անոր: Չենք կրնար զԱստուած տեսնել, վասն զի աչքի տակ չընկնիր. բայց իր գործերը տեսնելով՝ զինքը կը պաշտենք:

Որչափ որ մէկուն խելքը բաց է՝ այնչափ աւելի պարտական է զԱստուած օրհնելու. բայց ո՞վ կրնայ Աստուծոյ գործերուն թիւը և չափը գիտնալ:

Հ. Ղ. ԱՆԻՇԱՆ (ՅՈՅՅԲ ԱՍՏՈՒԾՈՅ)

Եղեւին - մայր, (չամ): Ուռենի - ուռի ծառ: Կանկառ - (տ. ենկինար): Մոռշ - բաղրջուշ (տ. եպեմ կիւմեմի): Կաղնի - կաղինի ծառ: Կահաջ հարսնուշ (տ. յայի): Լուբեաս - լուպիա (տ. ֆասուլիա): Եղեգ - եղեգ (գամըշ): Շահաբրամ - մեխակի ծաղիկը: Եղնագի - խոտեղեն բոյս մը (տ. սրդըր գոշյուշոշ): Սփռեւ - ցանկ, չորս պիւ տարածել: Անմարգի - մարդ կամ բնակութիւն չեղած տեղ: Ուռգեւ - ջրեղ, ջուր տալ: Թափանցիկ - որ լոյսը իր մէջէն կ'անցնէ: Մերանի - ծիրանի գոյն, կարմիրով դեղին խառնուած: Բէհեզ ազնիւ եւ բարակ կտաւ: Դափնի-սարդենի (տ. տէֆնէ). Կորեզ - կուտ: Խոխոջաւ - ջուրի վազելուն ձայնը: Պաշտեւ - սրբ-տանց պատուէր, յարգել:

ԺԸ. ԴԱՍ. — Յատկացուցիչ եւ Բացայայտիչ

107. Յատկացուցիչ կ'ըսուի սեռական հոլովով դրուած գոյական բառը որ ցոյց կու տայ բանի մը որուն ըլլալը. իսկ ցոյց տրուած բանն ալ կ'ըսուի յատկացեալ. զոր օրինակ. ծառին պտուղը, գրքին կողքը, բարձին երեսը, եւայլն. ծառին, գրքին, բարձին բառերը յատկացուցիչ են, որովհետեւ կը ցուցնեն թէ պտուղը, կողքը, երեսը որո՞նք կը վերաբերին: Աշխարհաբարի մէջ, յատկացուցիչը միշտ առաջ կը դրուի յատկացեալէն:

107. Ո՞ր բառը խօսքի մը մէջ յատկացուցիչ կ'ըսուի, և ո՞րը յատկացեալ:

108. Բացայայտիչ կ'ըսուի բառ մը որ կը բացատրէ գոյականի մը ինչ և կամ ո՞վ ըլլալը. իսկ բացատրուած գոյականն ալ կ'ըսուի բացայայտեալ: Ձոր օրինակ. Սողոմոն իմաստուն. Մովսէս ընթերցողա՛յր. ծովագնաց օդանաւ. ոսկեճոյլ մետաղ, ևն: Արդ, իմաստուն, քերթողահայր, ծովագնաց, ոսկեճոյլ բառերը բացայայտիչ են Սողոմոն, Մովսէս, օդանաւ, մետաղ բառերուն, որովհետեւ կը յայտնեն անոնց ո՞վ և ինչ ըլլալը. իսկ ասոնք ալ բացայայտեալ կ'ըսուին:

18. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Օրինակել և քերամացի ըմել հետեւեալ ըմթերցումը:

2. Օրինակել հետեւեալ իմաստները և մէկ մէկ յատկացուցիչ ղմել կէտերում տեղը:

Ամէն արարած կը հնազանդի ... օրէնքին. — Իտալիան կոչուած է պարտէզ ... — Վայրկեան մը կը տեւեն ... դեղեցիկ օրերը. — Բարի իշխան մը կը վաստակի իր ... սիրտը. — Բարձր ... դագաթները միշտ ծածկուած են սառով և ձիւնով. — Լիկուրգոս եղաւ ... օրէնադիր, իսկ Սողոմն ... օրէնադիր. — Միշտ ձիւնապատ են ... լեռները: — Մեծամեծ յուշարձաններուն մէջ առաջին տեղը կը բռնեն ... բուրգերը. — Կը սկսին չորնալ ... տերեւները աշնան մէջ. — ... լոյսը մեզի կը հասնի 8 վայրկեան և 15 րոպէի մէջ:

3. Յոգմակիլի դարձմել հետագայ խօսքերը:

Յորենը արտի մէջ կը բուսնի. — Մարդս մահկանացու է. — Գետը դէպի ծով կը վազէ. — Խրատէ՛ որդիդ եթէ թերանայ. — Պատանին կեանքի փորձ չունի. — Հաւը հաւկիթ կ'ածէ. — Մանուկը մօրը կաթին կարօտ է. — Վարդը փշոտ կ'ըլլայ. — Պտուղէն կը ճանչցուի ծառը. — Ձուկը ջուրի մէջ կ'ապրի:

Այգեստանին մէջ ինչ անուշ ես, կեանք,
 Տակ լուսընկային, աստեղց հոյլերուն.
 Երբ Աստղընրերդի սրընգին արձագանգ՝
 Անկեղծիկ երգեր ծաւալէ հեռուն:
 Կ'երեւի երբեմն ալիք Եփրատայ.
 Կ'օրօրէ Հողմիկ արտերն ու այգի.
 Տեսնուին հեռուն՝ հօտեր բացօթեայ,
 Ճրագոյ հընձաններ, կղզիներ կեանքի:
 Ու դաշտին մէջ ալ ցանուած գիւղօրէն,
 Լուսավառ ծառոց մէջ ու շուքերուն
 Հոն կը ննջէի, հմայուած, մեղմօրէն՝
 Ճակատըս դէպ իմ աստղը դողդոջուն:
 Մայր չըքնաղ, Տարօն, ուր տեղ Պատմութիւն՝
 Բնութեան հետ մըրցի գեղով Երագոց.
 Ուր տեղ յԱստղընրերդ կ'ելնեն, իրիկուն,
 Փառքը և Անցեալ՝ լուսնով ոսկեղօծ...
 Զերդ մանուկ իր մօր՝ ծոցիդ մէջ նընջեմ,
 Երկիրն ուր մաՀն ալ, մաՀն ալ անուշ է.
 Լուսընկայդ իջնայ խոտն զիս ծածկէ,
 Սրինգը հընչէ բլուրներու մէջէն,
 Ու սիւզդ անցնելով դամբանիս վրայէն,
 Կեանքիս թառամած՝ ըլլայ ողբերգուն.
 Հոն, հոն նընջեմ ես յաւէժ մեղմօրէն
 Ճակատըս դէպ իմ աստղը դողդոջուն:

Հ. Կ. ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Հոյլ - բազմութիւն: Հողմիկ - անուշիկ հով: Բացօթեայ - դուրս տեղ: Հնձան - խաղողը կոխելու տաշտ, անօր: Գիւղօրէն - գիւղեր: Լուսավառ - լուսով կամ լուսոյ պէս վառուած: Հմայուել - խաբուել, կախարհուել: Մեղմօրէն - կամեցունք: Դողդոջուն - երեքուն: Մըցիլ - կռիւ, վիճիւ. (տ. եարրըշի եղիւ): Զերդ - պէս, նման: Լուսնկայ - լուսնի լոյսը. լուսնով գիւղեր: Սիւզ - հովիկ, բարակ, անուշ հով: Դամբան - գերեզման, շիրիմ: Ողբերգու - ողբ ընող՝ երգող. լակահ: Յաւէժ - միշտ, անւնց:

ԺԹ. ԴԱՍ. — Ածական անուն եւ տեսականոր

109. Ածական կ'ըսուին այն բառերն որ գոյականին ըով դրուելով՝ ինչպէս, և կամ ո՞րն և կամ որո՞ն և կամ քանի՞ հատ ըլլալը կը ցուցնեն:

110. Ածականը միշտ գոյականէն առաջ կը դրուի. զոր օրինակ. շքեղ սպարաւոր, գեղեցիկ պատկեր, ազնուական մարդ, եւայլն: Այս պարագային մէջ անփոփոխ է ածականը, եթէ իր գոյականը յոգնակի և հոլովուած ալ ըլլայ. ինչպէս. շքեղ սպարաւորէն, գեղեցիկ պատկերներուն, ազնուական մարդերով, եւայլն:

111. Ածականը շատ անգամ խօսքին մէջ կանխաւ յիշուած գոյականի մը տեղ ալ կը դրուի, և այս պարագային մէջ իբրեւ գոյական մը՝ յօղ, թիւ և հոյով կ'ունենայ: Զոր օրինակ. Ուսուցիչը իր քաջագոյն աշակերտներէն երկուքին նուէր տուաւ, անոնցմէ մեծին զիրք մը, իսկ փոքրին խաղալիք մը: Գոյներուն մէջ ախորժելի են ինծի երկնակապոյտն և վարդակարմիրը: Ըսած խօսքդ ազդեցութիւն ըրաւ թէ՛ մեկին և թէ՛ միւսին վրայ: Պատուիրուած ապրանքները հասան, ակոնցմէ կընաս ուղածներդ ընտրել: Նօտրագիր ածական բառերն իբրեւ գոյական անուններ՝ հոլովով և թիւով փոխուած են:

112. Ածականն երբ ինչպէս ըլլալը ցուցնէ՝ կ'ըսուի որական և ածական, երբ ո՞րն ըլլալը ցուցնէ՝ կ'ըսուի ցուցական և ածական, երբ որո՞ն ըլլալը յայտնէ՝ կ'ըսուի ստացական և ածական, իսկ երբ քանի՞ հատ ըլլալը որոշէ՝ կ'ըսուի քանական և ածական:

109. Ո՞ր բառը ածական կ'ըսուի խօսքին մէջ.

110. Ածականը ո՞ւր կը դրուի:

111. Ածականը կրնայ գոյականի տեղ դրուիլ:

112. Քանի՞ տեսակ ածական կայ, և ինչպէս կ'ըսուին:

113. Որակական ածականներն անփոփոխ ձեւով միշտ գոյականէն առաջ կը դրուին. զոր օրինակ. կ'ըսենք խոնարհ ծառայ, հնազանդ որդի, ողորմած Աստուած, տգեղ խօսք, կապուտակ երկինք, սրբազան իր, եւայլն:

114. Յոցական ածականներն են այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն. աւ, ադ, աւ կամ սա, դա, նա, որոնք գոյականէն առաջ դրուելով՝ կը զատեն ցոյց տրուած իրը՝ ուրիշ իրերէն:

Այս ածականներուն ամէնուն նշանակութիւնը նոյն է, միայն թէ այս, սոյն, աւ, սա կը ցուցնեն իր մը՝ որ խօսողին մօտ է. այդ, դոյն, աւ, դա կը ցուցնեն իր մը որ մօտ է անոր՝ որուն հետ կը խօսինք. այն, նոյն, աւ, նա, կը ցուցնեն, իր մը՝ որ թէ՛ խօսողէն և թէ՛ իր խօսակցէն հեռու է:

Այս ածականները երբ գոյականի մը ըովը դրուին, գոյականը որոշիչ յօդ կ'առնէ միշտ, այսպէս կ'ըսենք՝ այս թուղթս, այդ քամին, սա մարդը, այն տուները, եւայլն:

19. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ընթեռնող հետեւեալ հատուածը. օրինակել զայն և ամոր մէջ եղած գոյական քառերում մերքեւ մէկ զիծ քաշել. իսկ ածական քառերում տակ կրկիմ զիծեր:

2. Հետեւեալ գոյական քառերում յարմար ածականներ գտնել և զրել:

Օդ, աստղ, հով, ամպ, լուսին, գիւղ, այգի, արտ, ցորեն, մշակ, ճաշ, սեղան, ըմպելիք, գինի, կաթ, բակ, դարակ, սեղան, ժամանակ, աշակերտ, Աստուած, հոգի, հրեշտակ, դրախտ:

113. Որակական ածականը փոփոխական է թէ ոչ:

114. Ո՞րոնք են յոցական ածականներն և ինչ պաշտօն ունին:

3. Կազմել ձիւնգ խօսք որոնց մէջ ածականը՝ գոյական-
մարար գործածուած ըլլայ. զոր օրինակ. Իրերու մէջ՝
գեղեցիկը և արժեքաւորը կը փնտռուի. իսկ մարդերուն
մէջ՝ խելացին ու տառաւորը:

4. Գրել մէկմէկ խմաստ որոնց մէջ գտնուին որակական,
ցուցական, ստացական և թուական ածականներ:

ԺԹ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Փողոցին մէջ

Երկու քոյրեր սուգի մէջ են,
Եւ մեծագոյնը — մայր է ան —
Բռնած փոքրիկ քրոջ ձեռքէն
Տանի դպրոցը տարրական:

Եւ զըննելով նա կողովին
Մէջի անուշն ու կարկանդակ,
Գրավարժութեան տետրին վերջին
Պարտքին ալ մի ձեգէ ակնարկ:

Յետոյ, զի է մի ցուրտ առտու
Ուր սառի ջուրն փոսին փոքրիկ,
Եւ զի դպրոցը մըտնելու
Համար նա հարկ է 'լլայ կոկիկ,

Հին շալը սեւ մէկգի 'նելով
Որ փոքրիկ գլուխը կը պատէ,
Եւ թաշկինակ մը հանելով՝
Քըթէն բռնած. կ'ըսէ. — Խնչէ:

Ֆ. ԳՈՐԷ ԺԱՇԱԿ ԳԱՂՂ. ՐՆՍՏ.

Ի. ԴԱՍ. — Ածական անուն (շար.)

115. Ստացական կ'ըսուին այն անփոփոխ ածականներն՝ որ գոյականէն առաջ զըուելով՝ անկէ ցոյց տրուած իրին որոնք ըլլալը կը ցոյցնեն:

Այս տեսակ ածականները հետեւեալներն են.

Եղակի իմ, քու, իր կամ անոր
Յոգնակի մեր, ձեր, իրենց » անոնց

116. Ստացական ածականներն ունին դէմք՝ այսինքն՝ կը յայտնեն թէ ցոյց տրուած իրը որո՞նք կը վերաբերի, խօսողի՞ն, խօսակցի՞ն, թէ ուրիշ մէկու մը: Խօսողը, առաջին դէմք կը կոչուի. խօսակցը՝ երկրորդ դէմք, անոնցմէ զուրա ուրիշ մէկ մը՝ երրորդ դէմք: Ուստի իմ, մեր առաջին դէմք ցուցնող ածականներ են:

քու, ձեր երկրորդ » » » »

իր, իրենց, անոր, անոնց երրորդ դէմք ցուցնող ածականներ են:

117. Այս ածականները դէմք ցոյցնող ըլլալնուն համար՝ գոյականներուն հետ գործածուած ժամանակ, անոնց վերջն ալ դէմք ցուցնող յօդ մը կը զըուի, որ քերականական լեզուով դիմորոշ յօդ կ'ըսուի:

118. Դիմորոշ յօդերն են ս, դ, և կամ ը գիւրերը, որոնք գոյականներու վերջը կցուելով՝ թէ՛ ցուցական և թէ՛ ստացական ածականներուն հետ կը գործածուին: Ցուցական ածականի հետ գործա-

115. Ո՞ր ածականները ստացական կ'ըսուին:

116. Ստացական ածականները դէմք ունին:

117. Ստացական ածականներուն հետ եղած գոյականները յօդ կ'առնեն. ինչ է դիմորոշ յօդը:

118. Որո՞նք են դիմորոշ յօդերը, և ինչ պաշտօն կը կատարեն:

ծուած ժամանակ՝ որոշիչ յօդի պաշտօն կը կատարեն. զոր օրինակ. այս ոտքս, այդ վերարկուդ, այն մանուկը. իսկ ստացական ածականի հետ զործածուած ատեն դիմորոշ յօդի զօրութիւն ունին. զոր օրինակ. իմ ոտքս, քու վերարկուդ, իր մանուկը, եւայլն:

119. Թուական ածականները՝ գոյականի մը քանի հաս ըլլալը և ինչ կարգ ունենալը կը ցուցնեն: Երեք տեսակ են ասոնք, դրական կամ բացարձակ, դասական և բաշխական: Դասականները՝ գոյականէն վերջը կը դրուին միայն այն պարագային՝ երբ գոյականը մարդու մը անուն է. զոր օրինակ. Աշոտ առաջին, Տիգրան երկրորդ, Լեւոն վեցերորդ, եւայլն:

120. Թուական ածականները հետեւեալներն են:

Դրական	Դասական	Բաշխական
մէկ	առաջին	մէկմէկ
երկու	երկրորդ	երկերկու
երեք	երրորդ	երեքական
տասը	տասներորդ	տասնական
յիսուս	յիսներորդ	յիսնական
հարիւր	հարիւրերորդ	հարիւրական
հազար	հազարերորդ	հազարական
միլիոն	միլիոներորդ	միլիոնական

121. Ասոնցմէ զատ կան նաեւ կրկնութիւն և բազմապատկութիւն ցուցնող ածականներ, ինչպէս՝ երկապատիկ, եռապատիկ, քառապատիկ, եւայլն. ճոյնպէս նաեւ առոր ածանցով շինուածները: Օր. տասնաւոր, հարիւրաւոր, հազարաւոր, բիւրաւոր, եւայլն:

119. Ինչ կը ցուցնեն թուական ածականները, և քանի տեսակ են:

120. Որո՞նք են թուական ածականները:

121. Ուրիշ թուական ածականներ ալ կան:

122. Թուականն ածականներն երբ գոյականի մը տեղ դրուին՝ կը հոլովուին Ա. հոլովման ձևով: Օր. մէկ, մէկի, մէկով. երկուք, երկուքի, երկուքով. հազար, հազարի, հազարով. եւայլն: Բաշխականն ածականները չեն հոլովուիր:

20. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ընթեռնուլ հետեւեալ հատուածը և վերլուծել ամոր առաջիմ պարբերութիւնը՝ ըսելով. որո՞նք գոյական քառեր են և ի՞նչ հոլովով, ի՞նչ թուով. դարձեալ՝ որո՞նք ածական ամուռ են և ամոր տեսակներէն ո՞ր մէկուն կը պատկանին, և ուրիշ ի՞նչ պայմաններու կամ կանոններու համաձայն են:

2. Մէկմէկ խօսք կազմել հետեւեալ քառերով.

Նշէ՛ք, պուրակ, ձոր, լեռ, գագաթ, ծուղակ, կիրճ, հովիտ, աղեղ, գիծ, երկաթ, ձող, մուրճ, սալ, կարթ, համուրջ, կամար:

3. Ստացականն ածականով հոլովել հետեւեալ քառերը.

կրակ, ժողովուրդ, վարագոյր, ապակի, թղթապանակ, քսակ:

4. Հետագայ խօսքերուն մէջ փոխել ցուցականն ածականները՝ ստացականի և փոխադարձաբար. նոյնպէս դրականը՝ դասականի, իսկ դասականը՝ բաշխականն ածականի:

Այս գիրքս քու գրադարանէդ առնուած է. — Մեր պարտիզի աւագանին մէջ կարմրախայտ ձուկեր կան. — վարձատրուեցան տասն աշակերտներ իմ դասարանէս. — Ողորմութիւն տուի երեք ֆրանգ՝ մուրացիկ տղաներուն:

122. Թուականն ածականները երբ գոյականի տեղ դրուին՝ ո՞ր հոլովման տակ կ'երթան:

Ի. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Ի ՎԵՐ

Ի վեր, ո՛ տղաներ, դէպ ի վեր նայինք:

Կենդանիներն են, որոնք ցոււկն ի վար կը կենան. չար մարդիկ են որ աչքերնին դէպ ի վար կը բռնեն և երբեք խօտակցին երեսը չեն նայիր:

Լոյսը վերէն կու գայ: Վերը կը փայլի արեգակը:

Ան ելնելէն առաջ սպիտակ կը ներկէ երկինքը, որ մթընցած էր գիշերէն. լուսայգ է. յետոյ սակաւ առ սակաւ սպիտակը կը փոխուի գեղեցիկ վարդագոյնի մը. արշալոյս է: Վերջապէս արեգակը կը փայլի իր բոլոր պայծառութեամբը և լիաձեռն ոսկի կը սփռէ լեռներուն գաշտերուն և ծովուն վրայ:

Այն ժամանակ աշտարակներէն, զանգակատուններէն և եկեղեցեակներէն, որոնք դէս ու դէն դաշտաւայրին մէջ ցրուած են, հանդիսաւոր զանգակներու հնչիւն մը կը լսուի, որ կ'ողջունէ օրուան երեւումը: Թռչուններուն քաղցր ձայնը կը միանայ զանգակներուն ներդաշնակ ձայնին հետ՝ այս լուսոյ և ձայներու հանդէսին մէջ, և կ'ըսէ.

— Փառք Տիրոջը յաւիտեանս յաւիտենից. փառք Անոր՝ ցորչափ արեգական ճառագայթները պիտի տաքցընեն երկիրը, օդը և ջուրերը և պիտի կառավարեն մարդերուն և տղաներուն գործը սիրայօժար կամքով:

ԻԱ. ԴԱՍ. — Որակական ածականին աստիճանները

123. Որակական ածականը երեք աստիճան ունի:

Առաջին աստիճանն է դրականը որ գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ. զոր օրինակ. կարմիր հաւ, կիթ, փտած խնձոր, տղեղ գոյն, անձաշակ զարդ, ևն:

124. Որակական ածականին երկրորդ աստիճանն է բացասականը, որ երկու կամ աւելի իրեր իրարու հետ համեմատելով՝ ցոյց կու տայ անոնցմէ մէկուն առաւելութիւնը. զոր օրինակ. Շունը միւս կենդանիներէն աւելի հաւատարիմ է մարդուս:

125. Բաղդատութիւն ընելու զանազան կերպեր կան. Ա. առկի ու քան մակրայով. զոր օրինակ. Որդին առկի կը սիրէ իր ծնողքը քան իր բոլոր ազգականները. Բ. գոյականը բացառական հոլովով ղնել եւ անկէ վերջը առկի բառը. զոր օրինակ. Մեղքը թուզէն առկի քաղցր է. Գ. գոյն մասնիկով. զոր օրինակ. Մանանուխի հատը փոքրագոյն է բոլոր սերմերէն կամ քան բոլոր սերմերը: — Հրանդ երկցագոյն է քան իր եղբայրը Զարեհ:

126. Որակական ածականին երրորդ աստիճանն է զերացականը, որ կը ցուցնէ իրի մը ամենէն աւելի գերազանց կամ ստորին ըլլալը՝ բոլոր իր նմաններուն մէջ, և կը կազմուի ամենա մասնիկով, զոր կը ղնենք ածականին սկիզբը. զոր օրինակ. Օրէնքին ամենաստորը զանցառութիւնն ալ պատժոյ ենթակայ է: Այսօր ամենագեղեցիկ օդ կ'ընէ, եւայլն:

123. Որակական ածականը քանի՞ աստիճան ունի և ո՞րն է դրականը:

124. Բաղդատական աստիճանը ի՞նչ կը ցուցնէ:

125. Քանի՞ կերպով կրնայ բաղդատութիւն ըլլուիլ:

126. Գերագրականը ի՞նչ կը ցուցնէ և ի՞նչպէս կը ղինուի:

127. Բարդ ածականներ կ'ըսուին այն բաղադրեալ բառերը, որոնք կազմուած կ'ըլլան Ա. ածականէ մը գոյականի հետ. զոր օրինակ. վատանուն, գեղածիծաղ, սլայծառափայլ, տխրադէմ, ևն։ Բ. ածականէ մը՝ բայարմատի հետ. զոր օրինակ. ծանրալուր, յստակատես, սրաթոխչ, եւայլն։ Գ. գոյականէ մը՝ գոյականի հետ. զոր օրինակ. շնորհազարդ, գրագէտ, հնարագէտ, եւայլն։ Դ. գոյականէ մը՝ բայարմատի հետ. զոր օրինակ. ստախօս, մարդակեր, վրիժառու, հնածախ, եւայլն։ Ե. մակբայէ մը բայարմատի հետ. զոր օրինակ. հագուողիւտ, յարատեւ, մշտակայ եւայլն։

21. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Մէկմէկ խօսք շինել ընթերցումին հետեւեալ բաներովը։

Հարթակ, ձողաբարձ, հոծ, ջինջ, քրքիչ, ճակատ, ատոք, անխոն, վէպ։

2. Գրել տասը հատ բաղդատական ածականով իմաստներ։

3. Հետագայ իմաստներում բաղդատական ածականները՝ գերադրականի դարձնել։

Աղամանդը հանքերուն մէջ կարծրագոյնն է. — Տղայի մը սիրելագոյն զբաղումը խաղն է. — Վարդը ծաղիկներուն մէջ գեղեցկագոյնն է. — Գինովութիւնը չարագոյն աղէտն է ամուսնացեալի մը համար. — Սոգոմոն՝ թագաւորներուն մէջ իմաստնագոյնն էր. — Մարդու մը չարագոյն թշնամին իր անձն է։

4. Գրել երկերկու բարդ ածականներ, որոնք կազմուին ա. ածական մը գոյականի հետ. բ. ածական մը բայարմատի հետ. գ. գոյական մը գոյականի հետ. դ. գոյական մը բայարմատի հետ. ե. մակբայ մը բայարմատի հետ։

127. Որոնք կ'ըսուին բարդ ածականներ և ինչ տեսակ բառերէ կը կազմուին։

5. Որոշել հետեւեալ անականներում տեսակները:

Աւագ խորան, հինգերորդ աստիճան, ձեր այգին, երեք անձեր, այս ամառ, երեքական դաշեկան, թարմ պտուղ, ամէն մարդ, ահագին որոտում, կիզիչ արեւ, խորագոյն վիրապ, ամենասուրբ Երրորդութիւն:

6. Խմաստներ շինել հետեւեալ անորոշ անականներով:

Մէկու մը, միեւնոյն, այսքան, որչափ, ինչ, ուրիշ, միւս, քանի մը:

ԻԱ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Այգելուծք

Հարգակի վրայ եղած խաղողը արգէն քաղուած է, կը մնան դեռ ձողաբարձին և բլուրին վրայի որթերը, որոնք հասուն և հոծ ողկոյղներով լի են, գեղնած տեսեւներուն տակ:

Կարմիր սայլը բառաչող եզներէն լծուած՝ կը փոխադրէ լուացուած և արեւուն դիմաց լաւ չորցուած տաշտերը մինչեւ այգին:

Հոկտեմբերի ջինջ օդին մէջ՝ կը լսուին երիտասարդներու քրքիչներ և երգեր, որոնք խաչածեւ զիրար կը ձայնեն բլուրէ բլուր, և պատերազմի երգերը կու գան կը խառնուին գեղջկականներուն հետ, որովհետեւ պատերազմի ճակատ գացող մը, չի կրնար բնաւ մոռնալ դանոնք:

Մկրատներու և դանակներու հարուածով՝ գետին կը թօթափեն խաղողի խոշոր և ատոք ողկոյղներ և շատ մ'ալ նեշդարիի ճիւղեր կը փրթին իրենց բունէն և գետին կ'իյնան:

Տղաք, ահա ձեզի ինկած գործը, Ժողվեցէք խաղողին թափած ողկոյղները:

Սակայն տղաք չեն ուզեր անոնցմով զբաղիլ. կ'ուզեն իրենք ալ մեծերուն նման դանակով քաղոց ընել և ողկոյղներուն ամենէն գեղեցիկները կտրել:

Կողովներ, սապատներ և լիաբերան սակառներ կը դատարկուին տաշտերու մէջ և կը ճմլուին տեղւոյն

վրայ կարասներու մէջ, որչափ հնարաւոր է. յետոյ վեր-
ըստին բեռցուելով սայլին վրայ, եղները դանոնք կը տա-
նին ստորերկրեայ գինետունները և կը լեցուին մեծ
հնձաններու մէջ, ուր ճմլուած խաղողը պիտի խմորուի:

Առաւօտէն ի վեր տէրեր, բարեկամներ և գործա-
ւորներ, այգիին մէջ են. և երբ արեգակը մարը մտած
է արդէն, և լուսինը կը բարձրանայ երկնքին վրայ, ալ
խաղողի ողկոյղ մը մնացած չըլլար: Ամբողջովին քաղ-
ուած և այգեկուծքը վերջացած է:

Այս միջոցին տան տիկինը ետեւէ է փութով ապուրը
կրակի վրայ դնելու. իսկ ընտանիքին հայրը վէպեր կը
պատմէ մեծերու, պատանիներու և տղաներու, որոնք
այս պահուս միայն կ'իմանան բոլոր օրը աշխատած և
քիչ մը յոգնած ըլլալին:

Հարթակ - դուրան տեղ: Զողաբարձ - ճողերու վրայ:
Հոծ - խիտ, լեցուն: Զենջ - պայծառ, մաքուր: Քրքիչ -
ծիծաղ: Ճակատ - պատկազմի ձախտ: Առաք - լեցուն,
կուռ, (հասկ): Անխոն - անխոնի ծառ: Բուն - ծառի
միջոցեկ վարի մասը: Ճմլէլ - ձգմի: Կարասի - անօր,
աման: Խմորուիլ - եռալ, եփուիլ: Այգեկուծք - քաղոցք,
խաղող կրել: Վէպ - պատմութիւն:

ԻՖ. ԴԱՍ. — Դերանուն — իր տեսակները

128. Դերանունները դեմք ցուցնող բառեր են՝ որ
գոյականի մը տեղ կը դրուին, երբ հարկ ըլլայ գո-
յականը շատ անգամ կրկնել խօսքին մէջ: Ասոնք
կը հոլովուին գոյականին պէս թէ՛ եզակի թէ՛ յոգ-
նակի թիւով:

129. Դերանունները իրենց կատարած պաշտօնին համեմատ՝ կը բաժնուին զանազան տեսակներու, և են. եսկան կամ սեճեական, ցուցական, ստացական, յարարերական:

130. Էական կամ սեճեական կ'ըսուին այն դերանուններն՝ որ շնչաւոր էակի մը կամ անձի մը տեղ կը զրուին: Եզակի և յոգնակի թիւով իրեք դէմք կը ցուցնեն. առաջին դէմք՝ ես, մենք, երկրորդ դէմք՝ դու, դուք, երրորդ դէմք՝ ինքը, իրենք և կամ ան, անոնք:

131. Առաջին դէմքի էական դերանունն այսպէս կը հոլովուի.

	ԵԶԱԿԻ	ՅՈԳՆԱԿԻ
Ուղղ.	Ես	Մենք
Հայց.	դիս	մեզ, զմեզ
Սեռ.	իմ	մեր
Տրկ.	ինձ, ինծի	մեզ, մեզի
Բաց.	ինձմէ, ինծմէ	մեզմէ
Գործ.	ինձմով, ինծմով	մեզմով

132. Երկրորդ դէմքի էական դերանունն այսպէս կը հոլովուի.

	ԵԶԱԿԻ	ՅՈԳՆԱԿԻ
Ուղղ.	Դու, դուն	Դուք
Հայց.	քեզ, զքեզ	ձեզ, զձեզ
Սեռ.	քու	ձեր
Տրկ.	քեզ, քեզի	ձեզ, ձեզի
Բաց.	քեզմէ	ձեզմէ
Գործ.	քեզմով	ձեզմով

129. Քանի՞ տեսակ դերանուն կայ:

130. Էական կամ սեճեական որ դերանունները կ'ըսուին:

131. Առաջին դէմքի էական դերանունը ինչպէս կը հոլովուի:

132. Երկրորդ դէմքի էական դերանունը ինչպէս կը հոլովուի:

133. Երբորդ գէմքի էական դերանուններն այսպէս կը հոլովուին.

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղղ.	Ինք, -ը, ան, անիկա	Իրենք, անոնք
Հայց.	գինք, -ը, զան, զանիկա	գիրենք, զանոնք
Սեռ.	իր, անոր	իրենց, անոնց
Տրկ.	իրեն, անոր	իրենց, անոնց
Բաց.	իրակ, անկե	իրենցմե, անոնցմե
Գործ.	իրմով, անով	իրենցմով, անոնցմով

134. Դերանուններուն հայցական հոլովին մէջ գործածուած զ նախդիրը զբարբարէն փոխ առնուած է, զայն չշփոթելու համար ուրիշ նման ձեւով հոլովներու հետ:

ԶԶ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Օրինակել մոյմ դասին ըմթերցումը և ստորագծել ամոր մէջ գտնուած դերանունները:

2. Սորվիլ ըմթերցումիմ բառերը և ամոնց ուղղագրութիւնը:

3. Առանձին խօսքեր շիմել հետեւեալ էական դերանուններով.

Զիս, մեզմէ, քեզի, իրենց, անով, ինքը:

4. Հետեւեալ իմաստներում մէջ դնել (գրաւոր կերպով) յարմար դերանուններ:

Մեռեր է խանութպանը . . . գնեցի այս գեղեցիկ թաշկինակները. — Կան ծաղիկներ . . . թէպէտ քաղ-

133. Երբորդ գէմքի էական դերանունները ինչպէս կը հոլովուին:

134. Դերանուններուն հայցական հոլովին վրայ ինչպէս զ նախդիրը կը դրուի:

ցրահոտ չեն, բայց . . . զարդի համար կը խնամուին պարտէզներու մէջ. — Ախտաւոր կ'ըլլան տղաքներ . . . փողոցներու մէջ կ'անցնեն իրենց մատաղ հասակը. — Ով որ . . . յարգէ, փոխադարձ յարգանք կը գտնէ . . . — Սիրէ՛ ծնողքդ, որպէս զի . . . օրհնութեան արժանի ըլլաս. — Այո՛ . . . ըսի . . . այդ խօսքը. — Օգնէ՛ ընկերիդ եթէ . . . փոխադարձ օգնութիւն կը սպասես . . . — Վնասը . . . է, հօրը թէ մօրը. — Թերութիւնն . . . է, թէ արդեօք . . . է. — Ով որ ասպարէզին մէջ օրինաւոր կը կռուի, . . . միայն կը վարձատրուի. — Ներէ՛, ըսաւ Յիսուս, . . . որոնք . . . նախատեցին. — Բանտը . . . համար է, . . . օրէնքի դէմ կը դործեն:

ԻՔ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Դպրոցը

Ուրախութեամբ մտէք, ո՛ր տղաներ, հոս կ'ուսանին և չեն նեղուիր:

Եւ մանչեր ու աղջիկներ հոն կը մտնեն առաւօտուն՝ միայնակ, խմբովին, խումբներամ: Անոնց մէջ կան ամէն վիճակի տղաներ, գէր ու կարճուկ խիստ լրջամիտ փոքրիկներ, որոնք իբրեւ թէ իրենց փոքր գլուխներուն մէջ մեծ կարեւորութիւն ունեցող գործեր ունենային. ուռած ու կարմրուկ այտերով փոքր աղջիկներ, բաւական մեծ կակ աղջիկներ, որոնք շատ մը մայրերու երեւոյթը կը բերեն, անառակներ՝ վառվռուն աչքերով և քիթերնին բարձր, սնդիկի պէս անհանդարտներ:

Եւ ո՛րքան տարբեր են իրարմէ: Ոմանք խնամուած և վայելուչ հագուստներով, ուրիշներ՝ հօրերնուն զգեստով՝ իրենց վրայ յարմարցուած, դեռ ուրիշներ հազիւ ծածկուած պատառուն պատտառով մը, ո՛չ միշտ մաքուր:

Բայց բոլոր այս մարդուկները՝ մանչ ու աղջիկ, դասարանին մէջ՝ ուսուցչին կամ վարժուչին առջեւ ամէնն ալ հաւասար են, մանաւանդ թէ եղբայրներ են:

Միթէ՛ ուսուցիչը հայր մը չէ՞, և վարժուչին մայր մը չէ՞:

Երբեմն աւելի քան հայր մը և աւելի քան մայր մը: Վասնզի ծնողները մեզի կեանք տուած են, այս՝ ստուգիւ մեծ պարգեւ մ'է, բայց կեանքը կենդանիներն ալ ունին:

Այն բանը հակառակաւ որ երբեմն ծնողներ չեն կրնար տալ իրենց զաւակներուն՝ է գիտոշրիւնն ու բարեկրթութիւնը:

Խուռներամ - բազմոշրեամբ: Այտ - երես, քոշ: Անառակ - չարածի, համարձակ: Պատառուշ - պատրաստած: Կերպաս - շար: Մարդուկ - պզտիկ մարդ, տղայ: Բակկրթութիւն - շաւ կրթութիւն:

ԻԳ. ԴԱՍ. — Փոխադարձ եւ Անդրադարձ Գերանուններ

135. Էական գերանուններուն տեսակին կը վերաբերին փոխադարձ և անդրադարձ կոչուած գերանունները, որ այսպէս կը հոլովուին:

Փոխադարձ - Եզ.	Ուղղ.	(չունի)	(չունի)
	Հայց.	Իրար, զիրար	մեկմեկ
	Սեռ.	Իրարու	մեկմեկու
	Տրկ.	Իրարու	մեկմեկու
	Բաց.	Իրարմէ	մեկմեկի
	Գործ.	Իրարմով	մեկմեկով

Այս գերանունները յոգնակի ձեւ չունին, բայց եզակի ձեւին մէջ ալ յոգնակիի իմաստ ունին:

135. Փոխադարձ և անգրադարձ գերանունները որ տեսակին կը վերաբերին, և ի՞նչպէս կը հոլովուի փոխադարձ գերանունը:

136. Անդրադարձ

ԱՌԱՋԻՆ ԴԷՄՔ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղղ.	Ես իներս	Մենք իներին
Հայց.	ես գիս, իներգիներս	մենք զմեզ
Սեռ.	ես իմ	մենք մեր
Տրկ.	ես ինձի	մենք մեզի
Բաց.	ես ինձմե, իներիսմես	մենք մեզմե
Գործ.	ես ինձմով, իներիսմովս	մենք մեզմով

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԷՄՔ

Ուղղ.	Դու իներդ	Դուք իներին
Հայց.	դուն զքեզ, իներգիներդ	դուք զձեզ, իներգիներնիդ
Սեռ.	դու բոշ	դուք ձեր
Տրկ.	դուն քեզի	դուք ձեզի
Բաց.	դուն քեզմե, իներիսմեդ	դուք ձեզմե
Գործ.	դուն քեզմով, իներիսմովդ	դուք ձեզմով

ԵՐՐՈՐԴ ԴԷՄՔ

Ուղղ.	Նա իները	Անոնք իներին
Հայց.	իներգիները	իրենք գիրենք, իներգիներին
Սեռ.	իներիք	իրենք իրենց
Տրկ.	իներիսն	իրենք իրենց
Բաց.	իներիսմե	իրենք իրենցմե
Գործ.	իներիսմով	իրենք իրենցմով

23. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Օրինակել ըմթերցումը և ստորագծել գոյականները.
 երկու գծով ածականները, խաչամիշով փոխադարձ և ամ-
 դրադարձ դերանունները:

136. Անդրադարձ գերանունը ինչպես կը հոլովուի իր երեք գէղ. քերթն մէջ:

2. Ընթերցումիմ պարունակութիւնը բերամացի պատմել ուսուցչիմ:

3. Հետեւեալ դերամոմներով կազմել իմաստներ:

Իրարմէ, մենք մեզմով, ինքզինքը, դուք ձեզմէ, մենք զմեզ, ինքիրեն, դուն քեզի, ես ինքս, մէկզմէկ:

4. Օրինակով մը բացատրէ՝ ճիտեւեալ բարոյական խօսքիմ իմաստը:

Միակ բարին որ կարելի չէ մեզմէ գողցուիլ, է բարի գործ մ'ըրած ըլլալուն արժանիքը:

5. Հետեւեալ իմաստները լրացնել պատշաճ ամոլըսդարձ դերամոմներով,

... անձնասպանն եղաւ. — Երկուքն ալ ... ընտիր են. — Նա ... լեցուած է. — ... ջանքովը միայն չէք կրնար գլուխ տանիլ այդ գործը. — ... հնարեցի ես սոցս գիւտը. — ... ձեռքովը կը լարենք մեր որոգայթը. — Մարդիկ ... ձեռնառլ ըլլալու են. — ... մատնեցին թշնամւոյն ձեռքը. — ... կարող էք զձեզ պաշտպանել. — Սաւուղ ... թագաւոր օծել տուաւ:

ԻԳ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Դպրոցը (շար.)

Խեղճ հայրիկ, խեղճ մայրիկ: Գրեթէ միշտ ստիպուած են աշխատիլ բոլոր օրը տան մէջ, դաշտերուն մէջ, գործատուններուն մէջ, խանութներու մէջ, գրասենեակներու մէջ, և չեն կրնար անձամբ կրթել իրենց զաւակները: Բայց ուսուցիչը և վարժուհին կ'ընեն այն ամէն բան՝ ինչ որ հայրը և մայրը չեն գիտեր կամ չեն կրնար ընել: Ա'առնեն մանուկներ և անոնց կը սորվեցնեն շատ գեղեցիկ և սիրուն բաներ, այն պատճառաւ որ պէտք չէ տղաները ապրին կենդանիներու կամ բոյսերու պէս, այլ պէտք է մեծնան մարդու նման, և ըլլան քաջ և արի, օգտակար իրենք իրենց անձին և ուրիշներուն՝ ապագային մէջ:

Այն տղաները որ ուշագիւր կ'ըլլան Եւսուցչին խօսքերուն, չեն անդրադառնար անգամ դպրոցի մէջ ըլլալու

նին: Իրենց միտքը հոն է՝ ուր կրցեր է տանիլ զայն իրենց ուսուցիչը, բարութեան, գիտութեան և քեղթողութեան թագաւորութիւններուն մէջ:

Եւ քերթողութեան թագաւորութիւնը շատ մօտ է Աստուծոյ:

Անգրադառնալ - իմանալ, վրան մտածել: Ուշագիւր - ուշ դնող, միտքը վրան եղող: Քերթողութիւն - բանաստեղծութիւն:

Ի Դ. ԴԱՍ. — Յուցական Դերանուն

137. Յուցական դերանուններն կը ցուցնեն խօսքին մէջ նախապէս յիշուած գոյական անունները՝ որոնց տեղ դրուած են իրենք, և այսպէս կը հոլովուին:

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Դ Է Մ Ք

	ԵԶԱԿԻ	ՅՈԳՆԱԿԻ
Ուղղ.	Այս, աս, ասիկա, աս	Ասունք
Հայց.	զայս, զասիկա	զասունք
Սեռ.	ատոր	ատունց
Տրկ.	ատոր	ատունց
Բաց.	ասկէ	ատունցմէ
Գործ.	ատով	ատունցմով

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

Ուղղ.	Այդ, ատ, ատիկա, դա	Ասունք
Հայց.	զայդ, զատիկա	զասունք
Սեռ.	ատոր	ատունց
Տրկ.	ատոր	ատունց
Բաց.	ատկէ, ատկեց	ատունցմէ
Գործ.	ատով	ատունցմով

137. Յուցական դերանուններուն պաշտօնը ինչ է, և ինչպէս կը հոլովուին:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղղ.	Այն, ան, անիկա, նա	Անոնք
Հայց.	զայն, զանիկա	զանոնք
Սեռ.	անոր	անոնց
Տրկ.	անոր	անոնց
Բայ.	անկէ, անկէց	անոնցմէ
Գործ.	անով	անոնցմով

138. Յուցական ածականները միշտ գոյական անուան մը հետ կը գործածուին. զոր օրինակ. Այս աշակերտն ընթերցասէր է. իսկ ցուցական ղերանունները առանց գոյականի կը գործածուին. զոր օրինակ. Ասով (խաչով) յաղթէ թշնամույն. Ասոր կը սպասէր ամէն մարդ, եւայլն:

24. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարողալ օրուամ ընթերցումը և սլատմել ամոր սլարումալութիւնը:

2. Սորվիլ ընթերցումին բառերը:

3. Բացատրել զրաւոր հետեւեալ բառերը.

Փռու, դարբին, արհեստանոց, հալոց, բու, մածուն, ծիծեռնակ, դեղձանիկ, սեր, մակարդ:

4. Խօսքեր կազմել հետեւեալ ցուցական ղերամումներով:

Այս, անով, զայն, անկէ, ատոր, ասոնք, ասոնց, անոնցմով:

5. Հսել հետեւեալ ղերամումներում դէմքերը և թիւը:

Զիս, անոր, իրմով, դուք, ինձմէ, իրեն, անոնցմով, ատորը, անոնց, զայն, անկէց, զանոնք, ասոնցմէ:

138. Ի՞նչպէս կրնանք զատել իրարմէ ցուցական ածականները՝ ցուցական ղերանուններէն:

6. Հետագայ հատուածին մէջ՝ անձնական ղերայումն մերում տեղ դնել գոյական ամուլը, օրինակելով զայն.

Տղայ մը աւելի շուտ կը զգայ շարժումի օգտակարութիւնը: Ան՝ դասարանի մէջ լաւ աշխատելէ յետոյ, իրեն ախորժելի կու գայ ցատկել և վագել: Անհրաժեշտ պէտք մ'է անոր՝ շարժելու այս մարզանքը որ պիտի զօրացնէ իրեն փափուկ և ածող ջիղերն ու մկուռները, առոյգ մեծնալու և քաջառողջ տպրելու համար իր բոլոր կեանքին մէջ:

ԻԴ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Գիշերի աշխատութիւնը

Երբոր ժամն իննէն տասը՝ դուք անկողին կը մտնէք, կը մտածէք թէ ուրիշներն ալ քիչ մը վերջ՝ քնանալու կ'երթան: Բայց այսպէս չէ: Այն գործատուներ ուր չէ կարելի ընդհատել աշխատութիւնը գիշերն անգամ. աշխատութիւնը կարելի չէ դադրեցնել նաեւ քանի մը մեծ արհեստանոցներու մէջ, փուռերու մէջ՝ ուր ձուլածոյ երկաթ կը հալեցնեն. երկաթուղոյ կայարաններուն մէջ, թղթարանի և հեռագրի պաշտօնատուներուն մէջ, մեծ թերթերու տպարաններուն մէջ և այսպէս կարգաւ: Ուստի կայ մեծ բազմութիւն մը գործաւորներու, արուեստաւորներու, շոգեկառքի մարդերու, պաշտօնեաներու, գրաշարներու, որոնք ստիպուած են գիշերով աշխատելու: Պէտք է գիշերը փոխն ի փոխ աշխատին անոնք որ կը զբաղին ելեկտրական լոյսի գործով. ինչպէս նաեւ դեղագործները և բժիշկները, որոնք գիշերը կարգով կը հսկեն, որպէս զի պատրաստ գտնուին դեղերով, որոնց պէտք կրնան ունենալ հիւանդները. նոյնպէս հերթով կը հսկեն գիշերները հիւանդանոցներուն մէջ մայրապետներն և հիւանդապահները: Բոլոր այս մարդիկ կը կատարեն աշխատութեան և հոգածութեան նուիրական պարտականութիւն մը:

Հսկել - գիշերը արթուն կենալ: Փոխն ի փոխ - կարգով, օր մը մէկը, օր մը միւսը: Հոգածութիւն - հոգալը, պետ ընելը: Նուիրական - սրբազան, սուրբ: Թերթ - լրագիր:

Ի Ե . ԴԱՍ . — Ստացական Դերանուն

139. Ստացական դերանունները ցոյց կու տան թէ որո՞ւն կը պատկանին այն գոյական անուններն՝ որոնց տեղ իրենք զրուած են :

140. Ասոնք կը հոլովուին երեք դէմքով՝ չզակի և յոգնակի հետեւեալ կերպով .

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Դ Է Մ Ք

	ԵԶԱԿԻ	Անձնական	ՑՈԳՆԱԿԻ
Ուղղ .	Իմս, իմինս		Իմիններս
Հայց .	Իմս, իմինս		Իմիններս
Սեռ .	Իմինիս		Իմիններուս
Տրկ .	Իմինիս		Իմիններուս
Բաց .	Իմինէս		Իմիններէս
Գործ .	Իմինովս, իմովս		Իմիններովս

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

Ուղղ .	Քուշիդ, քուշիմդ	Քուշիներդ
Հայց .	քուշիդ, քուշիմդ	քուշիներդ
Սեռ .	քուշիմիդ	քուշիներուդ
Տրկ .	քուշիմիդ	քուշիներուդ
Բաց .	քուշիմէդ	քուշիներէդ
Գործ .	քուշիմովդ, քուշովդ	քուշիներովդ

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

Ուղղ .	Իրը, իրենը	Իրենները, — ն
Հայց .	Իրը, իրենը	Իրենները
Սեռ .	Իրենին	Իրեններուն
Տրկ .	Իրենին	Իրեններուն
Բաց .	Իրենէն	Իրեններէն
Գործ .	Իրենով	Իրեններով

139. Ի՞նչ կը ցուցնեն ստացական դերանունները :

140. Ի՞նչպէս կը հոլովուին ստացական դերանունները :

ՀԱՆՔԱԿԱՆ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Դ Է Մ Ք

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղղ.	Մերը, մերինը	Մերինները, — և
Հայց.	մերը, մերինը	մերինները
Սեռ.	մերինին	մերիններուն
Տրկ.	մերինին	մերիններուն
Բաց.	մերինէն	մերիններէն
Գործ.	մերինով	մերիններով

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

Ուղղ.	Ձերը, ձերինը	Ձերինները, — և
Հայց.	ձերը, ձերինը	ձերինները
Սեռ.	ձերինին	ձերիններուն
Տրկ.	ձերինին	ձերիններուն
Բաց.	ձերինէն	ձերիններէն
Գործ.	ձերինով	ձերիններով

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Է Մ Ք

Ուղղ.	Իրենցը	Իրենցները, — և
Հայց.	իրենցը	իրենցները
Սեռ.	իրենցին	իրենցներուն
Տրկ.	իրենցին	իրենցներուն
Բաց.	իրենցէն	իրենցներէն
Գործ.	իրենցով	իրենցներով

25. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Օրինակել դասին ընթերցումը և համառօտիւ ըսել ամոր պարունակութիւնը բերամացի:

2. Գրաւոր քացատրութիւն տալ հետեւեալ բարդ և ածանցեալ բառերուն:

Լուսարդել, մատակարար, հացադործ, հրաշալիք, հովանոց, երկնային, խնկաւէտ, մտաւոր, գրադէտ:

3. Իմաստներ կազմել հետեւեալ բառերով՝ որոնց մէջ գտնուին ստացական դերանուններ:

Սենեակ, կոնք, դաշնակ, սանդուխ, պարահանդէս, կրպակ, ծաղկոց, չքասեղան, դարագլուխ, պանդուկ:

Օր. Այս սենեակը մերինեմ աւելի ընդարձակ է:

4. Որոշել հետեւեալ ստացական դերանուններում գէմքերը ըսելով միամզամայն անձնական թէ հաւաքական է: Իմս, քուկիններէդ, իրենցով, ձերինները, քուկդ, իրեններուն, մերիններէն, մերինը, իրենով, իմինիս:

5. Հետեւեալ խօսքերում մէջ կէտերում տեղ դնել ստացական դերանուններ յարմար կերպով:

Պարտիզիս մէջ ունիմ վարդի գեղեցիկ տեսակներ, բայց ... պէս խոշոր և հոտաւէտ չեն. — Նա ալ ունի այս գրքէն, բայց ... կազմը հասարակ է. — Շատ կը սիրեմ իմ ծնողքս, բայց ... ալ մեծապէս կը յարգեմ. — Ընկերիս փոխ տուի իմ զմելիս, պատճառաւ որ ... տունը մոռցեր էր. — Հաւս դրացւոյն տուի, զայն ... հետ խառնեց. — Մեր եկեղեցին աւելի լուսաւոր և սրտաբաց է քան ... — ... ստացայ այս հրաւիրագիրը, եթէ արգելք մը չունենամ, հոն պիտի գտնուիմ ... — Երբեք չէի կրնար խորհիլ որ ... այդքան նուազ նիշեր ստանան քննութիւններուն մէջ:

ԻՆ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ժամը քանի՞ է

Ամէն վայրկեան կը լսուի այս հարցումը: Դուք ալ կը հարցնէք զայն երբոր կը պատրաստուիք դպրոց երթալու:

Ժամը քանի՞ է, մայրիկ:

Եւ երբ կը զգաք որ անօթի էք և ձեզի կ'երեւի թէ քիչ մը աւելի ուշացած է ապուրին լեցուիլը սկաւառակին մէջ, նորէն կը հարցնէք.

Ժամը քանի՞ է: Ո՛հ, դեռ կէսօր չէ՞ եղած:

Մարդիկ՝ մեծ թէ փոքր, մենք ժամուն համեմատ կը կանոնաւորենք մեր ամբողջ օրը: Ով որ իր նման

ներուն հետ կ'ապրի, անոր գլխաւոր գործը ժամացուցակին հետեւին է: Եթէ ուսուցիչը կամ աշակերտը չյարգէին ժամացուցակը, դպրոցը կը վերջանար, բայց ինչ մը կը դառնար: Եթէ շոգեկառքները չմեկնէին կամ չհասնէին ժամացուցակով, այլ եւս ոչ մէկը պիտի կարենար ճամբորդել. վաճառքները ժամանակին պիտի չհասնէին, և անոնցմէ շատերը պիտի փնասուէին: Յուսահատութիւն մը պիտի տիրէր:

— Բայց ի՞նչ է ժամը:

— Ժամը՝ քսանըշորսերորդ մասն է օրուան:

— Հապա օ՞րը:

— Օրը՝ ժամանակն է որ կ'անցնի արեւուն ծագելէն մինչեւ իր կրկին ծագիլը հորիզոնին վրայ:

Ժամացուցակ - գործի մը՝ ժամանակի չափերը բաժնող ցուցակը: Բաբելոն - Բաբելոն քաղաքը ուր եղաւ լեզունեւոյ խառնակոչքիւնը:

ԻԶ. ԴԱՍ. — Յարաբերական Դերանուն

141. Յարաբերական դերանուն կ'ըսուի որ դերանունը որ ցոյց կու տայ իրմէ առաջ յիշուած գոյական անուն մը և կամ դերանուն մը՝ որուն տեղինքը զրուած է:

142. Յարաբերակալ կ'ըսուի այն անունը և կամ դերանունը՝ որուն տեղը զրուած է որ յարաբերականը:

141. Ի՞նչ է յարաբերական դերանունը:

142. Ո՞ր բառը յարաբերակալ կ'ըսուի:

143. Որ յարաբերականը կը հոլովուի հետեւեալ կերպով.

	ԵԶԱԿԻ	ՅՈԳՆԱԿԻ
Ուղղ.	Որ	Որոնք
Հայց.	զոր	զորոնք
Սեռ. Տրկ.	որուն, որո:	որոնց
Բաց.	որմե	որոնցմե
Գործ.	որով	որոնցմով

144. Մակրայական ձեւերէ ծագած ուսկե, ուրկե, ուսկից, ուրկից, բացառականները պէտք է մի միայն տեղոյ համար գործածել և ո՛չ անձի կամ ուրիշ զոյականի համար: Պէտք է ըսել. Այն ճամբան ուսկից անցար. Այն մարդը որմե ստացար. Բայց ո՛չ ասոր հակառակը. այն ճամբան որմե անցար կամ այն մարդը ուսկից ստացար:

ՁԵ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և գրել ժամացոյցի գիտիմ բերած օգուտը առ մարդկութիւնը:

2. Խմաստներ կազմել հետեւեալ յարաբերական դերանուններով:

Որուն, որոնցմով, զորոնք, որոնց, որով, որմէ, զոր, որոնք, որ:

143. Ի՞նչպէս կը հոլովուի յարաբերական գերանունը:

144. Ո՞ր պարագաներուն մէջ կը գործածուին ուրկէ, ուսկից, ուրկից գերանունի բացառական ձեւերը:

3. Հետեւեալ խօսքերում մէջ՝ դմել յարաբերական ղերամոմոմներ՝ կէտերում տեղ:

Կայ երկնքին մէջ Թագաւոր մը . . . կը կախուին երկրիս Թագաւորները. — Պէտք է զգուշութեամբ ընտրել բարեկամներ՝ . . . կ'ուզենք յայտնել մեր գաղտնիքը. — Մարդ մը . . . ո՛չ մէկ բան հաճոյ է, շատ յաւելի գոբախտ է քան զայն . . . ոչ ոքի հաճոյ է. — Քաջարի ըլլանք կատարելու պարտականութիւնները մեր վիճակին . . . սահմաներ է զմեզ Աստուած. — Մարդիկ . . . կ'իմացնեն մեզի մեր Թերութիւնները, անոնք են մեր լաւագոյն բարեկամները. — Հաճութեամբ սրտի կը գովենք զանոնք . . . մենք գովուած ենք. — Ուրախութիւնը պտուղ մ'է . . . չի կրնար աճիլ բայց եթէ աշխատութեան արտին մէջ. — Կորիւրանոս պաշարեց Հոովմ քաղաքը . . . ինքը աքսորուած էր. — Երջանիկ է այն մարդը . . . գտած է բարեկամ մը . . . հաւատարմութեան վրայ կրնայ վստահիլ. — Փախիր այն ամէնէն . . . բարքերը մաքուր չեն. — Աշակերտը . . . կը սիրէր Յիսուս, առաքեալներուն մէջ առաջին տեսնողն եղաւ Յիսուսի, Յարութենէն ետքը. — Պիտի չմոռնամ երբեք այն մեծ ծառայութիւնը . . . մատուցիր ինձ:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ դմել պահամջուած յարաբերեալները:

Յանձնեցի դրամը . . . որուն կ'ուզէի որ տրուի ընդ փոյթ. — Պարտիդիս մէջ ցանեցի . . . զորոնք հաճեր էիր զրկել ինձ. — Պնեցի դեղագործէն . . . զորոնք դու ուզած էիր. — Ընդհանրապէս կը նեղենք . . . որոնցմէ բնաւ երկիւղ չունինք. — Կայ . . . մը որուն բաղուկը կը պաշտպանէ անմեղութիւնը. — Վագրը հաւատարապէս կը փարատէ այն . . . որ զինքը կը կերակրէ, ինչպէս . . . որ զինքը կը պատժէ. — Չար մանկիկը կը խածնէ մօրը . . . որ իրեն կաթ կու տայ:

ԻԶ. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Ժամը քանի՞ է (շար.)

Ճիշտ է որ հիները իրենց օրերը կը կանոնաւորէին արեւուն աստիճանաբար վեր բարձրանալէն երկնքին վրայ, ինչպէս որ կ'ընեն նաեւ այսօր գիւղացիները. ակնարկ մը միայն տալով արեւուն՝ ճշտութեամբ կ'ըսէ քեզի գեղջուկը թէ ո՞րչափ կայ կէսօր կամ երեկոյ ըլլալու համար:

— Սակայն եթէ օդը աւրուած ըլլայ, ապա գիշերը:

— Գիշերը կրնանք շատ լաւ կանոնաւորել զմեզ աստղերով:

Միթէ արեւն ալ աստղ մը չէ՞, բայց երբ ամպամած ըլլայ երկինքը, ստուգիւ զժրախտութիւն մ'է ան: Եւ պիտի ըլլար զժրախտութիւն մը եթէ ժամացոյցները հնարուած չըլլային:

Ժամացոյցով մենք օրուան քսանըչորս ժամերը կը համբեմք սկսեալ կեպիչերէն մինչեւ յաջորդ կէսգիշերը:

Կ'ըսենք ժամը մէկն է, երկուք է. . . տասնուվեցն է, մինչեւ քսանըչորսը: Փոքր աղայ մ'ալ կրնայ ըսել ժամը քանին է և քանի վայրկեան անցած, այնքան ճշտութեամբ՝ որ առանց ժամացոյցի՝ մտքէ անգամ կարելի չէր անցնել:

Մե՛ծ գիւրութիւն է ժամացոյցը: Երեսուն ֆրանքով մը ամէնքն ալ կրնան անկէ գնել, և այսպէս ունենալ բարի մարդոց շատ համակրելի այն առաքինութիւնն որ է, ձշտոռիւն:

Ահնարկ - աչք մը տալը, մէկ նայուածքով: Ամպամած - ամպերով պատած, ամպոտ: Հնարուած - գտնուած, փարուած: Համակրելի - սիրելի, ախորժելի: Առաքինութիւն - լաւոռիւն: Ճշտութիւն - հաշտարիւմ գործադրուրիւն (շանի մը), ուղղոռիւն:

ԻԼ. ԴԱՍ. — Երկատեսակ բառեր

145. Կան բառեր՝ որ երկու զանազան պաշտօն կը կատարեն խօսքի մէջ, երբեմն իրրեւ ամական և երբեմն ալ իրրեւ դերանուն գործածուելով:

146. Երկատեսակ այս բառերուն ածականնեւրուն վրայ երբ աւելցուի և, ը յօդերը, անոնք դերանունի կը փոխուին:

147. Երկատեսակ են հետեւեալ բառերը.

նոյն, նոյնը. միևնոյն, միևնոյնը. նոյնինքն: Օր. (ած.) նոյն տէրը, միևնոյն շէնքին մէջ. (դեր.) նոյնը կամ միևնոյնը իրեն ալ տրուեցաւ. (Ս. հոլով):

միաս, միասը, մեկալ, մեկալը: Օր. (ած.) միաս կողմը, մեկալ մասը. (դեր.) միասը ազնուագոյն է. միասնեւրուն ալ իմացնելու է. մեկը միասնեւ սատանայ է. (Ս. հոլով):

նորիշ, նորիշը, նորիշ մը: Օր. (ած.) նորիշ տուն, նորիշ ցեղ. (դեր.) նորիշներուն հարցուր, նորիշէ մը լսեցի, նորիշին խորհրդով մի՛ շարժիր. (Ս. հոլով):

իշաքանչիւր, իշաքանչիւրը, ամեն մեկ, ամեն մեկը, ամեն որ: Օր. (ած.) իշաքանչիւր տղայ. (դեր.) իշաքանչիւրին պատուէր տուի (Ս. հոլ.). ամեն մեկը զոհ է իր վիճակէն (Գ. հոլով):

մեկ, մը, քան մը, ոմն, որ, մին. ոչ մեկը, քնաս մեկը, ոչ որ, ոչինչ: Օր. (ած.) մեկ գիրք. (դեր.) քնաս մեկուն չըսես. ոչ մեկը հնազանդեցաւ հրամանին (Գ. հոլ.). ոչ որ գիտէ զայն, ոչինչ առի. (Ս. հոլ.):

145. Ինչ կ'իմանաս երկատեսակ բառեր ըսելով:

146. Երկատեսակ բառերուն ածականները ինչպէս դերանունի կը փոխուին:

147. Որոնք են երկատեսակ բառերը:

ումանք, մեկ քանին, քանի, քանի մը: Օրինակ.
(ած.) քանի մը անձեր, մեկ քանի դահեկան, քանի՞
հոգւով. (դեր.) անոնցմէ մեկ քանին տեսայ. (Ա. հոլ.)
քանիի՞ խօսք տուիր. ումանք ետ դարձան:

ինչ, ինչ որ, ի՞նչ, ինչոր: Օր. (ած.) ի՞նչ բան
մնաց որ չընէ ան. ի՞նչ փնասներ հասուց մեզի. (դեր.)
ինչ որ ալ ըսես՝ օգուտ չունի. ի՞նչ կընաս ընել.
ինչոր չըրաւ ան (Ք. հոլով):

ամեն, ամենը, ամենքը, ամեն ինչ, բոլոր, բոլորը.
Օր. (ած.) ամեն յոյս վերջացեր է. ամեն գոյն կ'առնէ.
բոլոր աշխարհ անոր ետեւէն գնաց. (դեր.) ամենը
խօսեցան, բոլորն ալ հաւանեցան. ամէնը (Ք. հոլ.)
բոլորը (Ա. հոլով):

չառ, բիչ, շատ մը, բիչ մը, շատերը, քիչերը.
Օր. (ած.) շատ բաներ լսեցի. բիչ դեղ առիր. բիչ մը
համբերութիւն ունեցիր. (դեր.) շատերը ներս մտան.
չատերէն յոյս չկայ (Ա. հոլով):

ո՞ր, ո՞րը, ո՞ր մեկը: Օր. (ած.) ո՞ր տէրը, ո՞ր աղ-
ջատը, ո՞ր մեկը ըսեմ. (դեր.) ո՞րը կ'ընտրես, որմե՞
կը սպասես, որո՞ւն գրիչն է այս (Ք. հոլով):

ո՞վ, ո՞վ որ, ինչ որ, ո՞վ: Օր. (ած.) ո՞վ տէր, ո՞վ
թագաւոր (իբրեւ ձայնարկութիւն կը կազմէ գոյա-
կաններուն կոչական ձեւը). (դեր.) ո՞վ կը յանդգնի՞
թող առաջ գայ. ո՞վ որ խնդրէ պիտի տրուի անոր.
ինչ որ լսես զաղտնի պահէ, ո՞վ տուաւ լուրը, զո՞վ
կարծեցիր:

այսպիսի, — սին, այդպիսի, — սին, այնպիսի,
այնպիսին: Օր. (ած.) այնպիսի տեղեր, այդպիսի նշան.
(Ք. հոլ.) (դեր.) այնպիսոյն հետ ընկերութիւն ընե-
լու չէ, այնպիսիէն ոչ մէկ բան չի յուսացուիր (Ա.
հոլով):

այսչափ, — փը, այդչափ, — փը, այնչափ, — փը:
 Օր. (ած.) այսչափ հաց ^որ մէկուն պիտի բաւէ. (դեր.)
 այդչափը շատ է մեզի համար. այնչափով պիտի չի
 գոհանան (Ա. հոլով):

այսքան, — եր, այդքան, — եր, այնքան, — եր.
 (կը գործածուին այսչափ—ին նման, թէ՛ իբրեւ ածա-
 կան և թէ՛ իբրեւ դերանուն (Ա. հոլով):

ո՞րչափ, — փը, ո՞րքան, — եր, ի՞նչքան, — եր:
 Օր. (ած.) ո՞րչափ վարձք կը ստանաս. ո՞րքան աշա-
 կերտ ունիս. ի՞նչքան զինուոր կայ բերդին մէջ. (դեր.)
 ո՞րչափ խոստացար անոր, ո՞րքանը բուկդ է, ի՞նչքան
 սորվեցար (Ա. հոլով):

27. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բերամացի սորվիլ ընթերցումի արտասանութիւնը
2. Մէկմէկ խօսք շիմել՝ որոնց մէջ հետեւեալ բառերը
 իբրեւ ածական գործածուին:

Աւրիշ, նոյն, միւս, մէկ, իւրաքանչիւր, քանի՞, որ
 ինչ, ամէն, քիչ մը, այնպիսի, այսչափ, այնքան:

3. Հետեւեալ բառերը իբրեւ դերանուն գործածել՝ գա-
 նազամ խօսքեր շիմելով ամոնցմէ:

Միեւնոյնը, մէկալը, ուրիշ մը, ամէն մէկ, ոմանկ
 մէկ քանին, ինչեր, ամէն ինչ, բոլորը, շատերը:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ դնել կէտերում տեղ ըս-
 իմաստիւմ յարմար բառերը:

Թութակը ... խօսքերը կը կրկնէ շարունակ.
 Տաղտուկ կը բերէ ... եղանակին ստէպ լսուիլը.
 Կանչուածներէն մաս մը եկան ... ո՞ր միացին.
 Ի՞նչքան տուիր ... — Ձեր մէջէն ո՞վ է ստախօսը.
 — Ծանր խօսքերուդ դէմ ... բողոքեցին. — Իշխան
 առջեւ ... մարդ որքի կը կենայ. — Ատոնցմէ.
 խնամի կու դայ ձեզի. — Ճրագով կը փնտռուին.
 աշխարհիս վրայ. — Տանը վաճառումին մէջ դու.
 բաժին ունիս. — Բոլոր տունը ... պիտի վաճառու

ԻԷ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Մեղու եւ Մանկիկ

Ասա՛ դու ինձ, տեսօք մեղու,
 Ինչո՞ւ կանուխ ամէն առտու,
 Թըռչըտելով մի վեր, մի վար,
 Հիւթ կը ժողվես ծաղիկներէն,
 Մեխակներէն ու վարդերէն:
 Չունիս վայրկեան մ'ըզբօսելու,
 Հանգիստն ի՞նչ է.— չըգիտես դու:

«Մանուկ, ասաց, խելօք մեղուն,
 «Որ կը տեսնաս վաղ գիւ առտուն
 «Աշխատելու միշտ ըզբաղած,
 «Հանգըստութիւնըս մոռացած.
 «Օրինակ գիւ առ դու քեզի,
 «Չեոք դարկ ի ժիր աշխատանքի.
 «Ժողովէ քեզ անկորուստ գանձ
 «Նոր հըմտութեանց և գիտութեանց:

ՔՈՒՇՆԵՐԵԱՆ

ԻԸ. ԴԱՍ. — Տրամաբանական լուծում.

Նախադասութիւն

148. Նախադասութիւն կ'ըսուի քանի մը բառերով յայտնուած զաղափար մը կամ դատում մը: Այսպէս, եթէ ըսենք, մարդս խելացի է, դատում մը ըրած կ'ըլլանք մարդուն վրայ: Նոյնպէս եթէ ըսենք ուսուցիչը դաս կու տայ, ասով զաղափար մը կը յայտնենք ուսուցչին վրայ:

149. Ամէն նախադասութեան մէջ՝ երկուք են հիմնական բառերը. ներառիւն և թայր:

148. Ի՞նչ է նախադասութիւնը:

149. Նախադասութեան մը մէջ զլիակոր բառերը քանի՞ են և որո՞նք:

150. Ենթակաւ կը ցուցնէ անձը կամ իրը, որուն կը յատկացուի գործ մը կամ հանգամանք մը՝ երեք յաջորդ դէպքերուն մէջ: Եթէ ըսեմ տղան կը խաղայ, տղան որ ենթական է, հոս՝ խաղալու գործը կ'ընէ. եթէ ըսեմ տղան ծոյլ է, հոս՝ (տղուն) ենթակային մէկ հանգամանքը կը յայտնուի. իսկ եթէ ըսեմ տղան կը գովուի, հոս՝ տղան բան մը կ'ընդունի: Հետեւաբար կրնանք ըսել. նախադասութեան մը մէջ այն բառն է ենթական որ կամ գործ մը կը կատարէ, կամ զայն կ'ընդունի, և կամ որ եւ է կերպով կը սահմանուի:

151. Բայը կը ծառայէ հաստատելու ենթակայէն կատարուած և կամ անկէ ընդունուած գործը, և կամ կը ծառայէ ցուցնելու ենթակային տրուած յատկութիւն մը: Սյսպէս, երբ կ'ըսեմ տղան կը խաղայ, կը խաղայ բայը՝ կը հաստատէ ենթակային (տղուն) ըրած գործը. երբ ըսեմ տղան կը գովուի, բայը (կը գովուի) կը հաստատէ ենթակայէն (տղայէն) ընդունած գործը: Վերջապէս երբ ըսեմ տղան ծոյլ է, բայը (ծոյլ է) կը ցուցնէ ենթակային յատկութիւնը:

152. Երբ նախադասութեան մը մէջ կը պակսի ենթական կամ բայը, անիկա զեղչեալ նախադասութիւն կ'ըսուի: Սյսպէս եթէ ըսեմ վաղը պիտի խօսիմ, յայտնի է որ կը պակսի ևս՝ ենթական: Եթէ հարցնեմ «ո՞վ կը խաղայ», զիմացինս որ ինծի պիտի պատասխանէ, կ'ըսէ պարզապէս «տղան», հոս՝ կը պակսի ուրեմն կը խաղայ բայը:

150. Ենթական Բնէ կը ցուցնէ, և Բնչպէս կը բացատրուի:

151. Բայը Բնէ ծառայութիւն ունի, և Բնչպէս կը բացատրուի:

152. Երբ նախադասութեան մը մէջ պակսի ենթական կամ բայը, Բնէ կ'ըսուի:

153. Նախադասութեան մը ենթական կրնայ ըլլալ 1. անուն մը. ինչպէս, մանուկը կը զարգանայ, ծառը կը ծաղկի. 2. ածական մը. ինչպէս, սուրբերը կը բարեխօսեն, հարուստները հպարտ են. 3. բայի մը անորոշ դերբայն. ինչպէս, աշխատիրը օգտակար է. երգելը տխրեցի է. 4. խօսքի մասերէն որեւէ մէկը՝ որոշեալ յօդովը. ինչպէս, յոսեփը (մակբայ) պիտի պատահի, այն բայցը՝ (շաղկապ) մտածել կու տայ, այն ըստը (նախադրութիւն) կը կենսատէ խնդիրը, ո՛հր (ձայնարկութիւն) շատ նշանակիչ էր:

154. Բայը կրնայ ըլլալ բայական և տնտնական: Բայական կ'ըսուի. եթէ լոկ բայ մըն է: Օր. Դու կ'ուսանիս, նա կը խաղայ, եւայլն: Անտնական կան կ'ըսուի, եթէ անուն մը կամ ածական մը՝ ընկերացած է ըլլալ բային հետ: Օր. Մենք աղքատ ենք, վահան քաջ եղաւ, հոգին տնտն է:

155. Բայը պարզ կ'ըսուի, երբոր մէկ բառով ներկայացուած է: Օր. Դու կ'երգես, նա կը պարէ, տեսարանը կը դիւթէ, եւայլն: Բարդ կ'ըսուի, երբոր բայը երկու կամ աւելի բայ — բառերով ներկայացուած է: Օր. Տղան տնօրեցած է, ծառը չորցեր է, քոյրս անդրանիկ մը ունեցած է, եղբայրս քաջեր է եղեր:

28. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ոտամաւոր ընթերցումը և գոց սորվիլ:
2. Հետեւեալ մախադասութիւններում մէջ եղած հմթականները մշամակել:

Հայրս կը ճամբորդէ. — Ես կը սորվիմ. — Մայրս

153. Նախադասութեան մը մէջ ո՞ր բառերը ենթակայ կրնան ըլլալ:

154. Բայը քանի՞ կոչում ունի, և ի՞նչպէս:

155. Բայը երբ պարզ կ'ըսուի նախադասութեան մը մէջ, և երբ բարդ:

կը կարէ. — Բոյսերը կը ծլին. — Տղաք կը ճաշեն. — Երկինքը կը գողայ. — Ծովը խաղաղ է. — Դուք զը-
ւարթ էք. — Այս մարդը Կ. Պոլսեցի է. — Անոնք կը
լռէին. — Սաւառնակը կը թռչի. — Բնութիւնը զար-
թեր է. — Գարունը սկսեր է. — Երծեռնակները բոյն
կը շինեն. — Կեռասները կարմրեր են. — Մշակը կը
հերկէ:

3. Հետեւեալ մախաղասութիւններում մէջ ցոյց տուէք
ըայերը:

Հայրենի յիշատակները քաղցր են. — Կեանքը սի-
րելի է. — Լեռան օդը մաքուր է. — Խրատներուդ
հետեւեցանք. — Շատերը կը խոստանան. — Քիչերը
կը կատարեն խոստումներն. — Մենք խարուեցանք. —
Նա պիտի զղջայ. — Կ. Պոլիս հիւնալի գիրք ունի. —
Արարատ լեռը ձիւնապատ է. — Չինացիք համակրելի
են. — Դուք միշտ տոգոհ էք. — Ամէնքը կը հաստա-
տեն զայն. — Անոնք ազատ թողուցան:

4. Ըսել թէ հետեւեալ մախաղասութիւններում մէջ եմ-
թակամ կը պակսի թէ բայը:

Ճամբորդեցի. — Բաւական տանջուեցան. — Պիտի
անդրադառնայ. — Ո՞վ կը մեկնի. դրացին. — Անթել
հեռագիրը ո՞վ գտաւ. Մարգոնի իտալացին. — Ո՞ւր
կ'երթաս. եկեղեցի. — Առաջին տեսնողը ո՞վ եղաւ. ես.
— Ի՞նչ բան աւելի ախորժելի է քեզի. շարժանկարը.
— Ժամը քանի՞ն պիտի վերադառնաս. կէսօրին. —
Որո՞ւ է այս զմելին. քեռորդույս. — Խրատուեցաւ.
պիտի ուզդէ ինքզինքը. — Շատ տանջուեցան:

5. Գտէք հետեւեալ մախաղասութիւններում մէջ եմ-
թակամները և ըսէք մասնաւորապէս ամոնց քերականա-
կամ ինչ բառ ըլլալը:

Գառները կը մայեն. — Մարմինը մահկանացու է.
— Արգարը պիտի յաղթանակէ. — Աշխատողը կը վար-
ձատրուի. — Գեղեցիկը ախորժելի է. — Սգաւորները
պիտի մխիթարուին. — Երեւին չեմ հաւնիր. — Քիչը
կը բաւէ. — Լաւագոյնը յուսալի է. — Սո՞ն վաճը
սրտագոյ էր. — Սո՞ն իբրեւը երկիմաստ է. — Վասն
զինները տարակուսելի են. — Սո՞ն հաճելի է. — Անոր
ոչերը խիստ եղան:

6. Հետեւեալ նախադասութիւններուն մէջ ըսէք թէ բայերէն որո՞նք բայական են և որո՞նք անուամական, նոյնպէս որո՞նք պարզ և որո՞նք բարդ են:

Ամէնքս բողոքեցինք. — Շուները հաւատարիմ են. — Դժբախտ եղար. — Մանուկները անմեղ են. — Էջը յամառ է. — Գրքերը յանձնուեցան. — Զինքը ճանչցեր եմ. — Կարկուտը շատ փնասներ հասուցեր է. — Ամէնքը թողին և փախան. — Ճաշեցիք. — Այդ աշակերտները դպրոցէն ելած են. — Անով մէկ մը խօսք տուած եղայ:

Ի՞նչ. — ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Հնարագիւտ Սարեակը

Տեսաւ սարեկիկ
Շիշ մի կէսն ջրով.
Ինքը ծարաւով
Կը տանջէր սաստիկ.
Մտածեց արագ
Գլտաւ մի հընարք,
Քար ու խիճ մանրիկ,
Կամացուկ մեղմիկ
Լեցուց շիշին տակ:
Ի վեր բարձրացաւ
Զուրը անապակ:
Խըմեց յագեցաւ
Իմաստուն հաւիկ:
Խրատ քեզ մանկիկ
Լինի սեւ սարեակ,
Ամէն ժամանակ:

Հ. Բ. ԲՈՒՇՆԵՐՆԱՆ:

ԻԹ. ԴԱՍ. — Նախադասութիւն, — Սեռի խնդիր, —
Բացայայտիչ, եւայլն.

156. Խնդիրը նախադասութեան մը լրացուցիչ մասն է: Օրինակ. եթէ ըսեմ Արամ չորս կը խմէ, կը գտնեմ ենթակայէն (Արամ) և բայէն (կը խմէ) զատ՝ ուրիշ բառ մը, չորս: Արդ այս բառը կը լրացնէ նախադասութեան իմաստը. մինչդեռ եթէ ըսած ըլլայի Արամ կը խմէ. պիտի հարցուէր, ինչ բան: Հետեւաբար ջուր բառը որ կը համապատասխանէ ինչ հարցումին, կ'ըսուի սեռի խնդիր:

157. Սեռի խնդիրը կը գտնուի միայն այն նախադասութիւններուն մէջ, որոնց բայը անցողական բայ մըն է, այսինքն բայ մը՝ որուն ցոյց տուած գործը ենթակայէն կ'անցնի նոյն սեռի խնդիրին վրայ: Օրինակ. Դաշիր սպաննեց Գողիարը. կը տեսնեմ որ բայէն (սպաննեց) բացատրուած գործը՝ ենթակայէն (Դաշիր) կ'անցնի խնդիրին վրայ, որ ըսել է, սպաննել բայն՝ անցողական բայ մըն է, հետեւաբար Գողիարը սեռի խնդիր է:

158. Նախադասութիւն մը պարզ կ'ըսուի երբոր կազմուած է պարզապէս ենթակայէ և բայէ մը, եթէ ասոնցմէ զատ խնդիր ալ պարունակէ, կ'ըսուի խառն:

159. Նախադասութիւնը խառն կ'ըսուի ոչ միայն երբ սեռի խնդիր մը պարունակէ, այլ նաեւ երբ որ

156. Խնդիրը նախադասութեան մը մասն է, և ինչ կ'իմանան սեռի խնդիր ըսելով:

157. Սեռի խնդիրը մը նախադասութիւններուն մէջ կը գտնուի:

158. Նախադասութիւն մը երբ պարզ կ'ըսուի և երբ խառն:

159. Խառն նախադասութիւն մը միայն սեռի խնդիր կը պարունակէ:

եւ է ուրիշ լրացուցիչ մը ունենայ. ինչպէս ածական մը, բացայայտիչ մը, եւայլն: Օր. երբ ըսեմ, սաւորիկ յոյսը վնասակար է. ենթակայէն (յոյսը) և բայէն (վնասակար է) զատ՝ կը գտնեմ սաւորիկ բառն՝ որ ենթակային յատկութիւն մը կը վերագրէ. իսկ երբ ըսեմ յոյսը կը նեղէ ցաւոտ աչքերը. ենթակայէն, բայէն և խնդիրէն զատ կը գտնեմ ցաւոտ բառը՝ որ խնդիրին հանգամանքը կը յայտնէ:

160. Նախադասութեան մէջ բացայայտիչը ընդհանրապէս կարճ բացատրութեամբ՝ լրացուցիչ մըն է, որ կը ծառայէ լուսարանելու ենթական և կամ խնդիրը, անոր համեմատ ալ կ'ըսուի բացայայտիչ ևնրակայի կամ բացայայտիչ խնդիրի: Օր. Սողոմոն՝ Դաւրի որդին, շինեց Երուսաղեմի տաճարը: Նախադասութեան մէջ ենթակայէն, բայէն և սեռի խորնդիրէն զատ՝ կը գտնեմ Դաւրի որդին բացատրութիւնը, որ կը վերաբերի ենթակային (Սողոմոնի), և կը ծառայէ լուսարանելու զայն, որով այս բացատրութիւնը կ'ըսուի բացայայտիչ ևնրակային: Նոյնպէս երբ ըսեմ կարդացեր եմ Եղիշէն, Աւարայրի պրպուր. ենթակայէն, բայէն և խնդիրէն զատ՝ կը գտնեմ Աւարայրի պրպուր բացատրութիւնը որ կը վերաբերի խնդիրին, և կը ծառայէ լուսարանելու Եղիշէի ով ըլլալը, որով Աւարայրի պրպուր բացատրութիւնը կ'ըսուի բացայայտիչ խնդիրին:

161. Սեռի խնդիրէն, ածականէն և բացայայտիչէն զատ՝ կան նախադասութեան մէջ ուրիշ խորն

160. Նախադասութեան մը մէջ բացայայտիչը ինչ պաշտօն կը կատարէ:

161. Սեռի խնդիրէն, ածականէն և բացայայտիչէն զատ ուրիշ խնդիրներ ալ կը գտնուին նախադասութեան մէջ, և ինչ կ'ըսուին:

դիրներ ալ, որոնք ընդհանուր անունով բնութեան խնդիրներ կը կոչուին: Անոնք բային համեմատ զանազան հոլովներով կ'ըլլան, և իրենց պաշտօնին բերումով տարբեր անուններ կը կրեն. ինչպէս, զործողի խնդիր, պատձառի խնդիր, մասնորոշումի խնդիր, վախձանի խնդիր, օգուտի խնդիր, ժամանակի խնդիր, տեղոյ խնդիր, որպիսութեան խնդիր, բաղդատութեան խնդիր, եւայլն:

29. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ հետագայ ոտամաւոր ընթերցումը և ըսել ամոր իմաստը բերամացի:

2. Գտէք սեռի խնդիրները հետեւեալ մախաղասութիւններում մէջ:

Հօրմէս նամակ մը ստացայ. — Գիրքերն իրենց օգուտն ունեցան. — Վասակ մատնեց իր հայրենիքը. — Կատարեցինք վարդանանց հանդէսը. — Գուք պիտի տօնախմբէք քաջամարտիկները. — Աղջիկները ծաղկէ պսակներ կը հիւսեն. — Սոխակները հիացուցին լսողները. — Անժուժկալութիւնը շատերը կործանեց. — Պատմութիւնը երեւան կը հանէ անցեալը. — Գիտութիւնը գիւտեր կը ծնանի. — Արեւը ամպեր կը ձեւացնէ. — Աղբերը կը պարարտացնեն հողը. — Անձրեւը կը զովացնէ օդը. — Շահը բարեկամութիւններ կը ըստեղծէ:

2. Հետեւեալ մախաղասութիւններում մէջ պարզերը որոշեցէք խառն մախաղասութիւններէն.

Մշակները ցորենը կը հնձեն. — Երկինքը կ'որոտայ. — Անկրօնութիւնը բարքերը կ'ապականէ. — Ծառերը ծաղկեր են. — Աղօթքը հոգին կը զօրացնէ. — Վայրենիները մարդակեր են. — Գինին կը զուարթացնէ սիրտը. — Տեսա՞ր երգիչները. — Տեսայ. — Անոնք

պիտի երգեն. — Դուք ներկայ պիտի ըլլաք. — Շատերը պիտի զարմանան. — Լրագիրները լուրեր կը հաղորդեն. — Սուրբերը հրաշքներ կը գործեն. — Մարդանքը մարմինը կը զօրացնէ:

4. Գտէք ածականները ճիշտեալ մախադասութիւններում մէջ, և ըսէք թէ մախադասութեամբ որ մասին կը վերաբերին:

Օգտակար գիրքեր կարգացէք. — Մենք հաւատարիմ բարեկամներ պիտի ըլլանք. — Մեր քաղցր յայտերն անհետացան. — Բարի օրինակ տուր ընկերներուդ. — Անոնք գեղեցիկ ծաղիկներ քաղեցին. — Մենք համեղ ըմպելի մը խմեցինք. — Հին փուլերը սուղ կը վաճառուին. — Քաջ արհեստագէտները կը փնտռուին. — Ամպամած երկինքը անձրեւ կը սպառնայ. — Քաղցրածայն երգը ամենուն ախորժելի է. — Յաղթական պրտակը մրցումով կը ստացուի. — Ստեղծող միտք քիչերու տրուած է:

5. Հետեւեալ մախադասութիւններում մէջ գտէք լրացայտիչներն, և ըսէք մախադասութեամբ որ մասին կը վերաբերի ամոնց իւրաքանչիւրը:

Յիսուս, Դաւթի որդին, ողորմէ ինծի. — Գրիգոր Լուսաւորիչը Պարթեւ էր ազգով. — Աշոտ ողորմած՝ Բագրատունի ցեղին նշանաւոր թագաւորներէն մէկն եղաւ. — Տուրքիի յաջորդը Ալփասլան՝ Անի քաղաքը առաւ և կործանեց 1064ին. — Ֆրեաերիկ Շիկամօրուս՝ Գերմանիոյ կայսրը, մեր Լեւոն Երկրորդէն օգնութիւն խնդրեց. — Սուրբ Ներսէս Լամբրոնացին, Ներսէս Շնորհալիին եղբոր աղջկան տղան էր. — Հռովմ, կայսրներուն քաղաքը, յաւիտենական կոչուած է. — Ալիշան մեծ բանաստեղծը գրած է նուագները. — Արամազդ աստուածներուն հայրը, ահաւոր էր. — Օգոստոս Հռոմայեցիներուն առաջին կայսրը առատաձեռն եղաւ. — Զուրի շուշանները լիճին երեսը ծածկեր են կանաչ գորգի նման. — Ամլորդին Յովհաննէս եղաւ կարապետ և մկրտիչ Յիսուսի:

Հարուստին մէկ, ճամբու վրայ,
 Մի աղքատի կը հանդիպի:
 Խոնարհ ձեռով ծըռելով սա՛
 Կ'ըսէ ձայնով պաղատալի.
 «Ողորմէ՛ ինձ խեղճ աղքատիս,
 «Վարձդ Աստուծմէ՛ դուն կ'ընդունիս:»
 «Ես մուրացկան չատխօսներու
 «Չեմ սովորած ստակ բաժնելու»:
 Կ'ըսէ Հարուստը բարկացած:
 Վայրկեան չ'անցնիր՝ նորա գիմաց
 Կ'ելնէ մի այլ տընանկ աղքատ.
 Որոյ ըզզեատ և դէմք գունատ
 Կը յայտնէին համարձակ
 Իւր չըքաւոր խեղճ վիճակ:
 Սա մուրալու ամաչելով,
 Միայն տըխուր նայուածքով
 Կ'իմացընէ գիմացիներն
 Որ՝ կարօտ է օրուան հացին:
 Այլ անողորմ և անտարբեր
 Հարուստ, ագահն: «Այն յիմարներ
 «Որ խօսելու կը ծուլանան,
 «Արժանի չեն ողորմութեան»:
 Կ'ըսէ, կ'երթայ շիտակ տուն
 Ու ետեւէն կը գոցէ դուռն:
 Ագահութեան երբ ժանտ ախտ
 Կը խանգարէ ըզգացում՝ գութ,
 Մարդ կը գըտնայ պատճառ սուտ փուտ
 Մերժել գըռնէն ամէն աղքատ:
 Ագահութեան ճիրաններէն մեզ ազատ
 Կը խընդրենք տէր պազէ՛ անարատ:

Լ. ԳԱՍ. — Նախադասութիւն — տեսակաները. —
Պարբերութիւն

162. Նախադասութիւն մը պարզ և խառն ըլլալէ զատ՝ կրնայ նաեւ բաղադրեալ ըլլալ, երբ կ'ունենայ մէկէ աւելի ենթակայ, կամ բայ, և կամ խնդիր՝ մէկ տեսակէ: Այսպէս բաղադրեալ է հետեւեալ նախադասութիւնը, որ և ինքը ձարտար էր. որովհետեւ ունի երկու ենթակայ: Բաղադրեալ են դարձեալ հետեւեալ երկու նախադասութիւններն. եւս աղբարտ և հոյարտ է, ամենքը կ'ատեն շահամոլը, բանասերուն և ծոյր, որովհետեւ ասոնց առաջինին մէջ կայ կրկին բայ, և երկրորդին մէջ կան երեք սեռի խնդիրներ:

163. Նախադասութիւնը կրնայ ըլլալ դարձեալ հաստատական, ժխտական, հարցական, գարմացական: Հաստատական է երբ ըսենք. մենք կը սիրենք ծնողքնիս: Ժխտական է երբ ըսեմ. որ չեմ ձանձնոր գինքը: Հարցական է երբ ըսեմ. ինչո՞ւ չեմ ուտեր: Զարմացական է երբ ըսեմ. որչափ գեղեցիկ են այն ձեռողորձները:

164. Նախադասութիւն մը կրնայ ըլլալ ուղիղ կամ խտտոր: Ուղիղ է երբ զրուի նախ ենթական, յետոյ բայը, որուն յաջորդեն խնդիրները: Օրինակ. Գիշացին կը մշակէ դաշտը բահով: Խտտոր է երբ վերեւ ըսուած կարգը չպահուի: Օրինակ. Քեզ մատնացոյց ըրին ամենքն ալ: Հոս կը տեսնենք որ ենթական (ամէնքը) առաջ զրուելու տեղ՝ վերջը ֆնացեր է, որով խտտոր նախադասութիւն մըն է:

162. Նախադասութիւն մը երբ բաղադրեալ կ'ըսուի:

163. Նախադասութիւն մը իր իմաստին նայելով ինչ անուններ կ'առնէ:

164. Նախադասութիւն մը երբ ուղիղ և երբ խտտոր կ'ըլլայ:

165. Պարբերութիւն կ'ըսուի քանի մը յաջորդական նախադասութիւններու միութիւնը, որուն ձեւըով կը յայտնենք մէկ ամբողջ և լրացեալ խօսք մը: Օրինակի համար. Նաւապետը ձամբու հանդերձանքը տեսած ըլլալով՝ սուրիյի ճշմարտապէս յետոյ, շարժման մէջ դրաւ նաւը, որ շուտով հեռացաւ քաղաքէն:

166. Պարբերութեան մը մէջ գտնուած բոլոր նախադասութիւններն ալ միեւնոյն կարեւորութիւնը չունին: Անոնցմէ ոմանք լրացեալ իմաստ մը կը պարունակեն, ուրիշներ՝ առանձին առնելով՝ կ'իմաստ կը փնան: Այսպէս վերի օրինակին մէջ. նաւապետը շարժման մէջ դրաւ նաւը, լրացեալ նախադասութիւն մըն է, ուսկից կը կախուին միւս ամէնը. մինչդեռ միւս նախադասութիւններն (ինչպէս ասիկա. սուրիյի ճշմարտապէս յետոյ) չեն կրնար ամբողջական իմաստ մը տալ, որովհետեւ լրացեալ չեն: Արդ այն նախադասութիւնը ուսկից կը կախուին միւսները՝ կ'ըսուի զլիսաւոր, իսկ միւսները կ'ըսուին ստորադաս նախադասութիւն:

167. Նախադասութիւններուն թիւը գիտնալու համար, որոնցմով ձեւացած է պարբերութիւն մը, կը բաւէ համրել անոր մէջ գտնուած բայերը: Այսպէս, նախորդ պարբերութեան մէջ բայերն են 1. տեսած ըլլալուն, 2. ճշմարտապէս, 3. շարժման դրաւ, 4. հեռացաւ: Հետեւաբար կրնանք ըսել որ յիշեալ պարբերութիւնը կազմուած է չորս նախադասութիւններէ:

165. Պարբերութիւն ըսելով ի՞նչ կ'իմանաս:

166. Պարբերութեան մը բոլոր նախադասութիւններն ալ նոյն կարեւորութիւն ունին, Որո՞նք զլիսաւոր և որո՞նք ստորադաս կ'ըսուին:

167. Պարբերութիւն մը քանի նախադասութիւններէ կազմուած ըլլալը ի՞նչպէս կրնանք գիտնալ:

Տրամաբանական լուծումը

Տրամաբանական լուծումը կը կատարուի 1. խօսք մը նախադասութիւններու բաժնելով, որոնցմով ան կազմուած է. 2. Որոշելով անոնց տեսակները (պարզ, խառն, բարդարեւ, հաստատուն, ժխտական, հարցական, զարմացական, ուղիղ, խոտոր, եւայլն). 3. Գասաւորելով զանոնք և ցոյց տալով ևնրական, բայր, ստորոգելի, սեռի կամ բնութեան խնդիրները, անոնց լրացուցիչները, եւայլն:

Յրինակ

Գործնական ուղեկիցները սպառնացան մեռնելու զինքը և Սպանիա դառնալ, եթէ երեք օրուան մէջ չի հասնին նոր աշխարհը՝ զոր կը փնտռէին:

Այս խօսքը ունի երեք մախադասութիւններ:

1. Գործնական ուղեկիցները սպառնացան մեռնելու զինքը և Սպանիա դառնալ: Նախադասութիւն մըն է խառն, լրացեալ, ուղիղ և գլխաւոր: Եղան սպառնացող, եղան բայ, ուղեկիցները ենթակայ բազմամասն որ լրացուցիչ ունի Գործնական յատկացուցիչը. սպառնացող ստորոգելի պարզ և բազմամասն, ունի լրացուցիչ 1. մեռնելու, 2. զինքը՝ սեռի խնդիր. 3. Սպանիա դառնալ:

2. Երե երեք օրուան մէջ չհասնին նոր աշխարհը. ստորադաս և երկրորդական նախադասութիւն, որ գլխաւորին հետ կապուած է երե շաղկապով. ևն բայ, ենթական զօրութեամբ կ'իմացուի ուղեւորները՝ պարզ. չհասնող՝ ստորոգելի ժխտական, պարզ և բազմամասն, լրացուցիչ ունի բնութեան խնդիրներ, 1. երեք օրուան մէջ. 2. նոր աշխարհը:

3. Չոր կը փնտռէին, զեղչեալ և խոտոր նախադասութիւն. ևն բայ. ենթակայ՝ լռելեայն աւոնք, պարզ. փնտռող՝ ստորոգելի պարզ և բազմամասն, լրացուցիչ ունի զոր՝ սեռի խնդիրը:

30. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումի ոտամաւորը և արծակ զրել ամոր պարունակութիւնը:

2. Կազմեցէ՛ք հիմզ հատ խառն մախաղասութիւն և հօթն հատ բաղադրեալ:

3. Շինեցէ՛ք երեք մախաղասութիւն հաստատական, չորս հատ ժխտական, հիմզ հատ հարցական և վեց զարմացական:

4. Ըսէ՛ք որո՞նք ուղիղ և որո՞նք խոտոր են հետեւեալ մախաղասութիւններէն:

Աղնիւ վարժուէք ունի այս երիտասարդը. — Մեր հայրերը առողջակազմ մարդիկ էին. — Ճշմարտութիւնը աւելի լուսաւոր է քան սխալ կարծիքը. — Միշտ հարուստները չեն որ աղքատներէն լաւ կ'ապրին. — Քիմիական չորս ծանօթութեամբ իր բախտը շինեց. — Քեզի համար լացաւ մայրդ. — Փառքի համար իշխանները միշտ կուռած են. — Ոտքը կոտրեց իր անխոհմտութեան համար. — Բարեկամ, դու շատ առատածէուն ես. — Մենք զմեզ կը նուիրենք ազնուական նպատակներու. — Շատ մը թշուառութիւններ փառասիրութենէ առաջ եկան. — Գիտութիւնը կ'ազնուացնէ զմարդ. — Դէպ ի երկինք կը թռչին մեր մտածումները. — Մեծամեծ գործեր պէտք է որ կատարես դու. — Աշակերտները երախտագիտական յիշատակներ կը պահեն իրենց վաղեմի ուսուցիչներուն նկատմամբ. — Մանուշակներ կը սիրեն. — Ատոր վրայ կը մտածեմ ես. — Այս բաներս չես հասկնար դու:

1. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Առագաւտ

Ճերմակ փայլուն առագաստիկն միս մինակ կը ծածանի ծովուն ի մռայլ կապուտակ. ի՞նչ կը փնտռէ նա հեռուներ ծովակոծ, ի՞նչ է թողել նա հայրենի տանն ի ծոց:

Խաղան ալիք և սուլէ հողմ անդադրում,
 Խոնարհելով վայր ճարճատի կայմ ճկուն:
 Ո՛չ, ո՛չ, ետին նա չի փնտռել մի նոր բաղդ,
 Եւ չի խուսել բաղդէն հեռու տարապարտ:

Նորա ներքեւ հոսին սահանք կապուտակ,
 Ճառագայթէ վերէն ոսկի արեգակ,
 Այլ նա կ'ուզէ մըրըրկալից մի ծով խիստ,
 Իբր թէ լինէր մըրկին մէջ իւրն հանգիստ:

ԾԱՂԿ. ԲՈՒՇՆԵՐՆԱՆ.

ԼԱ. ԴԱՍ. — Բայ. — (Խօսքին կազմուածիւնը)

168. Խօսքը կը կազմուի զլսաւոր երեք բառերէ,
 որոնք են.

Ենթակայ, բայ, խնդիր կամ ստորոգելի:

169. Ենթական զոյական բառ մ'է կամ դերանուն (անձ կամ իր), որ գործողութիւն կը կատարէ կամ իր վրայ, զոր օրինակ. ևս վազեցի, և կամ ուրիշ առարկայի մը վրայ. զոր օրինակ. դու զարկիր, և կամ ինքն ուրիշէ մը կը կրէ. զոր օրինակ. Յիսուս դատուեցաւ Պիղատոսէն:

170. Ենթական միշտ ո՞վ հարցումին կը պատասխանէ. զոր օրինակ. արեւը կը լուսաւորէ երկիրս: Ո՞վ է լուսաւորողը — արեւը՝ ենթական:

168. Խօսք մը քանի՞ բառերէ կը կազմուի և ի՞նչ կ'ըսուին:

169. Ի՞նչ է ենթական և ի՞նչ կը ցուցնէ խօսքին մէջ:

170. Ո՞ր հարցումին կը պատասխանէ ենթական:

171. Բայր որ բան մը ընկէ կամ ըլլալ կը նը-
շանակէ՝ իմաստին համեմատ չորս տեսակ է.

Ներգործական, չեզոք, կրաւորական և անցորդական.

172. Ներգործական է բայը երբ գործը ընողէն՝
ուրիշ առարկայի մը վրայ կ'անցնի. գործ օրինակ.
«Ես ճանչցայ զքեզ» որ ըսել է ճանչնալու գործը
ինձմէ քու վրադ կը կատարուի:

173. Չեզոք է բայը երբ գործը՝ ընող անձին
կամ իրին վրայ կը մնայ. գործ օրինակ. «Ես կը մեկ-
նիմ քաղաքէս». որ ըսել է մեկնելու գործը՝ զայն
ընող անձին (ես) վրայ կը մնայ:

174. Կրաւորական է բայը, երբ գործը ենթակա-
յին վրայ կը կատարուի՝ ուրիշ մէկէ մը. գործ օրինակ.
«Յիսուս խաչուեցաւ հրեաներէն». որ ըսել է խաչ-
ուելու գործը Յիսուսի (ենթակային) վրայ կը կա-
տարուի ուրիշներէ:

175. Անցորդական կ'ըսուի բայը՝ երբ բայէն ցոյց
տրուած գործն ընողը, ուրիշի մը կատարել կու տայ
զայն, որով գործը իրմէն ուրիշի կ'անցնի: Զոր օրի-
նակ. Կօշիկս կարել տուի. – ձին դարմանել տուի.
– կամքս կատարել տուի, եւայլն:

176. Խեղիթ կամ ստորոգելի կ'ըսուին խօսքին
մէջ այն բառերն՝ որոնք բային յայտնած իմաստը

171. Բայը քանի՞ տեսակ է:

172. Ո՞ր բայերը ներգործական կ'ըսուին:

173. Բայ մը երբ չեզոք կ'ըսուի:

174. Ե՞րբ բայ մը կրաւորական է:

175. Ո՞ր բայերը անցորդական կ'ըսուին:

176. Խնդիր կամ ստորոգելի ո՞ր բառերը կ'ըսուին խօսքին մէջ:

կը լրացնեն. զոր օրինակ. «Ես կը սիրեմ երգը»,
 Բնչ բան կը սիրեմ — երգը (խնդիր): «Հանդիպեցայ
 բարեկամիս», որո՞ւ հանդիպեցայ ես, — բարեկամիս
 (խնդիր): Արդ, երգը և բարեկամիս բառերը խնդիր
 կ'ըսուին, որովհետեւ կը լրացնեն սիրեմ և հանդի-
 պեցայ բայերուն իմաստները:

177. Երբոր խօսքին մէջ եական բայ գտնուի,
 որուն խնդիրը ածական մը ըլլայ՝ կ'ըսուի ստորոգելի:
 Օրինակ. Աստուած մեծ է. — Երկիրս գնդաձեւ է. —
 Հագուստս գեղեցիկ եղաւ, եւայլն: Մեծ, գեղաձեւ,
 գեղեցիկ բառերն ստորոգելի կ'ըսուին՝ ե, եղաւ էական
 բայերուն:

178. Խնդիրը երկու տեսակ է, սեռի խնդիր և
 բնութեան խնդիր: Երբոր խօսքին մէջ ներդարձական
 և կրատարական բայեր գտնուին, անոնց իմաստը լրա-
 ցընող բառերը սեռի խնդիր կը կոչուին. իսկ երբ
 խօսքին մէջ չկար բայ գտնուի, անոր իմաստը լրա-
 ցընող բառը բնութեան խնդիր կ'ըսուի: Չոր օրինակ.
 Աստուած ստեղծեց աշխարհս. — Երկիրս կը լուսաւո-
 ընուի արեւէն. — Չար ընկերներէ ետ կեցիր: Այս խօս-
 քերուս մէջ աշխարհս և արեւէն բառերը սեռի խնդիր
 են, իսկ չար ընկերներէ բառերը բնութեան խնդիր:
 Սեռի խնդիրը կ'ըլլայ հայցական հոլով երբ բայը
 ներգործական է. կ'ըլլայ բացառական՝ երբ բայը
 կրաւորական է: Իսկ բնութեան խնդիրը կ'ըլլայ գա-
 նազան հոլովներով:

177. Երբոր խօսքին մէջ բայը էական է, խնդիրը Բնչ կ'ըսուի:

178. Քանի՞ տեսակ խնդիր կայ, և Բնչպէս:

31. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Բերամացի սորվիլ ըմթերցումի արտասանութիւնը:

2. Խօսքեր շինել հետեւեալ բառերով:

Ենթակայ. — ալիք, երկիր, շաքար, պղպեղ, խէժ, ամպ. աստղ:

Ստորոգելի. — կատաղի, արգաւանդ, քաղցր, դառն, ընտիր, անձրեւաբեր, շողշողուն:

3. Լուծել զբաւոր հետեւեալ խօսքերը, որոշելով եմութեան, բայը, խնդիրը կամ ստորոգելին:

Բոլոր մարդիկ մահկանացու են. — Իմաստուն մարդը չի նախանձիր ոչ մէկուն բախտին. — Չար գործ մը գովելը՝ զայն գործելուն հաւատար է. — Բարեկամութիւնը պէտք մ'է մարդուն համար. — Կեսար լաւ գիտէր գործածել իր գրիչը՝ ինչպէս իր սուրը:

ԼԱ. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Մեղու եւ Մանկիկ (շար.)

«Միտք դիր մանուկ իմ խօսքերուն»

Կը յաւելու ըսել մեղուն:

«Երբոր անցնի երթայ ամառ

«Մաղկանց հետքերն եւս չեն մընար.

«Կարմիր, ճերմակ գարնան ծաղիկք

«Խամրին ձմեռն՝ դառնան ի չիք:

«Այսպէս հասակ առոյգ մանկան

«Կը թառամի ի ծերութեան:

— «Ձի և արեւ լուսապայծառ

«Կը խաւարի մըտնելով մայր: —

«Մըտիկ արա՛, մանուկ, մեղունին,

«Ո՛ւշ դիր նորա խրատտու ձայնին.

«Աշխատէ՛ որ օր մի վայլես,

«Հերկէ՛, ցանէ՛, քաղոց՝ կ'անեա,
 «Քանի որ դու՛ դեռ մանուկ ես,
 «Աշխատէ՛ որ հունձք պատրաստես,
 «Բզդաստ վարքով առաքինի.
 «Զի՛ ձըմեռուան պաշար լինի:

Հ. Բ. ԲՈՒՇՆԵՐՆԱՆ

Հեաք - նշան: խամբիւ - բուսիկ, բոշիկ: Ի՛ չեք - ոչինչ ըլլալ, չբռնալ: Թառամիւ - բուսիկ: Լուսապայծառ - լուսով պայծառացած: Խրատառ - խրատ տուող. Հունձք - ձնձիկ՝ քաղկի բերք, ցորեն, և այլն: Զգաստ - խելքը զր-
 լուխը, խելացի, պարկեշտ:

ԼԲ. ԳԱՍ. — Բայ (կազմութիւնը եւ ժամանակը)

179. Բայը երկու մասէ կը ձեւանայ արմատեւ և վերջաւորութեամբ. զոր օրինակ. խաղ-ալ, վազ-ել, տան-իլ, զբօսն-ուլ, որոնց մէջ խաղ, վազ, տան և զբօսն՝ բայերուն արմատներն են. իսկ ալ, ել, իլ, ուլ մասնիկներն՝ վերջաւորութիւններն են:

180. Բայերուն արմատները գոյական կամ ածական անուններ են. ուստի այդ արմատներէն շինուած բառերն ալ կ'ըսուին բայարմատ բառեր. զոր օրինակ. լուսավառ, սրատես, քաղցրախօս, ալէժուփ, եւայլն:

181. Խօսքին մէջ բային արմատը չի փոխուիր, անոր վերջաւորութիւնը կը փոխուի, որ կ'ըսուի թորդութիւն: Բայը ունի թի՛՝ եզակի և յոգնակի, ինչպէս նաեւ դեմք՝ ես, դու, նա, մենք, դուք, անոնք:

179. Բայը քանի՞ մասերէ ձեւացած է, և ի՞նչ կ'ըսուին:

180. Ո՞ր բառերը բայարմատ կ'ըսուին:

181. Բայի մը վերջաւորութեան փոխուիլը ի՞նչ կ'ըսուի:

182. Բային ցոյց տուած գործողութեան՝ երբ կատարուիլը կ'ըսուի ժամանակ թայի, որ ունի երեք բաժանում՝ ներկայ, անցեալ և ապառնի:

183. Այս երեք ժամանակներէն ներկան միշտ միեւնոյն ժամանակը կը ցուցնէ, բաժանումներ չունի, բայց անցեալը կը բաժնուի անցեալ անկատար, անցեալ կատարեալ, անցեալ գերակատար, անցեալ վաղակատար. իսկ ապառնին կ'ըլլայ բուն ապառնի և գերապառնի:

184. Անցեալ անկատարը կը ցուցնէ այն ժամանակը՝ երբ գործողութիւն մը դեռ շարունակութեան մէջ է:

185. Անցեալ կատարեալը կը ցուցնէ այն ժամանակը երբ գործողութիւն մը նոր լմնցեր է:

186. Անցեալ գերակատարը կը ցուցնէ այն ժամանակը երբ գործողութիւն մը լմնցած ցոյց կը տրուի՝ առանց ժամանակը որոշելու:

187. Անցեալ վաղակատարը կը ցուցնէ այն ժամանակը երբ գործողութիւն մը հին ժամանակ կատարուեր է:

188. Բուն ապառնին ցոյց կու տայ ներկային մօտագոյն գալիք ժամանակ մը. իսկ գերապառնին ցոյց կու տայ հեռաւոր ապագայ ժամանակ մը:

182. Ժամանակ թայի ըսելով ինչ կ'իմանաս:

183. Ներկան ստորաբաժանում ունի՞, անցեալը և ապառնին ի՞նչ բաժանումներ ունին:

184. Ի՞նչ կը ցուցնէ անցեալ անկատարը:

185. Ի՞նչ կը ցուցնէ անցեալ կատարեալը:

186. Ի՞նչ կը ցուցնէ անցեալ գերակատարը:

187. Ի՞նչ կը ցուցնէ անցեալ վաղակատարը:

188. Ի՞նչ կը ցուցնեն ապառնին և գերապառնին:

189. Բայի մը տարրեր՝ ժամանակները բացա-
տրելու համար, զոր օրինակ, առնելով զրկ բայը
կ'ըսեմ,

կը գրեմ — ներկայ, որ ըսել է, հիմա կը կատարեմ
գրելու գործը.

կը գրէի — անկատար, որ ըսել է, դեռ գրելու գործը
կը շարունակէի, լննցած չէր.

գրեցի — կատարեալ, որ ըսել է, հիմա գրելու գործը
լննցուցի.

գրած եմ — գերակատար, որ ըսել է, գրելու գործը
լննցուցեր եմ, բայց չեմ յայտներ թէ երբ.

գրած էի — վաղակատար, որ ըսել է, գրելու գործը
հին ժամանակ լննցուցեր էի.

պիտի գրեմ — ապառնի, որ ըսել է, գրելու գործը
ապագային կը թողում.

պիտի գրէի — գերապառնի, որ ըսել է, անցած ժա-
մանակի մէջ եղած պիտի ըլլար:

32. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Բերամացի սորվիլ ոտամաւոր ընթերցումը:

2. Ոտամաւորը վերածել արծակի, գրելով ամոր պա-
րունակութիւնը:

3. Հետագայ բառերուն մէջ՝ գոյական կամ ածական
ամունը զատել ըսյարմատէն.

Բանաստեղծ, բոցավառ, քարկոծ, արագադիր, բազ-
մալատտակ, խաղամու, չարատանջ, բարետես, տարա-
մերժ, պաշտօնանկ:

4. Հետեւեալ բառերուն վրայ արմատները աւելցնել:
Օրինակ. շնորհ, շնորհատու, դառն դառնակսկիծ:

189. Օրինակով մը բացատրէ՛ բայի մը ժամանակները:

Հայ. քերկ. 2

Շնորհ, որդի, սիրտ, ականջ, երկիր, գիրք, վաղ,
դառն, նետ, անուն, բարձր, խաղ, բախտ, ալիք:

5. Մէկ մէկ բայ շինել հետեւեալ արմատներով:

Թափ, տիպ, շահ, բաց, ձիգ, ան, կից, էջ, բարձ,
նորոգ, հաւատ, կնիք, դատ, վար, ցունց, բեր:

6. Նոյն բայերում մերկայ, ամկատար, կատարեալ,
գերակատար, ապառմի, գերապառմի ժամանակներում
եզակի առաջին դէմքերը գրել:

ԼԲ. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Զիւնը

Դաշտերուն, ճամբաներուն
Վըրայ թեթեւ և լըռիկ,
Կ'երեւայ ձիւնը դարձադարձ
Դառնալով:

Կը պարէ ճերմակ տարափն
Լայն երկնից մէջ ծաղրածու,
Կը հանգչի յետոյ գետին
Պարտասած:

Անխլիրտ բիւր ձեւերով
Տանեաց վըրայ, ծըխհանաց,
Կոթողաց, պարտէղներու
Կը քնանայ:

Զորս գին խաղաղութիւն.
Փակուած խոր մոռացօնքի
Միջեւ աշխարհ անտարբեր
Կը լըռէ...:

Բայց անհուն հանդարտութեան
Մէջ կը դառնայ սիրտն յուշերու
Եւ մարած սիրոյ մը վրայ
Կը մտածէ:

ԱՏԱ ՆԵՎՐԻ (Թարգ. Հ. Ա. Բաստամտիլ)

Տարափ - առատ ու շատ եկած ձիւն, անձրեւ: Ծաղրածու - ժիծաղցնող: Պարտասած - յոգնած: Անխլիրտ - անշարժ: Մոռացօնք - մոռացում, մոռանալը: Անհուն - վերջ չունեցող: Յուշ - յիշատակ: Ծխհան - (տ. պաճա):

ԼԳ. ԳԱՍ. — Բային եղանակները

190. Գործի մը կատարուելուն զանազան կերպերը եղանակ բայի կ'ըսուին:

191. Բայը հինգ կերպ կամ եղանակ ունի, որոնք են. 1. Սահմանական, 2. Ստորադասական կամ թեական, 3. Հրամայական, 4. Արգելական, 5. Դերբայ կամ Անորոշ եղանակ:

192. Սահմանական եղանակը կը ցուցնէ ներկայ, անցեալ և կամ ապառնի գործի մը որոշ վիճակը: Օրինակ. կ'ուտեմ, կ'ուտէի, կերայ, պիտի ուտեմ:

193. Ստորադասական եղանակը կը ցուցնէ առկա կամ պայմանաւոր գործ մը: Օրինակ. կը կարգամ որ սորվիմ. — մտքէս չանցաւ որ խեղդէի. — այսօր երե մեկերի՝ վաղը Բաբիգ կը հասնի, եւայլն:

194. Հրամայական եղանակը պարտք կը դնէ ուրիշի մը, ըսուած գործը կատարելու. միեւնոյն կերպով կ'ըլլայ նաեւ յորդորելը, խնդրելը, ըրձալը: Օրինակ. գոտ հրամայական՝ գնա՛, ըսէ՛ որ հոս գայ. — տո՛ւր ինծի գիրքը, եւայլն. յորդորական՝ սիրտ տսէր ո՛, ընկերներ. — եղածը ըսէ՛ աներկիւղ. խնդրական՝ բարի եղի՛ր հաղորդելու իրեն՝ ըսածս. — մի՛ մերժէք խնդիրքս. — կ'աղաչեմ ո՛ւշ դիւր խօսքիս. ըրձալական՝ թող պաշտպանե՛ ինքզինքը. — ապրի՛ երկար տարիներ, ևն:

195. Արգելական կ'ըսուի այն եղանակը՝ որ թոյլ չուզեր տալ ուրիշի մը՝ կատարելու բայէն ցոյց

190. Ո՛ր բանը եղանակ բայի կ'ըսուի.

191. Բայը քանի՞ եղանակ ունի, և որոնք են:

192. Սահմանական եղանակը ի՞նչ կը ցուցնէ:

193. Ստորադասականը ի՞նչ կը ցուցնէ:

194. Հրամայական եղանակը ո՞րն է և քանի՞ ձևեր ունի.

195. Արգելական եղանակը ո՞րն է:

տրուած զործը. զոր օրինակ. մի մօտենար. — մի շակեր. — բնաւ զինի և օղի պիտի չլիմէ. — մի հաւատար անոր խօսքին:

33. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Ընթերցումին իւրաքանչիւր տունին իմաստը՝ արծակի վերածելով գրել:

2. Ըսել թէ տեսնել բայը հետեւեալ իւրաքանչիւր խօսքին մէջ ի՞նչ եղանակով գործածուած է:

Կը տեսնեմ վիճակդ և շատ կը ցաւիմ վրագ. — Զինքը որ տեսնեմ պիտի խրատեմ. — Տես, որ աստիճան նուաստացաւ. — Ահա տես, յաղթանակը քեզի կը սպասէ. — Կ'աղաչեմ տես մէկ մը սա մարգարիտները. — Ուր էր թէ անգամ մը տեսնէի զինքը. — Վէշ գոյնով մի տեսներ ուրիշին գործերը:

3. Որոշել հետեւեալ խօսքերում մէջ մերկայ, անցեալ և ապառնի ժամանակները:

Վարդանանց նահատակութիւնը եղաւ Քրիստոսի թուականին 451 յունիս 2-ին. — Գրիգոր Նարեկացին կը վախճանի 1003-ին. — Մխիթար Աբրահայր ծնած է Սեբաստիոյ մէջ 1676-ին. — Լազարեան Ճեմարանը բացուեցաւ Մոսկուաի մէջ 1819-ին. — Վենետիկ քաղաքին շինութեան 16 երորդ դարադարձը պիտի ըլլայ 2021 Քրիստոսի թուականին. — Քրիստոսի երկրորդ գալստեան՝ աշխարհս պիտի կործանի. — Երբ դարունը գայ՝ ծաղիկները պիտի բացուին. — Եթէ չարքաշ մեծնաս, բոլոր կեանքիդ մէջ քաջողջ պիտի տպրիս:

4. Հետեւեալ բայերով շինել մէկ մէկ խօսք հիմզ եղանակներում գործածութեամբ:

Սիրել, երթալ, վազել, հեռանալ, որսալ, օգնել:

5. Համապատասխան բայեր գտնել՝ հետեւեալ գոյական և ածական անուններում:

Կարկատուն, յաջողակ, վախճան, դուրթ, հեռաւոր, թղթակիր, կազմարար, վէճ, կաթ, թուք:

ԼԳ. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Արեւելքէն կու գաս

Մըմընջեցի ծայրը բըլրան
Առաւօտեան աղօթքն անոյշ.
Էականերու հետ միաբերան՝
Երգեցի զայն՝ որ զրկէ լոյս.
Ու խնդրեցի տալ անբաւ օր
Իմ սիրելեացս հեռաւոր:
Արեւ, ո՞վ արեւ քեզ կը դիմեմ.
Արեւելքէն դուն կու գաս հոս...
Հանդիպեցա՞ր, անցած ատեն
Վրտակներու ծիրանեհոս.

Տարի՞ր արդեօք պայծառ մի օր,
Հայրենիքս իմ հեռաւոր:
Տեսա՞ր հոն վար սիրուն Եղեմ,
Ուսկից Եփրատը մտախոհ
Կ'անցնի զդեկաց ըստորոտէն,
Ու կիսաւեր մատուռներու.

Ճաճանչելով տըւի՞ր համրոյր
Աւերակացն այն հեռաւոր:
Գեղջուկ կընօջ գողտր երգով,
Տեսա՞ր մեկնումը նախիրին,
Զուարթ ամբոխ մատրան մը քով,
Խաղողկուծի՞ մէջ էր այգին.

Ճաճանչելով տըւի՞ր համրոյր
Յիշատակացն իմ հեռաւոր:
Բայց զըրկիս մէջ լոյս մը կ'իյնայ,
Մեր նայուածքներ վըրադ, ըսէ,
Հանդիպեցա՞ն միմեանց հիմայ.
Կեցիր ճաճանչ, կեցիր, խօսէ,
Ե՞ս փոխադարձ ջերմիկ համրոյր,
Իմ սիրելեացս հեռաւոր:

Հ. Կ. Տ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Տատասկ - փշոտ բոյս: Մըմընջէլ - մեղմ ձայնով բսել:
Ծիրանեհոս - կարմիր գոյնով վազող: Մտախոհ - մտածկոտ:
Ստորոտ - տակ: Գողտր - փափուշ, անուշ: Ամբոխ -
բազմուրիւն: Ճաճանչ - ձառագայր, շող: Եղեմ - դրախտ:

ԼԴ. ԴԱՍ. — Բային եղանակները (Դերբայ)

196. Դերբայ կամ Անորոշ եղանակը այն է, որով բայը՝ գործ մը ցոյց կու տայ, առանց գործող անձի մը. զոր օրինակ. յայտնել, երգող, հասած, սահելով, խնդրելու, կարուկիք: Դերբայը երկու տեսակ բառ կը պարունակէ, որ է բայգոյականներ և բայածականներ:

197. Բայգոյականը եթէ պարզապէս գործողութիւն մը ցոյց տայ՝ առանց ժամանակը որոշելու՝ կը կոչուի անորոշ դերբայ. իսկ եթէ ցուցնէ ապագային մէջ ըլլալիք գործողութիւն մը, կը կոչուի ապառնի դերբայ: Զոր օրինակ. անորիշ դերբայ են՝ երթալ, լռել, ցաւիլ և զգենուլ. իսկ ապառնի դերբայ են՝ մորթելիք կամ մորթելու, կպցնելիք կամ կպցցնելու, եւայլն:

198. Բայածականը՝ գործի մը ներկայ կամ անցած ժամանակը ցոյց կու տայ անորոշ կերպով, հետեւաբար երկու տեսակ է, ներկայ դերբայ և անցեալ դերբայ: Զոր օրինակ. ներկայ դերբայ են՝ երգող, խմող, խորհող, եւայլն. իսկ անցեալ դերբայ են՝ երգած, երգեր, խորհած, խորհեր, խմած, խմեր, ևն:

196. Ո՞րն է Դերբայ կամ Անորոշ եղանակը և քանի՞նչ կը բաժնուի:

197. Բայգոյականը քանի՞ բաժանում ունի և ի՞նչպէս կ'ըսուին:

198. Բայածականը գործողութեան մը ո՞ր ժամանակները ցոյց կու տայ, և քանի՞ տեսակ է:

34. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Օրինակել ընթերցումը, սորվիլ ամոր բառերը և պատմել պարունակութիւնը:

2. Նշանակել առանձին թուղթի վրայ ընթերցումին մէջ եղած բայերը, և գրել զիմացնին ամոնց ո՞ր ժամանակ և ո՞ր եղանակ ըլլալին:

3. Հետեւեալ ամորոշ դերբայները վերածել ապառնի, ներկայ և անցեալ դերբայներու:

Գործել, եփել, զրկել, ընթրել, վաճառել, մեծարել, կարօտիլ, գնել, բաշխել, տալ:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ իբրեւ անակամ գործածուած բայարմատ դերբայները զատել գոյականաբար գործածուածներէն:

Հին պալատներուն մէջ շատ հրաշալիքներու կը հանդիպինք. — Մութ բովերու մէջ բիւրաւոր մարդիկ կ'աշխատին. — Պատին ծեփը համադօր է մարդուն հագուստին իբր պատասպարութիւն. — Կարծր սիրտ ունեցող մարդիկ՝ անղգայ կ'ըլլան. — Գրացիներս ճաշի հրաւիրուեցան. — Յիսուսի մարմինը սուրբ կտաւով պատեցին. — Ձեր մէջ ամէնէն խոնարհը՝ բարձրագոյնն է Աստուծոյ առջեւ. — Կեանքի վարժ մարդիկ՝ արիասիրտ կ'ըլլան. — Գէր կենդանիներուն միսը համեղագոյն կ'ըլլայ. — Երբ կոյրը կոյրին առաջնորդէ երկուքն ալ խորխորատ կ'իյնան. — Աբրահամու զոհը հաճոյ անցաւ Աստուծոյ. — Մարդիկ գիտցան ամէն բանի կեղծը հնարել. — Մարդու խօսքը կը թռչի, գործը կը մնայ. — Գործաւորին շահը իր օրապահիկն է:

5. Վերի խօսքերում մէջ եղած բայարմատ դերբայները՝ աներեւոյթ կամ անցեալ դերբայի վերածել:

Օրինակ. Հինցած պալատներուն մէջ շատ հրաշալիքներու կը հանդիպինք:

6. Հետեւեալ խօսքերում մէջ գտնուած բայգոյայեւանքները՝ ամորոշ դերբայով բացասուել:

Այսօր շուկային մէջ անցուղարձը շատ դժուար է. — Տոբեւաւք բոլորովին դադրած է. — Թռչուններուն զեղզեղունը շերտ է գարեւան՝ անտառներուն մէջ. — Երկրպագութիւնը միայն Աստուծոյ վայել է. — Իրաւունքէ բռնի զրկանքը ծայր աստիճան անիրաւութիւն է. — Ստացուածքին վատնումը՝ իր անձին և ժառանգներուն դէմ անիրաւութիւն է. — Մտերուն ժողովունը փետրմարտ ամիսներուն մէջ տեղի կ'ունենայ. — Գիշերուան զուարճութիւնը սովորաբար տխուր առաւօտ կը բերէ: Օր. Շուկային մէջ անցնիլ դառնալը շատ դժուար է:

ԼԻ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Բարի տղաներ

Այն առաւօտ Հիւսիսային հովը կը կծէր մարդոց երեսները:

Տղաները դպրոց կ'երթային, հաստ շալերով պլլուած մինչեւ աչքերնին, զորոնք զթատիրտ մայրեր հայթայթեր էին անոնց՝ նոյն իսկ անձնական զրկումով մը:

Հանրային թատրոնի շէնքին աստիճաններուն վրայ, որ մօտ էր դպրոցին, նստած էր աղջնակ մը, որ տասը տարեկանէն քիչ մաւելի կը ցուցնէր, և վզին վրայ բռնած էր մանկիկ մը հնոտիներով ծածկուած:

Երկուքն ալ կը դողային ցուրտէն: Մեծ քրոջը վրայ դրեթէ ալ ոյժ չէր մնացեր ողորմութիւն մուրալու, և հազիւ ճիկ մը հանելով՝ զինքը անոնց զթութեան կը յանձնէր. բայց երբ հովը կը փչէ և ցուրտը խիստ զգալի կ'ըլլայ, մարդիկ այլեւս չեն կենար և ձեռքերնին զըրպանէն դուրս չեն հաներ:

Տղաներն են միայն որ ցուրտը չեն զգար երբոր բան մը իրենց սրտին հետ կը խօսի. անոնցմէ բազմութիւն մը հաւաքուեցան այն կարեկցելի խումբին քով: Քանի մը դաճեկան՝ իրենց շատակերութենէն խնայուած՝ ինկան այն նիւթիւք եւ ընդարմացած ձեռքին մէջ որ երկնցուցեր էր: Այն օրը ամէնքն ալ սովորականէն նուազ ուրախութեամբ գացին դպրոց, բայց ներքսապէս աւելի գոհ էին, գիտնալով որ բարի դործ մ'ըրած էին:

ԿԾԷԷ - ԿձԷ, խածնել: Զրկում - իրաւունքէն ետ կեցողը: Հանրային - հասարակաց, առեկոռն: Հնոսի - հին, հինցած: Ճեկ - սղտի ձայն, ձիկ: Հաւաքուել - ժողովիլ, մեկտեղ գալ: Կարեկցելի - խղճալի, գուշ շարժող: Ընդարմանալ - քմրիլ, փայտ կտրել:

ԼԵ. ԴԱՍ. — Բայերու լծորդութիւնը

199. Քերականութեան կանոններուն համաձայն լծորդուող բայերը կ'ըսուին կանոնաւոր բայ, իսկ յիշեալ կանոններէն շեղողները կ'ըսուին անկանոն բայ: Ասոնցմէ զատ կան նաեւ պակասաւոր եւ անդէմ բայեր:

200. Երեք տեսակ լծորդութիւն կայ բայերու, որոնք իրարմէ կը զանազանուին իրենց անորոշ դերբային վերջաւորութեան մէջ գտնուած ձայնաւոր գիրովը: Ա. լծորդութեան բայերը կը վերջանան ալ մասնիկով, երկրորդին՝ եւ մասնիկով եւ երրորդին՝ իլ մասնիկով: Կան նաեւ քանի մը ալ վերջացող բայեր որոնք անկանոն լծորդութիւն ունին:

199. Ո՞ր բայերը կ'ըսուին կանոնաւոր եւ որոնք անկանոն:

200. Բայերու քանի՞ տեսակ լծորդութիւն կայ եւ որոնք են:

201. Բայերուն մէջ ըլլալ բայը հիմն և օժանդակ (լրացուցիչ) է բոլոր բայերու լծորդութեան՝ աշխարհաբարի մէջ: Այս չէզոք բայը կազմուած է գրաբար լեզուին և, յինկ, ևոանկ պակասաւոր բայերէն, որոնք զիրար կը լրացնեն գրաբարին մէջ:

202. Բայերուն Սահմ. ներկայ և անկատար ձեւերը՝ կը կամ կոչ նախադաս մասնիկ մ'ունին, որ յատկանիշ է այդ ժամանակներուն, և կ'որոշէ զանոնք Ստորադասական ներկայէն և անկատարէն: Կոչ կը դրուի միավանկ բառերու առջեւ, իսկ կը՝ կը դրուի բազմավանկ բառերու առջեւ. զոր օրինակ, կոչ տամ, կոչ լայի. — կը շրջիմ, կը կարգադրէք, ևն:

35. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և գոց ըսել ամոր սլարումալ կութիւմը:

2. Հետեւեալ բայերուն ո՞ր լծորդութեան պատկանիլը ըսէք:

Սպասեցէք, ողորմեցան, խաղացէք, ծարաւեցան, պիտի յաղթուէր, եթէ յաջողէին, որ խօսիս, որ ճանչնայ, պիտի ընկղմինք, պառկած, խնտալու, վճարելիք:

3. Վերի բայերով մէկ մէկ խմատոմեր շիմեցէք:

Օր. Սպասեցէք ձեր եղբօրը վերադարձին:

4. Հետեւեալ խօսքերուն մէկ մէկ բայ գտէք:

Գինեպանը խաղող... — Երկրագործը արտերը... — Մեղուներու որ դաշիս... — Գարունը բացուելուն ծաղիկները... — Գայլը իր մորթը ... բայց բնութիւնը ոչ. — Գրիչը գրելու... — Տխուր լուրը շուտով ... — Մահը պատճառանքով մը...:

5. Սորվիլ հետեւեալ էջիմ մէջ՝ ըլլալ բայիմ լծորդութիւմը:

201. Ըլլալ բայը Բնչ դեր ունի լծորդութիւններուն մէջ:

202. Սահմանական ներկայ և անկատար ձեւերը Բնչ նախադաս մասնիկ կ'առնեն, և ո՞ր բայերը չունին այդ մասնիկը:

1.6. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Փետրաւոր դերձակուհի մը

Կ'ուզէք որ ձեզի ներկայացնեմ զայն:

Հովհաննէսի նման պոչ ունի. լիճերու և գետերու մօտակայ տեղեր կը բնակի և իր տնակը գետափի խոտերուն մէջ կը շինէ:

Հասկցաք արդէն որ թռչնիկի մը վրայ է խօսքը Բայց երբեք մտքերնէդ պիտի անցնէր որ այս թռչնիկը, Շիկահաւ պերճակունի կոչուած, առաջնակարգ գերձակուհի մ'ըլլայ: Իր փոքրիկ կտուցովը որ ասեղի պէս սուր է, շատ մը կանոնաւոր գիծերով՝ ծակափկներ կը բանայ ճիշդ թիթեղներու եզերքի նման:

Յետոյ հետամուտ կ'ըլլայ գերձանը ճարեյ, որուն խիստ մեծ քանակութեան կը կարօտի, որովհետեւ, ամէն բանէ վեր, կ'ուզէ որ շինելիք տնակը մեծ ամբուրիւն ունենայ:

Կը կարծէք թէ բոլոր այն գերձանը՝ որ աղուամաղաներէ և խոտի թելերէ բաղկացած է, շփուեց'ս' մէջ ձգէ զինքը: Երբեք. և ոչ իսկ երազի մէջ: Իր կտուցին համար այդ ամէնը խաղ մ'է, որովհետեւ անով թելին բոլոր ծայրերը իրարմէ կը բաժնուին, կ'երկննան, ծակափկներէն կ'անցնին այնպիսի ճշդութեամբ մը՝ որ յատուկ է այդ հրաշալի թռչնիկին:

Ո՛րքան սիրուն է Շիկահաւն իր շարժումներուն մէջ, երբ իր կանաչագեղ տնակին մէջ կ'օրօրուի ջուրերուն վրայ:

Կ'ուզէք լսել զարմանալի բան մը որ սեփական է այս թռչունին, որուն համար շատ տղաներ պիտի նախանձին անոր: Ամէն անգամ որ գերձան մը պիտի գործածէ Շիկահաւը, անոր երկու ծայրերէն մէկը կը հանգոյցէ: Ո՞վ գիտէ որ գերձանին և ասեղին գիւտը, ստուգիւ, այս աշխատասէր թռչնիկին չենք պարտիր:

Լճորդութիւնն ըլլալ օժանդակ անվանոն բային

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	եմ	Եզ.	կ'ըլամ	Եզ.	էի	Եզ.	կ'ըլայի
»	ես	»	կ'ըլաս	»	էիր	»	կ'ըլայիր
»	է	»	կ'ըլայ	»	էր	»	կ'ըլար
Յոգ.	ենք	Յոգ.	կ'ըլանք	Յոգ.	էինք	Յոգ.	կ'ըլայինք
»	էք	»	կ'ըլաք	»	էիք	»	կ'ըլայիք
»	են	»	կ'ըլան	»	էին	»	կ'ըլային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	եղայ	Յոգ.	եղանք
	եղար		եղաք
	եղաւ		եղան

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	եղեր	կամ	եղած	եմ	Եզ.	եղեր	կամ	եղած	էի
»	եղեր	»	եղած	ես	»	եղեր	»	եղած	էիր
»	եղեր	»	եղած	է	»	եղեր	»	եղած	էր
Յոգ.	եղեր	»	եղած	ենք	Յոգ.	եղեր	»	եղած	էինք
»	եղեր	»	եղած	էք	»	եղեր	»	եղած	էիք
»	եղեր	»	եղած	են	»	եղեր	»	եղած	էին

ԱՊԱՌՆԻ

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	'	պիտի	ըլամ	Եզ.	պիտի	ըլայի
»	»	»	ըլաս	»	»	ըլայիր
»	»	»	ըլայ	»	»	ըլար
Յոգ.		պիտի	ըլանք	Յոգ.	պիտի	ըլայինք
»	»	»	ըլաք	»	»	ըլայիք
»	»	»	ըլան	»	»	ըլային

ՍՏՈՐԱԴ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	որ	կամ	եթէ	ըլամ
»	որ	»	եթէ	ըլաս
»	որ	»	եթէ	ըլայ
Յոգ.	որ	»	եթէ	ըլանք
»	որ	»	եթէ	ըլաք
»	որ	»	եթէ	ըլան

ՍՏՈՐԱԴ. ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ	կամ	եթէ	ըլայի
»	որ	»	եթէ	ըլայիւր
»	որ	»	եթէ	ըլար
Յոգ.	որ	»	եթէ	ըլայինք
»	որ	»	եթէ	ըլայիք
»	որ	»	եթէ	ըլային

ՍՏՈՐԴ. ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	որ	եղեր	եմ
»	որ	եղեր	ես
»	որ	եղեր	է
Յոգ.	որ	եղեր	ենք
»	որ	եղեր	էք
»	որ	եղեր	են

ՍՏՈՐԴ. ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ	եղեր	էի
»	որ	եղեր	էիր
»	որ	եղեր	էր
Յոգ.	որ	եղեր	էինք
»	որ	եղեր	էիք
»	որ	եղեր	էին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Եզ.	Բ.	դէմք	եղիր	—	թող	ըլաս
»	Գ.	»	ըլայ	—	թող	ըլայ
Յոգ.	Ա.	»	ըլանք	—	թող	ըլանք
»	Բ.	»	եղէք	—	թող	ըլաք
»	Գ.	»	ըլան	—	թող	ըլան

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

Եզ.	Բ.	դէմք	մի	ըլար	=	մ'ըլար	—	թող	ըլաս
»	Գ.	»	ըլայ				—	թող	ըլայ
Յոգ.	Ա.	»	ըլանք				—	թող	ըլանք
»	Բ.	»	մի	ըլաք	=	մ'ըլաք	—	թող	ըլաք
»	Գ.	»	ըլան				—	թող	ըլան

ԴԵՐԲԱՏՆԵՐ

Բայցոյական	{	Անորոշ դերբայ	ըլալ
		Ապառնի դերբայ	ըլալու, ըլալիք
Բայածական	{	Ներկայ դերբայ	եղող, ըլող
		Անցեալ դերբայ	եղեր, եղած

12. ԳԱՍ. — Ա.ԻՆ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Բայերու արմատները

203. Բայ մը երկու տեսակ արմատ ունի, մէկը ներկային մէջ որ պարզ արմատ կ'ըսուի, որուն վրայ ուղղակի կ'աւելցուին լծորդութեան վերջաւորութիւնները. իսկ միւսը՝ կատարեալին մէջ, որ թաղադրեալ արմատ կը կոչուի, որուն վրայ կ'աւելցուին ց, աց, եց, ուց մասնիկներէն մէկը՝ կանոնաւոր լծորդութեան վերջաւորութիւններէն առաջ: Օրինակներ.

Բայ	Արմատ ներկայի (պարզ արմատ)	Արմատ կատարեալի (թաղադրեալ արմատ)
հազ-ալ	կը հազ-ամ	հազ-աց-ի
երգ-ել	կ'երգ-եմ	երգ-եց-ի
յոգն-իլ	կը յոգն-իմ	յոգն-եց-այ
թող-ուլ	կը թող-ում	թող-ուց-ի

204. Բայերը կը զանազանուին իրարմէ ուրիշ երկու կերպով ալ, պարզ թայեր և վերադրեալ թայեր:

Պարզ թայեր կ'ըսուին՝ երբոր ալ, ել, իլ, ուլ վերջաւորութիւնները ուղղակի բային արմատին վրայ աւելցուին. զոր օրինակ. հոգ-ալ, մաքր-ել, շարժ-իլ, եւայլն: Վերադրեալ թայեր կ'ըսուին՝ երբ արմատին և վերջաւորութեան մէջ գիր մը և կամ վանկ մը կը մտնէ. զոր օրինակ. հեռ-ան-ալ, կամ-են-ալ, մեռ-ն-իլ, փախ-չ-իլ, եւայլն: Այս յաւելուած գիրը կամ վանկը կը կոչուի թային վերադիրը:

203. Բայ մը քանի՞ տեսակ արմատ ունի և ի՞նչ կ'ըսուին:

204. Բայերը ուրիշ ի՞նչ կերպով կը զանազանուին իրարմէ: Որո՞նք կ'ըսուին պարզ բայեր և որո՞նք վերադրեալ:

205. Առաջին լծորդութեան մէջ կը գտնուին և, ան, ևն վերադիրները. զոր օրինակ. չոր-ն-ալ, զայր-ան-ալ, արբ-են-ալ, եւայլն:

Երկրորդ լծորդութեան մէջ միայն և, ան վերադիրները կան, զոր օրինակ. զար-ն-ել. անու-ան-ել, դարձ-ն-ել, եւայլն:

Երրորդ լծորդութեան մէջ կան և, ան, չ վերադիրները. զոր օրինակ. անց-ն-իլ, զիջ-ան-իլ, իրտ-չ-իլ, եւայլն:

206. Երկու օրինակ ունի առաջին լծորդութիւնը, որուն տակ գնացող բոլոր բայերը, որոնք զուրկ են վերադիրներէ, երկրորդ օրինակին պէս կը լծորդուին, բաց ի տալ (արմատ տու կամ տուի) բայէն՝ որ առաջին օրինակին պէս կը լծորդուի:

36. — ՀՐԱՋԱՆԳՆԵՐ

1. Օրինակել ընթերցումին ոտամաւորը, պատմել ամոր պարունակութիւնը և յետոյ արծակ զընլ զայն:

2. Երեքական խօսք շիմել պարզ արմատ ունեցող և բաղադրեալ արմատ ունեցող բայերով:

Օրինակ Մի շտապիր, դեռ կանուխ է ժամանակը. — Չարէն փախչիլը՝ բարեոյն հետեւիլ է:

3. Գտնել տասը հատ վերադրեալ բայեր՝ լրացնելու համար հետեւեալ խօսքերը:

Պէտք չէ բնաւ շուքէն ... — Յիսուսի օրհնած հացերը ու ձուկերը ... — Ո՛րչափ հարուստներ՝ պատեւրազմին երեսէն ... — Ֆիլիպպէ քաղաքին տուներուն մեծ մասը երկրաշարժէն ... — Դաւիթ պարսատիկով մը ... զԳողիաթ. — Կայէն իր դործած եղբայրական

205. Ի՞նչ վերադիրներ կը գտնուին առաջին, երկրորդ և երրորդ լծորդութիւններուն մէջ:

206. Քանի՞ օրինակ ունի առաջին լծորդութիւնը:

ոճիրին համար կ'ուզէր Աստուծոյ երեսէն ... — Ամէն
 ոք ունի յատուկ նպատակ մը, որուն կը ջանայ ... —
 Մարդ իր նախնեաց փառքով պէտք չէ ... — Հայր մը
 իր որդւոյն բարութեան վրայ ... — Մեղրի որ դպչիս
 ձեռքիդ ... — Մարմին մը որ ձեռքէ թողուս՝ գետին ... :

4. Սորվիլ՝ բայերուն Առաջին լծորդութեամբ երկու օրի-
 նակները :

12. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Աղօթք եւ ողորմութիւն

Երկու ընկերք պատարագի կ'երթային,
 Եւ երկուքն ալ տասնական փող ունէին:
 Ուրախ զուարթ ձեռք ձեռքի տուած խօսէին,
 Այն փողերով արդեօք ի՞նչ բան գընէին:
 Ազքատ մ'ելաւ դիմացնին ճիշդ ժամին դուռն,
 Երկընցուց ձեռքն, «անօթի եմ, գըթութիւն»:

«Եթէ մէկ փող ունենայի:

Ըսաւ Սարգիս, քեզ կու տայի:

Աստուած օգնէ, մանրուք չունիմ ես այսօր:

— Ես ալ մանրուք չունիմ, ունիմ բայց խոշոր,
 Ըսաւ Յակոբ, ահաւասիկ».

Ու դրաւ ազքատ մարդուն ափիկ

Իւր գեղեցիկ տասը փողեր:

Եւ մըտան ինքն և իւր ընկեր

Յեկեղեցին:

Եւ երկուքն ալ աղօթեցին:

Աստուած լըսեց Յակոբիկին աղօթքին:

Չէ բաւական գըրքի մէջէն աղօթել

Պէտք է նաեւ տառապեալները սիրել.

Եւ անոնց տալ արծաթ՝ պըղինձ երբ պակսի,

Կըցել ձեռներն է լաւ, բանալն՝ աւելի:

ՆՈՒՆԻՐ ՄԱՆԿԱՆՑ:

Փող — մէկ փողը ձինգ սանդիւմ է. Ագի — բռն, ձեռքիմ
 մէջ. Տառապեալ — խեղձ, ողորմելի. Կցել ձեռներն — ձեռ-
 ները իրարու բերել՝ աղօթելու համար: Ազքատ — քշռաւ,
 մուրացիկ:

Առաջին լծորդունիւնն պարզ բայերու

Ա.իմ Օրինակ

Բ.դ Օրինակ

Լ-ալ

Կարդ-ալ

Արմատ ներկային լ

Արմ. ներկային կարդ

» կատարեալի լ-աց Արմ. կատարեալի կարդ-աց

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Եղ. կու լ-ամ

Եղ. կը կարդ-ամ

» կու լ-աս

» կը կարդ-աս

» կու լ-այ

» կը կարդ-այ

Յոգ. կու լ-անք

Յոգ. կը կարդ-անք

» կու լ-աք

» կը կարդ-աք

» կու լ-ան

» կը կարդ-ան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. կու լ-այի

Եղ. կը կարդ-այի

» կու լ-այիր

» կը կարդ-այիր

» կու լ-ար

» կը կարդ-ար

Յոգ. կու լ-այինք

Յոգ. կը կարդ-այինք

» կու լ-այիք

» կը կարդ-այիք

» կու լ-ային

» կը կարդ-ային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. լ-աց-ի

Եղ. կարդ-աց-ի

» լ-աց-իր

» կարդ-աց-իր

» լ-աց-աւ

» կարդ-աց

Յոգ. լ-աց-ինք

Յոգ. կարդ-աց-ինք

» լ-աց-իք

» կարդ-աց-իք

» լ-աց-ին

» կարդ-աց-ին

չայ. Բերկ. 2

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	լ-աց-եր եմ	Եզ.	կարդ-աց-եր եմ
»	լ-աց-եր ես	»	կարդ-աց-եր ես
»	լ-աց-եր է	»	կարդ-աց-եր է
Յոգ.	լ-աց-եր ենք	Յոգ.	կարդ-աց-եր ենք
»	լ-աց-եր էք	»	կարդ-աց-եր էք
»	լ-աց-եր են	»	կարդ-աց-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	լ-աց-եր էի	Եզ.	կարդ-աց-եր էի
»	լ-աց-եր էիր	»	կարդ-աց-եր էիր
»	լ-աց-եր էր	»	կարդ-աց-եր էր
Յոգ.	լ-աց-եր էինք	Յոգ.	կարդ-աց-եր էինք
»	լ-աց-եր էիք	»	կարդ-աց-եր էիք
»	լ-աց-եր էին	»	կարդ-աց-եր էին

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի լ-ամ	Եզ.	պիտի կարդ-ամ
»	» լ-աս	»	» կարդ-աս
»	» լ-այ	»	» կարդ-այ
Յոգ.	պիտի լ-անք	Յոգ.	պիտի կարդ-անք
»	» լ-աք	»	» կարդ-աք
»	» լ-ան	»	» կարդ-ան

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի լ-այի	Եզ.	պիտի կարդ-այի
»	» լ-այիր	»	» կարդ-այիր
»	» լ-ար	»	» կարդ-ար
Յոգ.	պիտի լ-այինք	Յոգ.	պիտի կարդ-այինք
»	» լ-այիք	»	» կարդ-այիք
»	» լ-ային	»	» կարդ-ային

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եզ. որ լ-ամ	Եզ. որ կարդ-ամ
» որ լ-աս	» որ կարդ-աս
» որ լ-այ	» որ կարդ-այ
Յոգ. որ լ-անք	Յոգ. որ կարդ-անք
» որ լ-աք	» որ կարդ-աք
» որ լ-ան	» որ կարդ-ան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ. որ լ-այի	Եզ. որ կարդ-այի
» որ լ-այիր	» որ կարդ-այիր
» որ լ-ար	» որ կարդ-ար
Յոգ. որ լ-այինք	Յոգ. որ կարդ-այինք
» որ լ-այիք	» որ կարդ-այիք
» որ լ-ային	» որ կարդ-ային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ. որ լ-աց-եր եմ	Եզ. որ կարդ-աց-եր եմ
» որ լ-աց-եր ես	» որ կարդ-աց-եր ես
» որ լ-աց-եր է	» որ կարդ-աց-եր է
Յոգ. որ լ-աց-եր ենք	Յոգ. որ կարդ-աց-եր ենք
» որ լ-աց-եր էք	» որ կարդ-աց-եր էք
» որ լ-աց-եր են	» որ կարդ-աց-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ. որ լ-աց-եր էի	Եզ. որ կարդ-աց-եր էի
» որ լ-աց-եր էիր	» որ կարդ-աց-եր էիր
» որ լ-աց-եր էր	» որ կարդ-աց-եր էր
Յոգ. որ լ-աց-եր էինք	Յոգ. որ կարդ-աց-եր էինք
» որ լ-աց-եր էիք	» որ կարդ-աց-եր էիք
» որ լ-աց-եր էին	» որ կարդ-աց-եր էին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Եղ.	բ.	դէմք	լ-աց	կարդ-ա
Յոգ.	ա.	»	լ-անք	կարդ-անք
	»	բ.	»	լ-աց-էք
				կարդ-աց-էք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

Եղ.	բ.	դէմք	մի լ-ար	մի կարդ-ար
Յոգ.	ա.	»	չլ-անք	չկարդ-անք
	»	բ.	»	մի լ-աք
				մի կարդ-աք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Բայգոյական

Անորոշ	լ-ալ	կարդ-ալ
Ապառնի	լ-ալ-ու, լ-ալ-իք	կարդ-ալ-ու, կարդ-ալ-իք

Բայածական

Ներկայ	լ-աց-ող	կարդ-աց-ող
Անցեալ	լ-աց-եր, լ-աց-ած	կարդ-աց-եր, կարդ-աց-ած

ԼԷ. ԳԱՍ. — Բ.Է ԵՒ Գ.Է ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆ
պարզ բայերուն

207. Երկրորդ լծորդութիւնն ալ ունի երկու օրինակ, և ել վերջացող բայերուն մեծագոյն մասը երկրորդ օրինակին պէս կը լծորդուին, իսկ ըս-եղ և ըն-եղ բայերը կը հետեւին առաջին օրինակին, միայն իրենց հրամայական եզակի երկրորդ դեմքով կը համաձայնին երկրորդ օրինակին, որով կ'ըլլան ըս-է՛ և ըր-է՛, փոխանակ պարզ արմատներուն ըս և ըր:

207. Երկրորդ լծորդութիւնը քանի՞ օրինակ ունի և ի՞նչ ձևով կ'ըլլայ:

208. Երբորդ լծորդութիւնն ալ ունի երկու օրինակ, որուն առաջին օրինակին (սկս-իլ) պէս լծորդուող քանի մը բայեր՝ որոնք են՝ զեղծ-իլ, ծն-իլ, կալ-իլ, պրծ-իլ, սն-իլ. փախ-իլ, թռ-իլ, փլ-իլ, ունին վերադիրով՝ աւելի գործածական ձեւեր, ինչ-պէս զեղծ-ան-իլ, ծն-ան-իլ, կալ-չ-իլ, պրծ-ան-իլ, սն-ան-իլ, փախ-չ-իլ, թռ-չ-իլ, փլ-չ-իլ, սակայն ասոնք մի միայն իրենց վերադիրներով շինուած ժամանակներուն մէջ կը գործածուին, իսկ իրենց պարզ ժամանակներուն մէջ՝ կը հետեւին պարզ բայերու այս Գ. լծորդութեան առաջին օրինակին (սկս-իլ):

209. Նստ-իլ բայը այս երբորդ լծորդութեան առաջին օրինակին պէս լծորդուող՝ այն սակաւաթիւ բայերէն է, միայն թէ միւսներուն պէս վերադրեալ ձեւ չունի:

210. Հանգ-չ-իլ բայը միայն կը զարտուղի վերլուսուած կանոնէն և ամբողջապէս կը լծորդուի երբորդ լծորդութեան երկրորդ օրինակին պէս (նայ-իլ), այս-պէս կը հանգ-չ-իմ, հանգ-չ-եց-այ, հանգ-չ-է, հանգ-չ-եր, հանգ-չ-ած, ևւայլն:

211. Երբորդ լծորդութեան վերաբերող քանի մը բայեր՝ որոնք թէպէտ իլ կը վերջանան, սակայն կը հետեւին Ա. և Բ. լծորդութեանց մէջ իրենց համապատասխանող բայերուն ձեւին. զոր օրինակ. աւհամ-իլ, երեւ-իլ, տաւ-իլ, ևւայլն, որոնք կը լծորդուին իրենց համապատասխանող վերադիր բայերուն ձեւով, որ են աւհամ-եւ-ալ, երեւ-եւ-ալ, տաւ-եւ-ալ, ևն:

208. Երբորդ լծորդութիւնը քանի օրինակ ունի:

209. Նստիլ բայը վերադիր ձեւ ունի, և ինչպէս կը լծորդուի:

210. Համգչիլ բայը ինչպէս կը լծորդուի:

211. Կան իլ վերջացող բայեր, որ իրենց համապատասխանող վերադիրով բայերուն ձեւով լծորդուին:

37. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ հետազայ ըմթեցումը և միտք առնելով զայն պատմել ամոր խմաստը:

2. Գրել 208 թուահամարին մէջ եղած զեղծ-իւ, ծն-իւ, եւայլմ, ութը բայերում լծորդութիւնները:

3. Մէկ մէկ խօսք կազմել հետեւեալ բայերով:

Նստ-իւ, հանգ-չ-իւ, անհամ-իւ, երեւ-իւ, տան-իւ:

4. Քերականական լուծումն ընել ըմթերցումին, գտնել ամոր գոյական, ածական ամուսնները, դերանունը և նշանակել ամոնց հոլովը, թիւը, տեսակը: Գտնել բայ բառերը և ըսել իւրաքանչիւրին տեսակը, որ լծորդութեան վերաբերիլը, եղանակը, ժամանակը, թիւը և դէմքը:

5. Սորվիլ 2րդ և 3րդ լծորդութեան կրկին օրինակները՝ յաջորդ էջերում մէջ:

ԼԵ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ընտանեկան մանրանկար

Ո՞վ չի նախընտրեր քան ո և է զուարճութիւն, քան ո և է զբօսանք, այն բերկրալի անդորրութեան քաղցրութիւնը որ կը բուրէ զիմացի տան անշուք սենեակին մէջ:

Երեկոյեան ժամը ութ է: Տասներկու տարեկանի մօտ դեռատի աղջիկ մը, ուշիմ դէմքով և զուարթամիտ չի հեռանար զրասեղանէն իր դասերը սորվելու համար: Հոն իր մօտն է Մարիամիկ՝ փոքրիկ քոյրը որ կը ջանայ կրցածին չափ լաւ գծել գեղազրական շիւղիկները: Մայրը զիմացինն նստած՝ կ'աշխատի կարգի դնելու լուացքը, և միեւնոյն սենեակին մէջ՝ առանձին դրուած սեղանիկի մը վրայ կը կենայ հայրը որ յաջորդ օրուան աշխատութեան համար գործիքները կը պատրաստէ:

Փոքրիկ ընտանիքը ամբողջութեամբ հոն հաւաքուած է այդ ժամուն՝ նոյն սենեակին մէջ, և ամէն մէկը ու չադիր է իր գործին:

Չորսերնին ալ ուրախ և հանգիստ են, պիտի չտային այն քաղցր երեկոյները, այն անուշ ժամերը՝ աշխարհիս բոլոր ոսկւոյն տեղ: Ժամը տասին ննջելու կ'երթան: Ո՛րքան գոհ սրտով կը քնանան, ինչպէս քաղցր պէտք է ըլլայ իրենց հանգիստը, որչափ զուարթարար իրենց քունը խաղաղութեամբ և սիրով որորուած:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹՒՆՆ ԱՎԱՐՁ ԲԱՅԵՐՈՒ

Ա.ին Օրինակ

Բ.դ Օրինակ

Բեր-ել

Ծեծ-ել

Արմատ ներկայի բեր

Արմատ ներկայի ծեծ

» կատարեալի բեր

» կատարեալի ծեծ-եց

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Եզ. կը բեր-եմ

Եզ. կը ծեծ-եմ

» կը բեր-ես

» կը ծեծ-ես

» կը բեր-է

» կը ծեծ-է

Յոգ. կը բեր-ենք

Յոգ. կը ծեծ-ենք

» կը բեր-էք

» կը ծեծ-էք

» կը բեր-են

» կը ծեծ-են

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ. կը բեր-էի

Եզ. կը ծեծ-էի

» կը բեր-էիր

» կը ծեծ-էիր

» կը բեր-էր

» կը ծեծ-էր

Յոգ. կը բեր-էինք

Յոգ. կը ծեծ-էինք

» կը բեր-էիք

» կը ծեծ-էիք

» կը բեր-էին

» կը ծեծ-էին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ. բեր-ի

Եզ. ծեծ-եց-ի

» բեր-իր

» ծեծ-եց-իր

» բեր-աւ

» ծեծ-եց

Յոգ. բեր-ինք

Յոգ. ծեծ-եց-ինք

» բեր-իք

» ծեծ-եց-իք

» բեր-ին

» ծեծ-եց-ին

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ. բեր-եր եմ	Եզ. ծեծ-եր եմ
» բեր-եր ես	» ծեծ-եր ես
» բեր-եր է	» ծեծ-եր է
Յոգ. բեր-եր ենք	Յոգ. ծեծ-եր ենք
» բեր-եր էք	» ծեծ-եր էք
» բեր-եր են	» ծեծ-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ. բեր-եր էի	Եզ. ծեծ-եր էի
» բեր-եր էիր	» ծեծ-եր էիր
» բեր-եր էր	» ծեծ-եր էր
Յոգ. բեր-եր էինք	Յոգ. ծեծ-եր էինք
» բեր-եր էիք	» ծեծ-եր էիք
» բեր-եր էին	» ծեծ-եր էին

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ. պիտի բեր-եմ	Եզ. պիտի ծեծ-եմ
» » բեր-ես	» » ծեծ-ես
» » բեր-է	» » ծեծ-է
Յոգ. պիտի բեր-ենք	Յոգ. պիտի ծեծ-ենք
» » բեր-էք	» » ծեծ-էք
» » բեր-են	» » ծեծ-են

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ. պիտի բեր-էի	Եզ. պիտի ծեծ-էի
» » բեր-էիր	» » ծեծ-էիր
» » բեր-էր	» » ծեծ-էր
Յոգ. պիտի բեր-էինք	Յոգ. պիտի ծեծ-էինք
» » բեր-էիք	» » ծեծ-էիք
» » բեր-էին	» » ծեծ-էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Եզ.	որ բեր-եմ	Եզ.	որ ծեծ-եմ
»	որ բեր-ես	»	որ ծեծ-ես
»	որ բեր-է	»	որ ծեծ-է
Յոգ.	որ բեր-ենք	Յոգ.	որ ծեծ-ենք
»	որ բեր-էք	»	որ ծեծ-էք
»	որ բեր-են	»	որ ծեծ-են

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ բեր-էի	Եզ.	որ ծեծ-էի
»	որ բեր-էիր	»	որ ծեծ-էիր
»	որ բեր-էր	»	որ ծեծ-էր
Յոգ.	որ բեր-էինք	Յոգ.	որ ծեծ-էինք
»	որ բեր-էիք	»	որ ծեծ-էիք
»	որ բեր-էին	»	որ ծեծ-էին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	որ բեր-եր եմ	Եզ.	որ ծեծ-եր եմ
»	որ բեր-եր ես	»	որ ծեծ-եր ես
»	որ բեր-եր է	»	որ ծեծ-եր է
Յոգ.	որ բեր-եր ենք	Յոգ.	որ ծեծ-եր ենք
»	որ բեր-եր էք	»	որ ծեծ-եր էք
»	որ բեր-եր են	»	որ ծեծ-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ բեր-եր էի	Եզ.	որ ծեծ-եր էի
»	որ բեր-եր էիր	»	որ ծեծ-եր էիր
»	որ բեր-եր էր	»	որ ծեծ-եր էր
Յոգ.	որ բեր-եր էինք	Յոգ.	որ ծեծ-եր էինք
»	որ բեր-եր էիք	»	որ ծեծ-եր էիք
»	որ բեր-եր էին	»	որ ծեծ-եր էին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Եղ․	բ․	դէմք	բեր	ծեծ-է
Յոգ․	ա․	»	բեր-ե՛նք	ծեծ-ե՛նք
	»	բ․	»	ծեծ-եց-էք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

Եղ․	բ․	դէմք	մի բեր-եր	մի ծեծ-եր
Յոգ․	ա․	»	չբեր-ե՛նք	չծեծ-ե՛նք
	»	բ․	»	մի ծեծ-էք

ԴԵՐՔԱՑՆԵՐ

Բայցոյական

Ամբողջ	բեր-ել	ծեծ-ել
Ապառնի	բեր-ել-ու, բեր-ել-իք	ծեծ-ել-ու, ծեծ-ել-իք

Բայածական

Ներկայ	բեր-ող	ծեծ-ող
Անցեալ	բեր-եր, բեր-ած	ծեծ-եր, ծեծ-ած

Երրորդ լծորդուծիւն պարզ բայերու

Առաջին Օրինակ

Երկրորդ Օրինակ

Սկս-իլ

Նայ-իլ

Ա. բնատ ներկայի սկս

Ա. բնատ ներկայի նայ

» կատարեալի սկս

» կատարեալի նայ-եց

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եղ. կը սկս-իմ

Եղ. կը նայ-իմ

» կը սկս-իս

» կը նայ-իս

» կը սկս-ի

» կը նայ-ի

Յոգ. կը սկս-ինք

Յոգ. կը նայ-ինք

» կը սկս-իք

» կը նայ-իք

» կը սկս-ին

» կը նայ-ին

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. կը սկս-էի

Եղ. կը նայ-էի

» կը սկս-էիր

» կը նայ-էիր

» կը սկս-էր

» կը նայ-էր

Յոգ. կը սկս-էինք

Յոգ. կը նայ-էինք

» կը սկս-էիք

» կը նայ-էիք

» կը սկս-էին

» կը նայ-էին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. սկս-այ

Եղ. նայ-եց-այ

» սկս-ար

» նայ-եց-ար

» սկս-աւ

» նայ-եց-աւ

Յոգ. սկս-անք

Յոգ. նայ-եց-անք

» սկս-աք

» նայ-եց-աք

» սկս-ան

» նայ-եց-ան

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	սկս-եր եմ	Եզ.	նայ-եր եմ
»	սկս-եր ես	»	նայ-եր ես
»	սկս-եր է	»	նայ-եր է
Յոգ.	սկս-եր ենք	Յոգ.	նայ-եր ենք
»	սկս-եր էք	»	նայ-եր էք
»	սկս-եր են	»	նայ-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	սկս-եր էի	Եզ.	նայ-եր էի
»	սկս-եր էիր	»	նայ-եր էիր
»	սկս-եր էր	»	նայ-եր էր
Յոգ.	սկս-եր էինք	Յոգ.	նայ-եր էինք
»	սկս-եր էիք	»	նայ-եր էիք
»	սկս-եր էին	»	նայ-եր էին

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի սկս-իմ	Եզ.	պիտի նայ-իմ
»	» սկս-իս	»	» նայ-իս
»	» սկս-ի	»	» նայ-ի
Յոգ.	պիտի սկս-ինք	Յոգ.	պիտի նայ-ինք
»	» սկս-իք	»	» նայ-իք
»	» սկս-ին	»	» նայ-ին

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի սկս-էի	Եզ.	պիտի նայ-էի
»	» սկս-էիր	»	» նայ-էիր
»	» սկս-էր	»	» նայ-էր
Յոգ.	պիտի սկս-էինք	Յոգ.	պիտի նայ-էինք
»	» սկս-էիք	»	» նայ-էիք
»	» սկս-էին	»	» նայ-էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եղ. որ սկս-իմ	Եղ. որ նայ-իմ
» որ սկս-իս	» որ նայ-իս
» որ սկս-ի	» որ նայ-ի
Յոգ. որ սկս-ինք	Յոգ. որ նայ-ինք
» որ սկս-իք	» որ նայ-իք
» որ սկս-ին	» որ նայ-ին

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. որ սկս-էի	Եղ. որ նայ-էի
» որ սկս-էիր	» որ նայ-էիր
» որ սկս-էր	» որ նայ-էր
Յոգ. որ սկս-էինք	Յոգ. որ նայ-էինք
» որ սկս-էիք	» որ նայ-էիք
» որ սկս-էին	» որ նայ-էին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. որ սկս-եր եմ	Եղ. որ նայ-եր եմ
» որ սկս-եր ես	» որ նայ-եր ես
» որ սկս-եր է	» որ նայ-եր է
Յոգ. որ սկս-եր ենք	Յոգ. որ նայ-եր ենք
» որ սկս-եր էք	» որ նայ-եր էք
» որ սկս-եր են	» որ նայ-եր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եղ. որ սկս-եր էի	Եղ. որ նայ-եր էի
» որ սկս-եր էիր	» որ նայ-եր էիր
» որ սկս-եր էր	» որ նայ-եր էր
Յոգ. որ սկս-եր էինք	Յոգ. որ նայ-եր էինք
» որ սկս-եր էիք	» որ նայ-եր էիք
» որ սկս-եր էին	» որ նայ-եր էին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Եզ.	բ.	դէմք	սկս-է	նայ-է
Յոգ.	ա.	»	սկս-ինք	նայ-ինք
	»	բ.	»	նայ-եց-էք

ԱՐԳԵԼԱՅԱՆ

Եզ.	բ.	դէմք	մի սկս-իր	մի նայ-իր
Յոգ.	ա.	»	չսկս-ինք	չնայ-ինք
	»	բ.	»	մի նայ-իր

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ

Բայգոյական

Անորոշ	սկս-իլ	նայ-իլ
Ապառնի	սկս-ել-ու, սկս-ել-իք	նայ-ել-ու, նայ-ել-իք

Բայածական

Ներկայ	սկս-ող	նայ-ող
Անցեալ	սկս-եր, սկս-ած	նայ-եր, նայ-ած

ԼՂ. ԴԱՍ. — Լծորդուծիւն վերադրեալ բայերու

212. Պարզ-արմատը կը վարէ հետեւեալ ժամանակները.

Սահմանական ներկան և անկատարը. — ապառնին և գերապառնին.

212. Պարզ կամ սահմանական ներկային արմատը ո՞ր ժամանակները կը վարէ:

Ստորադասական ներկան և անկատարը.

Հրամայական յոգնակի առաջին ղէմքը.

Արգելական երեք ղէմքերը.

Անորոշ դերբայները (—ալ, —ել, —իլ).

Ապառնի դերբայները (—ալու, —ելու):

213. Բաղադրեալ—արմատը կը վարէ հետեւեալ ժամանակները.

Սահմանական կատարեալը.

Հրամ. եզակի և յոգնակի երկրորդ ղէմքերը.

Անցեալ դերբայները —եր և —ած վերջաւորուածեամբ, որոնցմէ կազմուած են Սահմանական գերակատարը և վաղակատարը. — Ստորադասական կատարեալն և վաղակատարը. — Ներկայ դերբայները —ոյ և —իլ վերջաւորութեամբ:

214. Վերադիրները միայն այն ժամանակներուն մէջ կը գտնուին՝ որոնք պարզ արմատով կը կառավարուին, միւսներուն մէջ կ'անհետանան: Ուստի վերադիրքը ժամանակ ըսուածները անոնք են, որոնց մէջ վերադիրը կրնայ գտնուիլ, և պարզ ժամանակներ անոնք՝ որոնց մէջ վերադիրը չի կրնար գտնուիլ:

215. Վերադրեալ բայերուն լծորդութիւնը իրենց վերադրեալ ժամանակներուն մէջ բնաւ դժուարութիւն մը չունի, որովհետեւ պարզ բայերուն լծորդութենէն անով կը տարբերի որ վերադիրը անփոփոխ կը զըտնուի արմատին և վերջաւորութեանը մէջ: Ինչպէս կը տեսնուի յաջորդ երեք լծորդութիւններուն համար տրուած օրինակներուն մէջ:

213. Բաղադրեալ կամ Սահմանական կատարեալին արմատը ո՞ր ժամանակները կը վարէ:

214. Վերադիրները ո՞ր ժամանակներուն մէջ կը գտնուին:

215. Վերադրեալ բայերուն լծորդութիւնը դժուարութիւն մը կը ներկայացնէ:

38. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Գրի առմել ըմթերցումիմ պարունակութիւնը և ամէր բարոյական իմաստը յայտնել:

2. Որոշել հետեւեալ քայերում մէջ թէ ո՞րը պարզ և ո՞րը բաղադրեալ արմատ ունիմ:

Կարգալ, երեւնալ, կարենալ, խնամել, յօրանջել, լուծել, դինովեալ, պարծենալ, հմտանալ, հպարտանալ, հերկել, հետեւել, կակաղել, խնայել, բանալ:

3. Հետեւեալ խօսքերում մէջ շեղագիր դիմատոր բայերը՝ դերայի վերածել:

Կեանքերնիս օրէ օր առաջ կ'երթայ և կը ծերանանք. — Արեւը կը ծագի և երկիրս կը լուսաւորէ. — Ծռակի եկաւ և թողութիւն խնդրեց. — Արծիւը բացաւ իր թեւերը և թռաւ հանդարտօրէն. — Չքնեց հաշիւը, անմիջապէս դրամը վճարեց. — Քժիշկին հրամանը կատարէ և շուտով կ'առողջանաս. — Կաթը որ կը մակարդոշի, մածուն կ'ըլլայ. — Քարը որ կը փշրի, աւազ կը դառնայ. — Սաւոնց Յիսուս ալիքներուն և խաղաղցաւ ծովը:

4. Ներկայ, ապառմի և ամցեալ դերայներու վերածել հետեւեալ խօսքերը:

Մարդը որ չարաշար կ'աշխատի յետոյ կը տուժէ. — Ով որ փոս կը փորէ ուրիշին ինքը մէջը կ'իյնայ. — Ինչ վէպ որ կը կարդաս ինծի ալ պատմէ. — Երգէ՛, ինչ եղանակ որ գիտես. — Ինչ որ պիտի ըսես, հիմա կուրնէ՛ ըսէ. — Շուտով ըրէ՛, ըսաւ Յիսուս՝ Յուդայի, ինչ որ պիտի ընես:

5. Սորվիլ վերադրեալ քայերում վերադրեալ ժամանակները երեք լծորդութիւններում մէջ:

ԼԸ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Զիւնէ գամ

Երկու փոքրիկներ կը խաղային պարտէզին մէջ, հակառակ թանձր օթոցին, որուն առաջին ձիւնեւը ծածկած էր անհարթ և աւազուտ գետինը:

Երկուքին ալ այսերը կարմիր, ձեռքերը մանիշակա-
գոյն և աչքերը փայլուն էին:

Կը զուարճանային, փոքրիկ խաբեբաները, կը զը-
ւարճանային ձիւնէ գնդակներ, աշտարակներ, դղեակ-
ներ, բերդեր շինելով, որոնց պարզ գպչիլ մը կը քաւէր
Հիմնայատակ ընելու համար:

Գուրգէնիկի մտքին մէջ նոր գաղափար մը ծնաւ:

— Թագաւորի խաղ՝ խաղանք — ըսաւ Գէորգին:

— Դու գետին կը չոքիս, խոնարհ դիրքով մը, ես ձիւ-
նէ գահ մը կը բարձրացնեմ և անոր վրայ կը բաղմիմ:

— Շատ մի վատահիւր, Գուրգէնիկ — խորհուրդ
տուաւ իրեն Գէորգ: — Ձիւնէ գահերը դիւրարեկ են:

Գուրգէնիկ վերջին ձիւնակոյտը դրաւ սպիտակափայլ
չէնքին վրայ, և երբ շատ հաստատ, շատ բարձր և շատ
տպաւոր երեւցաւ, ելաւ վրան նստաւ, ձեռքը չորցած
ձիւղ մը բռնած՝ որ արքայական գաւազանի տեղ կը
ծառայէր:

Յետոյ սկսաւ շարժումներ ընել, յուզուիլ և յան-
դիմանել խեղճ Գէորգը, որ գետին չոքած՝ անոր աղեր-
սագիր մը ներկայացնել կը ձեւացնէր:

Մինչ այս, փոքր իշխանին գահը սկսեւ էր յաջ ու
ձախ երեւալ, բայց Գուրգէնիկ ուշ չէր դներ անոր:
Յանկարծ կը փլչի, գահն ու Թագաւորը ձիւնի և շա-
ղախի կոյտ մը գարձան:

Օթոց - գորգ, խալի: Մնհարթ - անհաշուար: Հիմնա-
յատակ - հիմեն կործանում: Գաղափար - մտածոքիւն:
Բաղմիլ - նստիլ: Դիւրաբեկ - դիւրաւ կոտրող: Յուզուիլ
- խռովիլ, շփոթիլ: Երեւալ - շարժիլ, երբալ գալ: Կոյտ
- դեզ:

Ա. ԸՏՈՐՈՒԹԻՒՆ

ն զերադիր

ան զերադիր

են զերադիր

իջ-ն-ալ

Բարկ-ան-ալ

ուն-են-ալ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Ե. կ'իջ-ն-ամ

կը բարկ-ան-ամ

կ'ուն-են-ամ

» կ'իջ-ն-աս

կը բարկ-ան-աս

կ'ուն-են-աս

» կ'իջ-ն-այ

կը բարկ-ան-այ

կ'ուն-են-այ

Յ. կ'իջ-ն-անք

կը բարկ-ան-անք

կ'ուն-են-անք

» կ'իջ-ն-աք

կը բարկ-ան-աք

կ'ուն-են-աք

» կ'իջ-ն-ան

կը բարկ-ան-ան

կ'ուն-են-ան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Ե. կ'իջ-ն-այի

կը բարկ-ան-այի

կ'ուն-են-այի

» կ'իջ-ն-այիր

կը բարկ-ան-այիր

կ'ուն-են-այիր

» կ'իջ-ն-ար

կը բարկ-ան-ար

կ'ուն-են-ար

Յ. կ'իջ-ն-այինք

կը բարկ-ան-այինք

կ'ուն-են-այինք

» կ'իջ-ն-այիք

կը բարկ-ան-այիք

կ'ուն-են-այիք

» կ'իջ-ն-ային

կը բարկ-ան-ային

կ'ուն-են-ային

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Յ. ա. դեմք

իջ-ն-անք

բարկ-ան-անք

ուն-են-անք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի իջ-ն-ար

մի բարկ-ան-ար

մի ուն-են-ար

չիջ-ն-անք

չբարկ-ան-անք

չուն-են-անք

մի իջ-ն-աք

մի բարկ-ան-աք

մի ուն-են-աք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

իջ-ն-ալ

բարկ-ան-ալ

ուն-են-ալ

իջ-ն-ալ-ու, -իք

բարկ-ան-ալ-ու, -իք

ուն-են-ալ-ու, -իք

Բ. ԼԺՊՐՂՈՒԹԻՒՆ

ն վերադիր

ան վերադիր

գտ-ն-ել

սերմ-ան-ել

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եզ. կը գտ-ն-եմ

Եզ. կը սերմ-ան-եմ

» կը գտ-ն-ես

» կը սերմ-ան-ես

» կը գտ-ն-է

» կը սերմ-ան-է

Յոգ. կը գտ-ն-ենք

Յոգ. կը սերմ-ան-ենք

» կը գտ-ն-էք

» կը սերմ-ան-էք

» կը գտ-ն-են

» կը սերմ-ան-են

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ. կը գտ-ն-էի

Եզ. կը սերմ-ան-էի

» կը գտ-ն-էիր

» կը սերմ-ան-էիր

» կը գտ-ն-էր

» կը սերմ-ան-էր

Յոգ. կը գտ-ն-էինք

Յոգ. կը սերմ-ան-էինք

» կը գտ-ն-էիք

» կը սերմ-ան-էիք

» կը գտ-ն-էին

» կը սերմ-ան-էին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Յոգ. ա. դեմք գտ-ն-ենք սերմ-ան-ենք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի գտ-ն-եր

մի սերմ-ան-եր

չգտ-ն-ենք

չսերմ-ան-ենք

մի գտ-ն-էք

մի սերմ-ան-էք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

գտ-ն-ել

սերմ-ան-ել

գտ-ն-ել-ու, գտ-ն-ել-իք

սերմ-ան-ել-ու, — իք

Գ. Թորդուծիւն

ն վերագիր

ան վերագիր

չ վերագիր

հաս-ն-իլ

շիջ-ան-իլ

հանդ-չ-իլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Ե. հը հաս-ն-իմ	հը շիջ-ան-իմ	հը հանդ-չ-իմ
» հը հաս-ն-իս	հը շիջ-ան-իս	հը հանդ-չ-իս
» հը հաս-ն-ի	հը շիջ-ան-ի	հը հանդ-չ-ի
Յ. հը հաս-ն-ինք	հը շիջ-ան-ինք	հը հանդ-չ-ինք
» հը հաս-ն-իք	հը շիջ-ան-իք	հը հանդ-չ-իք
» հը հաս-ն-ին	հը շիջ-ան-ին	հը հանդ-չ-ին

ԱՆԿԱՑԱՐ

Ե. հը հաս-ն-էի	հը շիջ-ան-էի	հը հանդ-չ-էի
» հը հաս-ն-էիր	հը շիջ-ան-էիր	հը հանդ-չ-էիր
» հը հաս-ն-էր	հը շիջ-ան-էր	հը հանդ-չ-էր
Յ. հը հաս-ն-էինք	հը շիջ-ան-էինք	հը հանդ-չ-էինք
» հը հաս-ն-էիք	հը շիջ-ան-էիք	հը հանդ-չ-էիք
» հը հաս-ն-էին	հը շիջ-ան-էին	հը հանդ-չ-էին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Յ. ա. դեմք	հաս-ն-ինք	շիջ-ան-ինք	հանդ-չ-ինք
------------	-----------	------------	------------

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի հաս-ն-իր	մի շիջ-ան-իր	մի հանդ-չ-իր
չհաս-ն-ինք	չշիջ-ան-ինք	չհանդ-չ-ինք
մի հաս-ն-իք	մի շիջ-ան-իք	մի հանդ-չ-իք

ԴԵՐՔԱՑՆԵՐ

հաս-ն-իլ	շիջ-ան-իլ	հանդ-չ-իլ
հաս-ն-եւ-ու, -իք	շիջ-ան-եւ-ու, -իք	հանդ-չ-եւ-ու, -իք

ԼԺ. ԴԱՍ. — Առաջին լծորդութեան
վերադրեալ բայերու պարզ ժամանակները

216. Վերադրեալ բայերուն պարզ ժամանակները երեք լծորդութիւններուն մէջ ալ զանազանութիւններ կը կրեն, բայերէն ոմանց պարզ և ոմանց բազադրեալ արմատ ունենալուն համար (203):

217. Առաջին լծորդութեան մէջ և, աւ, եւ վերադիրներով եղած զանազանութիւնները՝ կ'ըլլան հետեւեալ օրինակներուն նման:

Առաջին լծորդութեան օրինակներ
և, աւ, եւ վերադիրներով

1. իջ-ն-ալ 2. բարկ-ան-ալ 3. ուն-եւն-ալ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	իջ-այ	բարկ-աց-այ	ուն-եց-այ
»	իջ-ար	բարկ-աց-ար	ուն-եց-ար
»	իջ-աւ	բարկ-աց-աւ	ուն-եց-աւ
Յոգ.	իջ-անք	բարկ-աց-անք	ուն-եց-անք
»	իջ-աք	բարկ-աց-աք	ուն-եց-աք
»	իջ-ան	բարկ-աց-ան	ուն-եց-ան

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Ե. բ. դեմք	իջ-իր	բարկ-աց-իր	ուն-եց-իր
Յ. բ. »	իջ-էք	բարկ-աց-էք	ուն-եց-էք

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ներկայ	իջ-ող	բարկ-աց-ող	ուն-եց-ող
Անցեալ	իջ-եր, -ած	բարկ-աց-եր, -ած	ուն-եց-եր, -ած

216. Վերադրեալ բայերուն պարզ ժամանակները ինչ պատճառով կը զանազանութիւններուն մէջ:

217. Առաջին լծորդութեան մէջ և, աւ, եւ վերադիրներով եղած զանազանութեան օրինակներ կրնան տալ:

218. Առաջին օրինակին (իւ-ն-ալ) պէս լծորդուող բայերն են.

ինկ-ն-ալ

ինկ-այ, ինկ-ար, ինկ-աւ, ինկ-իր, ինկ-եր, ինկ-ած,
կե-ն-ալ, մտ-ն-ալ, գտ-ն-ալ, դառ-ն-ալ, հեծ-
ն-ալ, ստա-ն-ալ:

219. Ոչ միայն աւն, եւ վերադիրով բայերը այս լծորդութեան երկրորդ եւ երրորդ օրինակներուն պէս կը լծորդուին, այլ նաեւ անոնք՝ որոնց մէջ եւ վերադիրը կայ՝ իբրեւ սեղմում մը աւն, եւ վերադիրներուն, այս տարբերութեամբ սակայն որ եւ վերադիրով բայերը իրենց պարզ ժամանակներուն մէջ ցգիւրդ կ'ընդունին փոխանակ աջ, եւ մասնիկներուն: Չոր օրինակ, հետեւեալ բայերը երդուն-ն-ալ որ կ'ըլլայ

երդուն-ց-այ

երդուն-ց-եր

երդուն-ց-իր

երդուն-ց-ած

Այսպէս աւրչ-ն-ալ, արբըն-ն-ալ, բարակ-ն-ալ,
երեւ-ն-ալ, հին-ն-ալ, վախ-ն-ալ, ձանչ-ն-ալ, մեծ-
ն-ալ, կր-ն-ալ, մոռ-ն-ալ, սեւ-ն-ալ:

39. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Ընթերցումը կարդալէ վերջ պատմել զայն եւ յետոյ գրել ամոր պարունակութիւնը:

2. Գրաւոր լուծում ընել ընթերցումին, ցոյց տալով ամոր մէջ եմթական, բայը, խնդիրը կամ ստորոգելին:

218. Առաջին օրինակին պէս լծորդուող բայերը որոնք են:

219. Ուրիշ ինչ տեսակ բայեր Ա. լծորդութեան 2-րդ եւ 3-րդ օրինակներուն պէս կը լծորդուին եւ ինչ տարբերութեամբ:

յատկացուցիչը կամ բացայայտիչը, և այլն, եթէ կան.
ըսել յետոյ բային տեսակը, լծորդութիւնը, թիւը, դէմքը:

3. Որոշել հետեւեալ բայերուն մէջ՝ սլարզ բայերը՝
վերադիրմներէն. յետոյ ըսել թէ ամուցմէ ամէն մէկը ի՞նչ
տեսակ բայ է, ո՞ր լծորդութեան կը վերաբերի և ո՞ր օրի-
նակին կը հետեւի:

Մեղանչել, արթննալ, խենթենալ, հազնիլ, խառնել,
աշխատիլ, գողնալ, կանգնիլ, խածնել, պղտիկնալ,
վրդովիլ:

4. Հետեւեալ գոյական ամուլները բայի վերածել:

Լոյս, փայլ, մղում, կոշ, աղօթք, ներկ, սէր, կար,
գոչիւն, խոստում, միտք, անձրեւ, գոռ, գործ, գով:

5. Գրել հետագայ վերադրեալ բայերուն սլարզ ժա-
մամակները:

Վախնալ, լուսանալ, խմացնել, երկնցնել, ցուցնել,
տանիլ, անցնիլ, մոլորցնել, լուանալ, բուսնիլ:

6. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ դնել բայերուն սլատշամ
ժամամակները:

Աստուծմէ չվազցողը՝ մարդիկներէն բնաւ չի (ամբը-
նալ). — Երբեմն մենք վարժարանին մէջ առաւօտեան
ժամը վեցին (արքնալ). — Ըրածիդ համար, լսեցի որ
ուսուցիչը երէկ շատ (քարկանալ). — Այս տունը շատ
(հիմնալ) է. — Յովսէփ՝ առաջին անգամ տեսնելով իր
եղբայրները Եգիպտոսի մէջ զիրենք (ձանլնալ). — Նե-
րոն Ասյսրը մինչ մանուկ էր, կ'աւանդուի, բարեմիտ
մարդ էր, բայց երբ (մեծնալ), կայսրներուն մէջ ամենէն
չարն եղաւ. — Կը բաւէ որ կամք ունենաս, (կարնալ)
ընել ինչ որ հնարաւոր է. — Անյիշադարութեան առա-
քինութիւնը մեզի կը սորվեցնէ որ (մոռնալ) մեզի դէմ
եղած անիրաւութիւնները. — Արեւուն դիմաց երկար
ատեն կեցող մարդիկ (սեռնալ):

ԼԹ. — ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Հիւադ մայրը

Մայրիկս հիւանդ է , կ'աղօթեմ ,
կ'աղօթեմ ես իրեն զաւակ .
Աստուած հըղօր , սփոփէ խընդրեմ ,
Սփոփէ իմին մայր սիրունակ :

Անքուն աչաց տուր նինջ քաղցրիկ ,
Հանգիստ՝ զոր նա ի զուր խընդրէ .
Գէթ մի գիշեր ջերմը սաստիկ
Թող մեղմանայ , որ գինքն այրէ :

Կ'ուզէի ես իսկ կըրել , ահ ,
Քան տեսնել գինքը որ տանջուի .
Թէ գինք բժըշկել կարէր իմ մահ ,
Յօժարակամ կը մեռնէի :

Բայց ոչ , ինչո՞ւ այսպէս խօսիմ .
Ներէ , Աստուած , իմ ժպրհութեան .
Ո՛հ , ողորմէ՛ մանկութեանս իմ ,
Գըթա նաեւ մօրըս վըրան :

Աղատէ , Տէր , մայրիկն է իմ ,
Որ գիտ ծընաւ որ գիտ սընուց .
Երկրի վրայ գինք միայն ունիմ ,
Որ սէրը բնաւ չըպակսեցուց :

Դու որ սըրտիս խորը կարդաս ,
Լքսէ սըրտանց աղաչանքիս .
Բայց թող քու կամքդ ըլլայ , Աստուած :
Զըլայ , չըլայ բնաւ իմինս :

ՃԱՇԱԿ ԳԱՂԴ. ԲԱՆՍՏ.

Սփոփել - մխիթարել , ցաւը վարատել : Անքուն - քուն
չունեցող , չքնացող : Նինջ - քուն , մրսփուշ : Յօժարակամ -
սիրով , ուզելով : Ժպրհութիւն - յանդգնութիւն , հաւնարձա-
կութիւն :

Խ. ԴԱՍ. — Երկրորդ լծորդութեան
վերադրեալ բայերու պարզ ժամանակները

220. Երկրորդ լծորդութեան մէջ կը գտնուին միայն և և աճ վերադիրները. զոր օրինակ, առ-ն-եւ, առ-ուց-առ-եւ, և ունի երեք օրինակ, որոնց համաձայն կը փոփոխուին այս լծորդութեան տակ գնացող վերադրեալ բայերուն՝ բոլոր պարզ ժամանակները:

221. Երկրորդ լծորդութեան օրինակներ՝ և և աճ վերադիրներով

1. առ-ն-եւ 2. յեց-ն-եւ 3. չոր-ց-ն-եւ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

է. առ-ի	յեց-ուց-ի	չոր-ց-ուց-ի
» առ-իր	յեց-ուց-իր	չոր-ց-ուց-իր
» առ-աւ	յեց-ուց	չոր-ց-ուց
Յ. առ-ինք	յեց-ուց-ինք	չոր-ց-ուց-ինք
» առ-իք	յեց-ուց-իք	չոր-ց-ուց-իք
» առ-ին	յեց-ուց-ին	չոր-ց-ուց-ին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Ե. ր. դեմք առ	յեց-ո՛ւր	չոր-ցո՛ւր
Յ. ր. » առ-էք	յեց-ուց-է՛ք	չոր-ցուց-է՛ք

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ

Ներկայ առ-ող	յեց-ուց-ող	չոր-ց-ուց-ող
Անցեալ առ-եր, -ած	յեց-ուց-եր, -ած	չոր-ց-ուց-եր, -ած

220. Ո՛ր վերադիրները կը գտնուին Երկրորդ լծորդութեան մէջ, և քանի՞ օրինակ ունի այս լծորդութիւնը:

221. Որո՞նք են Երկրորդ լծորդութեան օրինակները և ի՞նչպէս կ'ըլլայ անոնց կառարեալը, հրամայականը և դերբայները:

222. Առաջին օրինակին պէս լծորդուող բայերն են. դ-ն-ել (արմատ դիր), տա-ն-իլ (արմատ տար), ր-ն-ել (արմատ րր, սեղմ. գրաբար արար բայէն). թք-ն-ել (արմատ քուք):

223. Վերադրեալ բայերը փրց-ն-ել, պրծ-ն-ել, կորց-ն-ել, սնց-ն-ել, պարձ-ն-ել, եւայլն, կը լծորդուին երկրորդ օրինակին պէս, որուն համաձայն կը լծորդուին այն բոլոր վերադրեալ բայերը՝ որոնց պարզ արմատը կը վերջանայ ծ, ձ, ց տառերէն մէկով կամ միւսով:

224. Երկրորդ և երրորդ օրինակին պէս կը լծորդուին այն վերադրեալ բայերը որ կը վերջանան ուց-սն-ել կամ սեղմուած ց-ըն-ել մասնիկով: Օր.

սն-ուց-ան-ել

սն-ց-ըն-ել

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

սն-ուց-ի

սն-ց-ուց-ի

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ Բ. ԴԷՄՔ

սն-ուր

սն-ց-ուր

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

ներկայ սն-ուց-ող

սն-ց-ուց-ող

Անցեալ սն-ուց-եր, — ած

սն-ց-ուց-եր, — ած

225. Երրորդ օրինակին (չոր-ց-ն-ել) պէս կը լծորդուին բոլոր ց-ն-ել վերջացող վերադրեալ բայերը: Օր. րաց-ց-ն-ել, փոս-ց-ն-ել, տաք-ց-ն-ել, մեռ-ց-ն-ել, փակ-ց-ն-ել, արբն-ց-ն-ել, լայն-ց-ն-ել, կրկն-ց-ն-ել, ցած-ց-ն-ել, ամր-ց-ն-ել, վեր-ց-ն-ել, յեռ-ց-ն-ել, թեթեւ-ց-ն-ել, կոշ-ց-ն-ել, կոշտ-ց-ն-ել (արմատ կոթուն), եւայլն:

222. Ո՞ր բայերը առաջին օրինակին պէս կը լծորդուին:

223. Ո՞ր բայերը երկրորդ օրինակին պէս կը լծորդուին:

224. Երկրորդ և երրորդ օրինակին պէս լծորդուող բայերը որոնք են:

225. Երրորդ օրինակին պէս լծորդուող բայերը որոնք են:

40. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և սլատմել ամոր պարունա-
կութիւնը:

2. Ըսել թէ հետեւեալ բայերէն ո՞ր մէկը ածանցեալ
և ո՞ր մէկը բարդ է:

Շնորհել, վերադառնալ, հեռագրել, պարտաւորել,
գլխազրել, խնկարկել, պատառոտել, գեղազարդել, հո-
գեւորել, գլխազրել, արտազրել, ձեռնոտել, աղոտել,
ցեխոտել, մրոտել, դատաւորել, գծազրել, վարժապետել,
յուսազրել, լուսաւորել:

3. Ըսել թէ ո՞ր լծորդութեան և ո՞ր օրինակին սկս-
կը լծորդուին հետեւեալ բայերը:

Կեցնել, հարցնել, խմցնել, վերցնել, բեռցնել, կեր-
ցընել, հասցնել, գիրցնել, մեծցնել, սրցնել:

4. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ ղեկը բայերը՝ խմաստին
պահանջման եղանակով, ժամանակով և դէմքովը:

Ի դուր (յուսալ) դուք առատ բերք ունենալ հաղորուած
երկրէն. — Ստիպուած ճամբայ (յաւնալ) մեզի մացառ-
ներու և փուշերու մէջէն. — Գիւղի մէջ մեր գլխաւոր
գրօսանքը (ըլլալ) բոյսեր հաւաքել և զանոնք ուսումնա-
սիրելը: Ահա երկու օրէ ի վեր նաւով (շրջիլ) Մեծն Բրի-
տանիոյ ծովեզերքը. — Պէտք չէ որ մենք (նախանձիլ)
ուրիշներուն վիճակին վրայ. — Դամանակնիս հարկ է մեր
անձին զարգացման (ծառայեցնել). — Որթատունկերը պա-
տին (յեցնել), որպէս զի աւելի առատ խաղող տայ. — Եթէ
սերմերը ստաջուց (կրպրել), ճճակեր չեն ըլլար հողին
տակ. — Փուռի մէջ (չորցնել) չիրերը. — Եռացած ջուր
(խմել) համաճարակ հիւանդութիւններու տեւողութեան
միջոցին:

5. Հետեւեալ բայերով խօսքեր կազմեցէ՛ք.

Կեցայ, կը մտնենք, որ գտնայի, դարձաւ:

6. Լծորդել հեծնալ և ստանալ բայերը գրաւոր:

Օր մը դպրոցէն վերադարձիս, արդէն տանը մեծ գրանը քով հասած էի, երբ անորոշ ոտնաձայն մը լսեցի ճիշի մը հետ խառն: Նստեալը դառնամ և դէմ առ դէմ կը գտնեմ զիս ազքատ աղջկան մը հետ, որուն երեսը ցուրտէն զեղնած էր:

Ազնիւ օրիորդ — մրմնջեց ինծի — քիչ մ'ողորմուեթիւն: Տես, ինչ վիճակի մէջ եմ:— Եւ վեր առնելով պատառատուն պարեգօտին մէկ ծայրը՝ ցոյց տուաւ ինծի որ բոկոտն և մերկ է փետրուարի խոր ձմեռուան մէջ:

Սպասէ— ըսի, աստիճանի մը վրայ դնելով պայուսակս և կերակուրի սակառս— շուտով կը դարմանուի:

Հանեցի ասուեայ պարեգօտս, նոյնպէս գուլպաներս և կօշիկս, և ակնթարթի մը մէջ՝ զանոնք հազցուցի խեղճ աղջկան որ ապշած ինծի կը նայէր առանց բառ մ'ըսելու:

Յետոյ կամաց կամաց ելայ վեր տանը երեք յարկերը և զիրը հնչեցուցի իմ բոլոր ուժովս: Յատակի քարերուն սաստիկ ցրտութիւնը ստամոքսիս կը զարնէր:

Պիտի յիշեմ միշտ ցորքան ապրիմ, Սիմայի այն երեսը և յուսահատ աղաղակը որ վաղցնել տուաւ մօրս: Ես արդէն նստած էի անկողնոյս վրայ գլխարկը դուլսս և մերկ ոտներս առկախ թողած:

Համառօտիւ պատմեցի դէպքը, խոնարհեցնելով գլուխս յանդիմանութիւններու վերահաս տարափին տակ, որ անխուսափելի կը կարծէի: Մօրս լուծեան վրայ զարմացած՝ մինչ ոտներս կը ծածկէր վերմակին մէկ ծայրովը, նայեցայ երեսը և տեսայ որ անոր աչքերը արցունքով լեցուած էին:

— Ո՛հ, մայրիկ — ըսի իրեն, ուրեմն խիստ մեծ յանցանք մ'ըրած եմ:

— Եւ նա սեղմելով զիս իր կուրծքին, ըսաւ.

— Լաւ ըրեր ես... բայց ուրիշ անգամ թոյլ մի տար քեզի որ տարուիս քու սրտիդ բարութենէն... Եւ յետոյ...

— Եւ յետոյ ինչ՞, մայրիկ:

— Եւ յետոյ... նայէ՛. պէտք չէ բնաւ տնօրինել բան մը որ բացարձակ կերպով քու աշխատութեանդ արդիւնքը չէ, ուստի քու զգեստդ ... հայրիկիդ կը վերարկերի:

Բողոսն - բոսիկ ոտքով: Ակնթարթ - աչք բանալ գոցելը: Ատուի - բրդե զգեստ: Սրմնջեւ - փափսալ: Վերահաս - վրայ հասած, մտախեղած: Տարափ - սաստիկ անհրեշ, ճիւղ: Անխուսափելի - անհրաժեշտ: Տնօրինել - կարգադրել, սահմանել:

ԽԱ. ԳԱՍ. — Երկրորդ լծորդ ունեան
վերադրեալ բայերու պարզ ժամանակները (շար.)

226. Բոլոր վերադրեալ բայերը որ կը վերջանան ագ-ն-ել և եց-ն-ել մասնիկներով. զոր օրինակ, գիւր-աց-ն-ել, ամբ-աց-ն-ել, կայն-եց-ն-ել, ան-եց-ն-ել, բարձր-աց-ն-ել, պառկ-եց-ն-ել, եւայլն, կը լծորդուին երրորդ օրինակին (չոր-ց-ն-ել) պէս, միայն թէ պարզ ժամանակներուն մէջ՝ ց-ուց-ի վերջաւորութեան տեղ՝ ունին աց-ուց-ի կամ եց-ուց-ի: Օրինակ:

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Ե. գիւր-աց-ուց-ի	ան-եց-ուց-ի
» գիւր-աց-ուց-իր	ան-եց-ուց-իր
» գիւր-աց-ուց	ան-եց-ուց
Ե. գիւր-աց-ուց-ինք	ան-եց-ուց-ինք
» գիւր-աց-ուց-իք	ան-եց-ուց-իք
» գիւր-աց-ուց-ին	ան-եց-ուց-ին

226. Աց-ն-ել և եց-ն-ել վերադրեալ բայերը որ օրինակին պէս կը լծորդուին և ինչ տարբերութեամբ:

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Է. Բ. դեմք	դիւր-աց-ուր	աճ-եց-ուր
Յ. Բ. »	դիւր-աց-ուց-էք	աճ-եց-ուց-էք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ներկայ	դիւր-աց-ուց-ող	աճ-եց-ուց-ող
	կամ	կամ
	դիւր-աց-ն-ող	աճ-եց-ն-ող
Անցեալ	դիւր-աց-ուց-եր	աճ-եց-ուց-եր
	դիւր-աց-ուց-ած	աճ-եց-ուց-ած

227. Կորս-ն-ել կամ կորց-ն-ել բայը կը լծորդուի երկրորդ օրինակին (յեց-ն-ել) պէս. իսկ կորս-ըն-ց-ն-ել ձեւը կը լծորդուի վերադիրով օժտուած սն-ց-ուց-ի, սն-ց-ուց-իր, եւայլն, բային պէս:

228. Պէտք է շփոթել ն և չ վերադիրները քանի մը պարզ բայերու արմատներուն վերջը գտնուած միեւնոյն տառերուն հետ: Չոր օրինակ. բաժն-ել (արմ. բաժան), յայտն-ել (արմ. յայտնի), յանձն-ել (արմ. յանձն), վատն-ել (արմ. վատիւ), մթն-ել (արմ. մրիւ), կանչ-ել (արմ. կանչ), մեղանչ-ել (արմատ մեղանչ), բռն-ել (արմատ բռն), մեկն-իլ (արմատ մեկն), ևն:

229. Այս տեսակ արմատները դիւրաւ կրնան զանազանուիլ վերադիրներէն թէ որ ուշ զրուի ա-նոնցմէ ձեւացած ածականներուն և կամ բարդ բառերուն, ինչպէս են վերի արմատները հետեւեալ բազադրեալներուն մէջ, ափն-յայտնի, մեղանչ-ափան, սն-բաժան, վայրս-վատիւ, կանչ-իւն, յան-ափոր, մրն-չաղ, մեկն-ուրիւն, եւայլն:

227. Կորս-ն-ել կամ կորց-ն-ել և կորս-ըն-ց-ն-ել բայերը ո՞ր օրինակին կը հետեւին:

228. Ո՞ր դերբիւն հետ կրնան շփոթուիլ Ո և չ վերադիրները:

229. Արմատի մը վերջը բնական Ո և չ գիրերը՝ նման վերադիրներէն զանազանելու համար ի՞նչ պէտք է ընել:

41. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ արտասանութիւնը և արծակ զրել ամոր միւթը:

2. Հետեւեալ բայերէն, ըսել, որ մէկը պարզ բայ է և որը վերադրեալ:

Կրկնել, դարնել, պարծիլ, հինցնել, բառաչել, անցնել, կանչել, շատցնել, շէնցնել, թռչիլ, ցաննել, լծացնել, բարձրացնել, շնչել, մեռնիլ, դարձնել, լուցնել, ձօնել:

3. Հետեւեալ բայարմատները բայի վերածել:

Վիր, վազք, վախ, հրդեհ, ծուռ, ջանք, ժպիտ, պարզ, պատիւ, հիմն, ծակ, նետ, հոտ, նեղ, կից:

4. Խօսքեր կազմել հետեւեալ բայերով:

Գնել, տանիլ, բնել, թքնել, վանել:

5. Լծորդել հետեւեալ բայերը զրաւոր:

Ամրացնել, բարձրացնել, կայնեցնել:

6. Հետագայ խօսքերում մէջ բայերը՝ ըստ պահանջման իմաստիմ դնել:

Մարդկութիւնը մեծապէս (տուժել) բնութենէ եկած աղէտներէն. — Արիւնահեղ պատերազմները սակայն չարագոյն աղէտներ (պատձառել) մարդկութեան. — Այս մարդը շնորհիւ իր բրած խնայողութեան (հարստանալ). — Ութսուն հազարամեղր բարձրութիւն ունի մթնոլորտը որ երկրագունտա (չլլապատել). — (Հատունալ) այն խաղողները որոնց վրայ քեզի հետ (խօսիլ). — Տղան որ ծառին վրայ ելած էր (իյնալ) և սրունքը (կոտրել). — Աքաղաղը (արբնցնել) ագարակի մշակները, որոնք կանուխ (եղել). — Շատ հաճոյալի է հանգիստը այն մարդերուն որոնք լաւ (աշխատիլ):

ԽԱ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ֆուլիաները

Խուրձ մը թարմ ֆուլիա ձեռքեր խնամոտ
Բերեր դրեր են հոս սընարիս մօտ.

Ծըռիմ ու ինչպէս նշխարի մը սուրբ՝
Համբուրեմ իրենց տերեւները նուրբ.

Հըրճուանքով ծըծեմ՝ բուրումներն անուշ
 Նախանձոտ վարդին պէս չունենար փուշ,
 Այլ ողորկ փափուկ է իրենց ցողուն,
 Ահ, ինչ, զգլխիչ հոտ մը զեղուն,
 Ու որչափ չքնաղ է իրենց պտակ՝
 Վեց թերթիկներէ յօրինուած հիւսակ:

Անոնք ծնած են ձորերու եղերք.

Երբ այգը ծագէր, երբ իրենց յանկերգ
 Կը ճոռողէին նախուն թռչնիկներ.
 Հոն կը փթթէին այս խեղճ ծաղիկներ.
 Ու գուրգուրալով մեղմիկ ձորերն ալ
 Գըզուէին իրենց կոհակներ ծալ ծալ:
 Բայց վարձկան ձեռքեր զանոնք փրցուցին.
 Ու դեղձան հիւրերն եկան իմ խուցին
 Պահ մը խնկարկել մըթնուրտ խոնաւ,
 Իրենց հեշտ բոյրին հոգիս էր ծարաւ:

Ու ծաղկազարդի ծաղիկներ սիրուն.

Դըրախտին ծոցէն ինձ բերին դարուն,
 Բայց, ափսոս իրենց կեանքն անուշահոտ
 Շուտով մարեցաւ, ու ափ մը չոր խոտ,
 Ֆիրուցան եղաւ յիմար հովերուն,
 Ու ես կը խորհիմ արամութեամբ լեցուն
 Անշուշտ ծաղիկներ թէ ունին հոգեակ՝
 Թերեւս ան իրենց բոյրն է անուշակ,
 Ու բոյրը հասնի՝ ցնդի խուսափուկ...
 Արդեօք մեր հոգին ալ բոյր մ'է փափուկ:

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (ժաշակ Նոր Գրականութեամբ).

Ֆուլիա - ծաղիկ հոտով: Մնար - գլխուն կողմը: Ողորկ -
 շիտակ: Զգլխիչ - գիւղացեաց, յափշտակող: Զեղուն -
 ափսոս, րափելի: Զքնաղ - գեղեցիկ: Հիւսակ - հիշատած քան:
 Այգ - առատ: Յանկերգ - երգի մը վերջի մասը: Նախուն
 - գոյնզգոյն: Փթթիլ - ծաղիկ: Կոհակ - ալիք: Վարձկան
 - վարձու քանուած: Մթնուրտ - օդ: Հեշտ - հաճոյք պատ-
 ձառող, անոյշ: Նուրբ - փափուկ:

ԽԲ. ԴԱՍ. — Երրորդ լծորդութեան
վերադրեալ բայերու պարզ ժամանակները

230. Երրորդ լծորդութեան մէջ եղած վերադիր-
ներն են ն, աւ, չ, զոր օրինակ. հաս-ն-իլ, շիջ-ան-իլ,
փախ-չ-իլ. սակայն աւ վերադիրով օժտուած բայերը,
ինչպէս կանխաւ ըսինք, կը հետեւին իրենց պարզ
ժամանակներուն մէջ, իրենց համապատասխան պարզ
բայերուն Ա. օրինակ (սկս-իլ) լծորդութեան, որով
երկու օրինակ միայն կը դնենք հոս՝ վերադրեալ
բայերու պարզ ժամանակներուն համար:

231. Երրորդ լծորդութեան օրինակներն ն եւ չ
վերադիրներով, են

1. հաս-ն-իլ

2. փախ-չ-իլ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ. հաս-այ	փախ-այ
» հաս-ար	փախ-ար
» հաս-աւ	փախ-աւ
Յոզ. հաս-անք	փախ-անք
» հաս-աք	փախ-աք
» հաս-ան	փախ-ան

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Ե. բ. ցեմք	հաս-իր	փախ-իր
Յ. բ. »	հաս-էք	փախ-էք

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ներկայ	հաս-ող, հաս-ն-ող	փախ-ող, փախ-չ-ող
Անցեալ	հաս-եր, հաս-ած	փախ-եր, փախ-ած

230. Երրորդ լծորդութեան մէջ ո՞ր վերադիրները կը գտնուին:

231. Երրորդ լծորդութեան օրինակները որո՞նք են եւ ի՞նչպէս կը
լծորդուին:

Հայ. քերկ. 2

232. Այս Գ. լծորդութեան տակ գնացող վերադրեալ բայերը՝ որոնք Ա. օրինակին պէս կը լծորդուին՝ են. անց-ն-իլ, բուս-ն-իլ, հագ-ն-իլ, մեռ-ն-իլ, պրծ-ն-իլ, զրօս-ն-իլ:

233. Բ. օրինակին պէս լծորդուողներն են, թռ-չ-իլ, փակ-չ-իլ, կպ-չ-իլ, փախ-չ-իլ: Ասոնք ունին, ինչպէս առաջուց ըսինք, իրենց համապատասխան պարզ ձեւերն ալ՝ թռ-իլ, փակ-իլ, կպ-իլ, փախ-իլ, փլ-իլ, որոնք հիմայ գրեթէ անգործածելի են: Այս Բ. օրինակին պէս կը լծորդուի նաեւ երդու-իլ բայը (արմ. երդումն, ուսկից ծագած են սեղմուած ձեւերը երդմն-իլ և երդու-իլ):

42. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ և ընդօրինակել ըմթերցումը:

2. Գրաւոր լուծումն ըմել ըմթերցումին, զատելով իրարմէ մախադասութիւնները. գրել ամէն մէկ բային տեսակը, պարզ կամ վերադրեալ ըլլալը, որ լծորդութեամբ վերաբերիլը, և այլն:

3. Կազմել բարդ բայեր, հետեւեալ բայարմատներով:

Շահ-գործ, սէր-շահ, հիմն-արկ, խումբ-գիր, ցոյց-դիր, սուրբ-գիր, կազմ-լոյծ, փառք-բան, քնին-դատ, շուրջ-պատ, վարկ-բեկ, անուն-արկ, սուրբ-բան, սուտ-խօսք, բան-ստեղծ, խնամ-արկ:

Օրինակ. Շահ-ա-գործ-ել, սիր-ա-շահ-իլ:

4. Մէկ մէկ խօսք շինել հետազայ բայերով:

Անցնիլ, բուսնիլ, հագնիլ, մեռնիլ:

5. Լծորդել գրաւոր հետեւեալ պրծնիլ և զրօսնուլ բայերը:

232. Ա. օրինակին պէս լծորդուող վերադրեալ բայերը որոնք են:

233. Բ. օրինակին պէս լծորդուող վերադրեալ բայերը որոնք են:

6. Հետեւեալ խօսքերում՝ մէկ մէկ բայ յատկացուցէր:

Այս ջաղացքը ... իմն է. — Անճարակ մարդիկ ... ստէպ. — Տղաները յաճախ ... անիրաւ տեղ. — Տորոն բոյսին արմատները ... երկու տարին անգամ մը . — Ֆորենը ... աշնան կամ զարնան սկիզբը. — Աշխատութիւնը և մարզանքը, ահա իրեր՝ որ ... մարդուն բարի նկարագիր մը. — Ամբօթիւնները ... զօրաւոր պարիսպներով. — Եղբայր և քոյր ... անտառին մէջ. — Այս դաշտերն են որոնք ինծի ... այնքան առատ խոտ. — Այս գետնախնձորներն են, որոնց լաւագոյնները ...:

Օրինակ . Այս ջաղացքը զոր կը տեսնես, իմն է:

ԽԲ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Մայրիկին երգը

Սիրեմ ցօղին շիթեր բարդ
Եւ զեփիւռիկն առարւան.
Սիրեմ վարդէ ամպին վրան
Տեսնեմ ծագել օր զըւարթ:
Բայց զոր սիրեմ կաթողին,
Երջանկութեամբ, հաւատով,
Սուրբ և քաղցրիկ գորովով,
Դու ես, որդեակ իմ:
Սիրեմ գիշեր մըթափին՝
Որ պըսակէ իւր վեհ գեղ
Ակունքներով իւր թափին,
Լուսաւորել ամէն տեղ:
Բայց զոր սիրեմ կաթողին,
Երջանկութեամբ, հաւատով,
Սուրբ և քաղցրիկ գորովով,
Դու ես, որդեակ իմ:
Սիրեմ տեսնեմ ովկիան
Կատղած վազել դէպ յերկին,
Եւ հետեւիլ լըռելեայն
Մարգին գողտրիկ առուակին:

Բայց զոր սիրեմ կաթողին
 Երջանկութեամբ, հաւատով
 Սուրբ և քաղցրիկ գորովով,
 Դու ես, որդեակ իմ:
 Սիրեմ Հաստչին տուրքն անհուն,
 Ջրւարթ ժրպիտը գարնան,
 Ծաղկած ամառն ու աշուն
 Եւ սառոյցները ձմրան:
 Բայց զոր սիրեմ կաթողին,
 Երջանկութեամբ, հաւատով,
 Սուրբ և քաղցրիկ գորովով,
 Դու ես, որդեակ իմ:

ԼՈՒԻ ՌԱԴԻՉՊՈՆ (Թրգմ. Հ. Ա. Ղազիկ.)

Բարդ - որ պարզ չէ, իրարու վրայ դրուած: Չէփիււ - արեւմտեան քամի: Կաթողին - շատ կարօտով, գուրգուշանքով: Գեղ - գեղեցիկ, գեղեցկութիւն: Վէճ - մեծ ու բարձր: Լռեւեայն - լսիկ, ժածուկ, անմայն: Մարդ - դաշտ, չրստ տեղ: Գողարիկ - փափուկ ու անուշ: Հաստիչ - ստեղծող, արարիչ, Աստուած: Տուրք - տրուած բան, ընծայ, նուէր, պարգև: Անհուն - անչափ, ծայր, վերջ չունեցող:

ԽԳ. ԴԱՍ. — Գիտելիք

ընդհանուր լծորդութիւններուն վրայ

234. Բայերու լծորդութեան հիմը կը կազմէ եւձէական բայը (201), որուն ժամանակները կ'աւելցուին որ եւ է բայի մը արմատին վրայ անմիջապէս և կամ միջանկեալ վանկէ վերջը, որուն և գիրը Ա. լծորդութեան մէջ ա-ի կը փոխուի. իսկ Գ-ի. մէջ ի-ի:

234. Բայերուն լծորդութեան հիմը ո՞րն է:

235. Անցողական բայերը (175) կը շինուին ներգործականներուն վրայ աւելցնելով *ցընել* վերջաւորութիւնը. զոր օրինակ. մոս—ե—ալ՝ կ'ըլլայ մոս—ցընել, զոդ—ե—ալ՝ զոդ—ցընել, ձսնել—ե—ալ՝ ձսնել—ցընել, եւայլն, բայց շատ անգամ ալ տալ բային օգնութեամբ կը կազմենք ներգործականներուն անցողականները. զոր օրինակ. օրինակել տալ, մաքրել տալ, վճարել տալ, եւայլն:

236. Բայերու անցողական ձեւը կրնայ կազմուիլ նաեւ տալ բառով, որ լծորդութեան ժամանակ կը փոփոխուի՝ անփոփոխ թողլով այն բայը՝ որուն քով զրուած է: Զոր օրինակ. Լսել տուի Երուանդին. — Մոռցնել տուաւ իր վրայ ունեցած գաղափարս. — Կարկատել տուի զգեստներս. — Մաքրել տուի կօշիկներդ. — Անոնց վճարել պիտի տամ, եւայլն:

237. Եթէ *ցընել* վերջաւորութիւնը չէզոք բայերուն արմատներուն վրայ զրուի՝ զանոնք ներգործական կ'ընէ, զորոնք պէտք չէ անցողականներուն հետ շփոթիլ: Զոր օրինակ. քալ—ել՝ կ'ըլլայ քալ—ցընել, մեռ—ե—իլ՝ մեռ—ցընել, քս—ել—իլ՝ քս—ցընել, երեւ—ե—ալ՝ երեւ—ցընել, հաս—ե—իլ՝ հաս—ցընել, եւայլն:

238. Միեւնոյն բայը վերադրեալ ժամանակներուն մէջ կրնայ լծորդուիլ իրեն —ել կամ—իլ վերջաւորութեան համաձայն՝ թէ՛ Բ. և թէ՛ Գ. լծորդութեան պէս. զոր օրինակ. դատ—ել՝ կը լծորդուի կը դատ—եմ, կը դատ—ես, եւայլն. դատ—իլ՝ կը լծորդուի կը

235. Անցողական բայերը ինչպէս կը շինուին:

236. Ուրիշ ինչ կերպով կրնայ անցողական բայ շինուիլ:

237. Զէզոք բայերը ինչ ընելով ներգործականի կը վերածուին:

238. Միեւնոյն բայը որ ել և իլ վերջաւորութիւններն ունի ո՞ր լծորդութիւններուն պէս կ'ըլլայ:

դատ-իմ, կը դատ-իս, եւայլն: Այսպէս կ'ըլլան նաեւ խորհ-եղ, խորհ-իղ, կար-եղ, կար-իղ, փայլ-եղ, փայլ-իղ, եւայլն:

239. Միեւնոյն կերպով կ'ըլլայ-ալ և կամ-իղ վերջաւորութիւն ունեցող բայ մը՝ հետեւելով թէ՛ առաջին և թէ՛ երկրորդ լծորդութեան. զոր օրինակ. տես-ն-ալ՝ կ'ըլլայ կը տես-ն-ամ, կը տես-ն-աս եւայլն. իսկ տես-ն-ել՝ կ'ըլլայ կը տես-ն-եմ, կը տես-ն-ես, եւայլն:

Այսպէս կը լծորդուին նաեւ գտ-ն-ալ կամ գտ-ն-ել, մտ-ն-ալ կամ մտ-ն-ել, իջ-ն-ալ կամ իջ-ն-ել, հեծ-ն-ալ կամ հեծ-ն-ել, եւայլն՝ բայերը:

43. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ, օրինակել արտասանութիւնը և արծակ գրել ամոր միւթը:

2. Սերտել օրուան քերականութեան դասը և յետոյ օրինակել զայն:

3. Առանձին խմատներ կազմել հետեւեալ մերգործական բայերով:

Քալցնել, մեռցնել, թռցնել, երեւցնել, հասցնել:

4. Լծորդել զբաւոր հետեւեալ բայերը:

Տեսնալ և տեսնել խորհել և խորհիլ

Պտնալ և գտնել կաթել և կաթիլ

Իջնալ և իջնել փայլել և փայլիլ

5. Հետեւեալ մերգործական և չէզոք բայերն անցողադական շինել:

Փակչիլ, գրել, նկարել, նստիլ, տեսնել, հալիլ, թռչիլ, խմել, վերցնել, բերել, մաքրել, խօսեցնել, աշխատեցնել:

239. Միեւնոյն բայը որ ալ կամ ել վերջաւորութիւնը ունի որ լծորդութեան կը հետեւի:

6. Լրացնել հետեւեալ խմաստները յարմար սեռի խրմ-
զիրներով:

Քերականութիւնը կը սորվեցնէ լեզուի մը ... —
Դատաւորը խօսեցնել տուաւ ... — Ուսուցիչը վտարել
տուաւ չար... — Ապակին կը ցրացնէ արեւուն ... —
Լուսադարարին լուալ տուի կեղտոտ... — Պատկառոտ
տղան ինքզինքը սիրցնել կուտայ ... — Թղթնատարը
իր տեղը հասցուց զրկուած ... — Այսօր վարպետը
մէկ ժամ աւելի աշխատցուց ... — Քահանան վաղը
պիտի խոստովանցնէ զպրոցին ... — Այսքան շուտ
հասցուցիր քեզի տուած ...:

ԽԳ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Արմայիս

«Ըզբեղ վերջապէս տեսնեմ պիտի, մայր.

Կարօտով ըզբեղ՝ գըրկեմ պիտի՝ քոյր իմ'.

Ո՛րքան լացեր եմ ես ձեզի համար.

Ա՛հ, վայրկեան մ'առաջ ձեր կուրծքին փարիմ» :

Կ'երգէր պատանին՝ ուր կ'երթար յառաջ...

Արցունքը աչքին՝ հայրենիք հասաւ.

Մըտաւ գիւղին մէջ՝ հանելով հառաչ.

— Գիւղին մէջ՝ ուր տեղ նախ լոյսը տեսաւ:

Իւր մայրը, տըկար է թոնրին քով տաք.

Ջերմի բարախում կը զգայ մէջ սըրտին.

Կաթիլ մ'է մնացած իր հոգւոյն յատակ.

Ան ալ կը սպառէ՝ գըրկելով որդին:

Սարսափը տիրեց վըրան պատանւոյն.

Նրբ մայրը միայն՝ տեսաւ մէջ գըրկին.

Թըռչնիկ՝ որ աւրած կը գըտնայ իր բոյն:

Արմայիս, անչարժ, կու լար դառնագին:

Ի՞նչպէս ըսկըսի հարցումներն անհուն. —

«Ո՛ւր են ծանօթներ, ո՛ւր է մեր գրացին.

Անշուշտ փոխուած են, գացած տարբեր տուն.

— Չէ, տըղաս, օտար երկիրներ գացին:

Ո՛ւր է մեր Ալօն, անշուշտ արտը գնաց,

Արեւ չը մըտած կու գար անպատճառ.

— Զէ, ըսաւ, մայրը մըթագնած
 Գերեզման գնաց, ալ երբեք չի գար» :
 «Վարդանանձն հապա, սէր է իմ քոյրիկ» .
 Մայրն՝ արկղին մէջէն՝ ուր էր ընկողմած
 Ոսկի գանգուրի հանեց մի փընջիկ .
 — Քրօջմէդ ալ, ըսաւ լոկ այսչափ մընաց» :

Հ. Կ. Տ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ.

Փարէլ - փարքուշիկ, պղռշիկ : Թռնիւր - տ. քանտրի :
 Բարախում - զարնուածք : Սպառել - լմննալ, փրչանալ :
 Մթագնած - պղտորած, շիտորած : Արկղ - սնտուկ : Գան-
 գուր - մագ : Յաասկ - տակ, փարի մասը : Ընկողմած -
 կէս պառկած :

ԽԴ. ԳԱՍ. — Գիտելիք

ընդամուր լծորդութեան վրայ (շար.)

240. Վերադիր ունեցող բայերուն լծորդութեան
 մէջ՝ երբ ներկային և կատարելային արմատները իրար-
 մէ տարբեր չեն, ներկայ դերբայը թէ՛ վերադիրով
 կրնայ ըլլալ, և թէ՛ առանց վերադիրի, զոր օրինակ.

իջն-ալ,	առն-ել,	տա-ն-իլ,	հազն-իլ,
իջն-ող,	առն-ող,	տա-ն-ող,	հազն-ող,
իջ-ող,	առ-ող,	տալ-ող,	հազ-ող,
մտն-ալ,	դն-ել,	ծնա-ն-իլ,	թռ-չ-իլ,
մտն-ող,	դն-ող,	ծնա-ն-ող,	թռ-չ-ող,
մտ-ող,	դր-ող,	ծն-ող,	թռ-ող,

240. Ո՞ր պարագային մէջ վերագրեալ բայի մը ներկայ դերբայը
 թէ՛ վերադիրով և թէ՛ առանց վերադիրի կրնայ ըլլալ :

241. Վերագիր ունեցող բայերուն լծորդութեան մէջ (ներգործական թէ՛ չէզոր) երբ կատարեալին արմատը մասնիկ մ'ունի (ց,աց,եց,ուց), ներկայ դերբայը մէկ ձեւով միայն կրնայ ըլլալ: Զոր օրինակ. բարկ—աց—ող, մօտ—եց—ող, վախ—ց—ող, եւայլն:

242. Պէտք է շփոթել վերոյիշեալ և նման բայերու ներկայ դերբայի ձեւերը՝ համապատասխան անցողական բայերու՝ ներկայ դերբային ձեւերուն հետ. ինչպէս, բարկ—աց—ն—ող և բարկ—աց—ուց—ող, մօտ—եց—ն—ող և մօտ—եց—ուց—ող, եւայլն, որովհետեւ առաջին ձեւը ներգործական բային և երկրորդը անցողական բային ներկայ դերբայն է:

44. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ արտասանութիւնը ըմթերցումիմ և արծակ գրել ամոր պարունակութիւնը:

2. Խմաստներ շիմել հետեւեալ բայերով:

Փախչիլ, հաւանիլ, ընել, փլչիլ, բուսնիլ:

3. Լծորդել գրելով հետագայ բայերը:

Գտնալ, կպչիլ, հագնիլ, թռչիլ:

4. Անցեալ դերբայի վերածել հետեւեալ խօսքերը:

Ամէն ինչ որ կ'ըստէի ճշմարիտ չէ. — Գրքին մէջ ինչ որ կարդացիր պատմէ. — Սեղանէն ինչ որ աշեղջաւ աղբատին տուր. — Երբոր անօրեմանք այն տառն կ'ուտենք. — Արեւը մտնելէն առաջ պէտք է տուն դառնաւ:

5. Ներկայ դերբայի դարձնել հետեւեալ խօսքերը:

Վախցիր այն մարդէն որ գետին կը նայի. — Այն մարդը որ գիտէ խնայել՝ կարօտութեան մէջ չիյնար. — Ո՞վ էր որ դուռը քեզի բացաւ. — Այդ անշահ խորհուրդը քեզի ո՞վ է որ կու տայ. — Տեսա՞ր բաղմութիւնը որ կը մտնէր և կ'եղէր այս տան մէջ. — Ով ինքզինքը

241. Վերագիր բայերուն ներկայ դերբայը որ տառն մէկ ձեւով միայն կրնայ ըլլալ:

242. Վերագիրով եղած ներկայ դերբայները ինչ բայերու ներկայ դերբային հետ շփոթելու չէ:

կը խոնարհեցնէ, պիտի բարձրանայ. — Աստուած կը
լսէ միշտ արդար բողոքներուն. — Մրցումի մէջ ով
յաղթէ, ան միայն կը վարձատրուի:

ԽԴ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Վարդ եւ Մանուշակ

«Բոլոր ծաղկանց եմ թաղուհին»
«Բաւրաստանիս վայելքն ու զարդ»,
Ասաց օր մի ինքնապանծ Վարդ.
Խոնարհ եւ հեղ Մանիշակին,
Որ մի անկիւն բուրաստանին
Քաշուած կ'ապրէր, աչք 'ի գետին:
«Տես հասակիս վայելչութիւն.
«Իմ քաղցրիկ հոտ, իմ անոյշ գոյն
«Կը զըրաւեն սիրտ ամենուն:
«Մինչ խառն ի մէջ կանաչներուն
«Քու կարճ հասակ՝ խիտ շատ անդամ
«Մարդկանց կ'ըլլայ ոտից կոխան»: —
«Պատասխանեց, հեղ Մանուշակ.
«Այդ չափազանց քոյին պարծանք
«Յայտնի նշան են տըզեղ սըրտի.
«Թող շրփանալդ, Վարդ, մէկ դի:
«Կատարեալ տեսք վայելչութիւն,
«Միշտ կը սիրեն խիտ պարզութիւն.
«Եթէ անոնց վրայ աւելցուի
«Համեստութիւն փառքի, լեզու
«Ամէն սըրտեր կը զըրաւեն.
«Թէ սոցանէ մին պակասի՝
«Գիտցիր շատ վար է նորա գին».
Մանուշակէս առէք խըրատ,
Հայ օրիորդք եղիք ըզգաստ:

ԾԱՂԿ. ԶՈՒՇՆՆՐԵԱՆ:

Ինքնապանծ - ինքն իրեն վստահացած, ինքնագոյշ:
Գրաւել - իրեն հետ կապել, սիրտը իրեն քաշել: Շփանալ
- հպարտութեամբ պարծեմալ: Համեստութիւն - պարկեշտ-
ոքիւն, աղէկ վարք, վարմունք: Բարք - սովորութիւն,
բնասիրութիւն:

ԼԺՈՐՂՈՒԹԻՒՆ ու ՎԵՐՋԱՑՈՂ ԲԱՅԵՐՈՒ

Այս բայերուն (որոնք ունին իրենց համապատասխանները րոդնել, առնել, երդուել, զբօսնել, աշխատել, զեղանել, յենել) գործածութեան մէջ եղած ժամանակները և ձևերը կ'ըլլան հետեւեալ կերպով:

ԹՈՂ-ՈՒԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. կը թող-ուամ
» կը թող-ուս
» կը թող-ու
Յոգ. կը թող-ունք
» կը թող-ուք
» կը թող-ուն

Եղ. կը թող-ուի
» կը թող-ուիր
» կը թող-ուր
Յոգ. կը թող-ուինք
» կը թող-ուիք
» կը թող-ուին

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ

Թող, թող-ունք. — թող-էք կամ թող-ուց-էք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ } $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ամբողջ} \quad \text{Թող-ուլ} \\ \text{Ներկայ} \quad \text{Թող-ող, թող-ուց-ող, թող-ն-ող} \\ \text{Անցեալ} \quad \text{Թող-եր, թող-ած} \\ \text{Ապառնի} \quad \text{Թողլ-ու, թողլ-իք} \end{array} \right.$

ԱՌ-Ն-ՈՒԼ

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. կ'առ-ն-ում
» կ'առ-ն-ուս
» կ'առ-ն-ու
Յոգ. կ'առ-ն-ունք
» կ'առ-ն-ուք
» կ'առ-ն-ուն

Եղ. առ-ի
» առ-իր
» առ-աւ
Յոգ. առ-ինք
» առ-իք
» առ-ին

(առ-ն-ել բային պէս, 201)

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ *առ, առ-ն-ունք.* — *առ-էք*

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ	{	Անորոշ	առ-ն-ուլ
		Ներկայ	առ-ող, առ-ն-ող
		Անցեալ	առ-եր, առ-ած
		Ապառնի	առ-ն-լ-ու, առ-ն-լ-իք

Երդն-ուլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	կ'երդն-ում	Յոզ.	կ'երդն-ունք
»	կ'երդն-ուս	»	կ'երդն-ուք
»	կ'երդն-ու	»	կ'երդն-ուն

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ երդու-իր, երդն-ունք, երդու-էք

Մ'նայած ձեւերը նոյն են երդու-իլ կամ երդուրմ-ն-ալ բայերուն թորգութեան հետ:

Զբօս-ն-ուլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	կը զբօս-ն-ում	Եզ.	զբօս-այ
»	կը զբօս-ն-ուս	»	զբօս-ար
»	կը զբօս-ն-ու	»	զբօս-աւ
Յոզ.	կը զբօս-ն-ունք	(ինչպէս զբօսնիլ բայինը)	
»	կը զբօս-ն-ուք		
»	կը զբօս-ն-ուն		

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ զբօս-իր, զբօս-ն-ունք, զբօս-էք

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ	{	Անորոշ	զբօս-ն-ուլ
		Ներկայ	զբօս-ող, զբօս-ն-ող
		Անցեալ	զբօս-եր, զբօս-ած
		Ապառնի	զբօս-ն-լ-ու, զբօս-ն-լ-իք

Յաւել-ուլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	կը յաւել-ում	Յոզ.	կը յաւել-ունք
»	կը յաւել-ուս	»	կը յաւել-ուք
»	կը յաւել-ու	»	կը յաւել-ուն

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ *յաւել-նէք* (երկրորդ զէմքերը նոյն են
յաւել-ցն-ել ձեւի լծորդութեան հետ) :

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ $\left\{ \begin{array}{l} \text{Անորոշ} \quad \text{յաւել-ուլ} \\ \text{Անցեալ} \quad \text{յաւել-ած} \\ \text{Ապառնի} \quad \text{յաւել-լու, յաւել-լ-իք} \end{array} \right.$

Զեղ-ուլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Եզ. *կը զեղ-ում* **Յոգ.** *կը զեղ-ունք*
» *կը զեղ-ուս* » *կը զեղ-ուք*
» *կը զեղ-ու* » *կը զեղ-ուն*

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ *զեղ-նէք*, (երկրորդ զէմքերը նոյն են
զեղ-ան-իլ ձեւին լծորդութեան հետ) :

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ $\left\{ \begin{array}{l} \text{Անորոշ} \quad \text{զեղ-ուլ} \\ \text{Անցեալ} \quad \text{զեղ-եր, զեղ-ած} \\ \text{Ապառնի} \quad \text{զեղ-լու}$

Յե-ն-ուլ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ. *կը յե-ն-ում* **Եզ.** *կը յե-ն-ուի*
» *կը յե-ն-ուս* » *կը յե-ն-ուիր*
» *կը յե-ն-ու* » *կը յե-ն-ուր*
Յոգ. *կը յե-ն-ունք* **Յոգ.** *կը յե-ն-ուինք*
» *կը յե-ն-ուք* » *կը յե-ն-ուիրք*
» *կը յե-ն-ուն* » *կը յե-ն-ուին*

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ *յեց-իւր, յե-ն-նէք, յեց-էք*

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ $\left\{ \begin{array}{l} \text{Անորոշ} \quad \text{յե-ն-ուլ} \\ \text{Ներկայ} \quad \text{յեց-ող, յե-ն-ող} \\ \text{Անցեալ} \quad \text{յեց-եր, յեց-ած} \\ \text{Ապառնի} \quad \text{յե-ն-լու, յե-ն-լ-իք} \end{array} \right.$

ԽԵ. ԴԱՍ. — Լծորդուծիւն ժխտողական բայերու՝

243. Ժխտողական բայի մը Սահմանական ներկան և անկատարը կը կազմուին նոյն բային անորոշ դերբային վերջին ՚ զիբը փոխելով նախ ր-ի. (զոր օրինակ. հաւատ—ալ՝ կ'ըլլայ հաւատ—ար) յետոյ անոր առջեւ զնեւ էական կամ —եւ բային ժամանակները՝ միացած ժխտողական չ մակբային հետ. այսպէս՝ չեմ հաւատար, չես հաւատար, չի հաւատար... չէի հաւատար, չէինք հաւատար... չեն հաւատար, եւայլն:

244. Սահմանական և ստորագասական գերակատարն և վաղակատարը կը կազմուին երբ էական բային ժխտողական սահմանական ներկային և անկատարին առջեւ զրուի՝ նոյն բային անցեալ դերբայը, այսպէս չեմ հաւատացած, չես հաւատացած, չէր հաւատացած. — չէինք հաւատացած, չէիք հաւատացած, չէին հաւատացած:

245. Ժխտողական կատարեալը, ապաւնին, գերապաւնին, հրամայականին յոգեակի առաջին դեմքը, ստորագասական ներկան և անկատարը, դերբայները կը կազմուին երբ անոնց հաստատական ձեւերուն առջեւ զրուի չ տառը: Զոր օրինակ. չհաւատացի, պիտի չհաւատայի, պիտի չհաւատաս, պիտի չհաւատանք, որ չհաւատանք, եւայլն:

243. Ինչպէս կը շինուի ժխտական բայի մը սահմանական ներկան և անկատարը:

244. Ստորագասական գերակատարը և անկատարը ինչպէս կը կազմուի ժխտականով:

245. Ժխտական կատարեալ, ապաւնի գերապաւնի, հրամայական, յոգ. ա. դեմքը, Ստոր. ներկան և անկատարը. ինչպէս կ'ըլլան:

246. Հրամայականին եզակի և յոգնակի երկրորդ դէմքերուն ժխտողական ձեւերը կը կազմուին սահմանական ներկային համապատասխանող դէմքերով, փոխան չի, մի՛ մակբայը դնելով: Չոր օրինակ. մի՛ հաւատար, մի՛ հաւատար:

247. Բայերու ժխտողական լծորդութեան մէջ առանձինն — եր վերջացող անցեալ դերբայ չկայ:

248. Բաղադրեալ ժամանակներուն մէջ՝ էական բայը կրնայ նաեւ լծորդուած բային՝ անցեալ դերբայէն վերջը դրուիլ. զոր օրինակ. ըսել հաւասարապէս չեմ հաւատացած կամ հաւատացած չեմ, չէի հաւատացած կամ հաւատացած չէի, եւայլն:

45. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և արծակ զրել ամոր սլառումակութիւնը:

2. Գրել հետեւեալ բայերում լծորդութիւնը ժխտական ձեւով:

Մածկել, գիղել, փութալ, պատժել, վայել:

3. Հետեւեալ խօսքերում ժխտականը դարձնել հաստատականի և վերջինս՝ ժխտականի:

Բաց անօթի խուփը որպէս զի օդ առնէ:

Տեղւոյ ստէպ փոփոխութիւն հաճելի չէ ոմանց:

Ով կը դատէ իր ընկերը պիտի դատուի Աստուծմէ:

Եթէ կարդաս դասգ՝ կը սորվիս զայն:

246. Ժխտական հրամայականին՝ եզակի և յոգնակի երկրորդ դէմքերը բնչպէս կը կազմուին:

247. Ժխտական բայերուն լծորդութեան մէջ առանձին — եր վերջացող անցեալ դերբայ կայ:

248. Բաղադրեալ ժխտական ժամանակներուն մէջ կարելի՛ է էական բայը լծորդուած բայէն վերջը դրուիլ:

Ոչ խոհեմ մարդ մը գաղտնիքը չի պահեր։
 Կայ մարդ որ կը վարժի չարքաշութեան։
 Այն բանին վրայ յոյս մի գնէք, որմէ օգուտ չկայ։
 Յօրենի բերքէն վնասով ելանք, բայց այդինքէն
 չահեցանք։

Օրինակ. Անթին խուփը մի բանար, որպէս զի օգ-
 չառնէ։

4. Որոշել հետեւեալ ժխտական բայերուն եղանակը,
 ժամանակը, դէմքն ու թիւը։

Ձխանդարես, չմոռնանք, մի խղէք, չի յուսար, մի
 շորթէք, չգիտուած, պիտի չընկճուի, թող չպատժեն,
 չես կարդար, չընտրեցի, չնշմարէինք, չյարմարեցիք,
 չխածնող, չներեցինք, չեն տուտեր, չըլլանք։

5. Գտնել հետեւեալ բայերուն հոմանիշներ։

Հալածել, հաւաքել, աղերսել, ցրուիլ, զրկել, հոգալ,
 շահիլ, ստանալ, փշրել, վաճառել, փորել, մեծարել,
 խոնարհել, ժխտել, սահմանել, կրել, ընկղմել, ննջել,
 կոտրել, նախատել, կերակրել։

6. Հետեւեալ առածներուն ժխտականը հաստատա-
 կանի դարձնել և փոխադարձարար։

Հաջան շունը խածան չըլլար. — Խաղ գիտեմ բայց
 ձայն չունիմ. — Խեղք թէ հասնի, ձեռքդ չհասնի,
 մեծ տառապանք է. — Ծերանաս, ծերուն ցաւը կ'ի-
 մանաս. — Կամուրջ կայ՝ ջուր չկայ, ջուր կայ կա-
 մուրջ չկայ. — Կայ յաշխարհի, չկայ յանապատի. —
 Գլտորող քարը հիմնաքար չի ըլլար. — Համրած ոչխա-
 րը գայլը չի ուտեր. — Ձեռքդ չհասած տեղը մի եր-
 կընցներ։

ԽԵ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ծաղիկ դաշտերու

«Պարկեշտին ծաղիկ,
 «Մեր հովիտներուն,
 «Հերկած դաշտերուն,
 «Դու զարդ գեղեցիկ.
 «Ի՜նչ փոփոխութիւն. —
 «Այդ անուշիկ հոտդ,
 «Որ ունիս 'ի ծոցդ,
 «Ուսկի՞ց առիր դուն»: —
 — «Օրիորդ թագուկ,
 «Այսօր առաւօտ
 «Քաղեց քաղցրահոտ
 «Զանազան ծաղկունք,
 «Յատմիկ և մեխակ,
 «Վարդ և մանուշակ.
 «Կապեց մի փընջիկ՝
 «Զիս նոցա քովիկ.
 «Հոտաւէտ ծաղկունք
 «Իրենց քաղցր բուրմունք
 «Տըպաւորեցին»
 «Իմին բաժակին».

Սիրասուն տղայք — Չեզի օրինակ
 Ծաղիկս կտպուտակ. — Ընկերք, բարեկամք:
 Ընտրեցէք ձեզի — Միշտ առաքինի:

Կաղամղէք Հ. Բ. ԲՈՒՇՆԵՐՆԱՆ

Բայերու ժխտողական լծորդուածեան օրինակներ .

Կարդալ . Ուղել . Նստիլ . Թողուլ

Կարդալ

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ .	չեմ	կարդար
»	չես	կարդար
»	չի	կարդար
Յոգ .	չենք	կարդար
»	չէք	կարդար
»	չեն	կարդար

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ .	չէի	կարդար
»	չէիր	կարդար
»	չէր	կարդար
Յոգ .	չէինք	կարդար
»	չէիք	կարդար
»	չէին	կարդար

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ .	չկարդացի
»	չկարդացիր
»	չկարդաց

Յոգ .	չկարդացինք
»	չկարդացիք
»	չկարդացին

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ .	չեմ	կարդացած
»	չես	կարդացած
»	չէ	կարդացած
Յոգ .	չենք	կարդացած
»	չէք	կարդացած
»	չեն	կարդացած

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ .	չէի	կարդացած
»	չէիր	կարդացած
»	չէր	կարդացած
Յոգ .	չէինք	կարդացած
»	չէիք	կարդացած
»	չէին	կարդացած

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ .	պիտի	չկարդամ
»	պիտի	չկարդաս
»	պիտի	չկարդայ
Յոգ .	պիտի	չկարդանք
»	պիտի	չկարդաք
»	պիտի	չկարդան

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ .	պիտի	չկարդայի
»	պիտի	չկարդայիր
»	պիտի	չկարդար
Յոգ .	պիտի	չկարդայինք
»	պիտի	չկարդայիք
»	պիտի	չկարդային

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՑ

Եզ.	որ չկարդամ
»	որ չկարդաս
»	որ չկարդայ
Յոգ.	որ չկարդանք
»	որ չկարդաք
»	որ չկարդան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ չկարդայի
»	որ չկարդայիր
»	որ չկարդար
Յոգ.	որ չկարդայինք
»	որ չկարդայիք
»	որ չկարդային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	որ չեմ կարդացած
»	որ չես կարդացած
»	որ չէ կարդացած
Յոգ.	որ չենք կարդացած
»	որ չէք կարդացած
»	որ չեն կարդացած

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ չէի կարդացած
»	որ չէիր կարդացած
»	որ չէր կարդացած
Յոգ.	որ չէինք կարդացած
»	որ չէիք կարդացած
»	որ չէին կարդացած

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի կարդար, չկարդաս
չ կարդանք
մի կարդաք, չկարդանք

ԴԵՐՔԱՑՆԵՐ

Ամորուշ չկարդալ
Ներկայ չկարդացող
Անցեալ չկարդացած
Ապառմի չկարդալու

ՈԼՂԵԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՑ

Եզ.	չեմ ուզեր
»	չես ուզեր
»	չ' ուզեր
Յոգ.	չենք ուզեր
»	չէք ուզեր
»	չեն ուզեր

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	չէի ուզեր
»	չէիր ուզեր
»	չէր ուզեր
Յոգ.	չէինք ուզեր
»	չէիք ուզեր
»	չէին ուզեր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ. չուղեցի
» չուղեցիր
» չուղեց

Յոգ. չուղեցինք
» չուղեցիք
» չուղեցին

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ. չեմ ուղած
» չես ուղած
» չէ ուղած
Յոգ. չենք ուղած
» չէք ուղած
» չեն ուղած

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ. չէի ուղած
» չէիր ուղած
» չէր ուղած
Յոգ. չէինք ուղած
» չէիք ուղած
» չէին ուղած

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ. պիտի չուղեմ
» պիտի չուղես
» պիտի չուղէ
Յոգ. պիտի չուղենք
» պիտի չուղէք
» պիտի չուղեն

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ. պիտի չուղէի
» պիտի չուղէիր
» պիտի չուղէր
Յոգ. պիտի չուղէինք
» պիտի չուղէիք
» պիտի չուղէին

ՍՏՈՐԴ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ. որ չուղեմ
» որ չուղես
» որ չուղէ
Յոգ. որ չուղենք
» որ չուղէք
» որ չուղեն

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ. որ չուղէի
» որ չուղէիր
» որ չուղէր
Յոգ. որ չուղէինք
» որ չուղէիք
» որ չուղէին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ. որ չեմ ուղած
» որ չես ուղած
» որ չէ ուղած
Յոգ. որ չենք ուղած
» որ չէք ուղած
» որ չեն ուղած

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ. որ չէի ուղած
» որ չէիր ուղած
» որ չէր ուղած
Յոգ. որ չէինք ուղած
» որ չէիք ուղած
» որ չէին ուղած

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի ուղեր, չուղեն

չուղենք

մի ուղէք, չուղէք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ

Ամորոշ չուղել

Ներկայ չուղող

Ամցեալ չուղած

Ապառնի չուղելու

Նստիլ

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

Եղ. չեմ նստիր

» չես նստիր

» չի նստիր

Յոգ. չենք նստիր

» չէք նստիր

» չեն նստիր

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. չէի նստեր

» չէիր նստեր

» չէր նստեր

Յոգ. չէինք նստեր

» չէիք նստեր

» չէին նստեր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. չնստայ

» չնստար

» չնստաւ

Յոգ. չնստանք

» չնստաք

» չնստան

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եղ. չեմ նստած

» չես նստած

» չէ նստած

Յոգ. չենք նստած

» չէք նստած

» չեն նստած

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եղ. չէի նստած

» չէիր նստած

» չէր նստած

Յոգ. չէինք նստած

» չէիք նստած

» չէին նստած

ԱՊԱՌՆԻ

Եղ. պիտի չնստիմ

» պիտի չնստիս

» պիտի չնստի

Յոգ. պիտի չնստինք

» պիտի չնստիք

» պիտի չնստին

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եղ. պիտի չնստէի

» պիտի չնստէիր

» պիտի չնստէր

Յոգ. պիտի չնստէինք

» պիտի չնստէիք

» պիտի չնստէին

ՍՏՈՐԴ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	որ	չնաօիմ
»	որ	չնաօիս
»	որ	չնաօի
Յոգ.	որ	չնաօինք
»	որ	չնաօիք
»	որ	չնաօին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	որ	չեմ	նստած
»	որ	չես	նստած
»	որ	չէ	նստած
Յոգ.	որ	չենք	նստած
»	որ	չէք	նստած
»	որ	չեն	նստած

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի նստիր, չնաօիս
չնաօինք
մի նստիք, չնստիք,

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ	չնաօէի
»	որ	չնաօէիր
»	որ	չնաօէր
Յոգ.	որ	չնաօէինք
»	որ	չնաօէիք
»	որ	չնաօէին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ	չէի	նստած
»	որ	չէիր	նստած
»	որ	չէր	նստած
Յոգ.	որ	չէինք	նստած
»	որ	չէիք	նստած
»	որ	չէին	նստած

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ամորոշ չնստիլ
Նիրկայ չնստող
Անցեալ չնստած
Ապառնի չնստելու

Թողուլ

ՍԱՀԾ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	չեմ	թողուր
»	չես	թողուր
»	չի	թողուր
Յոգ.	չենք	թողուր
»	չէք	թողուր
»	չեն	թողուր

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	չէի	թողուր
»	չէիր	թողուր
»	չէր	թողուր
Յոգ.	չէինք	թողուր
»	չէիք	թողուր
»	չէին	թողուր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	չթողուցի
»	չթողուցիր
»	չթողուց

Յոգ.	չթողուցինք
»	չթողուցիք
»	չթողուցին

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

- Եզ. չեմ թողած
 » չես թողած
 » չէ թողած
 Յոգ. չենք թողած
 » չէք թողած
 » չեն թողած

ԱՊԱՌՆԻ

- Եզ. պիտի չթողում
 » պիտի չթողուս
 » պիտի չթողու
 Յոգ. պիտի չթողունք
 » պիտի չթողուք
 » պիտի չթողուն

ՍՏՈՐԴ. ՆԵՐԿԱՅ

- Եզ. որ չթողում
 » որ չթողուս
 » որ չթողու
 Յոգ. որ չթողունք
 » որ չթողուք
 » որ չթողուն

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

- Եզ. որ չեմ թողած
 » որ չես թողած
 » որ չէ թողած
 Յոգ. որ չենք թողած
 » որ չէք թողած
 » որ չեն թողած

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի թողուր, չթողուս
 չթողունք

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

- Եզ. չէի թողած
 » չէիր թողած
 » չէր թողած
 Յոգ. չէինք թողած
 » չէիք թողած
 » չէին թողած

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

- Եզ. պիտի չթողուի
 » պիտի չթողուիր
 » պիտի չթողուր
 Յոգ. պիտի չթողուինք
 » պիտի չթողուիք
 » պիտի չթողուին

ԱՆԿԱՏԱՐ

- Եզ. որ չթողուի
 » որ չթողուիր
 » որ չթողուր
 Յոգ. որ չթողուինք
 » որ չթողուիք
 » որ չթողուին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

- Եզ. որ չէի թողած
 » որ չէիր թողած
 » որ չէր թողած
 Յոգ. որ չէինք թողած
 » որ չէիք թողած
 » որ չէին թողած

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ

Ամորոշ չթողու
 Ներկայ չթողող
 Անցեալ չթողած
 Ապառնի չթողու

ԽԶ. ԴԱՍ. — Կրաւորական բայերու լծորդութիւնը

249. Բոլոր կրաւորական բայերուն անորոշ դերբայները ու-իլ մասնիկներով կը վերջանան, որ անփոփոխ կը մնայ ամէն դէմքին և ժամանակին մէջ:

250. Ներգործական բայ մը կրաւորական ընելու համար, անոր սահմանական ներկային արմատին վրայ կ'աւելցնենք ու-իլ մասնիկը. զոր օրինակ.

Ներգ.	խար-ել	(խար)	Կրաւոր.	խար-ուիլ
»	այր-ել	(այր)	»	այր-ուիլ
»	բան-ալ	(բաց)	»	բաց-ուիլ
»	թող-ուլ	(թող)	»	թող-ուիլ
»	տան-իլ	(տար)	»	տար-ուիլ
»	մանր-ել	(մանր)	»	մանր-ուիլ, ևն:

251. Չէզոք բայ մը կրաւորական ընելու համար՝ անոր կատարեալին արմատին վրայ կ'աւելցնենք ու-իլ մասնիկը. զոր օրինակ. Չէզոք՝ գիր-ն-ալ (գիր-ց-ալ), կրաւորական՝ գիր-ց-ուիլ. — Չէզոք՝ բարկ-ան-ալ (բարկ-աց-ալ), կրաւորական՝ բարկ-աց-ուիլ. — Չէզոք՝ հանգ-չ-իլ (հանգ-չ-եց-ալ), կրաւորական՝ հանգ-չ-եց-ուիլ. — Չէզոք՝ լռ-ել (լռ-եց), կրաւորական՝ լռ-եց-ուիլ, ևւայլն:

252. Այս կանոնիս զարտուղութիւնը շատ ցանցառ է, ըսենք քանի մը օրինակներ.

249. Կրաւորական բայերուն յատկորոշիչ նշանը ո՞րն է:

250. Ներգործական բայ մը ի՞նչ կերպով կրաւորական կը դառնայ:

251. Չէզոք բայ մը կրաւորական ընելու համար ի՞նչ պէտք է ընել:

252. Այս կանոններէն զարտուղի բայեր ալ կան. որո՞նք են օրինակները:

նախկինը:

Ներգ. կարդ-ալ կ'ըլլայ կր. կարդ-աց-ուիլ և ո՛չ
կարդ-ուիլ.

Ներգ. ճանչ-ն-ալ կ'ըլլայ կր. ճանչ-ց-ուիլ և ո՛չ
ճանչ-ուիլ.

Ներգ. աղ-ալ կ'ըլլայ կր. աղ-աց-ուիլ և ո՛չ աղ-ուիլ

Զէզոք ծռ-իլ կ'ըլլայ կր. ծռ-ուիլ և ո՛չ ծռ-եց-ուիլ
» հաս-ն-իլ կ'ըլլայ կր. հաս-ն-ուիլ և ո՛չ
հաս-ուիլ.

Զէզոք մտ-ն-ել կ'ըլլայ կր. մտ-ն-ուիլ և ո՛չ մտ-ուիլ

253. Անցողական բայերուն կրաւորական ձեւե-
րը քերականօրէն կրկնու հաստ մասնիկ ունեցող բաղա-
դրեալ արմատե մը կը ծագին. զոր օրինակ. սեւ-ց-
ուց-(ուիլ), աճ-եց-ուց-(ուիլ), ամբ-աց-ուց-(ուիլ).
սակայն զժողովրդահայր ըլլալուն համար՝ գործածու-
թեան մերժուելու են, և հարկ եղած պարագային խօս-
քին ուրիշ դարձուածք մը կը տրուի: Զոր օրինակ.
փոխանակ ըսելու «Սոկրատին թոյն խմ-ց-ուց-
ուեցաւ իր նախանձորդներէն», կ'ըսենք, «նախան-
ձորդները թոյն խմցնել տուին Սոկրատին»:

46. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը, սերտել զայն և արծակ
գրել ամոր պարունակութիւնը:

2. Գրել հետեւեալ կրաւորական բայերուն լծորդու-
թիւնը:

Դարմանուիլ, տեսնուիլ, գտնուիլ, գրուիլ:

3. Հետեւեալ խօսքերուն մերգործականները՝ կրաւո-
րակամի, կրաւորականները մերգործական ձեւի վերածել:

Ամէնքը կը գովեն առաքինի աշակերտը. — Մար-

մինը կը զօրանայ յարատեւ մարդանքէ. — Բժիշկները
կը գարմանեն իրենց հիւանդները. — Խաւարը կը
փարատուի լոյսէն. — Ս. Յակոբ Մծբնացին գրեց Չգօն
անունով գիրքը. — Յիսուս մկրտուեցաւ Յորդանանու
մէջ՝ Յովհաննէս Մկրտիչէն. — Անթել հեռագիրը Մար-
քոնի Խաւարցին հնարեց. — Ուրանոս մօլորակը Հէրշել
Ղերմանացին գտաւ 1718ին. — Փարաւոն գերի տարաւ
Խարայեղացիները Եգիպտոս. — Մուկը կատուէն կոր-
սացուի. — Արէլ սպաննուեցաւ իր Կայէն եղբորմէն:
Օրինակ. Ամէնքէն կը գովուի առաքինի աշակերտը:

4. Լուծել հետեւեալ ըսուածմները:

Ուր մարմին կայ, հոն կը ժողովուին արծիւները. —
Ամէն մարդ իր ակնացովը կը գատէ իրերը. — Մարգա-
րէն իր գաւառին և իր տան մէջ յարգ չունի. — Ան-
փառունակ առաքինութիւնը անշուք պիտի չըլլայ. —
Պզտտոն ըսած է, թէ կարելի ըլլար որ թագաւորները
փիլիսոփայ ըլլային կամ փիլիսոփաները թագաւոր, բո-
լոր մարդկութիւնը երջանիկ պիտի ըլլար:

5. Մէկ մէկ խօսք շիմել հետեւեալ րառերով, զործա-
ծութեամբ կրաւորակամ ըսայերու:

Կայծակ, զօրավար, նամակ, ստք, գինի, օրէնսդիր,
գլուխ, հիւանդութիւն, դերձակ, քոցախ, խնձորօղի,
ծառ, քաղ, պտուղ:

Օրինակ. Այս տունը մեատուեցաւ կայծակէն:

ԽԶ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Համբերութիւն

Կամք, աշխատանք ու կորով
Երեք ձիւքեր են, որով
Մարդ, ծովու վրայ թէ հողի,
Անպատճառ կը յաջողի:

Սակայն ձիւք մ'ալ կայ, անի՛
Միւսներուն չափ պիտանի՛
Համբերութիւնն է, որ մեղ
Հարթէ ամէն ասպարէզ:

Համբերողն է իմաստուն,
 Կը ծաղկին իր արտն ու տուն.
 Եւ խուժք, արգելք, իր ետին
 Կը դիւրանան, կ'անհետին:
 Համբերողին անխափան
 Եւ հեշտ գայ կեանքին ճամբան.
 Որուն ծայրն ալ, անվրէպ,
 Բախտը ժպտի բարեգէպ:
 Համբերողը, իմաստուն,
 Քաշէ անխռով ու խոր քուն,
 Եւ ժիր կայտառ ու ժպտուն
 Կը դարձնու ալ ան առտուն:
 Համբերողն հեզ ու խոնարհ,
 Յուզմունք ու կիրք չունենար.
 Համբերել գիացող մարդուն
 Վրայ Աստուած հսկէ արթուն:

Ա.ՓԱՍԼԱՆ (Գամժարամ)

Կորով - ոյժ: Զերք - յատկութիւն: Հարժեւ - շտիկ,
 դիւրացնել: Անխափան - առանց արգելքի: Անվրէպ - ան-
 պատճառ: Առայաբէզ - գործ, արձեւտ: Խուժ - արգելք:
 Հեշտ - դիւրին: Բարեգէպ - աղէկ: Զարժնուլ - արթնալ:

ԽԷ. ԴԱՍ. — Կրաւորական բայերու

լծորդուծիւնը (շար.)

254. Ներգործական և կամ չէզոք՝ այն վերա-
 դրեալ բայերը՝ որոնց կատարեալը զուրկ է մաս-
 նիկէ (203), իրենց կրաւորականները կը շինեն՝ ոչ/ի

254. Ներգործական և չէզոք բայեր՝ որոնք զուրկ են մասնիկէ,
 քննելէս կ'ըլլայ անոնց կրաւորական ձեւը:

վերջաւորութիւնը դնելով պարզ արմատին հետ միացած վերադիրէն յետոյ. զոր օրինակ.

Ներք. բայ	սո-ն-ել	(սո)	կրկն.	սո-ն-ուիլ
»	»	հազ-ն-իլ	(հազ)	» հազ-ն-ուիլ
»	»	ուս-ան-իլ	(ուս)	» ուս-ան-ուիլ, ևն :
Չեզոք բայ	հեծ-ն-ել	(հեծ)	»	հեծ-ն-ուիլ
»	»	հաս-ն-իլ	(հաս)	» հաս-ն-ուիլ
»	»	մեռ-ն-ել	(մեռ)	» մեռ-ն-ուիլ, ևն :

255. Ներգործական և չէզոք անցողական բայերուն կրաւորականները կը շինուին կանոնաւորապէս. զոր օրինակ. տես-ց-նել՝ կ'ըլլայ տես-ց-ուիլ. — ան-ց-նել՝ կ'ըլլայ անց-ուիլ. — մեռ-ց-նել՝ կ'ըլլայ մեռ-ց-ուիլ, եւայլն : Սակայն պէտք է շփոթիլ ներգործական և չէզոք բայերու կրաւորական ձեւերը՝ իրենց համապատասխանող անցողական բայերու՝ կրաւորականներուն հետ. զոր օրինակ. Անցող. մտ-ց-նել՝ կ'ըլլայ կրաւ. մտ-ց-ուիլ, մինչդեռ չէզոք բայը մտ-ն-ալ՝ կ'ըլլայ կրաւ. մտ-ն-ուիլ, Անց. հեծ-ց-ն-ել՝ կ'ըլլայ հեծ-ց-ուիլ, մինչ չէզոք՝ հեծ-ն-ալ բայը կ'ըլլայ կրաւ. հեծ-ն-ուիլ, եւ այլն :

256. Ըլ-լ-ալ, կլ-լ-ել, ել-լ-ել, պլլ-ել, թալլ-ել բայերը և վերադիրին տեղ՝ ունին չ վերադիրը, և այդ չ վերադիրը կը պահեն նաեւ իրենց կրաւորական լծորդութեան մէջ, այսպէս՝ ըլ-լ-ուիլ, կլ-լ-ուիլ, եւայլն :

255. Ներգործական և չէզոք անցողական բայերուն կրաւորականը բնապէս կը շինուի.

256. Ըլ-լ-ալ, կլ-լ-ել, և այլն, բայերու և վերադիրը բնչ զիրի կը փոխուի կրաւորականներուն մէջ.

257. Երրորդ լծորդութեան մէջ չ վերադիրով օժտուած բայերը ինչպէս թո-չ-իլ, փախ-չ-իլ (233) կը կորսնցնեն իրենց և վերադիրը կրաւորական ձեւին մէջ, և կ'ըլլան իրենց համապատասխանող պարզ բայերու ձեւերուն նման. րո-իլ (կր. թո-ուիլ), փախ-իլ (կր. փախ-ուիլ), եւայլն: Այս բայերուն անցողականներն իրենց կրաւորականները կը կազմեն կանոնաւորապէս, զոր օրինակ. թո-ց-ն-եւ կ'ըլլայ թո-ց-ուիլ, փախ-ց-ն-եւ կ'ըլլայ փախ-ց-ուիլ, ևն:

258. Ժխտողական կրաւորականներուն (զոր օր. չկարդաց-ուիլ, չուզ-ուիլ, չնստ-ուիլ, չթող-ուիլ) լծորդութիւնը միեւնոյն կանոններով կը կատարուի, ինչպէս միւս բայերունը, ընկերացած սակայն ժըխտական չ և մի' մասնիկներուն հետ:

47. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ըմթերցումը և զրել անոր պարունակու թիւնը արծակ:

2. Գրել հետեւեալ բայերում լծորդութիւնները:

Ըլուիլ, կլուիլ, պլուիլ, թալուիլ:

3. Խօսքեր կազմել հետեւեալ բայերով:

Ծեփուիլ, լուծուիլ, խօսուիլ, ծանուցուիլ:

4. Բացատրելով լուծել հետեւեալ գեղեցիկ խօսքիմ խմատը.

Ընդհանրապէս բախտը նպաստաւոր չէ պարկեշտ մարդոց համար. — Փրփրադէզ ալիք կը բարձրանան մակերեւութին վրայ և մարգարիտները կը մնան խորը:

257. Երրորդ լծորդութեան մէջ չ վերադիրով օժտուած բայերը կը պահեն մ վերադիրը կրաւորական եղած առին:

258. Ժխտողական կրաւորական, բայերուն լծորդութիւնը ինչ կանոններով կ'ըլլայ:

5. Հետեւեալ պատմական խօսքերը կրաւորականի դարձնել:

Աշոտ ողորմած կը հիմնարկէ Անի քաղաքին պարիսպները 964-ին. — Ներսէս Լամբրոնացին կը հրատարակէ իր «Պատարագի մեկնութիւն» գիրքը 1175-ին. — Ներսէս Շնորհալի կը հրատարակէ իր «Յիսուս Որդի» տաղաչափութիւնը 1152-ին. — Մխիթար Գօշ կը գրէ «Գառաւորանագիրքը» 1184-ին. — Հեթում Առաջին շինեց Սիսի Ս. Սոփիա մայր եկեղեցին 1227-ին. — Մարկոս Շիանի զուբսը տուն կը շնորհէ Հայոց Վենետիկի մէջ 1253-ին. — Մխիթար Աբրայ կը հաստատէ իր վանքը ի Վենետիկ 1717-ին, Ս. Ղազարու կղզեակին մէջ. — Չամչեան Հ. Մեքայէլ կը հրատարակէ իր «Հայոց Պատմութիւն» գիրքը 1784-6-ին. — Խաչակիրները առին Երուսաղէմը 1099-ին. — Գալմպոս գտաւ Ամերիկան 1492-ին. — Գրիգոր ԺԳ. պապը կը շնորոգէ Յուլեան տոմարը 1584-ին:

ԽԷ. ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ. — Յարատեւէ՛

Երբ ամէն մարդ աշխարհի մէջ
Բախտէն աւար մ'առած քալէ,
Ի՞նչ շահ ունիս, հէք պատանի
Անմիտ լացէ ու սգալէ...

Տէս, կարճ են կեանքն ու իր ժամեր
Հեգնոտ՝ բերեն ճակտիդ ալիք.
Մըլլար յիմար ու խաղալիք,
Գնա՛ յառաջ, միշտ դէպի վեր:

Որբ ես եղեր, ի՞նչ փոյթ քեզի,
 Բիւրաւորներ կան քեզի պէս,
 Պահէ՛ցաւերդ սրտակէզ.
 Արցունքն հոգւոյդ մէջ թող հոսի:

Օ՛հ, գարունէ գարուն անցիր,
 Ծիծառի պէս կամ զերթ թիթեռ:
 Ծաղկէ ծաղիկ, մեխակ վարդեր,
 Դու հորիզոնն ունիս անծիր:

Սին, անիմաստ վիշտերը թո՛ղ,
 Նոր եռանդով փարէ կեանքին,
 Կ'արտասուեն վատն, վհատն ու սին.
 Դիւցանզն եղիր բախտին յաղթող:

Թ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

Աւար - բաժին: Հէք - բշտաւ, խեղճ: Հեգնոտ - հեզ-
 նոյ, խնդացոյ: Աւեք - անբաւական: Սրտակէզ - սիրտ
 այրող, ցաւ պատձառող: Զերթ թիթեռ - քիթեռնիկի պէս:
 Անծիր - ծայր, սահման չունեցող: Սին - պարսպ: Կեան-
 քին փարեւ - ապրիլ - վհատ - յուսահատ:

Կրաւորական բայերու լծորդութեան օրինակներ

Կրաւորական լծորդութիւնը մէկ ձեւ միայն ունի բոլոր բայերուն համար:

Վախ-ն-ալ, արմատ վախ-ց օրհն-ել, արմատ օրհն
տես-ն-ել » տես տա-ն-իլ » տար

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑ

Էդ .	կը վախ-ց-ուիմ	Յոգ .	կը վախ-ց-ուինք
»	կը վախ-ց-ուիս	»	կը վախ-ց-ուիք
»	կը վախ-ց-ուի	»	կը վախ-ց-ուին
»	կ'օրհն-ուիմ	»	կ'օրհն-ուինք
»	կ'օրհն-ուիս	»	կ'օրհն-ուիք
»	կ'օրհն-ուի	»	կ'օրհն-ուին
»	կը տես-ն-ուիմ	»	կը տես-ն-ուինք
»	կը տես-ն-ուիս	»	կը տես-ն-ուիք
»	կը տես-ն-ուի	»	կը տես-ն-ուին
»	կը տար-ուիմ	»	կը տար-ուինք
»	կը տար-ուիս	»	կը տար-ուիք
»	կը տար-ուի	»	կը տար-ուին

ԱՆԿԱՏԱՐ

Էդ .	կը վախ-ց-ուէի	Յոգ .	կը վախ-ց-ուէինք
»	կը վախ-ց-ուէիր	»	կը վախ-ց-ուէիք
»	կը վախ-ց-ուէր	»	կը վախ-ց-ուէին
»	կ'օրհն-ուէի	»	կ'օրհն-ուէինք
»	կ'օրհն-ուէիր	»	կ'օրհն-ուէիք
»	կ'օրհն-ուէր	»	կ'օրհն-ուէին
»	կը տես-ն-ուէի	»	կը տես-ն-ուէինք
»	կը տես-ն-ուէիր	»	կը տես-ն-ուէիք
»	կը տես-ն-ուէր	»	կը տես-ն-ուէին
»	կը տար-ուէի	»	կը տար-ուէինք
»	կը տար-ուէիր	»	կը տար-ուէիք
»	կը տար-ուէր	»	կը տար-ուէին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. վախ-ց-ուեցայ	Թղ. վախ-ց-ուեցանք
» վախ-ց-ուեցար	» վախ-ց-ուեցաք
» վախ-ց-ուեցաւ	» վախ-ց-ուեցան
» օրհն-ուեցայ	» օրհն-ուեցանք
» օրհն-ուեցար	» օրհն-ուեցաք
» օրհն-ուեցաւ	» օրհն-ուեցան
» տես-ն-ուեցայ	» տես-ն-ուեցանք
» տես-ն-ուեցար	» տես-ն-ուեցաք
» տես-ն-ուեցաւ	» տես-ն-ուեցան
» տար-ուեցայ	» տար-ուեցանք
» տար-ուեցար	» տար-ուեցաք
» տար-ուեցաւ	» տար-ուեցան

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Ե. վախ-ց-ուէ՛	Թ. վախ-ց-ուի՛նք	վախ-ց-ուեցէ՛ք
» օրհն-ուէ՛	» օրհն-ուի՛նք	օրհն-ուեցէ՛ք
» տես-ն-ուէ՛	» տես-ն-ուի՛նք	տես-ն-ուեցէ՛ք
» տար-ուէ՛	» տար-ուի՛նք	տար-ուեցէ՛ք

ԱՐՁԵԼԱԿԱՆ

մի՛ վախ-ց-ուիր	կամ	չվախ-ց-ուիս. -	չվախ-ց-ուինք
մի՛ վախ-ց-ուիրք	»	չվախ-ց-ուիրք	
մի՛ օրհն-ուիր	կամ	չօրհն-ուիս. -	չօրհն-ուինք
մի՛ օրհն-ուիրք	»	չօրհն-ուիրք	
մի՛ տես-ն-ուիր	կամ	չտես-ն-ուիս. -	չտես-ն-ուինք
մի՛ տես-ն-ուիրք	»	չտես-ն-ուիրք	
մի՛ տար-ուիր	կամ	չտար-ուիս. -	չտար-ուինք
մի՛ տար-ուիրք	»	չտար-ուիրք	

ԴԵՐԲԱՑՆԵՐ

վախ-ց-ուիլ	տես-ն-ուիլ
վախ-ց-ուող	տես-ն-ուող
վախ-ց-ուած	տես-ն-ուած
վախ-ց-ուեր	տես-ն-ուեր
վախ-ց-ուելու	տես-ն-ուելու
օրհն-ուիլ	տար-ուիլ
օրհն-ուող	տար-ուող
օրհն-ուած	տար-ուած
օրհն-ուեր	տար-ուեր
օրհն-ուելու	տար-ուելու

ԽԲ. ԴԱՍ. — Անկանոն կամ պակասաւոր բայեր

259. Հայերէնի մէջ իսկապէս անկանոն բայ չկայ, այլ քանի մը պակասաւոր բայեր կան, ինչպէս գալ, երթալ, ուտել, որոնց իւրաքանչիւրը իր պակասաւոր ժամանակները կը լրացնէ ուրիշ պակասաւոր բայերով:

260. Վերը յիշուած երեք բայերուն անկանոնութիւնը կը կայանայ անոնց ներկայի և կտտարեալի արմատներուն տարբերութեան մէջ, առաջինին արմատը կը կառավարէ բային վերադրեալ ժամանակները, իսկ երկրորդը՝ պարզ ժամանակները:

259. Անկանոն կամ պակասաւոր բայ ըսելով ի՞նչ կ'իմանաս:

260. Յիշուած հրեք բայերուն անկանոնութիւնը ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ:

261. Գալ բային լծորդութիւնը՝ վերադրեալ ժամանակներուն մէջ կը կատարուի գ արմատով, մինչդեռ պարզ ժամանակները կը կազմուին եկ արմատով:

Երրորդ բայը իր վերադրեալ ժամանակներուն մէջ կը լծորդուի երր արմատով, իսկ պարզ ժամանակներուն մէջ զեւց արմատով:

Ուտել բայը իր վերադրեալ ժամանակներուն մէջ կը լծորդուի ուտ արմատով, իսկ պարզ ժամանակներուն մէջ կեր արմատով:

262. Յիշուած երեք բայերէն իւրաքանչիւրը կազմուած է երկու տարբեր պակասաւոր բայերէ, որ կանոնաւորապէս կը լծորդուին և իրարու պակասը կը լեցնեն:

263. Պակասաւոր բայերու խմբին վրայ, եւ ծանօթ բայէն զատ, կրնանք աւելցնել նաեւ կ—ալ բայը որ կը նշանակէ աշխարհաբարի մէջ՝ ըլլալ, գտնուիլ տեղ մը, որ միայն հետեւեալ ժամանակները ունի: Արմատ կ կամ կաց (գրաբարի մէջ):

ԿԱԼ

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՑ

ԱՆԿԱՏԱՐ

կամ, կաս, կայ,
կանք, կաք կան:

կայի, կայիր, կար,
կայինք, կայիք, կային:

Պէտք է շփոթել այս բայը կեն—ալ բային լծորդութեան հետ:

261. Գալ, երթալ և ուտել բայերուն փոփոխական արմատներն որոնք են:

262. Այս բայերէն իւրաքանչիւրը քանի՞ մասերէ կազմուած է, և ինչպէս կը լծորդուին:

263. Պակասաւոր բայերուն մէջ եւմ բայէն զատ ուրիշ ինչ բայ կայ:

264. Աշխարհաբարի մէջ կան շատ գործածական ուրիշ երկու պակասաւոր բայեր ալ, որ միայն սահմանական ներկայ և անկատար ժամանակները ունին այս բայերը են ունենալ և գիտել:

Ունենալ

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

ունիմ, ունիս, ունի,
ունինք, ունիք, ունին:

ԱՆԿԱՏԱՐ

ունէի, ունէիր, ունէր,
ունէինք, ունէիք, ունէին:

Գիտել

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

գիտեմ, գիտես, գիտէ,
գիտենք, գիտէք, գիտեն:

ԱՆԿԱՏԱՐ

գիտէի, գիտէիր, գիտէր,
գիտէինք, գիտէիք, գիտէին:

48. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և ոտամաւորին միւթը արծաղ գրել:

2. Լծորդել՝ զրաւոր հետեւեալ բայերը ամբողջովին:
Գալ, երթալ, ուտել, բռնալ, դառնալ:

3. Խօսքեր շինել հետեւեալ բայերով:

Նստիլ, տանիլ, սկսիլ, դնել, տալ:

4. Հետեւեալ խօսքերը լրացնել յարմար բայեր ղմնելով:

Ամէն բոյս իր նմանը առաջ ... — Թէմիստոկղէս
ըսաւ Եւրիպիադէս ծովակալին... բայց մտիկ ըրէ. —
Յիսուս... Յուդայի, ընելիքդ ... շուտով. — Անլուսին
և պայծառ գիշերները անթիւ աստղներ ... երկինքին
վրայ. — Մովսէսի աթոռին վրայ ... փարիսեցիները և
դպիրները. — Ամէն ճամբայ Հոռով... — Մոլութիւն

264. Աշխարհաբարի մէջ ուրիշ երկու պակասաւոր բայեր ալ կան շատ գործածական, որոնք են և ինչպէս կը լծորդուին:

ները եթէ չտանձուին, ժամանակէն առաջ զմարդիկ
գերեզման... — Ամէն մարդ իր մեռելին վրայ... —
Յիսուս ի ծնէ կոյրին աչքը... — Պետրոս առաքեալին
հրաման... որ ծովուն վրայ քալէ:

5. Լուծել ճետեւեալ ըստածքները:

Երկաթը տաք եղած ատեն կը ծեծեն. — Բեր այն
աջն որ բռնէ այն խաչը. — Այսօր ինծի վաղը քեզի.
— Արուեստը երկայն է, կեանքը կարճ է. — Ճաշա-
կի և գոյներու վրայ չի վիճուիր. — Երկինք կը պատ-
մեն Աստուծոյ փառքը:

ԽԸ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Օրօրոցը

Խարտիչահեր ու վարդագեղ
Կը քընանայ մանկիկն այն տեղ,
Իր պըտըտիկ բարձին վըրայ.
Օրրոդ մայրիկն ալ հոն է ժիր
Փոքրիկ շունչի մ'իսկ ուշադիր.
Լուռ, մանկիկը չարթըննայ:
 Ինչո՞ւ չատխօս խօ՛ւ ծիծեռնակ,
 Վերնայարկի տանիքին տակ
 Կանուխ կ'երգես դուն գործունեայ.
 Կ'ոսկեղօծի դեռ այգն հաղիւ.
 Ուշանայիր ժամ մ'ալ իցի՛ւ.
Լուռ, մանկիկը չարթըննայ:
 Դուն բզզացող Թափա՛ւ ճանճիկ,
 Որ ապակւոյն վրայ Թափանցիկ
 Կը շարժտըկիս գերդ մեքենայ,
 Դադրեցո՛ւր շուտ աղմուկդ իսկոյն.
 Մի՛ շարժեր Թեւդ, ու լըռութի՛ւն.
Լուռ, մանկիկը չարթըննայ:

Խարտիչահեր ու վարդապետ
 Կը քընանայ մանկիկն այնտեղ,
 Իր պըտըտիկ բարձին վըրայ:
 Լճու: Բայց թողէք որ իր մօրկան
 Համբոյրներովն առաւօտեան
 Մանկիկն անո՛շ արթըննայ:

ՂՈՒԻ ԹՈՒՌՆԻԷ (Թարգ. Տ. Ա.)

Խարտիչահեր - զեղեցիկ, շէկ մազերով: Ժեր - կտրիճ,
 բան ի բուն գործող: Խօշ - անխելք, խենդուկ: Իցեւ -
 ո՛չր էր քե, երանի՛ք քե: Թափառ - պարսպ պտըտող: Մօր-
 կան - (մայր բառին սեռականը) մօրը:

Լծորդուծիւն պակասաւոր բայերու

Գալ, երթալ, ուտել

Ա. — Գալ

Արմատ ներկայի գ Արմատ կատարեալի եկ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՅ

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. կու գամ
 » կու գաս
 » կու գայ
 Յոգ. կու գանք
 » կու գաք
 » կու գան

Եղ. կու գայի
 » կու գայիր
 » կու գար
 Յոգ. կու գայինք
 » կու գայիք
 » կու գային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

- Եղ. եկայ
 » եկար
 » եկաւ
 Յոգ. եկանք
 » եկաք
 » եկան

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

- Եղ. եկած կամ եկեր եմ
 » եկած կամ եկեր ես
 » եկած կամ եկեր է
 Յոգ. եկած կամ եկեր ենք
 » եկած կամ եկեր էք
 » եկած կամ եկեր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

- Եղ. եկած կամ եկեր էի
 » եկած կամ եկեր էիր
 » եկած կամ եկեր էր
 Յոգ. եկած կամ եկեր էինք
 » եկած կամ եկեր էիք
 » եկած կամ եկեր էին

ԱՊԱՌՆԻ

- Եղ. պիտի գամ
 » պիտի գաս
 » պիտի գայ
 Յոգ. պիտի գանք
 » պիտի գաք
 » պիտի գան

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

- Եղ. պիտի գայի
 » պիտի գայիր
 » պիտի գար
 Յոգ. պիտի գայինք
 » պիտի գայիք
 » պիտի գային

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՅ

- Եղ. որ գամ
 » որ գաս
 » որ գայ
 Յոգ. որ գանք
 » որ գաք
 » որ գան

ԱՆԿԱՏԱՐ

- Եղ. որ գայի
 » որ գայիր
 » որ գար
 Յոգ. որ գայինք
 » որ գայիք
 » որ գային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

- Եզ. որ եկած կամ եկեր եմ
 » որ եկած կամ եկեր ես
 » որ եկած կամ եկեր է
 Յոգ. որ եկած կամ եկեր ենք
 » որ եկած կամ եկեր էք
 » որ եկած կամ եկեր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

- Եզ. որ եկած կամ եկեր էի
 » որ եկած կամ եկեր էիր
 » որ եկած կամ եկեր էր
 Յոգ. որ եկած կամ եկեր էինք
 » որ եկած կամ եկեր էիք
 » որ եկած կամ եկեր էին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

եկ կամ եկուր
 գանք
 եկէք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի գար կամ չգաս
 չգանք
 մի գաք կամ չգաք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ { Ամուրոշ գալ
 Ներկայ եկող
 Անցեալ եկած կամ եկեր
 Ապառնի գալու, գալիք

Բ. — Երթալ

Արմատ ներկայի երբ

Արմատ կատարեալի գնաց

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

- Եզ. կ'երթամ
 » կ'երթաս
 » կ'երթայ
 Յոգ. կ'երթանք
 » կ'երթաք
 » կ'երթան

ԱՆԿԱՏԱՐ

- Եզ. կ'երթայի
 » կ'երթայիր
 » կ'երթար
 Յոգ. կ'երթայինք
 » կ'երթայիք
 » կ'երթային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	գնացի	Յոգ.	գնացինք
»	գնացիր	»	գնացիք
»	գնաց	»	գնացին

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	գնացած կամ	գնացեր եմ
»	գնացած կամ	գնացեր ես
»	գնացած կամ	գնացեր է
Յոգ.	գնացած կամ	գնացեր ենք
»	գնացած կամ	գնացեր էք
»	գնացած կամ	գնացեր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	գնացած կամ	գնացեր էի
»	գնացած կամ	գնացեր էիր
»	գնացած կամ	գնացեր էր
Յոգ.	գնացած կամ	գնացեր էինք
»	գնացած կամ	գնացեր էիք
»	գնացած կամ	գնացեր էին

ԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի երթամ
»	պիտի երթաս
»	պիտի երթայ
Յոգ.	պիտի երթանք
»	պիտի երթաք
»	պիտի երթան

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

Եզ.	պիտի երթայի
»	պիտի երթայիր
»	պիտի երթար
Յոգ.	պիտի երթայինք
»	պիտի երթայիք
»	պիտի երթային

ՍՏՈՐԴ. ՆԵՐԿԱՅ

Եզ.	որ երթամ
»	որ երթաս
»	որ երթայ
Յոգ.	որ երթանք
»	որ երթաք
»	որ երթան

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ երթայի
»	որ երթայիր
»	որ երթար
Յոգ.	որ երթայինք
»	որ երթայիք
»	որ երթային

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եղ. որ գնացած կամ գնացեր եմ
 » որ գնացած կամ գնացեր ես
 » որ գնացած կամ գնացեր է
 Յոգ. որ գնացած կամ գնացեր ենք
 » որ գնացած կամ գնացեր էք
 » որ գնացած կամ գնացեր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եղ. որ գնացած կամ գնացեր էի
 » որ գնացած կամ գնացեր էիր
 » որ գնացած կամ գնացեր էր
 Յոգ. որ գնացած կամ գնացեր էինք
 » որ գնացած կամ գնացեր էիք
 » որ գնացած կամ գնացեր էին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

գնա
 երթանք
 գնացէք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի երթար կամ չերթաս
 չերթանք
 մի երթաք կամ չերթաք

ԴԵՐՔԱՅՆԵՐ } Անորոշ երթալ
 Ներկայ գնացող, երթցող
 Անցեալ գնացեր, գնացած
 Ապառնի գնալու, -լիք, երթալու, -լիք

Գ. — Ուտել

Արմատ ներկայի ոչտ

Արմատ կատարեալի կեր

ՍԱՀՄ. ՆԵՐԿԱՅ

Եղ. կ'ուտեմ
 » կ'ուտես
 » կ'ուտէ
 Յոգ. կ'ուտենք
 » կ'ուտէք
 » կ'ուտեն

ԱՆԿԱՏԱՐ

Եղ. կ'ուտէի
 » կ'ուտէիր
 » կ'ուտէր
 Յոգ. կ'ուտէինք
 » կ'ուտէիք
 » կ'ուտէին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

- Եղ. կերայ
 » կերար
 » կերաւ
 Յոգ. կերանք
 » կերաք
 » կերան

ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ

- Եղ. կերած կամ կերեր եմ
 » կերած կամ կերեր ես
 » կերած կամ կերեր է
 Յոգ. կերած կամ կերեր ենք
 » կերած կամ կերեր էք
 » կերած կամ կերեր են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

- Եղ. կերած կամ կերեր էի
 » կերած կամ կերեր էիր
 » կերած կամ կերեր էր
 Յոգ. կերած կամ կերեր էինք
 » կերած կամ կերեր էիք
 » կերած կամ կերեր էին

ԱՊԱՌՆԻ

- Եղ. պիտի ուտեմ
 » պիտի ուտես
 » պիտի ուտէ
 Յոգ. պիտի ուտենք
 » պիտի ուտէք
 » պիտի ուտեն

ԳԵՐԱՊԱՌՆԻ

- Եղ. պիտի ուտէի
 » պիտի ուտէիր
 » պիտի ուտէր
 Յոգ. պիտի ուտէինք
 » պիտի ուտէիք
 » պիտի ուտէին

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՅ

- Եղ. որ ուտեմ
 » որ ուտես
 » որ ուտէ
 Յոգ. որ ուտենք
 » որ ուտէք
 » որ ուտեն

ԱՆԿԱՏԱՐ

- Եղ. որ ուտէի
 » որ ուտէիր
 » որ ուտէր
 Յոգ. որ ուտէինք
 » որ ուտէիք
 » որ ուտէին

ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Եզ.	որ	կերած	կամ	կերեր	եմ
»	որ	կերած	կամ	կերեր	ես
»	որ	կերած	կամ	կերեր	է
Յոգ.	որ	կերած	կամ	կերեր	ենք
»	որ	կերած	կամ	կերեր	էք
»	որ	կերած	կամ	կերեր	են

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզ.	որ	կերած	կամ	կերեր	էի
»	որ	կերած	կամ	կերեր	էիր
»	որ	կերած	կամ	կերեր	էր
Յոգ.	որ	կերած	կամ	կերեր	էինք
»	որ	կերած	կամ	կերեր	էիք
»	որ	կերած	կամ	կերեր	էին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

կեր
ուտենք
կերէք

ԱՐԳԵԼԱԿԱՆ

մի ուտեր կամ չուտես
չուտենք
մի ուտէք կամ չուտէք

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ	}	Անորոշ	ուտել
		Ներկայ	ուտող, կերող
		Անցեալ	կերած, կերեր
		Ապառնի	ուտելու, ուտելիք

ԽԹ. ԴԱՍ. — Միադէմ բայեր

265. Միադէմ բայ կ'ըսուին երբորդ գէմբով միայն գործածուած բայերը, որոնց ենթական և խնդիրը յայտնուած չեն, բայց կը գուշակուին: Զոր օրինակ. երբ կ'ըսենք կ'որոտայ, կը ձիւնե, կ'անձրեւե, կ'իմանանք որ երկիրնքը կամ ամպերն կ'անձրեւեն (խնդ.) անձրեւ, ձիւն, որոտում:

266. Ամէնէն աւելի գործածուած միադէմ բայերէն մէկն է պետք ըլլալ որ բաղադրեալ ժամանակներուն մէջ կը լծորդուի նաեւ առաջին և երկրորդ գէմբով, այսպէս — պէտք եմ ընել, պէտք ես երթալ, պէտք է գայ, պէտք են հաւատալ, պէտք էք գիտնալ, պէտք են տալ: Նոյնպէս նաեւ Անկատարը՝ պէտք էի, պէտք էիր, պէտք էր, պէտք էինք գուշակել, պէտք էիր պահանջել, պէտք էին յուսալ:

267. Ուրիշ միադէմ բայեր հետեւեալներն են. հարկ ըլլալ՝ որ կը լծորդուի երբորդ գէմբով — հարկ է, հարկ էր, հարկ պիտի ըլլայ, հարկ պիտի ըլլար, հարկ որ ըլլայ կամ ըլլար, եւայլն: Ասկէ զատ կան կ'ըսուի, կը թուի, կը խօսուի, կը թուի, կարելի է, կը հանդիպի որ, կը պատահի որ... եւայլն:

49. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ըմթերցումը և գրել ամոր պարունակութիւնը արծակ:

2. Ըմթերցումին մէջ եղած բոլոր բայերուն գրաւոր լուծումն ըմել:

265. Ո՞ր տեսակ բայերը միադէմ կ'ըսուին:

266. Ամէնէն շատ գործածուած միադէմ բայը ո՞րն է:

267. Դեռ ուրիշ միադէմ բայեր ալ կան:

3. Հետեւեալ ամօղեմ բայերով մէկ մէկ խօսքեր կազմել:

Պէտք էիք, հարկ պիտի ըլլայ, կ'ըսուի թէ, լուած է, կը խօսուէր երբեմն, կարելի է, կը հանդիպի որ, չի թուիր, կ'որոտայ, կ'երեւայ թէ:

4. Հետեւեալ խօսքերը ամբողջացնել ամօղեմ բայերով:

Աշակերտը... գիմագարծութիւն չընէ ուսուցչին ազդարարութեանը. — Հակառակաւ ... համեստօրէն լսող ըլլայ անոր տուած խրատին՝ իր օգտին համար. — Այսօր ... պիտի անձրեւէ, որով ... պիտի ըլլայ մեր որսի գնալը. — Անոր պէս առողջ մարդու մը ... մուրալը. — Ամբողջ գիշերը լոյս ... երկինքը. —

5. Հետեւեալ խօսքերում մէջի բայերը փոխանակել ուլ վերջացող բայերով:

Աշակերտները կը խաղային պարտէզին մէջ. — Գառն եւ խոր վիշտերու տառն՝ ոմանց աչքերէն կը թափի արցունքը, ոմանց ալ սրտերէն. — Ձին ընդհանրապէս կը ցատքէ կ'անցնի ամէն արգելք արշաւած ժամանակ՝ ինչ որ առջեւն ելլէ առուակ, գետակ, եւայլն. — Պէտք չէ կոթնիլ եղէգի վրայ որ դիւրարեկ է. — Անառակ օրգւոյն հայրը պարարակ եղը մօրթել տուաւ, անոր դարձին կամ մեղային օրը:

Օրինակ. Աշակերտները կը դրօնուին պարտէզին մէջ:

6. Լուծել հետեւեալ առակները:

Ամառուան փուշը ձմեռուան նուէն է. — Ամէն գարիվեր ունի իր դարուվարը. — Ամէն նման իր նմանը կը սիրէ. — Արծիւը չի դրօնուր ճանճեր որսալով:

ԽԹ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Գարնան վերջալոյս

Գարնան ազուոր վերջալոյս մը կ'երկարի
Ծիրան, ոսկի՝ նշոյլներու մէջ փայլուն,
Եւ երազոտ երիզով մը երերուն
Կը հրդեհուի եղերքը լուրթ ամպերուն,
Հեռուն, հեռուն, հեռուն.

Վերջալոյսին ցրուած վարսերը ոսկի՝
 Գաշտին դալար կանանչներուն գեռածիլ
 Թաւիչ քնքուշ գորգին վերայ
 Կու գան թեթեւ մը յածիլ:
 Վերջալոյսի ոսկի համբոյր մ'ալ թեթեւ
 Հակտիւ վերայ կը թառի,
 Տժգոյն վանկ մ'ալ, — նիհար շեշտ մը կիթառի
 Աղուանդչոյլ յիշատակի մը ետեւ՝
 Կ'առնէ թեւ:
 Բզմայլանքի վայրկեանն է լուռ:
 Տատանումի ու ծփանքի
 Այս տարտամին մէջ խաղաղ.
 Վերջալոյսը նրբամաղ
 Կու գայ ցանեւ, ցրուել լուռ լուռ
 Հոյն երազոց ոսկեհուռ:
 Ու կը փարի, կը յարի
 Սիրաբա խոցոտ, լըքուած կարի,
 Վերջալոյսին՝ որ կը մարի
 Երկայնքովը հորիզոնին կամար:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆԱՆ

Երեզ - շերիտ: Լուրթ - բաց կապոյտ, երկնագոյն:
 Վարս - գլխու մազ երկնցած: Թաւիչ - բրդոտ կերպաս
 (քառիֆի): Քնքուշ - փափուկ, փափկասուն: Յածիւ -
 առդիւս անդին շարժիլ: Յարել - միանալ, կպչիլ: Թառել
 - բռնունիլ տեղ մը նստիլը, կենալը: Աիթառ - քնար:
 Աղուանդչոյլ - անուշ ցարած լոյս: Ծփանք - ծփիլը, աղեկոծու-
 րիւնը, տակնուվրայ ըլլալը: Նրբամաղ - բարակ մաշտած:
 Ոսկեհուռ - ոսկիով կռած շինած: Փարել - փարքուիլ,
 պլլուիլ սիրով. յարիլ միանալ:

268. Երկու տեսակ խնդիր կայ (176-8) այս-
ինքն ուղղակի խնդիր՝ որ սեռի խնդիր կ'ըսուի, և
անուղղակի խնդիր՝ որ բնութեան խնդիր կ'ըսուի:

269. Ամէն հոլովով կրնայ ըլլալ խնդիրը երբ
բայերու ամբողջ տեսակ մը միեւնոյն հոլովով խնդիր
պահանջէ, անիկայ կ'ըսուի սեռի խնդիր: Բոլոր ներ-
գործական և անցողական բայերը իրենց խնդիրը հայ-
ցական հորովով կը պահանջեն: Կրաւորական բայերն
իրենց սեռի խնդիրը թացառական հոլովով կը պահան-
ջեն:

270. Չէզոք բայերը որոշեալ հոլովով մը խըն-
դիր չունին, այլ զանազան հոլովներով, ինչպէս
որ բային իմաստը կը պահանջէ, ահա այս տեսակ
խնդիրները կ'ըսուին բնութեան խնդիր. զոր օրինակ.
պտոյտի գնաց, գետին չոքեցաւ, զուրս ելաւ, եւայլն:

271. Հայցական հոլովով զրուած սեռի խնդիրը՝
կրնայ որոշեալ հայցական և կամ անորոշ հայցական
ըլլալ. երբ ըսենք մարդ մը տեսայ, ձայն մը լսեցի,
եւայլն. չի յայտնուիր թէ ի՞նչ ձայն է լսածս, ո՞ր
մարդն է տեսածս, հետեւաբար մարդ և ձայն բա-
ռերը անորոշ հայցական կամ անորոշ սեռի խնդիր
կ'ըսուին: Հակառակաւ երբ նոյն խօսքերը ըսեմ
որոշելով՝ երեկոսան մարդը տեսայ, խօսերու ձայնը
լսեցի, այն ատեն խնդիրը որոշեալ հայցական կամ
որոշ սեռի խնդիր կ'ըսուի:

268. Քանի տեսակ է խնդիրը և ի՞նչպէս կ'ըսուին:

269. Խնդիրը ի՞նչ հոլովով կ'ըլլայ. ներգործական և կրաւորական
բայերը ի՞նչ հոլովով խնդիր կ'ունենան:

270. Չէզոք բայերուն խնդիրը ի՞նչ հոլովով կ'ըլլայ:

271. Սեռի խնդիրը երբ որոշ և երբ անորոշ հայցական կ'ըլլայ:

272. Բացառական և ուղղական հոլովով խնդիր-
ներն ալ նոյնպէս կրնան որոշ կամ անորոշ ըլլալ:
Ձոր օրինակ. երբ ըսեմ «հիւանդութենէ վարակուե-
ցաւ», ինչ հիւանդութիւն ըլլալը յայտնի չէ. — բայց
երբ ըսեմ «քու հիւանդութենէդ վարակուեցաւ ինքն
ալ, և կամ այս ինչ անուն հիւանդութենէն», որոշ
կ'ըլլայ բացառական խնդիրը: Նոյնպէս էական բային
խնդիրին համար, երբ ըսեմ «մեռնողը ծեր մը պիտի
ըլլայ», անորոշ կը մնայ խնդիրը. բայց երբոր ըսեմ
«մեռնողը մեր դրացի ծերը պիտի ըլլայ», որոշ
կ'ըլլայ ուղղական խնդիրը:

50. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումիմ ոտամաւորը և յետոյ արծակ
գրել ամոր իմաստը:

2. Հետեւեալ բառերը իրրեւ սեռի խնդիրներ գործա-
ծելով մէկ մէկ խօսք շինել:

Թուղթ, ասեղ, աշտարակ, ճրագ, սակառ:

Օրինակ. Պնեցի ձեռք մը խաղի թուղթ:

3. Միեւնոյն բառերը իրրեւ բնութեամ խնդիր գործա-
ծել խօսքիմ մէջ:

Օրինակ. Այս աշակերտը թուղթերով կը խաղայ օրն
ի բուն:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ դնել մէկ մէկ սեռի խըմ-
ղիրներ:

Լուսինը արեւէն կ'առնէ իր... — Արեգակը կը
լուսաւորէ հաւասարապէս բարիներն և... — Նահանջ
տարին ունի... — Վրէժխնդրութիւնը միշտ իր չար...
կ'ունենայ. — Սմէն վիճակ ունի իր... և իր նեղու-
թիւնները. — Յակոբ նահապետ տասներկու . . . ու-
նեցաւ:

272. Բացառական և ուղղական հոլովով խնդիրներն ալ որոշ և անո-
րոշ կ'ըլլան և ինչպէս:

5. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ եղած չէզոք բայերը
ներգործականի դարձնել, իմաստը նոյն պահելով:

Այսօր առաջին անգամ հաւաքուեցաւ Ուսումնական
խորհուրդը. — Վաղը հրապարակին մէջ վերտիի գե-
ղեցիկ կտորներէն Այիտան պիտի նուագուի. — Նորըն-
տիւր թագաւորը նստաւ իր գահին վրայ. — Քաղաքիս
մէջ երկրագործական դրամատուն մը պիտի հաստատուի.
— Հանգիսավայրին մէջ յանկարծ ելեքարական լոյսե-
րը մարեցան:

Օրինակ. Այսօր առաջին անգամ հաւաքեց ու-
սումնական խորհուրդը:

6. Լուծել հետեւեալ խօսքերը:

Արարչին տուր ինչ որ իրեն լսի վայել է,
Մի ձեռք զարներ գործի կանխաւ դեռ չխորհած.
Լաւերուն հետ միշտ կենակցէ, հեռի չարէ,
Եւ մի պարծիր թէ հանճարով ես օժտուած:

ՖԷՆԷԼՈՆ

Ծ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Ծիծառնիկ

Ծիծառնիկ, ծիծառնիկ,

Քաւկէ էր, ուրեմն անաէրունջ այն բունիկ՝
Ջոր, այս երգին խորչն առաջին մտնելուս,
Տեսայ թափուր, և լեցուեցաւ աչքս անլոյս
Դառն արցունքով, զի յիշեցի ես տըխուր
Թէ պանդուխտիս ալ բոյն այսպէս է թափուր:

Ծիծառնիկ, Ծիծառնիկ,

Ո՛հ ինձմէ մի՛ հարթչիր, փութաւ քու բունիկ.
Քեզ բարեկամ պիտի ըլլամ և ընկեր.
Քեզի նման պանդուխտ եմ ես. չեմ տեսներ.
Պանդուխտ, գիտեմ թէ ինչ կը զգայ սիրտ ցաւոտ,
Պանդուխտ, կըրած եմ անոր վիշտն ու կարօտ:

Ծիծառնիկ, Ծիծառնիկ,

Երանի՛ քեզ ահա՛ գըտար քու բունիկ՝
Պանդուխտ քու ժամանակը անցաւ կարճ.
Մոռցիր վիշտերդ ու ճոռողէ՛ նորագուարճ:
Ինձ թող վիշտը, որ չեմ գիտեր, ո՛հ բնաւ
Թէ ե՞րբ արդեօք պանդխտութեանս է զըրաւ:

Ծիծառներկ, Ծիծառներկ,
 Յոյսըդ գարունն էր որ գտնես քու բունիկ.
 Իսկ ինձ՝ ձըմեռն է յարատեւ ու ձըմեռ...
 Յոյսերուս հետ շիջաւ գարունս այգարեր:
 Վա՛հ, պանդուխտին, մութ կ'երեւայ լոյս օտար,
 Օգն անախորժ, ջուրը՝ լեղի, հացը՝ քա՛ր...
 Ծիծառներկ, Ծիծառներկ,

Ախ՛ երբ գառնաս նորէն անուշ այս բունիկ,
 Պիտի լըսե՞ս իմ բարեւիս դողդոջ ձայն՝
 Թէ խորճիթս հէք պիտի գտնես լուս, ունայն...
 Թըսի՛ր յայնժամ գերեզմանիս իմ հողիկ,
 Հէք պանդուխտիս բեր հայրենի մի ցօղիկ...
 Ծիծառներկ, Ծիծառներկ:

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔ. ՆԱՐ-ՊԷՅ

ԾԱ. ԴԱՍ. — Դերբայներ

273. Դերբայները բայի մը մաս կը կազմեն,
 բայց որովհետեւ միեւնոյն ատեն գոյականի և ածա-
 կանի իմաստներ ալ ունին, ուստի անոնց պէս կը
 հոլովուին:

274. Անորո՛շ և ապառնի դերբայները խայզոյական
 կամ բայանուն կ'ըսուին, իսկ ներկայ և անցեալ դեր-
 բայները բայածական կ'ըսուին:

275. Անորոշ դերբայը կը հոլովուի միայն եզա-
 կի թուով Գ. հոլովման պէս. զոր օրինակ. բանալ,
 բանալու, բանալէ, բանալով. — զրել, զրելու, զրելէ,
 զրելով. — թողուլ, թողլու, թողլէ, թողլով:

273. Դերբայները ինչի՞ մասը կը կազմեն, կը հոլովուին:

274. Ո՞ր դերբայները կ'ըսուին բայգոյական և որոնք բայածական:

275. Անորոշ դերբայը ինչպէս կը հոլովուի:

276. Ներկայ դերբայները կը հոլովուին թէ՛ եզակի և թէ՛ յոգնակի Ա. հոլովման պէս. զոր օրինակ. եզակի. բացող, բացողի, բացողէ, բացողով. — յոգնակի. բացողներ, բացողներու, բացողներէ, բացողներով:

277. Անցեալ դերբայներուն —եր վերջացած ձևերն անհոլով են, իսկ —ած վերջաւորածները կը հոլովուին թէ՛ եզակի և թէ՛ յոգնակի, Ա. հոլովման պէս. զոր օրինակ. եզակի. զրկած, զրկածի, զրկածէ, զրկածով. — յոգնակի. զրկածներ, զրկածներու, զրկածներէ, զրկածներով:

278. Գրաբարէն փոխ առնուած եւր վերջացող անցեալ դերբայն ալ երբեմն կը գործածուի աշխարհաբարի մէջ. զոր օրինակ. անցեալ տարի. — անցեալները. — սիրեցեալ որդիս:

279. Ապառնի —րս վերջաւորած դերբայները անհոլով են. իսկ —իք վերջաւորածները կը հոլովուին Ա. հոլովման պէս՝ եզակի և յոգնակի. զոր օրինակ. եզակի. ընկիլքը շահաւէտ է մեզի. — ընկիլքին հաւան եմ. — ընկիլքեւ պիտի դատեմ զինքը. — յոգնակի. ընկիլքները շատ գեղեցիկ են. — ընկիլքներուն ոչ ոք կը հակառակի. — ընկիլքներէն ո՞ր մէկը կատարուեցաւ. — ընկիլքներով՝ շատերը յուսախար եղան:

276. Ներկայ դերբայը ո՞ր հոլովման տակ կ'երթայ:

277. Անցեալ դերբային ո՞ր ձևը անհոլով է և ո՞րը կը հոլովուի, և ինչպէս:

278. Եւր վերջացող գրաբար դերբային ձևն ալ կը գործածուի աշխարհաբարի մէջ:

279. Ապառնի դերբային ո՞ր ձևը կը հոլովուի և ինչպէս:

280. Լու վերջացող ապառնի դերբայը պէտք է շփոթել՝ անորոշ դերբային սեռական հոլովին հետ. այս վերջինս հետը գոյական մը կ'ուզէ իրը յատկացեալ (97), զոր օրինակ. — կարելու մեքենայ, խաղալու գործ, լուծելու խնդիր, եւայլն. իսկ ապառնի դերբայը բաղադրեալ ժամանակ կը կազմէ. զոր օրինակ. ըսելու եմ, ըսելու էի... ասկէ զատ իրբեւածական ալ կը գործածուի. զոր օրինակ. խնտալու բաներ (այսինքն ծիծաղելի), կախելու մարդ (այսինքն կախաղանի արժանի, դատապարտելի մարդ), եւայլն:

51. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ոտամաւոր ընթերցումը և արծակ զրել ամօր պարունակութիւնը:

2. Հետեւեալ երեք գոյգ քայերում անորոշ, ներկայ և անցեալ դերբայները հոլովել՝ գրաւոր:

Կարդալ, գործել. — գոհանալ, շահիլ. — ուզել, խօսիլ.

3. Մէկ մէկ խօսք շիմել հետեւեալ դերբայներով:

Կերած, փորձելու, աշխատող, օրինակելիք, սիրեցեալ:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ եղած անցեալ դերբայները՝ ապառնի դերբայի վերածել:

Կերած հացիդ համար՝ փառք տուր Աստուծոյ. — Մօր մը ըրած հոգածութիւնը բնաւ չի փոխարինուիր. — Քու ըսածներդ չեմ գիտեր թէ որքան արժէք կըրնան ունենալ. — Գրագետի մը ունեցած հաճոյքը՝ իր երկին յաջողութեան մէջ՝ ուրիշ գրագէտ մը միայն կրնայ իմանալ. — Հերկուած հողին մէջ կ'ըլլուն ցանքը. — Այս մարդուն ծախած ապրանքը ընտիր տեսակէ չէ. — Քաղաքին մէջ անցած դարձածին վրայ բան

280. Ապառնի լու վերջացող դերբայը Բնչ բանի հետ շփոթելու է. բացառութ՝ օրինակներով:

մը լսեցիր. — Չքաւոր կը համարուի այս մարդը, որովհետեւ իր շահածին մէկ կիսովը պիտի ապրի, իսկ միւս կէսը կը բռնուի իր պարտքի հաշուին:

Օրինակ. Ուտելիք հացիդ համար փառք տուր Աստուծոյ:

5. Հետագայ խօսքերուն մէջ եղած ամուն կամ բայ-ամուն բառերը ամորոշ դերբայի փոխեցէք:

Չափէն աւելի աշխատանքը պատճառ կ'ըլլայ վաղահաս ծերութեան. — Ամէն գետին վարուցանի և հերկի յարմար չէ. — Երգ, նկարչութիւն, արձանագործութիւն Խառլիացիներուն տրուած է յատկապէս. — Կոփուն յուզումը, հոփին սաստկութիւնը և ալիքներուն գոռ ու գոչիւնը գիջան Յիսուսի մէկ սաստին վրայ. — Անօգուտ է հաւատքը երբ հետեւանք չի տրուիր անոր. —

Օրինակ. Չափէն աւելի աշխատելը պատճառ կ'ըլլայ վաղ ծերութեան:

6. Հետեւեալ ամորոշ դերբայները իրրեւ ածական գործածելով խօսքեր կազմեցէք, օրինակիս նման. — Վախճալու պատմութիւններ լսել չեմ ախորժիր:

Կարդալ, վատնել, թռչել, որոշել, հետեւել:

ԽԱ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Աղուէս եւ խաղող

Սոված աղուէս մը չգիտեմ ո՞ւր
Կ'երթար տըրտում ու տըխուր,
Մէկ մ'ալ յանկարծ գէմն ելաւ,
— Հիանալի՛ բան իրաւ, —
Պատի մը տակ՝ գէպի վեր
Խաղողնիքի շէն ձիւղեր:
— Ի՞նչ կ'ուզէ սիրտ, — հա՛ շարք ու շարք
Խաղողներու ամէն տեսակք.
Հարսնամատունք, այծըստինք
Եւ այլ խաղողք թանկագինք.
Որը գեղին ոսկեփայլ,

Որը կարմիր՝ սեւացեալ
 Ամենք հասուն և թափանց
 Մէկ քանդումէկ գերազանց:
 Խեղճ աղուէսին հարուաւ ակռան,
 Բերնէն շողկըն վազեցան.
 Ախ, ինչ կ'ըլլար որ մէկ ողիւյզ
 Մէկը կըարէր տար Ազուեսուն,
 Որ կարծես փորըն դեւ մըտած,
 Երկու թաթից վըրայ ելած,
 Յատրեց վազեց, խածաւ փրբոյց.
 Հազար հընարք՝ խեղք բանեցուց.
 Բայց հասնելու չեղաւ ճար,
 Կուղերը վեր, ինքն վար:
 Այն ատեն սիրտը տըկաւ,
 «Թիւ, ես անխելք եմ, ստաց,
 «Որ աղոխին ետեւէն
 «Կ'անցընեմ իմ թանկ ատեն:
 «Միշտ այդպիսի փուճ բաներ՝
 «Մարդիկներուն կ'ըլլան կեր»:

Հ. Բ. ԶՈՒՇՆԵՐՆԱՆ:

ԾԲ. ԴԱՍ. — Նախդիր եւ Յետադիր

281. Նախդիր կամ յետադիր կ'ըսուին այն բա-
 ւերը՝ որոնք հոլովներէն առաջ կամ վերջը դրուե-
 լով անոնց ունեցած նշանակութիւնը կը փոխեն,
 այսինքն անոնց այլեւայլ պարագաները ցոյց կու տան:
 Ասոնցմէ անոնք որ հոլովուած բառերէն առաջ կը
 դրուին նախդիր անունը կ'առնեն, իսկ անոնք որ
 հոլովուած բառերէ վերջը կը դրուին՝ յետադիր կ'ա-
 ռանին, և կամ ընդհանուր անունով հոլովառն բառեր
 կը կոչուին:

281. Ո՞ր բառերը նախդիր կ'ըսուին և որոնք յետադիր:

282. Աշխարհաբարին մէջ մի միակ նախդիր տառ մը կայ՝ զբարարէ փոխ առնուած որ է զ տառն, որ կը շինէ բառերուն հայցական հոլովը և կը գործածուի այն պարագային՝ երբ հաւանականութիւն կայ շփոթելու ը վերջացող հայցականը ը վերջացող ուղղականին հետ. զոր օրինակ. երբ ըսենք, փեսան կը սիրէ հարսը, — կրնայ շփոթուիլ թէ ո՞վ է սիրողը, և ո՞վ սիրուողը, քանի որ երկուքն ալ սիրող կրնան ըլլալ. արդ այսպիսի պարագայի մէջ կ'ըսենք — փեսան կը սիրէ զհարսը, և կամ հակառակաւ — հարսը կը սիրէ զփեսան: — Այս նախդիրը աւելի կը գործածուի զերանուեններուն մէջ:

283. Հոլովառու այս բառերը կրնանք երեք դասակարգի վերածել. Ա. հոլովառուներ՝ որ միշտ իրենց խնդիրէն առաջ կը դրուին. Բ. հոլովառուներ՝ որ միշտ իրենց խնդիրէն վերջը կը դրուին. Գ. հոլովառուներ՝ որ անխտիր կրնան առաջ և ետեւ ալ դրուիլ:

284. Այն հոլովառուները որ միշտ իրենց խնդիրէն առաջ կը դրուին են. առանց, քացի, դեպի, ըստ, իբրեւ, ինչպէս, նախ քան, քան թէ, եւայլն:

285. Հոլովառուներն որ միշտ իրենց խնդիրէն վերջը կը դրուին են. վրայ, կողմակ, ի դիմաց, առաջ, կանուխ, առջեւ, դիմաց, տակն, ժամանակ, դեմ, դուրս, դատ, իբրեւ, ևտրք, յետոյ, վերջը, կից, համար, հետ, —ը, ձեռքով, միջոցաւ, մէջ, —ը, մօտ, քով, —ը, ներս, —ը, պէս, շուրջ, —ը, չափ, չափով, պատձառաւ,

282. Աշխարհաբարին մէջ ո՞ր տառը փոխ առնուած կը գործածուի իբրեւ նախդիր:

283. Քանի՞ դասակարգի կրնան բաժնուիլ հոլովառու բառերը:

284. Խնդիրէն առաջ գրուած հոլովառու բառերը որո՞նք են:

285. Խնդիրէն վերջը գրուած հոլովառու բառերը որո՞նք են:

ստոր, վար,—ը, ցած, վեր, քարձր, վերեւ, վեր, ի վեր, վրայեօք, տեղ, եւայլն։

286. Հոլովառուներ որ անխտիր կրնան առաջ և ետեւ ալ զրուիլ են. համեկերձ, հակառակ, փոխառակ, փոխարեկ, հեռու, հեռի, քացակայ, եւայլն։

287. Այս հոլովառու բառերէն իւրաքանչիւրը յատուկ հոլովով մը կը պահանջեն իրենց խնդիրը. զոր օրենակ. — Առանց տեճագրի չեմ կրնար մեկնիլ (տրական հոլով)։ — Բաց ի Առաքեալներէն (բացառական հոլով). — Ինծմէ զատ ո՛չ ոք գիտէր (բացառական հոլով). — Նախ քան զՔրիստոս (հայցական հոլով). — Ասով հանդերձ յանցանք մը չէ ըրածդ (գործիական հոլով)։

52. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումիմ ոտամաւորը և յետոյ արծակ զրել ամօր իմաստը։

2. Հետեւեալ խօսքերում մէջ որոշել թէ որո՞մք ստոյգ մախղիրմներ են և որո՞մք մակրայարար գործածուած։

Ստոյգ հաւատարութիւնը գերեզմանին մէջ միայն գոյութիւն ունի. — Ղովտայ կինը ետեւ դարձաւ և աղի արծան եղաւ. — Որ և է գործի ձեռք մի զարներ առանց խորապէս վրան մտածելու. — Ոստիկաններ՝ ոճրագործ մը առջեւ ձգած բանտ կը տանէին. — Յիսուս՝ Հերովդէսի դիմաց տարուեցաւ, և իր լուծեամբը յանդիմանեց անոր չարասրտութիւնը. — Մովսէսէն ետքը Յեսու եղաւ Իսրայելացիներուն առաջնորդ. — Քաղաքէն դուրս հանելով՝ կը քարկոծէին Ստեփանոս Նախավկան. — Աստուծոյ կողմանէ խօսե-

286. Խնդիրէն անխտիր ետեւ առաջ գրուած հոլովառուները որո՞նք են։

287. Ի՞նչ հոլովով խնդիրներ կ'ուզեն հոլովառու բառերը։

ցան մարդարէններն խրատ և յանդիմանութիւն ժողովրդեան. — Առակ է որ կ'ըսուի. Զէթի պէս միշտ ջուրի վրայ կ'ելլէ. — Քարի տակ կը մնայ խօսքի տակ չի մնար:

3. Հետեւեալ խօսքերում պակասները լրացնել խմատիւն պահանջած նախդիրներով:

Առաքեալներն Յուդայէն ... , ամէնքը հաւատարիմ մնացին Յիսուսի. — ... մրցանքի վարձատրութիւն չի բլլար. — Պարագորգ մարդիկ ... ժուռ կուգան. — Զրային կենդանիները կ'ապրին ծովերու և գետերու ... — Կատուն ձմեռ եղանակին կրակարանին ... կը քնանայ. — Ճագարը և իր ցեղի կենդանիները վազելով կ'ելլեն լեռն ... — Հրատ մոլորակը աւելի մեծ է ... Երկիրս. — Հռովմի հիմնադիրները քաղաքին ... խրամ բանալ տունն անոր պաշտպանութեան ... :

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ դրէք նախդիրներում պակասած խնդիրները:

Օդէն ծանր մարմինները գէպի ... կը ձգուին. — Մահու չափ ... դժոխք կը տանի. — ... շնորհիւ առողջութիւնս դտայ. — Սաւառնակը իր շարժական ... միջոցաւ կրնայ օդին մէջ բարձրանալ, ցածնալ ըստ կամս. — Մեր բնակութիւնը ... անդին է. — Մազթանքի քարտեր ստացայ ... տոթիւ. — Ամառ ատեն ախորժելի է ծառի մը ... տակ նստիլը. — Պաղլիոյ մեծ ... ի վեր 140 տարի անցած է:

5. Հետագայ ձողովառու բառերով խօսքեր շինել:

Օրն ի բուն, հակառակ փոթորիկին, չարի փոխարէն, երկրիս շուրջը, ուսուցչին առջեւ, նուազ վնասով, ի տէր Աստուծոյ, մեկնելէս առաջ, այսու հանդերձ:

ԾԲ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Լերան զաւակը

Հովիւն եմ ես, լեռան տըղան

Ու պորմերն են ոտքիս ներքեւ.

Ես կը տեսեմ այգն օրուան,

Եւ իր վերջին կ'առնեմ բարեւ:

Առոյգ զաւակն եմ ես լերան:
 Օրրանին մէջ լուրթ սահանքին
 Կ'ըմպեմ ժայռէն իր ջուրն յստակ,
 Եւ կը հոսի երբ զայրագին՝
 Զայն կը սեղմեմ գրկիս մէջ սաք:
 Առոյգ զաւակն եմ ես լերան:
 Ամուր տընակս է այս անձաւ,
 Մըրիկն աւրել զայն կարող չէ.
 Երբոր կ'ոռնայ հիւսիս՝ հարաւ,
 Երգս աւելի սուր կը հնչէ:
 Առոյգ զաւակն եմ ես լերան:
 Ղառա՛ վարը, ամպ բոցակէզ.
 Ես երկինքն եմ կեցած կանգուն.
 Շըչէ՛, մըրբիկ, ինձ անծանօթ ես.
 Հանգիստ թող զիս, և անցիր դուն:
 Առոյգ զաւակն եմ ես լերան:
 Իսկ երբ մարտի շեփօրն՝ անվերջ
 Իր կոչն հընչէ մահու գուժկան,
 Պիտի թըռչիմ բանակին մէջ
 Շարժել սուսերս՝ երգ ի բերան:
 Առոյգ զաւակն եմ ես լերան:

ՈՒՆԼԱՆՏ. ԹՐԳ. Զ. Ա.

Պորմ - բերդի աշտարակ: Լուրթ - բաց կապոյտ, երկ-
 նագոյն: Սահանք - սաստիկ վազուածք չուրի: Անձաւ - այր,
 (տ. մա դարս): Բոցակէզ - բոցի պէս վառուող: Շչել - սու-
 լելու: պէս ձայն հանել: Մարտ - պատերազմ, կռիւ: Շեփօր
 - փող: Գուժկան - բօրաբեր, չար, գեշ լուր բերող:

ԾԳ. ԴԱՍ. — Մակբայ

288. Մակբայ կ'ըսուին այն բառերը որոնք բաշերուն վրայ կամ կից զրուելով՝ անոնց զործողութեան կերպը, տեղը, ժամանակը, չափը, հաստատութիւնը կամ ժխտումը կը ցուցնեն: Մակբայը կը զրուի նաեւ ածականի մը եւ կամ ուրիշ մակբայի մը ըով, անոնց իմաստը սաստկացնելու համար: Զոր օրինակ. Շատ համեղ օշարակ մըն է. — Խիստ ծանր խօսք մը. — Սաստիկ լեզի դեզ մը, եւայլն:

289. Կերպ ցուցնող մակբայները կը պատասխանեն ի՞նչպէս, ի՞նչ կերպով հարցումին, եւ են. այսպէս, յաշ, գեշ, սաստիկ, խստիւ, մեղմ, կամաց, զատ, իրաւցեւ, ի զոտը, յայտնի, զաղտնի, ծածռել, դիւրաւ, հազիւ, կամաւ, ի հարկէ, շուրտ, խկոյն, վերիվերոյ, դարձեալ, նոյնպէս, իբրեւ, գրեթէ, եւայլն:

290. Տեղ ցուցնող մակբայները կը պատասխանեն ո՞ւր, ուսկից հարցումին, եւ են. հոս, հոն, ստղիս, անդին, շուրջ, ո՞ւր, մօտը, քովը, հեռու, վերջ, տակը, աւելւոր, դիմացը, ետեւը, յետոյ, դէմը, մէջտեղ, մէջը, դարսը, ներսը, սակից..., ուսկից, վարը, դէպի, մինչեւ, եւայլն:

291. Ժամանակ ցուցնող մակբայները կը պատասխանեն ե՞րբ հարցումին, եւ են. ճիմա, արդէն, այն ատեն, դեռ, ցարդ, երբոր, երբ, առաջուց, նախ,

288. Ո՞ր բառերը մակբայ կ'ըսուին եւ ի՞նչ պաշտօն ունին:

289. Կերպ ցուցնող մակբայները ի՞նչ հարցումի կը պատասխանեն, եւ որոնք են:

290. Տեղ ցուցնող մակբայները որոնք են եւ ի՞նչ հարցումի կը պատասխանեն:

291. Ժամանակ ցուցնող մակբայները որոնք են եւ ի՞նչ հարցումի կը պատասխանեն:

կանխաւ, շուտ, փութով, ետքը, երբեք, ամենեւին,
նորէն, մինչեւ, երբեմն, մօտերս, արդի, հազիւ թէ,
դեռ նոր, ի վեր, ստեպ, գրեթէ, առ այժմ, եւայլն:

292. Չափ կամ բանականութիւն ցուցնող մակբայ-
ները կը պատասխանեն *ո՞րչափ, բանի՞, բանի՞ չանգամ*
հարցումներուն, եւ են, աւելի, մանաւանդ, գոնէ, զեր,
դեռ, ա՛յ, հետզհետէ, բազում, շատ, խել մը, շատ քիչ,
երկարօրէն, աւելօք, շատ շատ, բոլոր, ամբողջ, ամեն,
այսչափ, յոյժ, լիռչի, գրեթէ, ստեպ, յաճախ, միշտ,
դարձեալ, յաւետ, եւայլն:

293. Հարցում, հաստատութիւն կամ միտում
ցուցնող մակբայներն են. — *մի՞թէ, իրա՞նք, արդեօք,*
թերեւս, գուցէ, երբեք, մի՞ գուցէ, անա, այո՛, ստուգիչ,
անտարակոյս, անհրաժեշտ, արդարեւ, հարկաւ, բնա՛ւ,
մանաւանդ թէ, բնդհանրապէս, մի՛, չէ՛, ո՛չ երբեք, ա՛յ,
քա՛ն լիցի, չըլլայ թէ, այլ եւս, եւայլն:

294. Ասոնցմէ զատ կան բաղադրեալ մակբայներ.
զոր օրինակ. *սկիւն յայտնի, բնդհանուր, նոյնքան, են:*
կան դարձեալ ածանցեալ մակբայներ՝ որոնք կը շին-
ուին գլխաւոր չորս յետադաս մասնիկներով. աբար,
օրէն, ապէս, սկի, որոնք գոյական եւ ածական բա-
սերուն ծայրը զըուելով կերպ, պէս, ցուցնող մակ-
բայներ կը ձեւանան. զոր օրինակ. *գաղտնաբար, որ-*
դիպար, մարդկօրէն, բրտօրէն, պարզապէս, դրամա-
պէս, փոփոխակի, եւայլն: Ան ժխտական մասնիկով
ալ կը շինուին շատ մը մակբայներ. զոր օրինակ.
անբաւ, անհամար, անհատ, անմոյար, եւայլն:

292. Չափ ցուցնող մակբայները որոնք են և ինչ հարցումի կը
պատասխանեն:

293. Հարցում, հաստատութիւն կամ միտում ցուցնող մակբայները
որոնք են:

294. Որոնք են բաղադրեալ և ածանցեալ մակբայները: Ան
մասնիկով ալ մակբայներ կը շինուին:

1. Կարդալ ընթերցումը, ընդօրինակել և գոց սորվիլ զայն:

2. Հետեւեալ խօսքերում մէջ եղած մտկրայմներում իմէ տեսակ ըլլալը որոշեցէք.

Իրաւունք պիտի տաս անշուշտ իմ ըրած արդար պահանջիս. — Բոլորովին անգէտ եմ ձեր երկուքին մէջ պատահած անցուդարձէն. — Ո՞ւր կ'ուզես ժամադիր ըլլալ՝ կարծիքի փոխանակութեան համար. — Պիտի չմոռնամ յաւիտեան ինծի ըրած բարեքդ. — Ասկէ յետոյ կրնանք ստէպ տեսնել զիրար:

3. Հետեւեալ խօսքերը լրացուցէք խմատիմ յարմար մտկրայմներով.

Օղիի և ծուխի գործածութիւնը . . . փաստակար է մարդուս առողջութեան. — Մարդարէները Աստուծմէ ներշնչուած . . . ըսին ինչ որ վերջը պատահեցաւ. — Ռուսաստանի մէջ սուրճի գործածութիւնը համեմատաբար . . . է քան թէյինը. — Այս մանուկը այնքան չար է որ չի հնազանդիր իր ծնողքին. — Որպէս զի բուրվառին կրակը վառ մնայ, զայն . . . կը շարժեն:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ պարզ մտկրայմները զատեցէք բարդերէմ:

Այս գիրքը ծայրէ ծայր կարդացի. — Կեանքիս մէջ բնաւ երբեք սուտ չեմ խօսած. — Հաղիւ կրցայ օձիքս ազատել. — Կերանք արդեօք արգիլուած պտուղէն. — Տեղ տեղ սով և սրածութիւններ պիտի ըլլան. — Միթէ օրէնքը կը դատէ զմարդ առանց հարցփորձի. — Օրէ որ մարդոց բարքերը և սովորութիւնները կը փոխուին. — Ուշ թէ կանուխ՝ ամենուն վերջը մահ է. — Դիտուած է որ երբ անձրեւ գայ՝ ծովը կը խաղաղի. — Հապճեպով գործողը շատ անգամ կը սխալի. — Կայծակը ուղղակի չ'իջներ, այլ ծամածուռ գծով. — Ընդհանրապէս խուրերը ցած կը խօսին. — Ուրացող վասակը շարաշար պատժուեցաւ. — Մարդիկ հնուց քարայրներու մէջ կը բնակէին. — Նախ Ադամ ստեղծուեցաւ և ապա Եւան:

5. Հետեւեալ պարզ և բարդ մակրայմները գործածելով՝ խօսքեր կազմեցէք.

Ուշ, միայն, առաջ, մեծապէս, գրեթէ, սաստիկ, ստէպ, ուր, բնաւ, նոյն խակ, կամաց կամաց, քովէ քով, ամէն անգամ, առ նուազն:

6. Ութ հատ ածանցեալ մակրայմներ շինեցէք — տբար, օրէն, ապէս, ալի մասմիկմներով:

Օրինակ. Ծածկաբար, ուժգնօրէն, վերջապէս, ևն:

7. Գտէ՛ք ութ մակրայ բառեր ան ժխտական մասմիկմով ձևացած.

Օրինակ. Անտեղի, ամիսի, անիսիսիս, եւայլն:

ԾԳ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Աղջնակս

Դուն քերթուած մըն ես շողէ յանգերով,

Ուրկէ կը բըխին սէր խանդ ու դօրով,

Ամէն մէկ վանկըդ երգ մ'է մեղմօրօր.

Ամէն մէկ տառըդ՝ եղանակ մ'աղուօր:

Ընութեան դիւթիչ մէկ ժպիտն ես դուն.

Լութիւնդ համակ՝ համբոյր մը թրթուուն,

Զգըլիսիչ բոյրն ես ծաղկի մը՝ վարդի,

Պսպըղուն բոցը աստղի մ'որ կ'այրի:

Կեանքիս սեւ ճամբուն ճըրաղն ես անշէջ.

Ծիծաղ մ'անուշակ դալուկ սրտիս մէջ.

Մինչ իմ չորս կողմըս՝ ամէն բան մուլթ է,

Դէմքիդ շուրջը լոյս կը ճառագայթէ:

Նրկնից աղբիւրին դուն կաթիլն ես ջինջ.

Կեանքի մեծ գրքի մէկ էջը անջինջ:

Խնկաւէտ միրգն ես, մեղմ՝ շունչը գարնան,

Սառած շրթունքներս քեզմով կը տաքնան:

Համակ ոսկեհիւս հեշտին քընար մ'ես,
 Քնքուշ հրեշտակներ լարած են ըզքեդ
 Գգուող մասներով, հոգւոյդ մէջ անհուն
 Գթութեան գանձեր պահելով թաքուն:

ԵԻՓԻՄԷ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ.

Քերթուած — տաղաչափութիւն, բանաստեղծութիւն: Յանգ — վերջաւորութիւն: Շող — ձառագայր, նշոյլ, ցարած լոյս: Խանդ — սրտի վաւռումը, խանձիլը: Դիւթեջ — կախարչոյ, (տ. պիւշիւմի): Համակ — բոլոր, բոլորովին: Զգլխեջ — գլուխը զարնող, գինովցնող: Պազգուն — փայլուն, փայլփլուն: Անշեջ — չմարտող, առանց մարելու: Զենջ — մարութ՝ յատակ փայլուն: Խնկաւէտ — խռնկի հոտով անուշամոտ: Մերդ — պտուղ: Ոսկեհիւս — ոսկիէ հիւստած: Քնքուշ — փափուկ, փափկասուն: Թաքուն — ծածուկ:

ԾԴ. ԴԱՅ. — Շաղկապ

295. Երկու բառեր կամ իմաստներ իրարու հետ կապող բառը շաղկապ կ'ըսուի: Ասոնց մէջ աւելի զործածուածները են. և, ալ, նաև, կամ, արդ, քե, ոչրեմն, երե, իսկ, նոյն իսկ, իբրեւ, իբր քե, քե և, քեպետ, ոչստի, երե ոչ, ապա քե ոչ, այլապէս, առանց, բայց երե, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ համար, ասոր համար, զի, որպէս զի, վասն զի, որովհետեւ, (ասկե) զատ, (անկե) դուրս, բաց ի, այսինքն, քան քե, զոր օրինակ, շայց, զրեքե, ինչպէս, նաև, սակայն, այսու հանդերձ, երբ որ, մինչդեռ, մինչեւ, զոնկ, զուցե, մանաւանդ քե, ընդհակառակն, եւայլն:

295. Ո՞ր բառերը շաղկապ կ'ըսուին: Գլխաւոր շաղկապները որո՞նք են:

296. Եւ շաղկապը երբեմն մակըայարար կը գործածուի երբոր ալ, նաեւ բառերուն իմաստն ունենայ խօսքին մէջ. զոր օրինակ. — Եւ ես նոյնը կը հաստեմ. — Եւ սա անոնց խումբէն էր, եւայլն:

297. Ապա բառն երբոր ուրեմն նշանակէ շաղկապ է, բայց երբոր կտրը նշանակէ մակըայ է: Զոր օրինակ. — Ապա ինչ ըսել կ'ուզես. — Գնա՛ նախ հաշտուէ ընկերիդ հետ ապա գալով մատո՛ւ պատարագդ, եւայլն:

298. Որ բառը դերանունն է, երբ խօսքին մէջ գոյական բառի մը յաջորդէ. զոր օրինակ. — Ահաւասիկ թզենին որ անիծեցիր՝ չորցեր է. — Աղը որ անհամայ, ինչով պիտի համեմուի ան: Շաղկապ է երբ բայի մը յաջորդէ, որով երկու բայեր կամ խօսքեր իրարու հետ կը կապէ. զոր օրինակ. — Կը յուսամ որ երես պիտի ճերմկցնես. — Պիտի տեսնես որ ըսածներս ճշմարիտ են, եւայլն:

54. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Կարդալ ընթերցումը և բերամացի սորվիլ զայն:

2. Հետեւեալ խօսքերում մէջ ըսել թէ և-ը ո՞ւր շաղկապ է և ո՞ւր մակըայ:

Եւ ես ձեզի կ'ըսեմ, Յովհաննու մկրտութիւնը ուսկից էր. — Սագը և բագը ջրայոյզ կենդանիներ են. — Մետաղներուն կարգէն է և սնդիկը. — Երկիրս և լուսինը և միւս մոլորակները արեւուն վրայ կը շրջին. — Պատժոյ արժանի են և այս և այն. — Օրօրոց և

296. Եւ շաղկապը ուրիշ ի՞նչ իմաստով կը գործածուի:

297. Ապա բառը քանի՞ կերպով կրնայ գործածուիլ և ի՞նչպէս:

298. Որ բառը ե՞րբ դերանունն և ե՞րբ իբրեւ շաղկապ կը գործածուի:

Հայ. քերկ. 2

15

գերեզման՝ մարդուս կեանքին երկու ծայրերն են. — Օչարակը նոյնպէս և թորեալ ըմպելիները փնտաակար են մարդուս առողջութեան:

3. Հետեւեալ խօսքերում մէջ ըսել թէ ապա բառը ո՛ւր շաղկապ է և ո՛ւր մակրայ:

Նախ լսէ՛ և ապա դատէ՛. — Եւ ապա թոյլ տուաւ անոր. — Նախ Հրէին և ապա հեթանոսին է (փրկուած թիւնը). — Ապա այն օրէն սկսեալ խորհուրդ ըրին Հրեայք որպէս զի սպանեն զՅիսուս: Ըսաւ Յիսուս իր մօրը՝ Յովհաննէս Աւետարանչին համար. Ահա քու սրգիդ. ապա ըսաւ աշակերտին. Ահա քու մայրդ. — Գիտցիր որ պիտի զղջաս ապա բրածիդ վրայ. — Շատ զրադած եմ հիմա, գնա՛, ապա կու գաս. — Ամպերը սկսեալ են զիգուիլ, ապա նշան է որ անձրեւ պիտի գայ. — Ի՞նչ կ'ուզես ապա որ ընեմ. — Բոյսերը ծիւ արածակեցին, ապա ուրեմն դարուն է. — Եթէ դարար փայտին հետ այսպէս կ'ընեն ապա ի՞նչ պիտի ըլլայ չորին հետ. — Եթէ աչքովդ չես տեսեր ապա ինչով կ'ապացուցնես դայն. — Ապա ... Երուսաղէմ ելայ Պետրոսը տեսնելու համար. — Քանի որ իմ փառս կ'ընդունիս՝ ապա սխալ է քու կարծիքդ. — Սորվէ դատդ, ապա թէ ոչ կը պատժուիս:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ ըսել թէ որ բառը ո՛ւր շաղկապ է և ո՛ւր դերամուս:

Ուր որ ծուխ կայ՝ հոն կրակ կայ. — Խնդրէ՛ որ արուի քեզի. — Ով որ կը խնդրէ անոր կը արուի. — Գարունն որ դառնայ կրկին գիւղ պիտի ելլենք. — Սպասէ՛ որ ես ալ գամ. — Ինչպէս որ դու ըսիր այնպէս ըրէ՛. — Այդ գիւրքը զոր կը կարգաս իմա է. — Անկողին մտիւ քանի որ ջերմ ունիս. — Մեր պարտի՛ գին մէջ՝ շուք ընող ծառն որ տեսար հերուն, չորցաւ. — Ով որ գիտէ տեղը՝ թող զուրցէ:

5. Հետեւեալ խօսքերում պակասները լրացնել իմաստիմ պահանջած շաղկապներով:

Գործաւորը պէտք է աշխատի ... կարենայ ապրել. — Մանուկը կու լայ ... անօթի է. — Շոգեկառքը կը սուրայ ... յապաղում ունի. — Ափա աւելի մեծ է ... Եւրոպա. — Գիւղ պիտի երթանք ... օդը լաւ

ըլայ. — Մարդս ... մարմնաւոր է, այլ նաեւ հոգեւոր. — Այսօր ուրախութեան օր է ... զուարճացէ՛ք. — Նաւը ... կրցաւ նաւահանգիստ հասնիլ, փոթորիկը սկըսաւ. — Նիրթ եղիր ... բարկութեանդ ատեն. — Նրկիրս ... ինքիր վրայ կը դառնայ ամէն օր ... արեւուն շուրջը մէկ անգամ՝ տարուան մէջ:

6. Հետեւեալ շաղկապներով իմաստներ կազմեցէ՛ք՝ գրաւոր:

Գտնէ, մանաւանդ, որպէս զի, թէպէտ, կամ, բայց եթէ, ասոր համար, սակայն:

ՆԴ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Բիւրեղին մէջէն

Ի՞նչ հեշտ է զիտել վառ պրբիամակին
Սառերուն միջէն՝ արեւն հըրավառ,
Ուր հըրաչքներու աշխարհ մը անգին,
Խօլ երևէջներ կ'առնէ օդապար:

Քըմայքի թեւով կայծեր, սարսուռներ,
Կու գան թըռչըտիլ բիւրեղին ետեւ,
Ու սակեփոշի մթնոլորտն ի վեր՝
Բոց թիթեռներու բոյլեր լուսաթեւ:

Վառ պրբիամակին բիւր սառնեակներուն
Դիւթութեան մէջէն ի՞նչ հեշտ են բոլոր
Գիւղանըկարներն ու լեռներն հեռուն,
Ու վեհ կապոյտին գմբէթը կըլոր:

Ու երբ աչքերէս բիւրեղը կախարդ
Յուզուած շարժումով կը բաժնեմ յուշիկ
Կեանքն ալ ես անով զիտելու հանգարտ
Ունենալ կ'ուզեմ պատրանքն անուշիկ:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆԱՆ

Պրբիամակ - հատուածակողմ ապակի: Ելէւէջ - երալոր ու իջնալոր: Օդապար - օդին մէջ ժուռ եկող, քաշող: Քմայք - իր գլխէն, ռզգածին պէս բաճեր: Բիւրեղ - զոռտ ապակի, ջրած ապակի: Բոյլ - խոււր: Դիւթութեան - սառամունքիւն: Կախարդ - կախարդ (տ. ֆալս): Պատրանք - խաբէւորքիւն:

ԾԵ՛. ԴԱՍ. — Ձայնարկութիւն

299. Ձայնարկութիւն կ'ըսուին մարդու ալիւսայլ զգացումները յայտնող վանկերն և կամ բառերը, որոնք կրնան ըլլալ — ուրախութեան, տրամուշեան, ցաւի, վախի, զարմանքի, հիացումի, խրախոյսի, զրգուանքի, բարկութեան, տրհամարհութեան, վրեժի, կարեկցութեան, բաղձանքի, երդումի, աղաչանքի, բողոքի, մերժումի, զովասանքի, ուրախակցութեան, հեզեանքի, ձանձրոյթի, տարախոսի, վարանումի, լսելու պարտաւորիչ, կոչականի, հարցականի, զղջումի, անիծելու, արտայայտութիւններ:

300. Ուրախութիւն յայտնող ձայնարկութիւններն են — *ոհ, ահ, օ՛խ, վա՛շ:* — Տրամութիւն յայտնողներն են — *վա՛հ, աւա՛ղ, ափսո՛ս:* — Ցաւ յայտնողներն — *այ, վայ, օ՛ֆ, ո՛ւֆ:* — Վախ յայտնողները — *ո՛հ, ո՛հ, ողորմէ՛, զթա՛:* — Չարմանք յայտնողները — *հա՛, հէ՛ բա՛րէ, հա՛պա, ո՛, ո՛վ:* — Հիացում յայտնողները — *ոհ, է, ի՛նչ:* — Խրախոյս յայտնողները — *հա՛, հա՛պա, աղէ՛, օ՛ն, հապո՛ն:* — Զգուանք յայտնողներն — *ո՛հ, է՛հ, է՛հ, զա՛րշ:* — Բարկութիւն յայտնողները — *այ, վայ:* — Արհամարհութիւն յայտնողներն — *ո՛հ, փո՛հ, ի՛հ, ը՛հ, վա՛հ:*

301. Վրեժխեղրութիւն յայտնող ձայնարկութիւններն են — *օ՛խ, օ՛խօխ, օխ որ...:* — Կարեկցութիւն

299. Ի՛նչ է ձայնարկութիւնը և որո՞նք են:

300. Ուրախութիւն, տրամութիւն, վախ, ցաւ, զարմանք, հիացում, խրախոյս, զրուանք, բարկութիւն, արհամարհութիւն, յայտնող ձայնարկութիւնները որո՞նք են:

301. Որո՞նք են վրեժ, կարեկցութիւն, բաղձանք, երդում, աղաչանք, մերժում, բողոք, զովասանք, ուրախակցութիւն յայտնող ձայնարկութիւնները:

յայտնողներն են — վախ, վաճ, աճ, եղճակ, մեղք, աւաճ: — Բաղձանք յայտնողները՝ — ախ, երանի՛ թէ, ո՛ւր էր թէ, իցիւ, Աստուած տայ: — Երդում յայտնող՝ օ՛ն և օ՛ն: — Լեղաւանք յայտնող՝ — հոգիդ սիրես, Աստուած սիրես, հոգւո՛յդ մատաղ: — Մեր ծում յայտնողներ՝ — քաւ լիցի, օ՛ն անդր: — Բարք յայտնող՝ — ո՛վ երկինք: — Գովասանք յայտնողները՝ — ապրիս, կեցցէ՛, ազնիւ: — Ուրախութիւն յայտնողներ՝ — երանի՛, երնէկ:

302. Հեղնութիւն յայտնող ձայնարկութիւններն են — հօ՛, հօհօ՛, հա՛հա, օրհնած, վախ վախ: — Չանձրոյք յայտնողներ՝ — օ՛ֆ, ո՛հ, ո՛ւֆ: — Տարակոյս յայտնող՝ — հո՛ւհո՛ւ, փէհ, ո՛ւհ, էհ: — Վարանում յայտնող՝ — փէհ, ո՛ւհ: — Լեցուցիչ՝ — սըս, ըշ, լո՛ւս: — Կոչական՝ — ա՛, ա՛յ, է՛, օ՛, հէ՛յ, ո՛վ: — Հարցականները՝ — ի՛նչ, հը՛, հէ՛: — Ձղջում յայտնողները՝ — վախ, ախ, աւաճ, մեղա՛յ, վաճ ինձ: — Անեծք յայտնողներն են — վա՛յ, վա՛յ վա՛յ, եւայն:

ԵԵ. — ՀՐԱՀԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդալ ըմթերցումը և ամփոփելով զրել ամոր իմաստը:

2. Լուծել ըմթերցումը քերականօրէն՝ զրաւոր կերպով:

3. Հետեւեալ ձայնարկութիւնները գործածելով խօսքեր կազմել:

Ո՛հ, ափա՛ս, ո՛ւֆ, ի՛նչ, ո՛ւհ, վա՛յ, իհ, օ՛խ, մեղք, ախ, ապրի՛ս, վախ:

302. Որո՞նք են հեղնութիւն, ձանձրոյթ, տարակոյս, վարանում, լեցուցիչ, կոչական, հարցական, զղջում, անէծք յայտնող ձայնարկութիւնները:

4. Հետեւեալ խօսքերում մէջ եղած ձայնարկութիւններում լրմն թանի արտայայտութիւն ըլլալը որոշեցէ՛ք:

Ահ, շատ ուրախ եմ, բախտս բանուկ է. — Աւանդ ինծի, օտարութեան մէջ դռնէ դուռ կը մուրամ. — Այ թշուառական, ո՞վ կը գուշակէր որ կեղծ էր անոր ցոյց տուած բարեկամութիւնը. — Ո՛հ, ինչ սոսկալի երազ, զեռ կը բարախէ սիրտս. — Հէ՛, ի՞նչ կ'ըսես, ստոյգ է արդեօք տուած լուրդ. — Մեծ՜դ Աստուած, ո՞ղջ է ուրեմն սրգիս, պիտի տեսնե՞մ զինքը. — Ի՛նչ հիանալի գործ, ո՞վ է հեղինակը. — Օ՛ն ուրեմն, սիրտ առ, ոչ մէկու փնտս չկայ. — Լ՛հ, թո՛ղ մէկդի, հեռացուր աչքէս. — Վայ թէ դիմացս ելլէ. — Վա՛հ անոր սպասանլիքներուն. — Օ՛խ եղաւ, ըրած չարութեան պատիժը գտաւ. — Եղբ՛ւկ դու Նինուէ քաղաք մեծ. — Աստուած տայ որ յաջողի բաղձանքդ. — Օ՛ն, եկէք, երթանք ասկից. — Հոգիդ սիրես հանդարտէ՛. — Քաւ լիցի քեդի Տէր, այդ բանը թող քեզմէ հեռու ըլլայ. — Ո՞վ Երկինք յայանի ըրէ արդարութիւնը. — Կեցցէ՛ տղգութիւնը. — Երանի՛ անոր որ աղքատներուն կ'օգորմի. — Օրհնած. չըսես թէ ամէն բան գիտես. — Ո՛ւֆ, երբ պիտի արձակուրդ ըլլայ. — Լ՛հ, կրնայ ըլլալ և չըլլալ. — Լ՛ուր, ոտնածայն կը լսուի. — Հէ՛յ, աւականջ դիր խօսքիս. — Հէ՛, ի՞նչ է ըսածդ, աւելի պարզէ՛ գայն. — Մեղա՛յ Աստուծոյ. — Վայ վայ անոր գլխուն:

5. Ցարմար ձայնարկութիւններ զրէ՛ք հետեւեալ խօսքերում մէջ՝ կէտերում տեղ:

Թէ՛ գիտնայիր . . . որքան կը սիրեմ զքեզ մայրիկ ջան. — Եթէ՛ ստոյգ է բօթարեր լուրը որ կը չըջի . . . մարդուն. — . . . գեղեցիկ յոյսեր ի դերեւ ելան անոր մահովը. — Այդ որքան տգեղութիւն . . . զգուանք

կ'ազդէ տեսնողին. — Եթէ համարձակիս լեզուիդ տալ ... քեզի. — Ան ալ ... ինքզինքը մարդու տեղ դրեր է. — Այդ քու ըսածդ ... թէ ես ընեմ. — Լսեցի որ Վաղարշ, ինծմէ յափշտակածը գողցուցեր է ... ըլլայ. — ... չե՞ս լսեր որ մարդ կու գայ. — ... այս սրչափ ժամ սպասելիք ունիմ:

6. Լուծել ճետեւեալ առակներուն իմաստները.

Հայերը ազոխ կերան և որդիներուն ակօսները առան. — Ողի ի բռին դրած՝ կ'աշխատի. — Հոգիս յօժար է բայց մարմինս տկար. — Վշտացած սիրտը խօսուն կ'ըլլայ. — Հեղեղին բերածը դարձեալ հեղեղը կը տանի. — Լաւ է աչքով կոյր ըլլալ քան միտքով. — Հեռաւոր սուրբը զօրաւոր կ'ըլլայ. — Լեզուի նման անուշ բան չկայ, լեզուի նման դառն թոյն չկայ:

ԾԵ. ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — Դաստիարակութիւն

Եւ գիտութիւն

Դաստիարակութեան ենթակայ են յարոյսական կարողութիւնները, գիտութեան մտաւորականները: Առաջինը կը զարգացնէ մարդուն մէջ իր պարտքի գիտակցութիւնը, երկրորդը կու տայ մարդուն բաւականութիւն կատարելու այդ պարտքերը: Առանց գիտութեան՝ դաստիարակութիւնը յաճախ ապարդիւն կը մնայ. առանց դաստիարակութեան՝ գիտութիւնը պիտի ըլլայ լծակ մը որ յենակէտ չունի: Դուն կարդալ գիտես, ի՞նչ բանի կու գայ եթէ չես գիտեր թէ մոլութիւնը ո՞ր գրքերուն մէջն է, և ճշմարտութիւնը ո՞ր գրքերուն մէջ: Դուն կըրնաս գրելով գաղափարներդ հաղորդել եղբայրներուդ. ի՞նչ օգուտ եթէ քու գաղափարներդ եսութիւն միայն

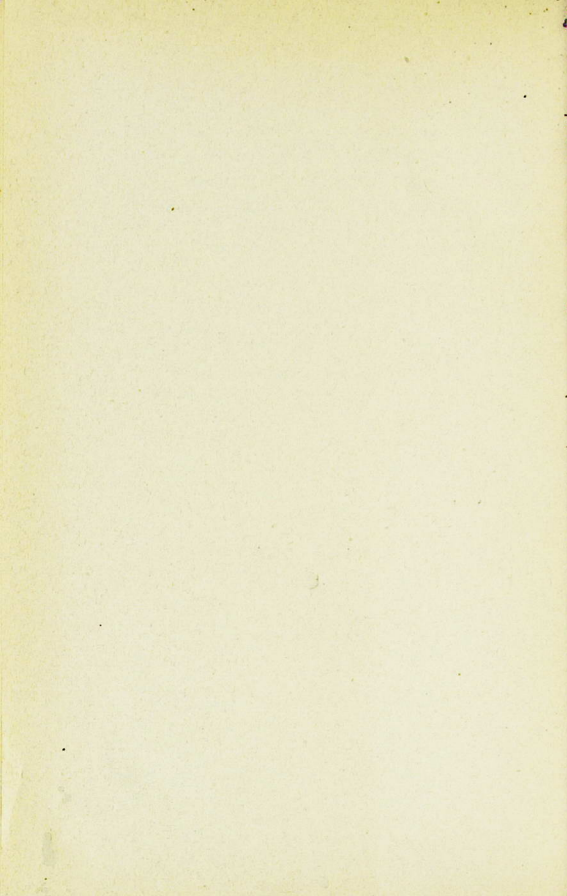
կը ներշնչեն: Գիտութիւնը ինչպէս հարստութիւնը, կըրնայ բարւոյ կամ չարի աղբիւր ըլլալ ըստ դիտաւորութեանց՝ որոնց համեմատ կը գործածուի. եթէ կը գործածուի ի յառաջդիմութիւն ամէնուն, քաղաքակաշնացման և ազատութեան միջոց մ'է. եթէ անձնական օգուտը միայն ունի նպատակ, կ'ըլլայ միջոց մը բարբարոսութեան և բարքի ապականութեան:

Յ. ՄԱՅՐՈՒՆԻ:

Լծակ - կշիռքի ձողը, երկայն ձող: Յենակէտ - կարենլու կէտ, յենարան: Մոլութիւն - ծուռ վարդապետութիւն, խաբէութիւն: Ետութիւն - ինքնասիրութիւն, անձնապաշտութիւն: Քաղաքականացում - զարգացում, յառաջդիմութիւն: Գիտակցութիւն - տեղեկութիւն, ձանձնաղբ:

ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Էջ	Սկիզբ	Ուշիկ
32	բաները բայերուն	բաները սրտնք բայերուն
62	հրազոյ	հրազով
116	մի՛ շակեր	մի՛ հաշակեր
149	Լժ. դաս	Լժ. դաս
155	աղտակ	աղտոտակ
170	փառքի	բարքի
»	լեզու	լեզուի
»	կը զբրաւեն	կը զբրաւին

ԴԱՍԵՐՈՒՆ ՅԱՆԿԸ

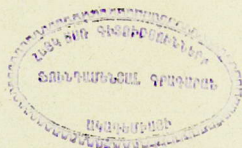
			Էջ
Ա-Դ.	ԴԱՍ	Գիր կամ տառ	7-14
Ե-Ձ.	»	վանկ և բառ	17,20
Է.	»	կէտ և կէտագրութիւն	24
Ը.	»	Գրանիշ	27
Թ.	»	Բառերու քերականական բաժանումը	31
Ժ.	»	Գոյական անուն	34
ԺԱ.	»	Փոփոխական և անփոփոխ բառեր. — Ջայնափոխութիւն	38
ԺԲ.	»	Ձեզումն ձայնաւորներու և բաղաձայն- ներու	41
ԺԳ.	»	Բառերու հոլովումը	44
ԺԴ-ԺԶ.	»	Կանոնաւոր հոլովումներ	47-54
ԺԷ.	»	Անկանոն հոլովումներ	57
ԺԸ.	»	Յատկացուցիչ և Բացայայտիչ	60
ԺԹ-Ի.	»	Ածական անուն և տեսակները	63,66
ԻԱ.	»	Որակական ածականին աստիճանները	70
ԻԲ.	»	Դերանուն իր տեսակները	73
ԻԳ.	»	Փոխադարձ և անդրադարձ դերանուն	77
ԻԴ.	»	Յուցական դերանուն	80
ԻԵ.	»	Ստացական դերանուն	83
ԻԶ.	»	Յարաբերական դերանուն	86
ԻԷ.	»	Երկատեսակ բառեր	90
ԻԸ.	»	Տրամաբանական լուծում. — Նախադա- սութիւն	93
ԻԹ.	»	Նախադասութիւն — Սեռի խնդիր, բա- ցայայտիչ, հւայն	98
Լ.	»	Նախադաս, տեսակները — Պարբերութիւն	103
ԼԱ.	»	Բայ (խօսքին կազմութիւնը)	107
ԼԲ.	»	Բայ (կազմութիւն և ժամանակը)	111
ԼԳ.	»	Բային եղանակները	115

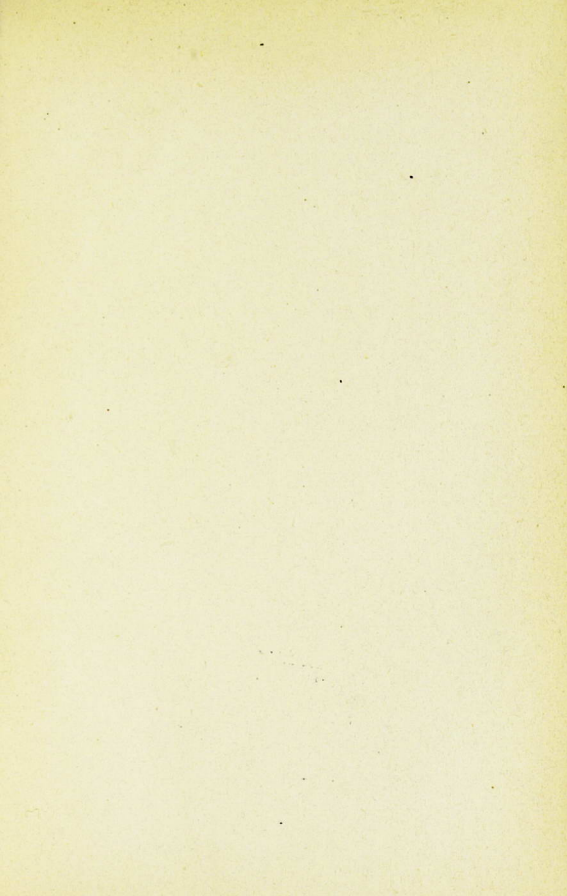
ԼԳ.	ԴԱՍ	Դերբայ	118
ԼԵ.	»	Բայերու լծորդութիւնը	121
—	—	Լծորդութիւն օժանդակ ըլլալ բային	124
ԼԶ.	»	Ա. լծորդութիւն (արմատները)	126
—	—	Ա. լծորդութիւն պարզ բայերու	129
ԼԷ.	»	Բ. և Գ. լծորդութիւն պարզ բայերու	132
—	—	Բ. լծորդութիւն պարզ բայերու	135
—	—	Գ. » » »	139
ԼԸ.	»	Լծորդութիւն վերագրեալ բայերու	142
—	—	Ա. Բ. Գ. լծորդութեան օրինակներ վերագրեալ բայերու	146-148
ԼԹ.	»	Ա. լծորդ. վերագրեալ բայերու պարզ ժամանակները	149
Խ-ԽԱ.	»	Բ. լծորդ. վերագրեալ բայերու պարզ ժամանակները	153, 157
ԽԲ.	»	Գ. լծորդ. վերագրեալ բայերու պարզ ժամանակները	161
ԽԳ-ԽԴ.	»	Գիտելիք ընդհանուր լծորդութիւններուն վրայ	164, 168
—	»	Լծորդութիւնը ուլ վերջացող բայերու	171
ԽԵ.	»	Լծորդութիւնը ժխտական բայերու	174
—	—	Ժխտողական բայերու լծորդ. օրինակներ	178
ԽԶ-ԽԷ.	»	Կրաւորական բայերու լծորդութիւնը	184, 187
—	—	Կրաւորական բայերու լծորդութեան օրինակներ	192
ԽԸ.	»	Անկանոն կամ պակասաւոր բայեր	194
—	—	Պակասաւոր բայերու լծորդութեան օրինակներ	198
ԽԹ.	»	Միադէմ բայեր	205
Յ.	»	Բայերու խնդիրներ	208
ՅԱ.	»	Դերբայներ	211
ՅԲ.	»	Նախդիր և յետադիր	215
ՅԳ.	»	Մակբայ	220
ՅԴ.	»	Շաղկապ	224
ՅԵ.	»	Զայնարկութիւն	228

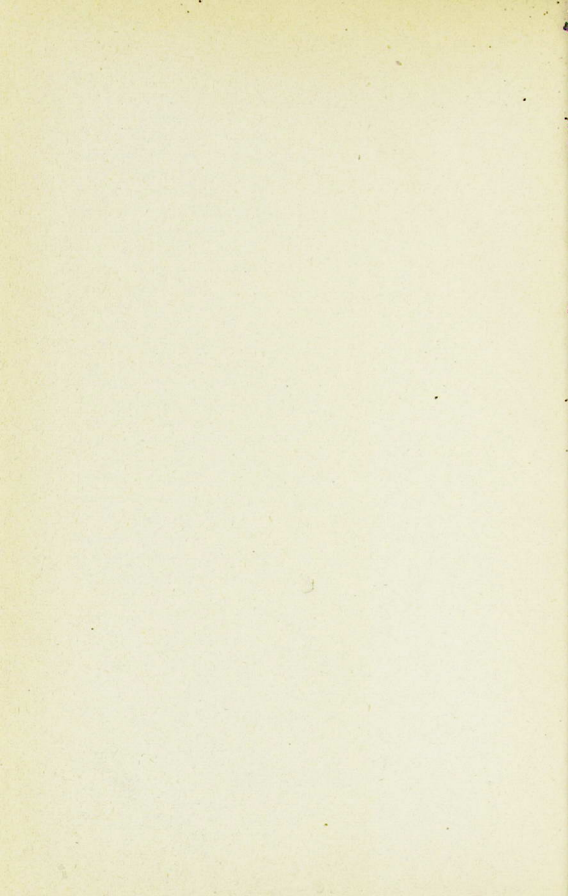
ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՅԱՆԿԸ

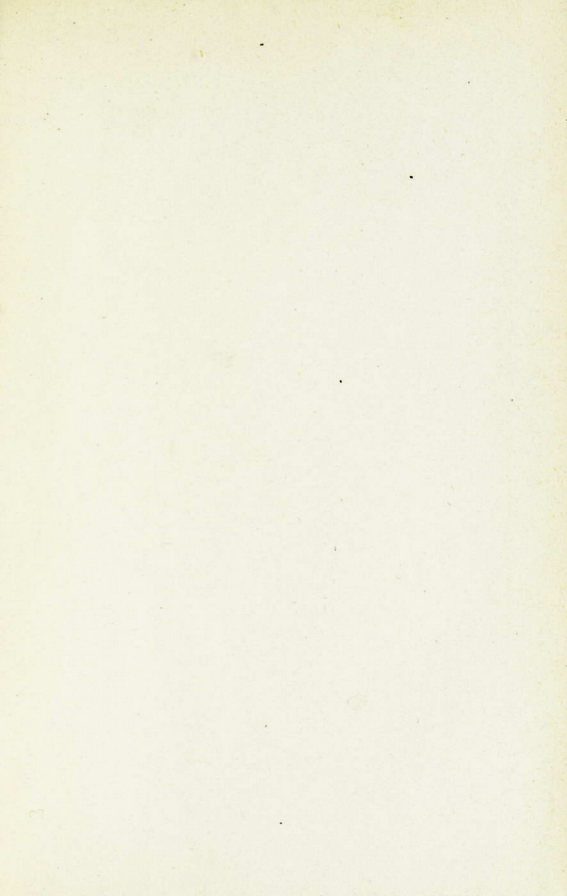
	Էջ
Մեղուն և Օրիորդը (ոտանաւոր)	9
Երկու արձաններ	12
Ինչու համար (ոտանաւոր)	14
Արձաթէ մկրտար.	16
Ազուէս և վառեակ (ոտանաւոր)	19
Մեծ մայր (ոտանաւոր).	23
Ապրիլի ձուկը	26
Շիւքարէր (ոտանաւոր)	30
Սրամտութիւն	34
Աղերախոնկեր (ոտանաւոր)	38
Բարեխօսը	40
Հախախնամութիւն	43
Փախոտական (ոտանաւոր)	46
Վհանձն լուսթիւն	50
Փառք տանք Աստուծոյ.	53
Ամպերու համբան (ոտանաւոր)	56
Շատ ևն Աստուծոյ զործերը.	58
Իմ աստղը (ոտանաւոր)	62
Փողոցին մէջ (ոտանաւոր)	65
Ի վեր	69
Այգեկութք	72
Դպրոցը	76
» (շարունակութիւն)	79
Գիշերի աշխատութիւնը	82
Ժամը քանի՞ է	85
Ժամը քանի՞ է (շար.)	89
Մեղու և մանկիկ (ոտանաւոր)	93
Հնարաղիւտ սարեակը (ոտանաւոր).	97
Ագահը (ոտանաւոր)	102

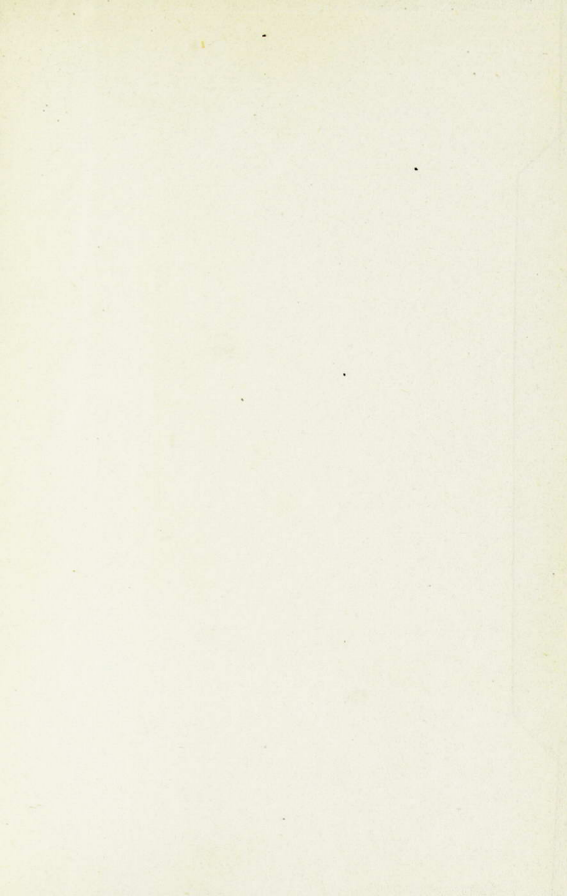
Առաջաօտ (ստանաւոր)	106
Մեղու և մանկիկ (շար.) (ստանաւոր)	110
Ջինը (ստանաւոր)	114
Արեւելքէն կու գաս (ստանաւոր)	117
Բարի տղաքներ (ստանաւոր)	120
Փեարաւոր դերձակուհի մը	123
Ազօթք և ողորմութիւն (ստանաւոր)	128
Բնականական մանրանկար	134
Ջինէ դահ	144
Հիւանդ մայրը (ստանաւոր)	152
Խոր ձմեռուան մէջ	156
Ֆուլիաները (ստանաւոր)	159
Մայրիկին երգը	163
Արմայիս (ստանաւոր)	167
Վարդ և մանուշակ (ստանաւոր)	170
Նրաղիկ դաշտերու (ստանաւոր)	177
Համբերութիւն (ստանաւոր)	186
Յարատեւէ' (ստանաւոր)	190
Օրօրօցը (ստանաւոր)	197
Գարնան վերջալոյս (ստանաւոր)	206
Նրժառնիկ (ստանաւոր)	210
Աղուէս և խաղող (ստանաւոր)	214
Լ'երան զաւակը (ստանաւոր)	218
Աղջնակս (ստանաւոր)	223
Բիրեղին մէջէն (ստանաւոր)	227
Դաստիարակութիւն և զիտութիւն	231

[724.]

500

41444
1013.

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

901001013